

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

UN PROCES PERDUT

ROMAN SOCIAL

DE

OLTEO ȘI DORU

UNIVERSITATEA
Seminarul de limba și literatura română.
CLUJ

Prețul 3 Lei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

63881

UN PROCES PERDUT

ROMAN SOCIAL

DE

OLTEO și DORU

Teodoru - Olteo, Olimpia
Teodoru, V

BCU Cluj-Napoca
FILRL 0000 00057

Atelierele SOCEC & Co. București

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

859.0-31 (Olteo)
859.0-31 (Sorin)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Memoriei părinților noștri

Autorii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA I

CAPITOLUL I.

Lacata căzu, un scârțiit îndelungat se auzi și porțile școalei se deschid. Elevele normaliste din Iași pleacă în vacanția Paștelor. Trăsuri, bagaj, mișcarea din curtea școalei — totdeauna pustnică și tăcută — oprese un moment privirile rarilor trecători. Șirul de trăsuri trec din „Tema Cozma" prin strada Copoului, în strada principală „Lăpușneanu", tae piața Unirii, pe dinaintea otelului Traian, — unde de dimineață clientela nelipsită își ia — pe terasa de afară — cafeaua, țigara și partida de table — coboară în strada Arcului și se opresc la gară. Aici elevele se văd mai în largul lor; toate în lucru, toate grăbite, rid, vorbesc, gesticulează, ca și cum peronul ar fi numai al lor. Călătorii din vagoane le fac loc, privind cu plăcere și cu mirare, acest roi de fete tinere dar palide ca ceara.

Un „la..." prelung al șefului de tren, un fluerat de locomotivă, un fâlfâit de batiste și trenul îmbusdit la uși și la ferestre, se pune în mișcare.

Fetele întocmesc un cor; una dintre ele, Mioara Dimitriu, conduce. Călătorii încântați, aplaudă bucățile executate cu măestrie. Cântul se întrerupe prin oprirea trenului în stația Ruginoasa; atenția tuturor se îndreaptă către Doamna Elena Vodă Cuza. Domnița apăruse dintr'un vagon rezervat, alăturat cu al fetelor. Ele o salutară respectuos, sculându-se în picioare, și arătându-i — prin mici exclamațiuni — dragoste și respect. Principesa le zimbi dulce, și se urcă cu doamna de companie într'o trăsură de casă, dispărând către castelul apropiat.

Fetele începură să vorbească despre Cuza Vodă și marele fapte scrise de dînsul și de Cogălniceanu, în cea întâi pagină din noua eră glorioasă a Românilor.

— Cine vă instruește atât de bine și de frumos? întrebă pe Mioara, unul din cei doi domni cari se aflau în vagon.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Profesori conștienți de datoria lor; ei nu uită că vom fi cele întâi facle de lumină în creșterea elevilor și a copiilor noștri.

— N'ași fi crezut că în școalele de fete ale statului se pot căpăta așa frumoase cunoștințe!

— Vă înșelați; instrucția sănătoasă se câștigă tocmai în școalele statului; v'ați fi putut îndoi de cele particulare!

— Mă ertați D-ră, în școlile particulare, drept, se dă mai multă atenție limbilor și dixterităților, însă elevele își apropie și instrucția serioasă.

— Nu prea sunt de părerea D-voastră, respunse Mioara; am două vere în Sacre-Coeur; mărturisesc, cea mai puțin tare în școala noastră, e mult superioară lor; se prea poate ca în societate să atragă atenția; scoateți-le însă din salon și vor fi departe de menirea ce cată să aibă ori care femee, ori care mamă. Nu li se formează apoi caracterul, nu li se modelează temperamentul, nu li se desvoltă spiritul de observație și de analiză, nici cultul pentru bine și adevăr. Sunt religioase, cu tendința către catolicism; dar religiozitatea lor stă în a face paradă de credință, fără să se fi pătruns de sfințenia ei; credința lor nu merge paralel cu morala!

Trenul intra în stația Roman. Mioara petrecu peronul cu ochii, ca și cum ar fi căutat pe cineva. Nezărind pe nimene, se adresă uneia dintre fete, Zoea Radian, vara ei, care se cobora: „nu uita te rog, dă-mi știri despre Olga, cum vei ajunge!"

— Neîndoelnic!

Peste o oră Mioara și Margareta își îmbrățișau părinții pe peronul din Bacău, sub privirea lungă a convorbitorului din vagon: „drăguțele fete! își șopti el: e o lume, o viață în zidurile școalei... Cine o cunoaște... Cine o pricepe? Departe de ai lor, suferă, petrec împreună, devin surori, își înavuțesc mintea și sufletul cu ce e frumos și mare! Ferice de cei ce se vor găsi într'o zi în jurul lor, obiectul iubirii, devotamentului lor!

— Dar nu văd pe Zoea? întrebă în cale, D-na Dimitriu pe Mioara.

— S'a coborît la Roman.

— Și Olga?

— Și! De alaltăeri, sarmana fată!

— A aflat de răul mame-sei?

— Da!

— Presimțea nenorocirea?

— Visele înfiorătoare i-e spuneau! De multe ori o surprindeam noaptea veghind. Ce este? Ce ai? o întrebam. „Mama e pe moarte — îmi răspundea — presimt, văd și zidurile școalei nu se mai deschid!" Vai mamă! Când i se dmână telegrama, coarcăne mari i se săpară sub ochi. Fără s ăscoată un cuvînt, cu telegrama

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în mână, se îndreptă spre cancelarie. Directoara îi îngădui să plece. Sărăcuța de ea!

— De ne-ar scrie mai repede Zoca!

* * *

Prin fereastra vagonului, Olga zărea Cerul înstelat, atâtu-i de mult iubit. Ochii negri, pe chipul ei palid, se pierdeau în zarea depărtată. Îndoeala, frica o chinuiau: va mai găsi pe mama?

Nimeni n'o aștepta în gară. Opri trăsura în dreptul casei; aproape să n'o recunoască! Unchiu-seu, proprietarul, apucase peste tot de reparat; un zid nalt schimba înfățișarea casei, mărind înfiorarea Olgăi: nu cumva totu-i schimbat? Nu-i prea târziu? Pentru ce liniștea aceasta de moarte? Pentru ce nimeni în cale? Unde sunt frații? Unde Corbu, cânele drag? Îi sărea totdeauna pe umeri, întâmpinând-o el mai întâi; unde era acum?

Cu inima strînsă, intră printr'o sală lăturalnică; aer greu, tăcere, frații nicăeri. În pragul unei uși, apăru mătușă-sa.

— Mama? întrebă ea încet și îngrijorat dând să treacă pragul casei.

— Nu se poate, Olga, nu intra!

— E mult rău? întrebă înfiorată!

— Nu; e ceva mai bine! Elena-i la farmacie, doctoria o va întări. Avu astăzi o supărare mare: Cumnatul i-a reținut banii de la chirias, drept chirie către el; crezurăm c'o pierdem!

— Lasă-mă te rog s'o văd, lasă-mă! Mi-e dor, vreau s'o văd! Știu eu de o apuc până mâne?

— Nu, nu, fii fără teamă, e mai bine!

— I-ar face rău, crezi, vederea mea?

— Mă tem!

— Aștept aici în sală, până dimineața.

— Cu neputință! Cum ai să petreci o noapte pe scaun, în mirosul greu? Se poate să receși, se poate să simtă! Du-te și dormi peste drum, la mătușa Micarei; veni și Zoea cu tine?

— Nu.

— În orice caz, D-na Radian te așteaptă; peste noapte voi preveni pe mama ta.

Olga remase îngândurată, cu inima frântă.

— Nu, nu! zise din nou rugător, vederea mea nu i-ar putea face de cât bine! Lasă-mă te rog, până în prag! Zicând acestea, se și apropie; mătușă-sa o trase îndărăt:

— Nu se poate! Te asigur, pericolul a trecut; are însă nevoe de multă liniște!

— Dacă se simte rău, mă chemi?

— Firește! Dar fii pe pace, fii cuminte!

— O, mamă dragă! oftă Olga, înecându-și fața în mâni. Cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ochii în lacrimi, ca capul întors spre cameră, ascultând cea mai mică mișcare, tot sperând să audă vocea mame-sei chemând-o, pași pragul, trecu drumul la casa din vale, a D-nei Radian.

In camera vecină cu casa lor, remase dusă pe gânduri, îmbrăcată cum era, cu ochii țintă spre fereastra părinteasă. Sunară unsprezece, douăsprezece ore. Da să aţipească, când i se păru c'ar fi strigat-o cineva în șoaptă: „Olga!" „Olga!" Făcu ochii mari, privi afară. In întunericul nopții, zări o făclie aprinsă în camera mame-sei; flacăra sta locului. Nebună, se repezi pe ușă, fu dincolo: murise!

Familia Dimitriu, comercianți cu vază, oameni foarte cum se cade, aveau mulți copii. De la venirea fetelor în vacanție, casa se mai însuflețise. Se lucra, se cânta, se făceau preparativele pentru serbătorile Paștelor. Margareta încrestă ouă, cei mici se învârteau de colo până colo. Mioara — cea mai mare și cea mai frumoasă între copii — cu ochii ei mari, migdalați, negri-verzui, pe chipul blond castaniu, cânta, picta pe un ou „Invierea lui Christ". — Oare ce s'o fi făcut Olga? se întrebă de o dată. O trăsură se opri dinaintea ușii, întrerupându-i gândul. Coborî D-na Radian, cu fică-sa Zoca.

Trecură câteva momente de la sosirea lor, cu furtuna de îmbrățișări, de sărutări. Intrară cu toții în sufragerie. D-na Radian observă cozonacii mari, frumoși, paștele și frumoasele ouă feluri, încrestate. — Uite, dragă mamă, ce frumos pictează Mioara! zise Zoca, arătând oul lucrat de curînd. Margareta le arătă un vas de flori și un port-batiste, pictat de sora-sa. Vasul avea de o parte un câmp verde, cu un amestec de flori: două, trei margarete, două, trei albăstrele, doi maci roșii închiși, două, trei spice de grîu: departea cealaltă a vasului, câțiva stâlpi de telegraf; pe firele lor, două rîndunele; în depărtare, sbura alt grup. Pe colțul din afară al săculețului de mătase roza, căptușit cu alb, un mare și frumos buchet de violete.

— Are dreptate, Zoca! Faci progrese uimitoare, draga mea! zise D-na Radian. Gândurile Mioarei erau departe.— Ce face Olga? întrebă ea de-odată.

— Rău! respunse D-na Radian. A perdut pe mama-sa!

— Sarmanii copii! Au remas și fără mamă! exclamă D-na Dimitriu.

Se făcu tăcere. Două lacrămi umeziră ochii Mioarei. — Trist cată să fi fost! îngână ea.

— Nespus! Simplicitatea aceea, șapte copii îndurerați, în negru toți, în jurul mamei lor, n'am s'o uit! Nu plîngeau nici unul; durerea le împetrise plînsul; ochii numai arătau golul sufletului lor. Când au coborît sicriul, când preotul aruncă țerîna pământului, Olga se plecă vijelios asupra mormîntului: „Cu tine, cu tine,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ia-mă, mamă!" Abia atunci am văzut-o plîngînd; începură și ceilalți. Tăcerea era întreruptă de plînset și oftări.

— Cât va fi suferit! reluă Mioara. Nu va uita pe mamă, cum nu uită pe tată; îl poartă cu ea, în sufletul ei... Ai zice că-i viu, undeva departe..., așteaptă — pare — din zi în zi să-l revadă. În rarele momente când lăsa și dînsa scrisul, cititul, îi ia fotografia, îl mângâe cu privirea, îi vorbește cu gîndul. În clipe de singurătate, își scrie deseori impresii din școală; toate vorbesc lui, în toate revine amintirea lui. De face vre-un bine și o lăudăm, scoate fotografia, îl privește lung și pare că-l întreabă: ești mulțumit?

— Bună ca și dînsul — întrerupe Doamna Radian — ca și mama-sa! Cât de mult era lovită, după moartea lui conu Vasile, cât era de amărîtă, n'o auzeai odată vorbind rău de cineva; răspundea cu bine, reului primit; de câte ori n'am auzit-o: „fă bine și nu întreba cui l-ai făcut".

— Așa e și Olga! Bună, până la jertfa de sine! Când goarna școalei militare — vecină — resună în preludiul dimineții, singură în întunericul dormitorului, Olga se roagă, îmbracată, fără să se fi privit în oglindă, își spală fața la ulcioarele cu apă de beut, camera spălător fiind închisă până la 6 dimineața, ora deșteptării noastre. La fereastră, în salonul repetitor, privește luna pe Cer — urmărind-o cu gândul în călătoria ei nemărginită — ascultă șoaptele dimineții și recreată destul, se așează la lucru. Notițele ei — după explicația profesorilor — sunt cele mai isteț luate; cum însemnă numai idei — fiind și atentă — le reface totdeauna, le leagă și ne dă în scris, lecția de preparat. Fetele nu se mulțumesc cu atât; o pun să explice lecția oral, ca și profesorul. Aceasta îi ia timp; se scoală foarte de dimineață; deseori lucrează și noaptea. Totuși, câți de unu a capatat la limbi!

— Cum se face?!

— Îndată ce termină lucrarea, caetul îi sboară din mâni, trece pe la noi; e convenit ca la ora profesorului, să-l găsească pe pupitru; une ori nu-l găsește.

— Și?

— De e chemată, capată unu. Câți a capatat!

— Frumos! În locul ei nu vi l-aș mai da!

— E prea bună, să facă aceasta! Când avem teze, extemporale, ne schițează pe 3—4 fițuici, ideile principale; ele sbor apoi printre noi, pe bănci.

— Cum văd, ea lucrează; voi ce faceți?

— Învățăm după ea. Programa e prea încarcată, profesorii ne dau lecții kilometrice, cărțile nu ni servesc; timpul de pregătit lecțiile e peste măsură de puțin: două ore și un sfert seara, când suntem deja obosite. Sunt obiecte cari cer — unul singur — două

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ore; când să înveți la toate? Dacă n'am învața și'n recreații, nu știm cum am mai respunde profesorilor?!

— Când vă odihniți?

— Dormind; Olga însă lucrează foarte des și noptile.

— Are voe?

— Fără voe! Se scoală tiptil, învelește cele patru laturi ale patului în cuverturi, așa ca să nu străbată nici o rază de lumină; aprinde luminarea și citește ori scrie sub pat.

— Pune saltea?

— Dragă mamă, ce nostimă întrebare! când să pue saltea?

— Dar bine, iarna nu rece'te?

— Se vede că nu; de altfel așa facem și noi, celelalte, pe timpul examenelor și al tezelor de Mai; atunci pare c'ar fi „Invierea" la noi. Fie care fată petrece noaptea cu luminarea aprinsă, cu cartea deschisă, pe scândurile goale, sub pat.

— Nu vă surprinde nimeni?

— Așteptăm să treacă vizita de seară a D-nei Directoare; pe urmă n'avem grijă.....

— Pedagoagele ce fac? întrerupse D-na Radian.

— Dorm.

— Dacă se deșteaptă?

— Noroc, nu se deșteaptă; pentru aceasta ne și ascundem sub paturi; altfel ne-ar pedepsi aspru, sunt foarte rele!

— Severe?

— Rele, absurde, nu severe; multe nu au de cât patru clase primare; ele să ne observe, să ne conducă pe noi, superioare lor?

— Ce mâncați?

— Dimineața, la 7 și jumatate, trei sferturi apă fiartă, cu un sfert lapte, într'o ceșcuță: coaja de la o felie de pâne. La prânz o tueatcă roșie — „pingea", cum îi zic fetele, întrerupse rizind, Margareta — tare, de n'o poți rupe, zisă biftec; drept garnitură, un strat rece, sleit de grăsime, și asta neschimbat, cinci ani de când sunt în școală; fetele cari au urmat și școala „Centrală", ca Olga, opt ani. La cină, trei feluri, chip: supa sau borșul; carnea — rasol — preparat cu ceva legume, al doilea; al treilea fel, dulcele: 10 stafide, ori un deget de alva, sau trei smochine; absolut exact, nu-i așa, Zoe?

— Ai uitat coaja de pâne, coaja, respunse ea zimbind.

— Cum, miezul nu-l mâncați?!

— E prea murdar, făcut din pânele vechi, remase; ne mulțumim cu coaja.

— Vă ajunge?

— Nu ne-am gândit nici odată dacă ne ajunge sau nu; întâia oară ni se pune asemenea întrebare; eu... mă satur..., Olga îmi dă și carnea din mâncarea ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O dă? Ea nu mănâncă carne?

— Nu. Zice: dacă omul civilizat mănâncă carnea unei vietăți ca el, nu e de mirare să servească la rându-i drept ospăț, canibalului. Când una dintre noi mănâncă vre-o limbă afumată, capul vre-unui pui adus de acasă, după vacanție, ea întoarce capul cu oroare. Noi o necăjim: nu vrei, dragă Olga, limbă, cap? „Dacă limba aceasta — ne spuse odată — ar putea vorbi, v'ar răspunde: mândrule om! nu fii indignat pe canibal; el te mănâncă pe tine; tu, carnea, sîngele, creerul, limba mea! Ești rege, dar ești fiară!"

— Curioasă fată! Doarme cel puțin bine?

— Ar dormi, dac'ar lasa-o fetele.

— Cum? n'o lasă?

— In sala din afara dormitorului, fiind întunerec — iluminatul ar costa se vede mult — ni e frică să eșim singure, noaptea. Fiecare dintre noi, vrând să iasă în sală, o deșteaptă.

— Și dînsa vrea?

— Une ori, după ce-a întovărășit pe câteva, abia adormită, refuză pe noua venită; când aceasta-i gata să reia patul, Olga se scoală, merge și cu dînsa.

— Uf! Dar sunt nesuferite pedagoagele, profesoarele voastre! strigă D-na Radian. Auzi, să nu pue o lampă în sală? Atâta economie! Unde sunt anchetele școlare? Ce fac inspectorii? De ce nu reclamați?

— Profesorii nu sunt vinovați; ei vin la cursuri și pleacă. Directoarea nu e rea, dar e bătrână, călăuzită de principiile vechi: să se cultive numai spiritul, corpul... să fie pedepsit! Anchete școlare n'am văzut; să reclamăm?.... a reclama, înseamnă în școala noastră, a o părăsi!

— Reul de care suferim mai mult, adaose Margareta, e că nu putem eși cu nici un preț din închisoarea repetitorului, chiar în recreații, afară, pentru nevoi, fără un bilet de permisie, care... cel mult dacă vine odată pe zi, unei eleve.

— Ca să vă faceți idee de severitatea absurdă care domnește în școala noastră, întrerupse Mioara, e destul să vă spun că seara, în cele două ore cât preparăm lecțiile, e peste poate, să eși să bei apă! Une ori nu putem învața de sete ce ni e, mai ales când la cină avem ceva sarat.

— Nu suferiți? Olga nu se resimte? Nu e bolnavă?

— Lâncedă, ea?! Suntem colege de cinci ani; e singura fată dintre noi, care pe tabloul trimestrial de note, nu are nici o absență.

— Vi-e tare dragă?!....

— Colegele o adoră: cuvîntul ei e autoritate printre noi. Profesorii îi dau considerație deosebită; în chestiuni grele — unde se cere multă judecată—aproape numai dînsa întreține discuția cu ei.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revista Transilvania ro/mdrr1901-1932

— Dar directoarea?

— Chiar directoarea i-a dat de curînd o probă de încredere deosebită. Biata doamnă, ce-a mai tras atunci! Veniseră la Iași, M. L. Regele și Regina. Suverana avea să viziteze școalele de fete, printre cari și a noastră: regele, pe cele de băeți. Noi însă am rămai dsamăgite: se poate să nu fim vizitate și de rege? In ziua hotărîtă, directoarea, profesorii, corul școalei, așteptau înalta vizită. Ca un vis de primăvară, trecu printre noi, zîmbind tuturor, regina noastră. Cum eși însă — n'apucase bine suita să părăsească scările — subdirectoarea ne și puse la lucru: scoatem masca palatului văzut de regină; covoare, broderii, flori, iată-le din nou, iar zăvorîte, în hătrînele cufere ale școalei!— Ce v'ar părea fetelor, să vie regele mâne la noi? zise o colegă, lucrând. A doua zi, Suveranul avea să treacă pe dinaintea școalei noastre, la liceul internat, aflat ceva mai sus, tot pe „Toma Cozma". Directoarea chemă pe Olga, îi recomandă să adune fetele remase — multe eșiseră în oraș cu părinții, veniți din provincie — în repetitorul ce da spre stradă; îi dete cheia de la mansarda cu haine și permisia să privească în liniște de acolo, singură, sau cu două-trei colege sericoase ca dînsa. Cortegiul regal trecu. L'văzurăm — mă aflam și eu cu ea — cum eșind de la liceu, se lasa în vale, către școala primară din fundul stradei. De odată un călăreț porni în goana calului, îndărăt. — „Fetelor, zise Olga, călărețul acela vine la noi!" Intr'o clipă coborî cele patru rînduri de scări și, fără să mai gîndească la îngăduire — ușa din aripa aceea, era interzisă chiar trecerii profesorilor — se repezi la poartă: forecată! Auzea călărețul, de vezut nu-l putea: „deschideți! Vine M. S. Regele!"

Biata Doamnă! In 35 ani, cât fu directoară, nimeni n'a zărit-o în îmbrăcăminte de cameră. Prea obosită, se retrase în ziua aceea, în camera cea mai ascunsă și se culcase. Ușă după ușă deschise Olga, până o găsi. La minut apoi, coborî pe fete în clase, aranjă corul, ne anunță și pe noi, de mai avu doar timpul să desferice poarta, să înlăture suita de servitori, cari — nebănuind nimic, folosindu-se de absența directoarei — așteptau liniștiți, în curte, înapoierea cortegiului. Olga, în uniforma clasei superioare, avu onoarea să primească pe Suveran, să-l introducă în local, unde Doamna îl întâmpină. O oră după aceea, directoarea o îmbrățișa cu lacrimile în ochi.

— Bravo! strigă D-na Dimitriu, pacat că nu-i trăesc părinții!

— Sarmana Olga! reluă Micara: e singurul an când a îmbrăcat altă culoare de cât negru; doliurile prin cari trecuse neîncetat, i-au adus trista excepție să nu poarte uniforma școalei. Albastrul și verdele îi sunt culorile dragi; unul — zice — e Corul; altul, câmpul cu florile. Imbrăcă și ea odată uniforma școalei, verdele clasei noastre; nu s'a încheiat anul, uite: a luat iar negru!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Biata fată! Tocmai acum când păşeşte pragul societăţii, când fata — mai mult ca băiatul — are nevoe de reazemul mămei!

— Nefericita Coana Frosină! exclamă D-na Radian, n'a ajuns să-şi vadă băiatul doctor şi fata profesoară!

— Aceasta e şi nemângâierea Olgăi! Cu iubirea ei pentru studiu, cu voinţa nestrămutată ce are, ar fi ajuns poate să vadă Sorbona, idealul, visul ei! Ar fi părăsit şcoala noastră, când din liceală deveni normală; dar... se cerea catedra cât mai curând; era singura salvare a situaţiei lor... Un an — spunea — s'o vadă pe mamă-sa mulţumită, să-i poată da un zimbet de înseninare! A perdut-o pe ea, perdu şi aspiraţiile-i înalte!

— Dumnezeu vegheze asupra-i! zise oftând, Doamna Dimitriu. A suferit până acum, cât altul nu sufere într'o viaţă. Prea bună, prea simţitoare, mă tem să nu devie o nefericită!

Urmă tăcere adâncă.

— Băeţii ce s'au făcut? întrebă mama Mioarei, pe D-na Radian.

— Virgiliu, eşă doctor peste un an; peste doi, Adrian îşi ia licenţa în drept. Cei mici abia acum îşi dau seama de timpul pierdut: au absolvit gimnaziul, Mircea vrea să intre în oaste, ca voluntar; Rem şi Pompiliu în comerţ, pe lângă un unchiu, care exploatează păduri.

Saracii orfani! Departe de cei mari, nu ştiu dacă vor ajunge la bun capăt!

* * *

Stolnicul Toader Grigoriu eră pe timpul lui, om cu multă ştiinţă de carte. Profesor la „Şcoala Domnească" abia înfiinţată în Roman, eră cântăreţul din partea dreaptă a bisericii, eră şi judecător. Marea cruce de peatră de lângă peretele din dreapta bisericei „Sfinţii Voevozi", arată şi astăzi cine fu „Dascălul Toader", cum i se zicea mai scurt.

Bun, nobil la suflet, vorbeă puţin, dar sănătos; iubeă literile, poezia, preţuiă cultura şi educaţia ca singurele bunuri de dat copiilor: de ele se şi îngrijeă, neocotind starea materială. Nevastă-sa pricepută, econoamă, energică, îngrijea de buna stare. Aveau mulţi copii, deştepţi, buni, înclinaţi spre poezie.

Vasile, tatăl Olgăi, se însurase cu Frosina, fata mai mică a Hagicăi, proprietara avută din judeţul Neamţ. Eră timpul când tinerii căutau fete, nu bani. Vasile Grigoriu, casier la Piatra, fiul mai mic al dascălului Toader, frumos, deştept, grădină în societate, eră vrut de toate fetele din oraş.

Ducându-se într'o zi la monastirea Varatec, cunoscu pe Frosina, fata Hagicăi, servind ca soră, la stareţă. Mama-sa o dase la monastire — deprindere luată de boerii de pe atunci — până la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

măritișul surorilor mai mari. Fata nu îndrăsni să se opue, dar suferea; se temea să nu remâe pentru totdeauna acolo. Bună, blândă, cuminte, figură distinsă, atrase atenția casierului. — N'am mâncat încă un bors de pui ca acesta! îi zise el după cină; pe cât ești de drăguță și de simplă, pe atât ești de pricepută! Sora plecă ochii în jos, se roși și nu răspunse. A doua zi dimineața, casierul plecând, întrebă pe starostă de părinții fetei și-și luă remas bun de la ea: „n'am să te uit! Voi reveni să te caut!" — „Să-ți fie drumul bun ca și gândul!" Răspunsul acesta, hotări soarta ei și a rivnitului Cavaler din Piatra. După alese informații luate asupra tânărului, Hagica consimți să-i dea fata.

Ani de-a rândul li-a fost casa casă și mama masă. Veneau copiii unul după altul, aveau destul să nu se îngrijească. Într'o zi, pe când casierul județului mâna singur cași. cumnatu-seu, proprietar și el, sgârcit foc, îi strigă tare, pe stradă, din mijlocul cunoștințelor: „mână spartă, pune ici, curge colo!" Grigoriu, cu firea lui bună, rise, fără să se supere de observația aspră a cumnatului vârstnic. Risipitor nu era, dar îi plăcea să trăiască bine. La economii nu se gândea. Nobil, generos, da cu dragă inimă, bun, sfat și ajutor unde era nevoe. De viitor nu se temea. Dar:

„Când norocu-și schimbă pasu,
„N'aduc anii ce-aduce ceasu!"

Ani rei micșurară veniturile mesici. Soacră-sa, Hagica, murise de supărare. Garantase cu o mare sumă de bani, pe un nepot, casier general la Iași. Căzut la pat, paralizat, trei funcționari mai mici, au furat cât au putut din averea statului. Hagica, garanta lui, plăti opt mii de galbeni, lipsa ce se găsi după moartea casierului. Era bătrână, supărarea îi scurtă zilele.

Nenorocirea bătu chiar la ușa lui Grigoriu. Câțiva ani de secetă îi aduse mari pierderi. Se mută la Roman. Alți ani rei, resboiul din 77, îi sdruncinară cu totul starea. Între acestea, copiii crescuseră. Două fete de măritat, băeții de instruit. Suferințele îi atinseră sănătatea. Se temea să nu moară, să-și lase nevasta scăpătată, cu atâția copii. Se gândi să-și mărite fetele cât mai curând. Condițiile de trai se schimbaseră, viața devenise grea, banul prețuit, băeții căutau zestre. Un bun prieten îi recomendă un funcționar, băiat din popor, dar bun, tânăr, neviciat și frumos. Nevastă-sa se opuse: Cum, băiatul croitorului, să ia pe fata lor?! Fcarte democrat, tatăl nu se gândise un moment le deosebirea stării sociale. Graba ce punea să-și vadă fetele măritate, impedecă dreapta lui rațiune.

Dacă în ce privește cultura, intelectul, nu există treaptă socială, în educație e prăpăstioasă. Fiecare individ poartă însemnele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

familiei lui și ale mediului în care s'a desvoltat. Copilul e în genere oglinda părinților, cu caracterul, cu temperamentul, cu moralul lor; va face ce a văzut la ei, ceea ce a moștenit prin sânge. Asupra lui însă va înrîuri pe de o parte cultura, pe de alta mediul în care va crăde. Deosebirea de educație nicăiri nu are mai multă însemnătate ca în căsnicie. Amândoi soții reprezintă fiecare mediul cu aspirațiile, cu ideile, cu educația din care au eșit; dacă cele două medii sunt opuse, cum va fi destulă armonie între două ființe deosebite prin felul lor de a vedea și a simți? Dimpotrivă, aceeași educație, același fel de a fi, a gândi, va feri neînțelegerile, cicălirile, va duce către înrudirea sufletească — puntea de unire între soți — chiar atunci când focul dintâi al dragostei a dispărut.

Dacă Ioana n'ar fi zorit pe Grigoriu, judecata i-ar fi arătat greșala mare ce făptuia, măritând fetele după persoane nepotrivite lor.

Ortansa — cea mai mare — era frumoasă coz. Vicae și deșteaptă ca tată-său, cinstită, bună, sinceră, menajeră ca mamă-sa; instruită cât îngăduia un pension de pe timpul acela. Cu natura-i foarte liniștită, ca a tuturor femeilor din familia ei, împlinise 18 ani, fără să se fi gândit la vre-un tânăr. Constantinescu, logodnicul ei, îi atrăgea gândurile pentru întâia oară. Prea tânără, prea neexperientă de viață, de bărbați, nu putu face deosebiri; mai târziu nu putu îndură chinul să-l vadă inferior altora, cu cât mai mult ei. Nu l-ar fi simțit nici odată, dacă el nu și-ar fi dat ostenceală să-i ia vălul de pe ochi. Suferea de superioritatea Ortansei, dși bunătatea, blândețea, dragostea ei nețermurită, neexperiența de lume, i-o ascundea și ei. O chinuia, o tiraniza prin gelozia nedreaptă, ne la locul ei, prin brutalitatea lui primitivă. Egalând pe soție cu servitoare, o înjosea cu oricare din ele. Nu-i vorbea de cât cruntat, când îi cerea ceva și numai atunci. De grija îmbrăcămintei și a celorlalte, nu-i purta. Lipsea zi, lipsea noapte de acasă, neîncuviințându-i ei să se ducă nici la părinți. Cât de bună natură era Ortansa, cât de copil neștiutor, fini prin a compara, a înțelege, a suferi. Curînd dispăru veselia, bujorii de pe față, rotunzimea corpului. Blândă, tăcută, remase aceeași soție iubitoare, fără să se plângă părinților, înecați înși-și în obida lor. Tatăl suferea cumplit. Înțelesese prea târziu și nu putea să-și ierte greșala fătuită. Voi s'o despartă; de prisos sfatul, stăruința lui; Ortansa își iubea copilul, îl iubea pe el. Când cuțitul ajunse la os, o luă acasă, mai mult fără voia ei.

În timpul procesului de divorț, veninul și ticăloșia politicei locale, nevoiră pe Grigoriu să-și dea dimisia — ca să nu fure — condiția cu care rămânea în post. Ca să-și întreție familia, plecă departe, într'o comună apropiată de Oltenița, unde un nepot ingi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ner avea în antrepriză clădirea unui spital. Plecă vara; își luă haine subțiri. In Noembrie avea să se întoarcă. Iarna se arătă timpurie; pachetul cu hainele groase, trimise din timp de acasă, rătăceau pe drum, din stație în stație. Eră gras, suferea puțin de stomac; din cauza seului de oae întrebuințat pe acolo drept unt, se resimți și mai mult. Intr'o seară luă masa la primar; îi căzu greu; nu dete atenție frigului cu se lasase și plecă spre casă; pe drum il pătrunse receala. Dus într'o căruță la spitalul din Oltenița, muri în 24 ore. Singura mulțumire ce avù înainte de moarte, fù reușita Olgăi în școala centrală din Iași.

La Roman, familia, prietenii, serbătoreau ziua băiatului mai mare, Mihai. Lipsit de mijloace, urmase școala de mișcare; înaintă repede. Eră acum casier de bilete în gara Roman. Fusese mutat de câteva zile la Folticeni. Se vorbea în casă despre reintoarcerea tatălui. Sosi o telegramă. — „E de la dînsul, rosti Prosina, felicită pe Mihai, îl crede aici!" Ortansa citi: „tata mort, plec Oltenița, Mihai". Zile întregi s'a strădănuit un doctor cu inimă, s'o readucă la viață. Sarmana, ce viață! Nouă ani de suferință, de jertfă, de martir: rămăneă cu 9 copii!

Dreapta, caritabila lege a pensiilor prevede anumită etate și istovire de muncă, ca să întoarcă ceva din reținerile lunare făcute unui individ, toată viața lui. Așa cum eră și e încă organizată, rămâne Statului mai curînd un mijloc de speculă a funcționarului, decât o prevedere socială; cu atât mai mult când anii serviți la comună, remâneau perduți. Pentru lipsa de o lună și unsprezece zile, după amar de ani în serviciu, văduvei lui Grigoriu, mamă a 9 copii, nu i se încuviință pensie. Puteă-le-va purtà de grija de pâne, de haine, de cheltuelile mari ale învățăturii, ca să-i scoată oameni?

Cu totul lipsită de educația pedagogică — de absolută nevoe oricării mame — fusese prea îngăduitoare, prea neautoritară cu copii. Putea-va-i îndruma pe calea sănătoasă? Unul eră în gimnaziu, unul pedagog elev într'un liceu, Olga reușise printre bursiere; rămâneau însă trei mai mici, în școala primară, fetele: Ortansa și Elena.

Revenită în casa părintească, cunoscând acum lumea, viața, cât prețuiă fostu-i soț, Ortansa începù încetul cu încetul să-l uite, revărsînd asupra fetiței toată puterea ei de iubire. Devenise frumoasă, cum nu fusese nici odată: în crin în toată puterea de desvoltare. Blândețea ei galeșă, îi mărcă frumusețea. Fluturi de salon, candidați de însurătoare, roiau în jurul ei. Se apropiă termenul din urmă de divorț. Constantinescu încercase fel și chip să se împace. Moartea socrului nimicise singura piedică puternică. De dimineață până seara se învârteă în jurul casei; zeci de scrisori desperate, zeci de jurăminte. Prietenii, cunoștințele — puse de el —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dădeau asalt Ortansei: „promite să fie altul! Vezi pe mama mult împovărată, ai un copil!“ S'au împăcat. Revenită de la tribunal, servitoarea îi arătă fetița moartă; o menengită se iscase cu opt zile mai înainte, doctorii i-o ascunseseră și ea nu cunoscuse felul răului. Când își văzu copila moartă, scoase un răcnet sălbatec și căzu în brațele Olgăi, sosită tocmai atunci din Iași. Înțelese tragedia din sufletul surorii-sale; o aduse în simțiri, ascunzând mamei scena petrecută.

Trei septămâni Constantinescu fu bun soț. Ortansa închizând în sine durerea-i fără margeni, era plină de atențiuni pentru dinsul. La cătva timp însă după anularea acțiunii de despărțenie, Constantinescu redeveni cel de mai înainte: tiran, mojic, mut, fără nici o vorbă de mângâiere! Nu puteă crtă socrului mort, cum nu-i puteă crtă ei că-l ascultase. Lipsea pururi de acasă, o înjosă cu ori cine. Se părea că Ortansa nu vede, nu aude. Ar fi putut la rîndu-i să-l înșele, să-și facă joc de el; prea era mândră, prea respectă căsătoria în sine, sacra-i datorie de soție și de mamă. Nu se plângeă către nimeni; din tristă devenise numai tăcută. S'au scurs alți trei ani de martiriu; deveni umbră, suflet călător. Lăsă pe lume două fetițe.

. . . . . .

Elena, cea de a doua fată, altă natură, altă prizmă de a vedeà, frumoasă și ea, onestă cât Ortansa, se despărți după 7 ani, desgustată de măritiș.

Moartea Ortansei avù încă răsunet în inima Olgăi. Crescuse pe mânele ei și ale mame-sei, sub veghea de aproape a tatălui. Pierderea lui o lovise până în adâncul ființei ei. Era copil, dar îl adorase. Prin moartea Ortansei, lovitura fu îndoită. Așa cum vijelia îndoaie vlăstarul subțire, vîntul durerii scutură de pe anii ei floarea copilăriei, o desvoltă înainte de timp. Romase vie, inteligentă, dar cugetătoare, serioasă, mult simțitoare, cu sufletul prea deschis suferințelor altuia.

* * *

Vasile Grigoriu avuse mulți frați. George — cel mai mare — cu stare, se bucură de feciori buni; se întornau cu studii strălucite din streinătate, după ce ilustraseră băncile școalelor noastre.

O soră, Ana, văduvă, remase cu mulți copii. Priepută, energică, povățuită de frați, mai ales de Vasile, aveà mângâierea să-și vadă copiii puși la cale. Mitru, cel mai mare, absolvì cu laude școala politechnică din Paris, ca bursier al școalei militare din țeară.

Toți verii moșteniseră deșteptăciunea vie, bunătatea inimei superioritatea caracterului. Studiile lor înalte, cât și ridicarea fraților mai mici, deșteptară în Mihai dorința de studii, ambiția

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

să nu le rămâie inferior el, cel mai mare. După şapte ani de întrerupere a cărţii, deşi sub-şef la o staţie mare, prepară clasa a V-a de liceu, reuşi şi demisionă de la căile ferate. Începu lupta titanică pentru pâne, prin lecţii, munca fără progot a elevului ştiutor de însemnătatea anilor de studiu. Colog cu frate-seu Adrian, se mulţumeau cele mai dese ori drept prînz, cu pâne şi masline, trimiţînd acasă plusul câştigat. Întâiul în clasă, model la studiu ca şi la purtare, absolvi clasa a VI-a. Voind să depue în toamnă examenul de a VII-a, odată cu bacaloriatul, necugetând la o zi de odihnă în vacanţie, cu toată stăruinţa lui Virgiliu, care-i puse sub ochi, starea lui slăbită, remasă preparator în Capitală, pregătind şi materia lui, de clasa a VII-a, pe căldurile tropicale ale verei. In Septembrie, unul dintre profesorii cei mai valoroşi, care-l iubiseso de „elev fără egal, în 25 ani", nu-i îngădui trecerea examenului, pe motivul pedagogic întemeiat: o materie preparată într'un timp prea scurt, nu poate fi bine rumegată.

Perduse vacanţia fără o zi de repaos. Era într'o VII-a, ocupat cu lecţii, cu prepararea bacaloriatului — să-l treacă în Iunie — şi cu un curs de stenografie. Aveă să se prezinte la acest concurs; de reuşeă, ar fi fost salvat. Ca stenograf erà bine plătit, scăpà de corvada lecţiilor particulare, puteà înlesni pe mamă, puteà urmà cursurile facultăţii, cu dorinţa să şi le lărgească în streinătate. Erà earnă grea. Într'o noapte, fereastra se sparse. Lângă ea, în acelaş pat, dormeau fraţii amândoi. Sgribuliră până dimineaţa. Adrian, robust, nu se resimţi. Mihai istovit, căpătă o pneumonie. Veni acasă. Ingrijit de mamă, vindecat, plecă în convalescenţă la Bucureşti, pe un ger cumplit, pentru concursul de stenografie. La concurs nu reuşi decât un candidat — vrut de o rudă ministru — căruia i se dase copia, în camerà deosebită. In capitală şi în tren, reci din nou. Il întoarse pneumonia, urmată repede de atac galopant.

Pe crucea neagră de la mormînt, scrijeli Olga mai târziu — prelucrând din limba franceză, versurile unui poet român:

Ca fluturul de seară, la lampă tot sburînd,
Căsi fiinţa-ţi moartea, lumina căutînd.

Indurerata mamă, sdrobită prin pierderea soţului, conduse la mormînt doi copii mari: Ortansa şi Mihai.

La moartea soţului, se gîndise să-şi vîndă casa. I se oferise 9 mii de lei; din ei ar fi putut înapoiâ creditului două mii, restul unei ipoteci; cu 7 mii şi-ar fi cuparat o alta — în Roman casele pe atunci nu aveau preţ — putea să-i şi mai remâe ceva bani. In casele acele trăise însă o viaţă; ani răi, dar şi buni. Un trecut lung, sfînt, o lega de ele. Bărbatu-seu le moştenise din părinţi. De la

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sbereşti — moşia părintească — intrase în ele, ca tânără soţie; în ele remase până acum. Gândul să le vândă, o sfâşia. Cumnatul mai mare, interveni; o sfătui să dea pas creditului să le vândă, păstrând tăcere. În ziua de vînzare el avea să se ivească singur cumpărător, fără concurenţi. Va plăti creditul, iar dînsa va rămâne în casa ei, ca şi până atunci. Copiii aveau să-i întoarcă cele 2 mii de lei, cu procentele lor, când vor fi terminat studiile.

Devenit proprietar, schimbă politica. Nu-i plăceau multe din ale casei. Tăe frumoşii persici umbritori balconului, cu ramurile până'n fereastră; frumoasele lor flori nu-l putură opri. Tăe gardul natural de pomi altoiţi, cultivaţi odinioară de fratele mort, fructele lor dedeau prea mult de lucru băeţilor de pe stradă. Pensionar, bătrîn, neavând alt de lucru, părăsea pentru nimica toată oraşul lui, porneă cu trenul, aduceă lucrătorii lui, nimicind frumosul casei prin reparaţiuni fără rost. Toate cheltuelile, toate drumurile, în socoteala caselor. Datoria către el, creşcu repede la cinci mii de lei. Nu avea cugetul rău; îşi perduse însă judecata; ce visa noaptea — şi mult mai visă — făptuiă ziua.

Biata văduvă îi rabda toanele, încredinţată — cum el spuneă — că nu-i va cere plusul, că le va dărui chiar Elenei; apoi unul din feciorii lui mari, resplătea în parte prin ajutorul ce-i trimitea, reul făptuit de tată.

Neajunsurile se ţinură lanţ. Viaţa ei devenise chin. Gândurile o istoveau. Nu dormeă multe nopţi: nevoea pânci pe a doua zi, n'o lasa. Adesea cei scăpătaţi sunt mai de plâns, de cât cei cari întind mâna... Suferea, ducea lipsa în tăcere, aştepta... Olga avea să finească mai întîi, apoi Virgiliu: ei intrase la facultatea de medicină.

Sarmana mamă! Când se gândea la jertfele lor, o podidea plînsul. Ce folos! N'avea s'ajungă ziua când să-i vadă puşi la cale, — farul eră prea departe! Zi cu zi puterile o părăseau. Durerile neuitate, moartea copiilor mari, teama de viitorul celor mici, cari nu iubeau şcoala, grija caselor, a zilei de mâine, îi secară puterile, îi repuseră sanatatea. Când cumnatul îi ceru chirie — deşi Virgiliu începuse să-i achite puţin din datorie, rupînd din gura celorlalţi — când lâncedă în pat, îi sechestră singurul venit — chiria camerelor închiriate — casa prea mică, prea strâmtă odinioară şi apoi prea mare, prea largă, deveni mormînt.

Într'o Duminecă de Florii — tristă ca o zi de toamnă — au pus-o în pământ. Încă odată, pentru cea din urmă oară, s'au adunat toţi, sub coperişul acelei case. De aci înainte remâneau resfiraţi, stingheri pe lume.

Societatea e atât de departe încă de idealul altruist! Otrăvurile urei, invidiei, reutăţii, prea semanate pe cărările ei. Dacă egoismul pronunţat e urît, lipsa lui aduce mari suferinţe. Individul vine la luptă nearmat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Prea buni, prea sinceri, prea dezinteresați, îmbarcați prea de timpuriu, fără vâslaș, pe nestatornicul ocean al vieții, barca lor nu are să naufragieze printre stânci și furtuni?

* * *

Iași, Iunie, 98.

Dragă Mamă.

Din 40 colege, câte am absolvit școala normală acest an, 18 am reușit la examenul de capacitate. Mare ni-a fost mâhnirea pentru cele căzute; eram o serie bună, profesorii ni-o spuseseră de atâtea ori! Chestiunile din teze — prea grele — pare să fi fost cauza, cu totul opusă celor din anul trecut, când au reușit eleve mediocre, dar cu mari stăruințe.

Întrebi ce se face Olga în vacanție? Va petrece vara la Varatec. Îți mulțumește foarte, pentru bunătatea de a o chema la noi și te roagă s'o erți. Adevăratul motiv cred e doliul din inimă.

Zilele ce-am petrecut în timpul din urmă, au fost mișcătoare. Ne luaserăm de mult remas bun de la vechia directoare; bătrâna doamnă se retrăgea la pensie. Eră greșită în ceea ce privea educația fizică, de plâns în această școală, altfel era bună, apropiată de noi; o iubeam, o respectam. Ni-am luat — cum spusei — remas bun de la dînsa, de la noua directoare și de la dragii profesori.

Olga — oratorul școalei — a vorbit mișcător, în numele nostru. Bătrâna directoare a îmbrățișat-o. Profesoara de filozofie, însă-și soră de filozof, i-a zis: ești orfană, nu uita, ai un tată sus: pe Dumnezeu! Profesorul de istorie, Grigore B., mult iubit de ea — ne făcea drept, filozofie în istoric — lăudând-o pentru felul academic cum a vorbit, adăogă: „Când toate fetele țerii vor fi ca D-ta, noi, bătrânii, putea-vom dormi în pace! Fericește de mai înainte pe elevii cari te vor avea de mamă!"

Să vezi ce frumoase versuri a compus cu prilejul despărțirii noastre! Ți le-aș trimite, dar cum totul eră împachetat, le lucră pe telegrama-mandat, trimisă de Virgiliu. Nu se așteptă ca telegrama să treacă din mânele ei: acum nu le avem, ce pacat! Erau atât de frumoase și bine simțite!

Noi, ceste 18, remase până în momentul din urmă, ținurăm să-i lăsăm o amintire. Atâția ani, ca și acum la examenul de capacitate, ca a fost sufletul nostru. Dimineața găsi pe fereastra-i iubită, un album cu versuri și cu impresii de ale ei, din viața-i de elevă. Culegând, trecând în album aceste impresii — pe cari le așternuse în decursul anilor — nu-ți poți închipui, dragă mamă, cât ni-a mișcat! Trecurăm încă odată prin viața noastră de școală. Au să-ți placă mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Te îmbrățișez cu drag, pe tine și pe ceilalți. Sărutări de mâini tatei.

Mioara.

Trecuse vacanția mare. Reușitele la capacitate așteptau numirea. 8 Septembrie reuni la Mioara — de ziua ei — câteva din colegele de școală, din acelaș oraș. Se cântă, se dansă, se făcea muzică, jocuri de societate.

Reveniră asupra amintirilor din școală. — „Fetelor — întrebă Mioara — să vă citesc câte ceva din albumul Olgăi, voiți?" „Bună idee! Citește-ne Ascultăm! Se făcu tăcere. Mioara începu:

* * *

10 Mai, 95. Clasa II-a normală (V-a secundară)

„Mă scol în bubuitul tunurilor. Un fior mă cuprinde: închinăciunea — ce fără voe — aduc vitejilor din 77!

Prin ferestrele deschise ale dormitorului, pătrunde aerul parfumat al primăverii. Câtă mulțumire în siguratatea naturii, mai ales când singuratecul e îmbinat cu sălbatecul! Umbre învelue dealurile, mănăstirile... resare soarele! Dacă voi regreta ceva după eșirea din școală — în afară de orele profesorilor — va fi privelișt ea aceasta fermecătoare. Socola, Galata, Repedea, Frumoasa, Miroslava, veghează Iașul, din vîrful dealurilor; la poalele lor, pîraie scaldă valea; printre copaci, colibe; ceva mai departe, linia ferată... îmi poartă gândurile la mama. Ce va fi făcând ea? Cum mă va fi așteptând! Încă o lună și sunt acasă!.....

Citesc la chimie pentru teza de Miercuri. Iată, vin fetele, „masa noastră": Claudia Costăchescu, Eleonora Constantinescu, Natalia Hotnog, Maria Nicolau, Eufrosina Măcărescu, Eugenia Pandele, Maria Anastasiu, Aurelia Cancicov, Natalia Tistu, Paula Handoca, Margareta și Micara. Adio brom, iod și clor!

...Sună! Ne ia la lucru! Nesuferit lucru! De lipsește un profesor, în loc să ne remăe liberă ora, ne ia la lucru. De e serbare națională, ca azi, lucru! Iașul și țeara întreagă serbătoresc pe 10 Mai; noi? lucrăm! Lucru și iar lucru! Eșim din examen stoarse de oboseală, de emoțiuni, cu creeru! încordat; în loc de aer, de regaz, de recreare, lucru! Lucrăm, când a doua zi ne așteaptă alt examen! Noaptea ne sculăm și citim; peste zi, în examen, suntem amețite.

Ora 7 și jumătate seara. Uite, minune! Dat-am și noi peste aer, lumină! Întâia oară părăsim patratul pavat, singurul îngăduit pentru recrearea afară. Întâia oară ni se face hatîrul să ne primblăm prin parcul, prin curtea școalei! Eșire în oraș pentru fetele cerute. Lipsesc și pedagoagele... „Când pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă!" Alergă fetele în voe, printre fiori și căpșuni. Ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seară frumoasă! Boarea adie, onduleză crenguțele de liliac. Aci, între ele, sub blânda-i desmierdare, uit — pare — mizeriile din școală. Spiritul e mai limpede, sufletul mai în voe. Sus? sgomot asurzitor, aer stricat, intrigă, reutate, invidie. Iată cum cred să fie societatea, dacă — cu toată educația școalei — astfel sunt păturile din cari se recrutează. Găsești aici tot felul de caractere: bunătatea cu reutatea, nevinovăția cu șiretenia, sinceritatea cu falșitatea, ura, invidia, adevărul și minciuna! Unele — din fericire mai puține — sunt de o falșitate cum rar se vede! Noroi în inimă, noroi în acțiuni! În mijlocul unor astfel de firi, eu nu pot trăi; simt nevoia unui aer mai curat; când nu-l aflu, mă închid în gândurile mele. Mioara mi le pândește; la ce bun, dragă prietenă? Nimicuri, pentru tine! Pentru mine însă foi smulse una câte una, din fugitiva-mi viață! Cu ele îmi umplu golul sufletesc. Cât de bine mă simt aici, câtă singurătate, câtă liniște! În regaz, pot sta de vorbă cu mine însemi, pot controla cugetul, simțirea, pot smulge din față, neghina; să nu crească, urîtă ea! Pot privi în voe cerul apele, pădurea. Tot mai mult și mai mult simt dorința să călătorese singură în sălbatecul firii, să trăesc între munți și văleele, în murmur de ape, în glas de păsărele, în șoapte de codru! Sună pentru culcare. „Sună", e cuvîntul de ordine într'un internat. În clopot de școli, după clopot te miști, după clopot mănânci, înveți, te recreezi, te culci... Elevul intern e un fel de mașină întoarsă după clopot. Rămânea-va-ți ție, mașină, destulă proprie voință, când deveni-vei și tu ființă? Liliac drag, cum mi-așĭ petrece o oră încă, în crengele tale, sub razele lunei! Dar sună, a sunat, cată să plec!"

29 Iunie, 96. A III-a normală. Ora 2 noaptea.

„Miezul nopții. Grăbim cu gherghefele pentru expoziția de mâne — zice D-ra sub-directoare, M-lle M. — pentru culcare, gândim noi.

Lucrătoarele s'au dus. Au rămas încă două gherghefe și câteva fete; înăbușind, asudând, dăm zor cu punerea mătasei în ac, cu urzitul vetei, cu brodatul.

M-lle M. așcază mereu lumînările, să nu-i „feștelim" cumva, podoabele! Când o sburdalnică, picură un covor de toată frumusețea, o auzirăm: „Eh bien, voilà, voilà ce que je vous en ai déjà dit! Năuca, Zănateca de Codreanu!"

Noi acoperim, brodând pata cu mătase; M-lle M., necăjită, tae unde nu prinde, descoase — rupînd stofa — la tabloul Alinei Brăila. Biata fată! Crezuse să plece! Elena Stavri, dispusă la ris, îi dă semne pe picior.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te rog, Elenă, sufer de bătături, ce mă calci!? respunse cealaltă, furioasă.

La alt gherghef, Lucreţia Tistu şi sora-sa, Natalia, Ana M. şi câteva din anul întâi. Lucreţia mâhnită, corigentă la matemateci. Ana M. [illegible] corigentă. Natalia — după ce prin semne n'o poate face să tacă — o roagă tare, să treacă la alt subiect.

— Dar ce, vrei să vorbesc de amor?! răspunde cealaltă.

Las, că şi Natalia i-a plătit polita: la examenul de religie, Ana M. era cea din urmă care avea să răspundă; neştiind, tăcea. Natalia îi sufla pe rând, toţi episcopii din Dacia Traiană. Ana sta dreaptă ca o luminare, nevoind — pare s'asculte. La urmă se apleacă, trage cu urechia: — „Colac şi luminare, molie, nu mai am nici un episcop!“ zice Natalia, urîndu-i-se cu atâta suflat.

. . . . . .

Sună două ore. Ne ridicăm. Mă furişez în repetitorul de alături, sala de canto. Ce frumuseţe afară! Tăcere, întunerec, poate tot! Nouri mari, negri, aleargă pe bolta cerească, dau să întunece totul. Roşie ca rubinul, apare luna după deal. Luceaferul o veghiază. Norii îi ajung... ei fug, dispar în unica insulă de albastru...

In măreţia nopţii, călătoresc o clipă cu dinşii. Privirea mi se lasă pe dealurile învecinate, pe colibele adormite, pe apele din vale..., se perde în nemărginita cale... Acolo sus... departe.... tot mai departe!..... Ai mei, acolo sunt..... Ortansă, anul de când te-ai dus! Spusu-i-ai tatei cât îl doresc şi cum îl plâng?“

Iaşi, 97.

„Lume! Lume! Nestatornică eşti şi nestatornice, toate ale tale! Nici trei zile nu sunt, şcoala întreagă te plânse, nefericit poet, venerat profesor! [1])

Astă-zi, petrecere, dans! Vinul nu s'a uscat pe coşciugul teu, lacrimele celor ce plângeau, au secat!

Prin sala pe unde păşeai încet, odată, în cancelaria unde se înaripau gândurile tale, între rugăciunele „de profundis“ ale preoţilor, astă-zi se ride, se joacă! E patronul şcoalei! Nefericit cugetător! Pe chipul teu dulce, trist, bronzat, întrezăresc — pare — amara ironie! Câtă depărtare de la lumea ta deapururi tăcută, până la svânturateca trăitoare!

Linişte, pace, tăcere acolo, — viaţă, ferbere, mişcare aici!

Te plâng şi plâng...

Mioară dragă, aştepţi — ştiu — mă cauţi... dar coridoarele-s

1) Miron Pompiliu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
mdrtransilvania.ro/mdrr1901-1932

întunecoase, salele lungi...., departe suntem, atât cât firea ne desparte... Nu aşteptă, romăne-vei fără damă la cadril.

Poţi asculta muzică, dănţui, când sufletul e trist, când inima e grea?

Nu, mai bine aici... In coridorul clasei a IV-a scriu şi-o să citesc în linişte. Frumos vi-e salonul, dar nu vi-l dau pe-al meu, rustic cum e: în stânga fereastra, în dreapta spre fund, uşa repetitorului, în faţă scările de peatră. Peste tot, întuneric. O baneă mi-e masa, un opaiţ lumina... Urmăresc pe Aníbal peste Alpi, în resboaele punice..."

Iaşi, 97.

7 Noembrie! Părinţii vin să-şi scoată ficele în oraş. Tu n'ai venit nici o dată, dragă tată! Şepte ani de când te-ai dus şi... nu te-ai mai întors!

Nimic nu-mi poate mări durerea şi golul din inimă, nimic nu-mi întunecă sufletul, ca ziua aceasta, de 7 noembrie!

In octombrie intrai aci, în noembrie te perdui... Şi cât te-am iubit! Mi-e dor de când îţi sburlcam musteaţa, de când îmi petreceam degetele printre şuviţele-ţi de păr.....

Uite, aşa ca azi, căderau rar şi monoton, fulgii de ninsoare. La fereastră, pe'nserate, priveam vraja lor, legănându-se în aer, albind fontâna, balconul, persicul din fereastră. Imi plăcea melancolia lor... De câte ori privindu-i, tresăream, zărindu-te la portiţă! Uitam fulgi şi ninsoare, săream înainte-ţi, ajutam să te desbraci, îţi încălzeam faţa fulguită....., mă serutai, mă îmbrăţişai.....

Timpuri... timpuri....!

Abia intrat aci, dormeam tun, copil neştiutor. In noaptea şi'n ora când te văzui mort în vis, plecaşi în adevăr din lume, fără să te mai revăd o singură, o singură dată....!

Cât mi-ai fost de vrut şi cum te-am perdut! Primeşte acolo sus, prinosul amintirii mele..., nu prin lacrimi — dureri-mi nu pot da fiinţă prin plâns — prin calda, prin vechea, de-a pururea adorare!

...Sună! Mă doare să-mi rup gândirea, s'o duc anevoe, la ora de lucru. Lucrăm — croitorie s'ar zice — dacă s'ar vedea altceva de cât hârtie. Cu o profesoară — suplinitoare de ocazie — învăţăm papagaliceşte, teorie: corsaje, foi, albituri...., tăcem cu foarfeca în hârtie.....

Preda-vom tot astfel, elevelor noastre?..."

9 mai, 98. Cea din urmă zi şcolară.

„Cele din urmă ore de clas, au trecut. Cei opt ani de cursuri, o clipă. Ca eri, mă aduse mama la şcoală... îmi dete rîndurile tatei: „mult mă doare să mă despart de tine, drăguţă, dar dacă Ol-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gutu are să fie bun, ascultător și cuminte, dacă are să învețe bine, tata n'o să fie trist, tata n'o să plângă!"

Oh, tată, tată! Din toată inima te-am ascultat! Unde ești? De ce rămâi rece, mut, departat? De ce nu vine mama, să mă ia înapoi? Trecut-au repede anii!... Dar fie care lăsă urme adânci, tăe brasde dureroase în sufletul meu. Copilă blândă intrai în școală; sceptică ies. Aveam familie atunci: un tată pe care-l adoram, o mamă iubită, frați dragi... s'au dus...!

In mijlocul unui ocean de ris, de veselie, sufletul meu nu poate vide.

. . . . . .

In cești 8 ani de internat, eșirăm astă-zi întâia oară în grup, toate elevele. Ne-am dus la Copou, să exercităm corurile, pentru ziua de mâne.

...Ce sgomot printre fete! Singură la masă, sunt pradă gândurilor. Nici o învionare pentru mine, în această primblare...

Cum Dumnezeu avea-voi puterea să prepar examenul de capacitate? Cu ziua de azi s'a încheiat viața de elevă, orele profesorilor. Adio clipe de frumoasă uitare de sine, de înălțare în lumi de înaltă gândire, de nobilă simțire!

Viitorul s'așterne înainte-mi, gol și întunecat...

Până acum plângeam pe mama pentru ea; gândul c'am remas singură în lume, mă înfiorară.

8 și jumătate seara. Câtă însuflețire, câtă viață în jur! Câtă frumusețe în natură! O, cântărețe ale pădurii! Lume mișuitoare prin carba de sub pașii mei! Lună dulce și visătoare! Luceafăr minunat! Dați-mi voi, ceea ce omul nu-mi poate reda! Natură, trimite suflarea geniului tău, s'alunge norii de pe frunte-mi, negura din suflet, să-mi deschidă raze de speranțe, scântee de mulțumire, zare de senin!

Noapte bună, locuri iubite! Somnul vă va învelui curând..... Pe mine?

„O mamă, dulce mamă, din negură de vremi.
Pe freamătul de frunze, la tine tu mă chemi...."

18 Iunie, 98. 10 și jumătate seara.

„Fereastră dragă! Când nu mai fi-voi aci, cine te va deschide cu atâta drag? Pe gerurile mari, ce ochi te vor privi? Ce buze te vor desaburi?

Capu-mi înferbântat pe gratiile tale l-am rezemat; prietene vechi suntem — și nu ți-am spus greul gândurilor mele! Văzut-ai însă; ai înțeles. Priveliști minunate, icoane iubite, puneai înainte-mi: apus de soare, lună și stele, pâriu de cristal! Fermecătoare ai fost! blândă și primitoare! N'am să te mai revăd nici o dată?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nici o dată? O viață mi-e legată de tine și, mâne ne despărțim pentru totdeauna... *totdeauna...?!*"

Mioara încetă cu cititul; ochii fetelor jucau în lacrimi.

— Sarmana copilă! zise D-na Dimitriu. Și-a dus viața ca în de ea.....

— Da! respunse Mioara. Prea era simțitoare și delicată. Bună, blândă, dar tristă, gânditoare, cum se afla singură. Căutam să n'o las, să-i fur gândurile, s'o luăm cu noi; atunci era vie, ne recrea cu vorba ei plină de viață, de spirit, de cugetare; ne iubea mult și ne da — s'ar fi zis — plusul ei de energie. Cele mai dese ori însă, se îndeparta: se ascundea în tufele de liliac — de când căpătaram voea să eșim în curte — ori retăcea singură, printre copacii din parc; nimeni nu-i turbura atunci, lumea gândurilor ei.

Afară se înopta. Fetele se retraseră; veniseră vesele, se duceau îngândurate.

După plecarea lor, D-na Dimitriu zise Mioarei:

— Mi e dor de Olga! Aș vrea s'o revăd!

— Și mie mi e dor: îi duc lipsa și am să i-o duc...

—Ce-ți scrie nou?

— Impresii din călătorie, din escursiunile ce-a făcut pe la monastiri.

— Mâne, să mi le citești și mie.

— Cu plăcere, dragă mamă!

— D-na Dimitriu o sărută pe frunte și se retrase în camera ei. Margareta se culcase. Mioara aprinse lumina. Citi mai departe. Retrăia anii petrecuți în școală. Își aminti serile de la Roman, într'o vacanție mare; acolo se împrieteni cu Olga. Virgiliu le întovărășea totdeauna... Ce suflet frumos avea băiatul acela! Simțea pentru dinsul ceva deosebit... unde mai era oare? își mai amintește de ea?....

Mult timp remase încă pe gânduri; somnul o fură, lumina se stinge. O rază de lună flutură pe frumosu-i cap; întreaga-i făptură se scaldă în baea de lumină.

Varatic, Iulie, 98.

Dragă Mioară,

E seară înaintată. Afară furtună, Cerul înourat. Vântul aue prin brazii monastirii, ploaea cade șiroae. Miez de noapte, se aud clopotele.

Gemetul vântului, cântul vîjelios al ploaei, îmi duc gândul aiurea, la alte timpuri, petrecute în casa părintească. Mi e dor de mama. Îi scriu și-i vorbesc și-i cânt duios în versuri... dar ea nu m'aude!.....

Eartă, dragă prietenă — nu le ai — sunt pentru dânsa. Elena doarme. Frații s'au repezit la Peatra. Ploaea curge în ropot; ful-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gere, trăsnete se înteţesc; furtuna creşte. Din nou trag clopotele. Vântul deschide fereastra, îmi stinge lumina. Elena se deşteaptă, mă ceartă: „Citeşte cine-va, dar noapte şi zi, fără răgaz!?...“ Ea nu ştie: e mult de când ochi şi gânduri au sburat aiurea.....

Dar iată, norii se risipesc, ploaca încetează, picură streşinele, păraele curg, cântă cucoşii a dimineaţă.

Vrei — zici — să iai parte la impresiile ce culeg în sălbătăcia brazilor? Să cunoşti poiana? Poiana e mândră, prea demnă de pana unui artist, ca să mă încumet să ţi-o descriu.

Îţi povestesc numai o petrecere de noapte; fii te rog îngăduitoare, scriu obosită după honăritul zilei.

Deasupra unui munte îmbrăcat în brazi, stă falnică, poiana. Peste pletele uriaşilor arbori, se lasă umbrele nopţii; măreţia ei învelue totul. Nori groşi acoper orizontul. O lăcrimă de argint se scaldă în zarea albastră; fricoasă, pâlpâe o clipă şi apoi dispare. Întunerec sus, întunerec jos. De o dată poiana e luminată în fund, de flacăra unui foc, eşit ca din pământ. În jurul lui, trei flăcăi de munte, cu pletele în vânt, dănţuesc „bătuta“; un orb îi cântăreţul. Resare şi dispare luna, sub un nor. În pustiul codrilor, în întunericul nopţii, urletul unui lup... descărcătura unei carabine, focuri de revolver...; concert sălbatec!

Ne întoarcem în sunet de chitare, trezind codrii prin cântece şi gălăgie; un felinar ne luminează calea.

Murmurul apei, freametul brazilor, ecoul văilor, auetul codrului, măresc sălbătăcia nopţii, pătrunzându-ne de fiori.

Târziu, către utrină [1]), intrăm în monastire. Ici, colo, o călugăriţă întârziată, îşi face ruga de noapte: alta bate toaca în jurul bisericei; dangătul unui clopot întrerupe liniştea nopţii, chemându-le la altar.

Noapte bună! *Olga.*

Mioară dragă,

Aseară ne-am întors din Agapia. Preintrarea în monastire e sălbatecă, frumoasă, mult mai pitorească, ca cea de-aici; mie însă mi-i dragă „Poiana Ţigancei“.

Drept, cei de acolo au valea pâriului ce împarte Agapia şi pădurile în două, au poene multe, au crânguleţe pe albia apei, poezie cât vezi cu ochiul; Virgiliu crede însă că valea riului Agapia deschide curenţi, că pădurele prea dese, neumblate, aduc umiditate. El zice: „Vanatecul pentru sanatate, Agapia pentru tinerete“.

Ştii pe cine văzui în Agapia veche? Pe... Vlăhuţă!

Un domn ne-aduse ştirea. Într'un suflet ridicăm muntele; la schit nu-i; urcăm ceva mai sus, într'un crâng. Poetul se afla în

1) Rugăciunea din miezul nopţii — spre dimineaţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tovărășia câtor-va excursioniști. Elena îl zări. Sta la o parte de grupul în care deosebii pe tânărul Radu, poetul tău, îl privii lung și pentru tine. Cât despre Vlăhuță, eu nu-l vedeam. Nu-mi venea să cred că figura ce întâlneam în cale — prea mulțumită de sine și de viață, cum părea — să fi fost poetul stors de nopți de muncă, perdut în lumea gândurilor lui, „migălind vorbă cu vorbă, c'o 'ndărătnicie crudă.....“ Simplicitatea, figura blândă, privirea pierdută, mi-l arătară. Spre marea mea părere de rău, grupul părăsi de o dată crângul, fără să fi avut timpul de a-l fi văzut bine, bine de tot. O luarăm și noi pas gimnastic, ne strecurarăm prin hugeaguri chip, culegând fragi, și le eșirăm în cale. Îl privii adânc; să tot fi având patru-zeci ani; părul negru, în șuvițe, căzând de sine la o parte, pe frunte, ochii blânzi, adânc ougetători, îmbrăcămintea simplă, fără atenție. În toată făptura lui citești suferință, bunătate și gândire. Calai lung la el, făurindu-mi imagina lui Eminescu... așa să fi fost și dînsul? Astă-zi îl zării încă o dată aci, în draga noastră poiană. Alături de o turistă călare, cu brațul rezemat pe coama calului, se perduse visător în gânduri departate; călărcața îl tot aștepta s'o servească.....

Unde era Grigorescu, să-l fure, în poezia brazilor...!?

Virgiliu întreabă dacă nu vii și tu să vezi mândra poiană? Frumoasă ar fi -- zice -- dar îi lipsesc privighetorile!

Vii? Cât n'așa da să te am!

Iulie 98. *Olga*“.

Miorița mea,

„Rîndurile tale -- drăguțe ca tine — mi-au făcut plăcere; aceasta însă — s'o știi bine — nu ne despăgubește de mulțumirea de a te fi avut între noi.

Să-ți descriu -- vrei — escursiunea la Sihla?

Plecarăm de cu noapte, cu carul cu boi, pe drumul către „Poiana Țigancei“, în sus, spre Ciungi-Sihla. Un timp mergem împreună, toți pe jos, culegând fragi, pe alocurea smeură. Trecem dealuri, coborîm văi, ne scăldăm în mări de albăstrele, de margarete, de garofițe, de maci roșii, de „nu mă uita“. Florile dau câmpului un colorit fermecător. Din când în când un fag ne umbrește, un arin ne doinește.

De la un timp, D-ra R., fratele ei, Virgiliu și cu mine, întârziarăm în cale, analizând florile și bătându-ne cu drăgutele lor petale. Intrarăm în pădure. În poala ei, o cruce de lemn, ridicată de trecători, arată calea: mulțimea numelor de pe aripi, ascund cuvântul: „Sihla“. (Cată să știi un lucru: iubirea omului pentru nemurire e atât de mare, că o împinge până la lucruri mici; ține să-și lese numele măcar pe un... lemn! bietul brad, frumosul lemn alb al mesteacănului, devine o încrestătură împestrițată de nume

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

peste nume: titluri, localități, date, nume, un potop de inscripții, pe bănci, pe chiești, pe arbori!).

Nedescălecind pe cruce cuvîntul arătător „Sihla", apucarăm în sus, pe urmele unui car și ne rălăcim cu totul de ceilalți. Dăm în plin codru. Locul e așternut c'o pătură moale și lunecoasă din miile de frunzi roșietice, suflate de vînt, din spinii brazilor căzuți de bătrînețe. Pașii nu se aud, nimic, nimic, afară de vocele noastre pierdute și ele în ecouri depărtate. Freametul frunzelor, trosnetul crengelor moarte, tăcănitul ciocănitoarei, ne întovărășesc. Glasul păsărilor sălbatece întrerup un moment liniștea; totul reintră apoi în tăcere. Aciași codri, aceleași stînci, aciași vulțani — fâlfâindu-și a lene aripele, prin spațiul deschis deasupră-le, munți, brazi și mereu brazi. Unii seculari, alții culcați de ani la pămînt, ne opresc mersul. Îi înfruntăm cu îndoită putere..., dar sub frunzișul pe care piciorul se tot duce, mlaștini se așternu drumului. Îndărăt, stavilare de brazi căzuți; înainte-ne mlaștini, în dreapta, în stînga, munți uriești... și noi, în văile lor!

Tăcem la dreapta, urcînd muntele înalt, lunecos ca ghiața. Greutăți de neînchipuit! După un vîrf, altul și altul... Cu cît îi ridici, cu atît sunt mai drepți, mai îndrăsneți! Semănța de brad năpădise coastele, făcînd urcatul peste măsură de anevoios! Lunecăm la fie ce pas; ne acățăm cu mînele de o buturugă, de un ciot, ici, colo de tufe de smeură, de crengușele unui brădulet abia resărit. Fără acest ajutor, astă-zi am zace în prăpastiile din văi. Mulțumită Domnului, eram acum pe culmea munților. O luarăm repede pe creastă, dăm peste lucrători; parchetau pădurea de pe coasta Hangului, munții Pipirigului, vecini Ceahlăului.

Ni-au adus afine și apă: ne arătară drumul. Kilometri coborîm la vale, pe coama muntelui, apucăm — la o respintie de patru munți - - pe altă cale, coborîm încă și dăm peste urme de car... Ne luăm pe urmele lui, dăm de o altă respintie: o cruce de lemn, înfiptă într'un brad tăiat, arată în stînga, calea către Sihla; ajungem aproape de schit.

Ai noștri, sosiți acolo de dimineață, trimiseră oameni să ne caute. Bunul călugăr puse să se tragă clopotele, dar... cine să le audă în auetul, în văile codrilor! Mergem încă, o surată ne arată drumul, un călugăr ne chiamă de pe-o stîncă... intrăm în Sihla odată cu apusul soarelui... plecaserăm din Varatec pe la îngânatul zilei.

Sihla! Tablou minunat! Măreția, sălbătăcia firei domnesc peste tot! Codri, cît ține zarea! Munți pînă la Cer! Brazi năprasnici, de veghe uriașelor stînci..... bătrîne ca timpul, ca dînsul de statornice! Neclintite de secole, înfruntă vijeliile timpului! Văi prăpăstioase între munți ce 'neumet norii, torente argintii, ingână auetul codrului..... El cîntă, deapururea cîntă, ruga bătrînelor păduri!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista26transilvania.ro/mdrr1901-1932

Pierdut în sălbătăcia naturii, cuprins de un simțimînt de sfîntă admirație, drumețul își înalță cugetul către Creator, își întoarnă pasul către schitul bătut de ploae și de vînt, c'o singură icoană pe altar.

La munte sau la mare, pe deal sau pe vale, omul e acelaș; aceeași nesiguranță a puterii sale, aceeași nepătrundere a tainelor firii, aceeași conștiință de nimicnicie, îi apleacă fruntea și genunchiul în fața unei puteri divine.

In treacăt, vizitarăm peștera martirei Teodora... inspiră odihnă pe dulcosul Nicolcanu.

Urmînd poala unui munte, ne întoarcem — cuminți, pe îndelete — toți în căruță. Luna ne luminează calea, stele apar una câte una, luceferni pâlpâc depărtărilor, noaptea se lasă în juru-ne. Intrăm în Agapia prin vadul dintre munți; luăm cina în car, la fontâna din gura monastirii, sub bolta Cerului înstelat, și pornim la drum..... Cocoșii strigă a dimineață, când intrăm în Varatec.....

Olga."

Mioara mea,

Ghici, ce lucru am a-ți povesti astă-zi? Il prevezi? Nu! Iată-l!

De un timp care care, ne aflăm mereu în societatea unei familii: D-na Rein — văduva unui negustător slovac, venită aici cu ginerele — un căpitan român. Dud, și cu două drăguțe domnișoare — crescute într'un larg spirit de libertate — întovărășite adesea de un proprietar din Craiova, între 35—40 ani.

Făcurăm împreună, escursiunea la Sihla. Intr'un moment dat vorbeam cu toții aprins, despre o dramă familiară înfiorătoare, petrecută într'un oraș apropiat. Tăceam; nu înțelegeam fondul în sine al dramei; cuvintele îmi păreau ascunse, ceva nepătruns scapa priceperii mele. Luai totuși apărarea deamnei acuzate. Cuvintele mele tradând ignoranța cauzei, aduseră zimbetul pe figura tuturor, o privire de mult respect în ochii proprietarului și roșeața pe fața mea: mă cam pripisem, văzui și-mi păru rău.

Ceva mai târziu, pe când ne întorceam în car, fetele Rein acuzau — ghimeț —pe Giurca, proprietarul, de un lucru pe care nu-l făptuise. Voind să se apere, se încurca mai rău. Deși nu fui atentă — urmărind steiele pe Cerul deschis albastru — prinsei firul discuției lor; aparai pe Giurca în câte-va cuvinte.

A doua zi, privirea lui îmi spunea parc mai mult de cât ar fi spus înainte. Care mi-mi fu mirarea, când după două săptămâni, căpitanul Dud întorcându-se din Peatra Neamț unde își lasase prietenul, pe Giurca, îmi aduse un sac de laude venite prin prizma vederilor acestuia.

— Scurt, mă întrebă căpitanul, te măriți?

Remasei împărmurită. De m'ar fi întrebat așa din senin, dacă-I

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întovărășesc în Congo, nu mi-ar fi părut mai straniu. Atât de repede, de scurt, de... „de măriți?" Cu cine? C'un strein! Avui senzația unei mari nemulțumiri. Ceva fusese jignit în mine, fără să-mi fi dat seama anume ce. Căsătoria? Acolo, înaintea ochilor mei! Dar cu înțelegeam prin acest act, contopirea sufletelor a două ființe atât de mult apropiate, atât de iubite între ele, cât să se piardă unul în celalt. Gândeam să simt pentru omul destinat mie tovarăș, ceea ce simțisem pentru profesori; să-mi pară că nu e alt om ca el, pe pământ; să tremur din frica de a nu mă găsi la înălțimea lui; să nu știu când, cum și de ce mi-a furat sufletul; să nu mi-l mai pot lua îndărăt. Intuneeată îmi apăruse calea vieții până acum: departe, în zarea viitorului, căutam spre lumina unei fericiri: căsătoria! Se cerea însă ca viața aceasta să-mi aducă atât de mult, cât să găsesc în ea tot ce pierdusem! Și iată-o, aci! Dar cât de departe, de ceea ce doriseml Tovărășia pe viață, cu un om strein, indiferent! Cu un întreg necunoscut de gânduri, de simțiri, îndărătul nostru!

Răspunsei căpitanului cu timbrul vocii jignite, sub a cării impresie remăsesem:

— Nu, nu pot, mulțumesc, nu mă căsătoresc!

Căpitanul mă privi uluit. — Cum?! Ce?! Refuzi asemenea partidă?! Dar cugetă bine: proprietar, avut!?

— Întovărășindu-mi viața cu a unui om, înțeleg să mi-o însoțesc cu a unui om drag, iubit de mai înainte, atât de vrut, cât, să-i dorești tovărășia!

— Iubirea vine după căsătorie!

— Nu înțeleg și nu aprob; nu-mi pare înțelept, natural! Societatea unui prieten îți-e iubită, a streinului indiferentă!

— Incă o dată, D-ră, iubirea vine și după căsătorie!

— Poate da, poate nu, nu știu. Un lucru simt: n'aș putea iubi după căsătorie, pe omul care mă lasă rece înainte de ea. Imi va deveni prieten, nici o dată nu voi atinge gradul de iubire care face să dorești viața unui om ca pe supremul bine, mai mult decât pe-a ta!

Și apoi, înainte de a face acest pas, e de absolută nevoe cred, să cunoști bine omul de care-ți legi viața. Intr'o afacere care tovarășii nu caută să se cunoască de mai înainte, să aibă deplină încredere unul în altul? Dacă în negustorie se procedează astfel, cu atît mai mult într'o căsătorie! Cei doi logodnici — înainte de a fi devenit logodnici — caută să se cunoască bine, să se fi studiat unul pe altul; numai când fie care convine celuilalt, să-și treacă inelul căsniciei!

— Pentru D-ta, căsătoria e calcul?

— De loc! Nu înțeleg să studiezi pe toată lumea, ca să-ți alegi o persoană, deși lucrul n'ar fi greșit. Cer numai ca studiul rece,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rațional, să premeargă intențiilor unei contopiri de vieți; sentimentul să fie controlat, adus chiar de rațiune.

— Asta cere timp și nu e iubire!

— Nu; e numai simpatia reciprocă, care învelue pe două persoane la începutul ei; cunoașterea apropiată, respectul, admirația crescândă — pornită de rațiune și aprobată de ea — prefac treptat, sentimentul acela nebuloș, în iubire mare, puternică, adâncă, neclintită de vântul întâmplării; căsătoria o cimentează.

— A sta pe gânduri, a controla, a cântări, e calcul, nu e iubire! Ne apropiem de căsătoria banului, de care știu, ai oroare!

Am văzut o o persoană, îmi place, o iau! Aceasta e iubirea!

— Iubirea aceasta pentru mine nu e iubire; e flacăra de pae ce cuprinde mai ales pe domni; se stinge repede, cum s'a aprins. Căsătoria aceasta cele mai dese ori e nefericită: întâmplarea hotărește de armonia caracterelor, căsnicia devine loterie!

Nu-mi pun viitorul la loterie! În pasul cel mai serios, mai hotărâtor din viață, voesc să-mi cunosc bine, dinainte, tovarășul. Momentul când preotul ne va uni la altar, să tremur — nu de teamă, să tremur de plăcere, de emoțiune! Mă îmbarc în noua viață, cu toată mulțumirea și cu care care încredere, atît cel puțin, cît atîrnă de om! Pe acest domn nu-l cunosc; din cît îl văzui, mi-a remas străin. Vă mulțumesc pentru interesul ce-mi purtați, nu pot primi propunerea unei căsătorii.

În afară de aceste motive, am și altele. Din închisoarea vieții de internat, ași trece la o alta, oare cum apropiată. Doresc să cunosc lumea, viața, să dau societății tributul forțelor mele, a libertății de care dispun acum, contribuind la formarea curentelor de binefacere; odată intrată în templul căsniciei, femeea cată să-și consacre energia ei asupra familiei.

Cel din urmă motiv: am eșit din școală obosită. Dacă pretutindeni în viață, omul are nevoe de armonie între cei trei factori cari-i alcătuesc ființa: spirit, inimă, corp, cu atît mai mult, cînd de buna lor stare atîrnă și viața altora.

— Mai înainte, fetele nu știau nimic... observă în nemțește, cumnata domnișoarelor, Germanca.

— Și era o mare greșală! Fata se cuvine să fie tot atît de luminată ca și băiatul, avînd să lumineze la rîndu-i.

Am răspuns prin aceste cuvinte propriilor mele credințe: cultura largă să se dea fetelor. Frații zic: altul ar fi fost adevăratul înțeles al cuvintelor doamnei, răspunsul meu însă s'a potrivit.

Vorbirăm încă asupra căsătoriei. Căpitanul căuta să mă înduplece; mă făcu atentă la singurătatea mea în lume, la munca grea de care ași fi putut scapa: „e un noroc, cu care a doua oară, nu știu de te vei mai întîlni!" încheie dînsul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De-l voiu întîlni ori nu, de-mi va părea rău, sau nu, nu știu! Pentru moment doresc să rămîn ceea ce sunt.

Și iată, rămas-am ce-am fost: fetița în negru, dornică de tine!

Uitasem să-ți spun: purtarea domnișoarelor de gasdă, în această chestie, m'a surprins mult. Îmi amintesc bine concertul lor de laude asupra proprietarului. Părerile lor sunt acum schimbate: Giurgea, un om ușor, ceruse încă multe fete în căsătorie! Nu putea fi statornic! etc., etc. Toate acestea nu-mi fură spuse de față cu cumnatul lor... Cum sbuenește rentatea! Vezi tu, draga mea? Ce-ar fi să fie, dac'așî primi? Ce i s'ar spune lui, despre mine? Am pilda sub ochi. La revedere.

Olga. — August 98.

P. S. Mi-am cerut catedra la Piatra N.; tu?

CAPITOLUL II

În primăvara anului 1899 se stabili în Iași, familia Tilcu: doamna și domnișoara. Soțul vedea de moșii, cuprinse în județul Botoșani. Zestrea singură, ar fi atras atenția asupra domnișoarei; eleganța, luxul, măreau frumusețea ei naturală. Un cap de madonă, luminat de doi ochi mari, albaștri, migdalați; un mătăsos păr lung și negru ca pana corbului, împodobea talia-i naltă, mlădicasă. Artistă neîntrecută în muzica vocală și instrumentală, Duța Tilcu deveni curînd steaua Iașilor, idolul domnilor.

Trăeau pînă la un punct, retrase de societate. Eșeau zilnic la primblare, cu cel întîi muscal, vizitau nelipsit teatrul, dar invitații acasă nu aveau. Cîte-va familii veneau mai des; printre ele, mai intime, era familia doctorului în chimie, Pildescu, a cărui cumnată, Catalina, fusese colegă cu Duța, la călugărițe, și familia Călescu.

Asupra familiei Tilcu, nu se știa nimic; absența soțului era îndreptățită prin ocupația lui de moșii, ceea ce-i aducea merit.

Ruxandra Tilcu se trăgea din una dintre cele mai înalte familii din Moldova. Dînsul își avea obîrșia de prin Transilvania; mulți îi ziceau Ungurul. Tînăr, frumos, pripășit pe lîngă o rudă care avea un petec de pămînt în vecinătatea moșiei părintești a Ruxandrei, nu-i fu de loc greu să cucerească inima fetei, tînără, orfană, naivă și neexperientă de lume. Fratele ei, Vintilă Țereanu, se opuse la căsătorie. Tilcu o înduplecă; preotul îi cunună pe ascuns.

Câți-va ani trăiră în bună armonie. Tilcu era sarac, venise numai cu geamandanul și cu un baston. Acum ambiționa să-și facă avere proprie. Fratele Ruxandrei își pierdu moșia în datorii; o cumpără ea, lăsând-o — fără acte — ca avere personală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.patrimoniu.ro/mdrr1901 1932

lui Tilcu; îi împlini astfel dorința de a avea un mare nume pe piață și locul său în parlamentul țerii, ca mare proprietar. Tilcu însă folosindu-se de nepriceperea ei în afaceri, îi storcea — sub diferite motive — sume mari de bani.

Muncitor, deștept, bun administrator, era egoist, violent, cânos la inimă, adesea tiran cu țeranii, ceea ce-i îndeparta câte puțin din dragostea mare a Ruxandrei. O legătură de dragoste c'o nemțoaică de prin apropiere — cu care avu și un copil — o îndepărtă cu totul de dînsul. După zece ani de căsnicie, urmă o despărțenie mută, convenită numai între ei. S'ar fi despărțit prin tribunal, dacă n'ar fi fost la mijloc doi copii: un băiat mai mare, Manoil, o fetiță, Duța.

Ruxandra era o femee de caracter. Mândră, fără să fi fost vanitoasă, avea mult desvoltat simțul datoriei și al demnității. Severă în principiile de morală casnică, desgustată de soț, se retrase în apartamentele ei de la moșie, se ocupă cu creșterea băiatului și nu mai vorbi lui Tilcu un cuvînt, în afară de afaceri.

Tînără, frumoasă, avuse mulți curtenitori; știuse să-i ție departe, ceea ce-i atrase respectul tuturor. Despărțirea de Tilcu fu curând cunoscută și de alții. O întreagă ceată de asaltatori se ivi din nou. Ea îi primi în așa fel în cît impuse tuturor respect și admirație, ceea ce și făcea pe vecinii moșieri să zică: „o singură femee onestă avem: Ruxandra!"

Ținea să dea fetei o educație exemplară. Duța, copil foarte voluntar, avea un fond de vicleșug, de reutate ascunsă, alături cu ceva sclipiri din bunurile mamei. Resfățată de mică, devenise tiranul casei. Un astfel de copil avea nevoe de o educație foarte îngrijită, care să supraveghieze, să corecteze de aproape zi cu zi, oră cu oră, defectele unei naturi false, reutăcioase. Dată pe mâni străine, i se putea strica și mai mult caracterul. Ruxandra o internă într'un institut de-al călugărițelor catolice.

Departe de fie-sa, departe de societate, locuind tot timpul la țeară, perzând pe Manoil — pe care Tilcu se îndărătnicise să nu-l caute într'un sanatoriu, după cum recomandaseră doctorii, ci-l ținuse la moșie, unde muri odată cu luarea bacaloriatului, — departată de soț, în care cunoscu acum pe omul interesat, mojic, egoist, căzu melancolică și apoi rău lîncedă de nervi. Doctorii o trimiseră la băi. Șapte ani se căută la Divonnes-les-bains, cea mai mare stațiune de idroterapie din Franța.

Se îndreptă. Reveni la moșie, unde făcu o adevărată ordine și avere, nu numai la ea, ci în tot satul. Vara pleca la băi, în streinătate. Astfel se scurseră 11 ani; fata, împlinind 17, fu adusă acasă.

La 17 ani, cînd Duța părăsi institutul, știa lucruri de cari fetele cuminți erau cu totul streine. Mulțumită spiritului ezuitic, și-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reteniei naturale, ascundea totul sub masca unei modestii pline de nevinovăție, de bunătate. Ochii frumoși știau să reverse candoarea de pe sfintele imagini cari mișunau prin cărțile, prin caietele ei, drept nenumăratele resplate din partea călugărițelor, plătite însă cu banii ei.

Sosirea fetei mare, frumoasă, aprinse mândria lui Tilcu. Din „fata tatei" nu o mai scotea. Îi aducea zilnic daruri, îi făcea comenzi de toalete în străinătate, căutând să-și câștige dragostea ei.

Când Ruxandra — care suferea de acest asalt al tatălui — făcea fetei vre-o ușoară observație, îi da un sfat, Duța supărată, alerga la tată; el o numea împărătească, o lua la brat și se primblau cu aere de prinți. Duța înțelese cât putere exercită frumusețea cu averea; increderea în ea deveni fără margeni. Se credea egală unei principese; nu se ocupa cu nimic, de cât cu toaletele ei, studiind mereu în oglindă cum ar fi mai impunătoare, mai maestoasă. Mama, văzând reaua înrîurire a tatălui, căută să o micșoreze; începu să descopere fetei treptat, purtarea lui cu dinsa, cu Manoil, cu lumea, cum și nenumăratele lui legături vinovate. Urmarea fu disprețul Duței pentru tată și frica de el. Pe față nu-i arata însă de cât lingușire.

Îndată ce Tilcu simți că Ruxandra câștigă trecere pe lîngă fată, îndoi darurile, i se plânse și el, dându-se drept martir; c'ar fi avut de face cu o femee nebună care-l silise să ducă o viață nedemnă de dînsul.

Fata la rîndu-i, măcaeră în vicleșug, ca să le facă pe plac, îi critica lăturalnic pe amîndoi, pe unul față de celalt. Traiul în casă devenise iad. Când spiritele erau mai atițate, când părinții apelau la dreapta ei judecată, fata bufnea de rîs și trecea la pian. Farmecul vocei ei, îi apropia din nou, pentru ca apoi neînțelegerea să fie și mai mare.

Duța își perfecționa astfel educația primită în școală, știința și căutând să folosească de ori ce împrejurare, de ori ce neajuns al altuia, își calcula fie ce pas, își urmărea interesele ei, înrădăcinându-și tot mai mult principiul adoptat: „Scopul scuză mijloacele".

Ruxandra, cu toată dragostea ei, înțelese creșterea rea a fetei, școala ce făcea încă în casa lor. Se hotărî să curme reul, să se mute la Iași.

Ușor isbuti să facă pe Duța să prefere orașul. În fața voinții amândorora, Tilcu nu avu încotro. Primi, cu condiția să i se rezerve la Iași apartamentul lui, în casele ce aveau să închirieze. Avea să le administreze anual, 50 mii lei ei, și 12 mii fetei.

În primavară, D-na și D-ra Tilcu închiriară la Iași o casă mare, spațioasă, în strada Păcurari. Casa avea trei apartamente: al Ruxandrei, al lui Tilcu — cu intrare deosebită — și între ele, al Duței.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Departe de Tilcu, Ruxandra își propuse să înceapă a reface educația fetei, să-i modeleze firea, gusturile excentrice, să-i refacă caracterul. Zadarnică îi fu strădănuiala; nu mai putea face nimic. Fusese lipsită de autoritate față cu ea, la timp, acum era prea tîrziu. Fata ordona mamei, aceasta era nevoită să-i cedeze, ca să ferească strigătele, scandalul față de servitori și de puținii prieteni cari le intrau în casă. Se gîndi s'o logodească cât mai repede.

Cam în acelaș timp cu stabilirea lor în Iași, societatea de tramvae electrice din Nürenberg — cu care comuna Iași contractase un angajament — trimise pe inginerul electrician Pelz, să instaleze în oraș linia de tramvae.

Blond, mai mult roșcat, nalt, bine făcut, directorul lucrărilor de tramvae era un tînăr frumos, nu însă plăcut, nu inspira destulă încredere. Totuși, lucrând toată ziua pe strada dinaintea caselor Tilcu, deveni unul dintre admiratorii înflăcărați ai fetei. Se întîmplă la o văduvă germană, cunoscută Ruxandrei de la Ems. Le dete vizită. Întîmplarea făcu ca un colog de școală al lui Pelz, un inginer italian — venit cu afaceri în Iași — să fie cunoscut lui Pildescu: un frate al acestuia studia artele frumoase în Florența, locuind în familia inginerului Margioni. Pelz deveni și el intimul familiei Pildescu; cu dînșii, începu să viziteze mai des saloanele D-nei Tilcu; făceau dese ori excursiuni în afară de oraș; peste iarnă, primblări, jocuri de sănii și patinaj.

Pelz și Margioni, nu-i vizitau de cît pe dînșii, în afară de consulul austriac; fiind streini, atrăgeau atenția orășenilor. Aceasta plăcea Dușei, îi măgulea mîndria. Respunse intențiunilor lui Pelz; în primavară, inginerul îi ceru mâna. Ruxandra încuviință căsătoria lor. Hotărîră să se ducă toți trei la Botoșani, să capete și consimțimîntul tatălui.

Văzîndu-i sosind împreună, Tilcu încreți sprîncenile. Dete mâna Ruxandrei, salută pe Pelz și-și îmbrățișă fata cu dragoste. Duța căută să se folosească de moment:

— Dragă tată, îți prezint pe D-l Pelz, inginer electrician; e German, nu cunoaște limba romînă și... tată dragă, e... logodnicul meu.....!

— Ce, Neamțul acesta?! Ai înebunit, ați înebunit se vede, amîndouă?!

— Dragă tată, când ai să-l cunoști, are să-ți placă....!

— Să-l cunoască toaca! Așa soi de neam nu voi să cunosc!

— Dar tată, fii mai bun, mai politicos, ori nu mă mai iubești?

— Ba tocmai că te iubesc, dragul tatei, n'o să te dau după cel întâi vântură-țară! Abia atunci privi atent dar rece, pe inginerul uluit de primirea ce i se făcea.

Ruxandra îl luă la o parte, îi dete lămuriri, arătând că firea Dușei cerea să fie repede măritată, înălțând în Ceruri pe Pelz.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tilcu nu se arătă de loc încredințat. După cină, zise Duței: — Bine, draga tatei, cum vrei să te dau după un om din toată lumea, să te îndepărtez de mine și de țara ta? El e strein; ca mâne pleacă — cu dînsul și tu; cine să-ți știe de urmă? Ce ai să te faci departe de toți?

— Nu, dragă tată, el voește să înceapă lucrări de construcție aici, în România, pe seama lui proprie, sau în tovărășie cu Margioni, alt inginer strein din Iași.

— Cine-l împedecă? Înceapă! Când vom vedea ce poate și cine e, ar veni și rîndul tău; ești încă mult tînără, poți să mai aștepți.

— Dar Pelz e serac; are nevoie de bani pentru lucrări!....

— Atunci ce mai caută pe aici? Doar n'o să-i dau eu capitalul cu care a doua zi să șteargă putina?!

— Bine, dragă tată, mie n'ai să-mi dai zestre?

— Ba da, frumoasa tatei; aceasta nu însemnă însă s'arunc banii din mâna celui întâiu necunoscut; apoi zestrea se dă fetei, nu tînărului; el folosește numai de procentele banilor!

— Bine, dragă tată, dar dacă nu se poate altfel, nu ai putea risca tu pe jumătate și mama pe jumătate și lucrul e ca și făcut?

— Drăguță, în chestii de afaceri nu se riscă nici o dată! Și apoi cât cere Neamțul teu?

— Logodnicul meu, dragă tată.... opt sute mii, ca să înceapă lucrările singur, cinci sute mii, să le înceapă cu Margioni...

— Numai atât?

Duța înferbântată de vorbă, nu-i observă ironia, răspunse simplu:

— Numai!

— O să-i dau, când mi-oi vedea ceafa!

Fata rămase înmărmurită: Ah, e adevarat dar! numai mama mă iubește!!!

— Să ia Ciuma pe mamă-ta și pe cine-o ascultă! strigă Tilcu, părăsind camera. Remaseră toți trei până târziu, în salon; Tilcu nu se mai arătă. Ruxandra încerca să mângâe pe Duța. Fata începu să ofteze adânc, avu un leșin; sperie pe toți. Trimiseră după Tilcu, dar nu-l găsiră. Își veni în fire; se retrase în camera ei. Ruxandra o întovărăși, făcându-i curaj: a ei era doar toată averea! Făceau planuri cari pe măsură ce se înfiripau și cădeau. Somnul nu le cuprinse decât foarte târziu.

A doua zi, la ora 8 dimineața. Ruxandra trimise pe fata din casă să pofteasca pe Pelz la cafeaua cu lapte.

— Domnul Peliță a plecat! respunse fata.

— Cum? Ce zici? A plecat? Nu-i cu putință! strigară Duța și Ruxandra.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O fi ieșit să se primble, să ia aer de dimineață? Adaose mama, neperzind fata din ochi.

— Nu, Coniță! A plecat des de dimineață! Veni Talic, Evreul, cu năduşeanca Conașului; întrebă unde e domnul Peliță; intră apoi la mnealui și ce i-a spus, nu știu! Marioara zice că vorbeau grai strein; n'a prins nici un cuvint! Numai că văzu pe D-l Peliță urcîndu-se în trăsură și auzi pe Talic spunînd vizitiului: „la gară!"

Fata nu încetase, când Ruxandra scoase un țipet: Duța căzuse jos în nesimțire.

Se întorseră la Iași, chiar în ziua aceea.

CAPITOLUL III

Așezat ca un triunghiu, între munții Cozla, Petricica, Cernegura — ale cărui poale sunt scaldate de vijelioasa Bistrița — cu 18.565 locuitori, dintre cari 10.592 Români, Piatra Neamț e cel mai pitoresc oraș din nordul Moldovei.

Poziția naturală îl face frumos. Orașul, abia de câți-va ani, dă semne de gust estetic. Se înfrumusețează grădini, se aliniază strade. Când ele vor fi pavate — macar așternute cu peatră — să fie cruțate vara, de colbul pînă 'n nori și 'n anotimpurile ploioase de noroiul pînă la genunchi, când curățenia lor va fi bine întreținută, când cartierul evreesc va scuti ochiul de murdăria grasă, când orașul — stație climatérică — va fi înzestrat cu apă bună de băut, va fi păşit spre progres. Așa cum e, naturii are a mulțumi grația de a fi cel mai frumos oraș al nordului Moldovei, avuția, viitorul lui.

Valea Bistriței e plină de fabrici, cherestele și mori. Valurile ei poartă frumusețea pădurilor parchetate, de la munte la mare. Plute încarcate cu lemne, coboară din Bistrița pe Siret, până la Galați.

Evreii ocupă tot ce e meserie, industrie și comerț de prăvălie; sunt amestecați și 'n exploatarea pădurilor, în cherestegii, împreună cu Românii avuți. Plutăria rămâne elementelor țerănești sau celor de jos, orășenești. Mulți dintre acești plutași au ajuns cu timpul proprietari de plute, cu marfa lor, s'au înavuțit și alcătuesc o parte din stratul subțire al societății. Astfel s'au ridicat Răpeștii. Frați mulți, economi, muncitori, au dus-o greu pîn' au strâns capitalul cu care să-și aibă plutele lor. Intr'o primavară ploaea ținuse potop. Bistrița mare, năvalnică, furioasă, sfarmase plutele cu marfa negustorilor. Nici un plutaș nu cuteza să plece pe apă. Răpeștii — cu prețul vieții — s'au folosit de nenorocirea care lovea pe alții. Au adunat marfa streină, au sigilat-o cu sigiliul familiei lor și-au scos-o la bun capăt. Lumea i-a văzut de o dată oameni cu stare; bătrînii fac parte din corpul matur al țerii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Răpeștii, înemuriți cu multe alte familii din oraș, țin bine minte când Măneștii — veniți cu brașovenii, lăzi, scoarțe de Brașov — întindeau marfa pe trotuarul nepietruit pe atunci, ocupat azi cu fabrica lor casă. Avuți ușor li-a fost să-și împământenoze copiii.

Arghirești, străini de origine; tatăl lor, cofetar venit din resărit. Prin stăruințele unchiu-seu, funcționar în domeniile Coroanei, intră acolo, în serviciul exploatării de păduri. Avea masă, casă, leafă; afacerile mergeau strună. Tovarăș c'un alt connațional, priceput în negoțul de lemne, ajutat și de unchiu, luă în antrepriză una din pădurile mănoase ale statului. Îl văzu Dumnezeu, se făcu om. Insurătoarea îi aduse zestre mare; moșteni și pe unchiu. Mare proprietar de păduri în Neamț, are multă trecere în toate partidele politice.

Petrăchescu și-a început cariera ca băiat de prăvălie. Ioan — numele cu care intrase la stăpîn — băiat harnic, cuminte, necheltuitor, ajunse „bădița Ioan". Se însură cu fata unor bătrâni. Casa lor venea sub o poală de munte. Într'o zi, săpând în grădină, auziră sunete; săpară mai adânc; găsiră o comoară. Domnul Ioan Petrăchescu, deveni stăpân pe o prăvălie mai mare ca a patronului. Își mărită fetele după băeți toți unul și unul. Azi, om cu greutate, face parte din parlament.

Norocos ca el, fu Brădulescu. Tinăr, aducea unt de la Dorna. Comerțul acesta îi asigură un mic capital. Se însură cu 12 mii lei; banii fură cu noroc: îi speculă, îl înavuți. Când țara nu are nevoie de luminele lui, își petrece timpul în streinătate.

Plutași, cofetari, mici negustori, azi sunt „boeri". Credințele lor? Economice: în Romînia cine e prost sau nu vrea, nu face avere; nimeni nu întreabă cum ai făcut-o. Religioase: păzesc cele 4 posturi, dau luminare groasă la biserică, injură de Dumnezeu, fură — când pot — onoarea, meritul, binele altora. Sociale: țeranii sunt mojici, brute; buni de împușcat ca potârnichele. Naționale: feciorii îi se întorc „Don Juani" din Paris; surorile, soțiile lor, au uitat limba țerii, înainte de a-i fi părăsit pragul. Familiare: ce să te însori? În casa prietenului găsești de toate!

Barbații — tineri, bătrâni, își „omoară" timpul la cafeneaua din piața principală. Acolo joacă cărți, biliard, fumează, beau cafea, citesc ziare, privesc mișcarea din stradă, vorbesc de femei, fac politică. La „Zimbru" iau cafeaua de dimineață; la „Zimbru", gustare, înaintea prînzului. La „Zimbru", după prînz, mișcarea digestivă; la „Zimbru", spre seară, când elegantele matroane es la primblare. La „Zimbru" după cină, până la culcare.

Tovarășele acestor stîlpi de cafenele și de societate, n'au timp să se urască. Lumina zilei alungă noaptea din camera lor, cu puțin înainte de ora prînzului. Servitoarea, „Madmazela", „Miss", văd

Muzeul Digital al Romanului Românesc
36
www.digitaltransilvania.ro/mdrr1901-1932

de copii și de bucătărie. După amiază au „partide", în fie ce zi câte una, pe rând la fie care: d'a capo, când rondul s'a încheiat. Ședința de maus întreruptă pe fugă, la ora mesei, e reluată după, prelungită până la 3-4-6 ore dimineața. „S'au încurcat la cărți", nimic mai natural!

Mercurea, partida e la Brădulești, întorși de curând din streinătate.

Bine făcută, grasă, figură regulată — fără pretenție de frumusețe — cu haine tinere, elegante, lucrate la Paris, D-na Brădulescu pune toată arta artificialităților apusene — procurate de ban — pragului teribil pentru femeea cochetă: 50 ani! Helenele, Maryile, Artemizele, Jenyile, Elizele, nu-i pot face vină. Tinere, bătrâne, avute, sarace, se silesc s'o egaleze, s'o întreacă, risipind ban, timp, sanatate, liniște și viață.

Experiența îndelungată, arată foarte de nevoe femeei, farmecul „să placă". Subordonată bărbatului — în starea actuală a societății — farmecul acesta servește fetei între 14-20 ani, *să placă* unuia, ca să se mărite. După căsătorie, *să placă* altora. Soțul o schimbă cu alta, ea îl schimbă cu altul; cadrilul a devenit banal, regula de trei, mai mult de cât simplă.

E o femee serioasă, onestă, cătând să se ocupe de casă, de soț, de copii, numai curat, cuviincios îmbracată? Nu arare ori își ispășește amar imprudența: ochiul soțului va fi sburat de mult la cocheta, la „mondena", la femeea-păpușă, care, îndantelată, parfumată, punînd gând, timp, ban, ființa ei întreagă, nu pentru casă, copii, soț, dar artei de a plăcea, îi desfată ochii, îi aprinde simțurile.

D-na Brădulescu își dă ostenceala să chibzuească mesele, să „plaseze" jucătorii. La o masă *„trebue"* să intre: Matilda, soția inginerului G., cu Mitică, supleant; Jeny, tovarășa unui funcționar de la administrația financiară, Nicu, fecior de bani gata. La altă masă: Coana Zoe — posta orașului; Hortense, soția presidentului de tribunal; Alecu, căpitan de jandarmi, Artemiza, văduvă avută, surdă la glasul toamnei, darnică la favoruri, cavalerul Dadu. La altă masă: Jana, cu locotenentul Zerlescu; Eliza, tânără, văduvă, doctorul Erbicescu, inginerul G. La alta... etc... etc.

— Bat! Ajut! Passe! Și cu mine! Fără mine!...

Intre culise, la mese:

— Ravisantă-i haina Brăduleasăi; ma chère; cred s'o fi luat de la Zwibach, din Viena?

— Nu cred; fardul îi vine de la Paris!

— Apropos: știți cu ce sopon se spală Jeny? 24 lei, calupul!

— Bunică-sa spala pe la case, cu 10 bani calupul! lămurește-coana Zoe. Dec, ce rideți? Nu e așa? Coană Sevastă, ai apucat-o, este?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Asta ca asta, dar să vedeți cămeșile de noapte ale Janei: negre, de mătase, brodate la margeni.

— Albă, blondă, negru-i picant. Știți, căpitanu-i concediat?

— Am aflat aseară, la restaurant.

— Mîncați la hirt?

— Da, de cînd n'avem cuzinieră. Suntem vre-o zece familii; petrecem minunat!

— Mme, à vous, faites votre jeu, je vous en prie, întrerupe Dadu.

— Ați sejurnat la Ker [1]), dragă Mme Brădulescu? Întreabă Matilda, la altă masă.

— Da, nous y sommes restés cît-va timp; a la fin, m'anuiam; i-am spus lui Brădulescu: remîi d-ta în orient, moi je m'en vais!...

— Era și Démètre, c'est vrai? Întrerupse Artemiza. D-na C. aruncă ochiadă Elizei: roșcața de pe obrazul D-nei Brădulescu ia o culoare mai naturală.

Ușa se deschide. Apar Brezoiu, procurorul, Ursean, prefectul, avocatul R. Jocul se întrerupe, face loc gustărilor.

— Drăguță D-ra Mimy, începe căpitanul. Am zărit-o aseară, la teatru.

— D...a..., înghină Hortense, întrerupînd tîrziu tăcerea; de cînd și-a oxidat părul, pare en effet, șarmantă

— M-elle Irène e mai drăguță! adaugă supleantul.

— N'are un sfanț!

— Cum nu?! își lucrează pălării, rochii, pantofi, aduce venit!

— Face filozifii, foarte drăguță!

— Ce tot drăguță? Ce-a fost drăguț, aici e! declamă avocatul, buclindu-și părul și dînd ochii peste cap; e mijlocul prin care atrage — crede — atenția.

— Ceva nou! Intervine Coana Zoe; știți, Pol se însoară!

— A!... A!... A!...

— C'est un pharse, coană Zoe?' exclamă cîteva doamne, privind pe furiș la Artemiza, care — foarte preocupată — vorbește căpitanului.

— Parole d'honneur! El mi-a spus-o, cu gura lui!

— Cum așa?

— Bine! Cînd vă spuneam eu!

— Dar cum s'a petrecut, coană Zoițică?

— Uite cum: băiatul nu e de mult venit, cum știți. Sunt două săptămîni de cînd se primbla cu Cerchez, pe la Zimbru. Prin fața lor, treceau Georgeștele: mama și fata! Cerchez n'are ce lucra? „Vezi — zice — domnișoara aceasta?" — „Ei?!" — „50 mi lei,

1) Cair, Egipt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bani ghiață!" — „Sigur??" — „Cum mă vezi!" — „Peste 2 septămâni mă logodesc!"

— Și?!... întreabă cu toții.

— Au trecut două septămâni; ascară s'a logodit. Cea dintâi Duminecă din „Lăsatul secului", face nunta.

— Pacat de el! regretă tare, Jana.

— Pacat, Mme, pacat, când ia 50.000 lei?!... întreabă surprins Dadu.

Pacat că se însoară!

— Complimentele mele, doamnă, ați fost sinceră! i se închină doctorul Lorescu, abia intrat.

— A propos, doctore, întrerupe Artemiza, fost-a cine-va la teatru?

— Nouă persoane!

— Je le crois bien; cette Gabrielle me tape sur les nerfs! respunde Jana.

— Ne vine operă italiană, am cetit telegrama.

— A la bonheure, mergem ensemble, n'est-ce pas, docteur?

— Bagați seama numai, să nu vă pâcăliți; de cât-va timp trupele de operă streine cari ne vin, îmi fac impresia unor adunături de cioplitori, oameni fără căpătâi, cari aud de-o ţeară binecuvântată unde tot ce e strein e primit cu brațele deschise și vin, oamenii, să facă parale! Exercitează de câteva ori „Trovator", „Faust", „Aida" și... gata!

— Reutăcios ca totdeauna, doctorul, exclamă Jeny, lovindu-l cu degetele peste buze.

— Care vrea să zică, în Italia... Incepe coana Zoe.

— In Italia și tregherii din gară, cunosc pe Trovattor! o întrerupse Lorescu.

— D-ta, naționalist, pentru ce zici „tregheri", cuvînt german? îi zice Nicu.

— Cum vrei să zic? Hamal? E Turc!

— Il a raison, doctorul; unu-i nemțesc, celalt turcesc, pentru ce n'am întrebuința românescul „purtător"? intervine Eliza, dorind să facă pe placul doctorului.

— Mais dites donc, nos cartes, mesdames, messieurs?

Fie care se scoală, chibzuindu-se pentru partidă. E sgomot, se ride, se vorbește. Jeny șoptește lui Nicu: demain, chez toi! Prefectul Matildei: „bărbatu-teu pleacă mâni, cu Berlinul, la București?" Dadu, Artemizei: „Je vous adore, cherie!"

Coana Zoe, cât poate mai tare: „mâne, partida da Jana!"

* * *

Poziția pitorească a orașului, amintirea că aici își petrecuseră părinții tinerețele, dorința surori-sei, Elena, hotăriră pe Olga să-și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceară catedra în Piatra N. Amîndouă surorile aveau să locuiască împreună.

Orașul întinzîndu-se dealungul, între poalele munților, și pe unul din ei, Cozla, fiind resfățite numeroase colibi ale mărginașilor, se simțea nevoea unei școale mixte, sub poalele muntelui; abia înființată, avea să funcționeze cu o singură clasă, întîia. Olga fu numită directoara și institutoarea școalei.

Condițiile de igienă ale unei școale par lucruri prea secundare, prea nimicuri, capilor guvernamentali din provincie, cari au de îndeplinit atîtea cereri, ale atîtor susținători ai partidului.

Proprietarul localului închiriat pentru școală, fiind unul din aceștia, cerea să fie mulțumit. I se închiriase casa, vecină cu locașul morților. Se ocaziona astfel copiilor, distracția de la lecții; muzica, mulțimea, cortegiul funerar, îi întrerupea; pîndeau înmormîntarea, ori pe ciocli săpînd morminte, scoțînd oase și tîdve. Stăteau în clasă ca pe ghimpi. Cît despre Olga, vecinătatea aceasta o întrista mult. O îngrijea încă sănătatea școlarilor și a ei. Localul școalei neavînd fontână, se serveau de apa uneia, pe jumătate în stradă, pe jumătate în cimitir.

Dacă el ar fi fost în altă parte și nu aici, Olga s'ar fi bucurat de partea cea mai frumoasă și mai sănătoasă a orașului.

În fața școalei, țermuind cîmpia Borzoghean, pe sub verdele munte Cernegura, Bistrița își mâna apele-i clare, departe între munți, unde zarea se perde. Peste culmele lor, alerga odinioară Petru Rareș, lăsându-se în Transilvania; de atunci își poartă ele numele de „Buta Doamnei". Legenda spune că Doamna, soția lui, trecu prăpastiile dintre munți, pe o punte de pei de bivoli, aruncată peste culmele Cernegurei, spre Carpații din Transilvania.

La poalele lor, în fața Bistriței, Borzogheanul. La spatele lui, îndărătul școalei, Cozla învecinează Cernegura. Coamele lor se unesc — pare — către apus, în unghiul scăldat de Bistrița. Acolo zarea se deschide luminos; în fundul ei, departe — către soare răsare — scăldat în razele lui, Ceahlăul stăpînește depărtările. Opus lui, stîncosul Petricica. În poale-i pe țermul Bistriței, în fața Cernegurei, îndărătul Cozlei, orașul. Frumusețea locului se mărește, cînd soarele apune. Regele zilei coboară alene, după Ceahlău, aruncînd Bistriței, raze de foc. Amurgul se lasă pe codrul îngîndurat, umbrele serii învelue munții, apa, cîmpia. „Vatra de jeratec", „glob rubinos", apare tîrziu luna, pe orizontul dintre Petricica și Cernegura, argintînd valurile apei, sub codrul adormit.

Se dase morților locul cel mai frumos, mai sănătos din oraș.

Nu de mult, se dărămă parte din Cozla. Pe terenul aceia șubred, se ridică un parc; s'a cheltuit mult, comuna s'a îndatorat, în timp ce numai un sfert din suma aceea, întrebuințată la colțul

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dăruit cimitirului, ar fi adus orașului o vedere de rară frumusețe și un cartier nespus de sănătos.

Primblările pe dermul Bistriței, lucrul în codrul de pe Cozla — care scobora până în spatele școalei — respiăteau pe Olga de privelișteа morților. Sus, pe tăpșanul de pe munte, între arini și fagi, cucul îi cânta, mierla fluiera, privighetoarea — crăiasa primăverii — o vrăjea; în poale, murmurul Bistriței, jur împrejur, freamătul codrului.

Din escursiunea la Sihla, vara trecută, se întorsese c'un tovarăș; un câne mic, alb peste tot, mițos ca o oae, cu ochii mari, frumoși, învoluiți ca și urechile, în negru. Se ocupase de el; crescuse mare, era iubitor și foarte deștept. Olga îl lua pe munte și în toate primblările ei. De casă, vedea Elena; la bucătărie însă făceau cu septămâna; Olga dorea s'o cunoască, să nu remâe sclava bucătăresei.

Fiind încă elevă, înțelesese, ca mai toate colegele, că educațiunea ce li se da, nu era întreagă. Dacă anchetele școlare — cari nu se fac destul nici printre profesori — s'ar întinde și la elevi, de câte greșeli pedagogice n'ar fi cruțați la timp! Fuseră lipsite de învățământul muzicei, de arta bucătăriei, de lucrul absolut folositor femeei: lenjerie, croitorie.

Muzica, prin înrîurirea ei fericită asupra sufletului, îl înobilează, îl dispune către simțiminte bune, frumoase, umanitare; recreează plăcut spiritul, desvoltă plămânii. Statisticele rău făcătorilor, numeră prea puțini artiști și mai ales muzicanți.

In școala ei nu se ținuse seama de toate acestea. Cele cu voce, urmaseră un curs de solfegiu: muzica instrumentală, de absolută nevoe celorlalte, pentru cultivarea auzului, pentru predarea cântului în școala primară, figurase numai în program, pe hârtie, cum tot pe hârtie croiau și'n teorie învățau lucrul. Acul în mâna femeei, e compasul în mâna inginerului, scalpelul în mâna hirurgului. Un ac și un fir de ață, aduce femeelor sărace pânea, avutelor distracția, mijlocul de a putea prețui și respecta munca altora. Lenjeria, croitoria, cunoscute mamei, aduc multă economie; banul remâne în casă ori e întrebuințat pentru distracții inteligente; lucrul ocupă apoi spiritul, îl îndepărtează din calea gândurilor rele. Rare ori se găsesc suferinde de nervi, printre femeile cari se dedau adevăratului menaj al casei.

A cunoaște menajul nu înseamnă să-l faci tot singură, cînd nu ai nevoe; dar a ști să-l faci singură în lipsa servitorului, să nu fii la bunul lui plac; să știi conduce, să nu fii furat. Dacă unul dintre soți risipește ceea ce altul adună, e lucru fără spor, e sărăcie. A pricepe menajul înseamnă să te pătrunzi de tot ce vine în atingere cu el: curățenie, masă, îmbrăcăminte, ordine, economie. Pentru toate acestea se cer cunoștinți de igienă, comptabili-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tate, economie politică, lenjerie, croitorie; cari — împreună cu pedagogia, filozofia, istoria, literatura și toate celelalte studii, să cultive în femee ființa cu misiune triplă: educarea copiilor — viitori cetățeni: colaboratoarea, tovarășa de luptă, de gîndiri, de viață a soțului; conducătoarea căminului casnic.

Olga era prea pătrunsă de toate acestea. Căuta să-și apropie acum ce-i lipsea. Ținta ei nu fusese școala primară. Ca să urmeze însă Universitatea, se cerea să prepare două clase, adică două limbi moarte, dar grele: latina și greaca. Fericea pe streinii din țările unde porțile Universității se deschid ori cărui însetat de luminile ei, indiferent de titluri și certificate; examenele au să rostească însă cu bună credință, dacă studentul și-a însușit îndestul cultura ei.

Își propuse să prepare cele două limbi. Se simțea însă mult obosită. Muncei nemăsurate din normală, urma alta și mai grea.

Elevă eri, își apropiase cunoștințele prin lucru; priceperea și voința i-l ușura însă mult, i-l făcea plăcut; profesoară azi, avea să le treacă în capetele fragede ale atîtor copii, lipsiți de voință, de interes, mulți de pricepere.

Munca aceasta devine cu atât mai grea, cu cât printr'un șir de cauze sociale, ca: beția, sifilisul, ignoranța, mizeria, pelagra, paludismul, elementele românești din școalele statului sunt din ce în ce mai degenerate, mai târzii în desvoltarea lor fizică și intelectuală. Munca institutorului devine îndoită, întreită, cu atât mai mult când se ocupă și de educația copiilor, părinții lipsind de la sfînta lor datorie: *aceea de a fi cei întâi și nelipsiți educatori ai copilului lor.*

Olga își luase rolul în adevăratul seu înțeles: viața profesorului e apostolat. Muncea cu copiii, citea și pentru ea. Ca recreație, vedea în orele libere de menaj, de muzică — își cumpărase un pian — lucra și citea în pădure.

In Elena — înțelesese curînd — nu putea avea un tovarăș de gânduri, de suflet. Știind-o singură, pusese la cale din școală, să trăească împreună. Nutrea pentru soră iubirea ce avea pentru toți frații. Amară îi fu durerea, cînd se văzu despărțită de ea prin ceva neînțeles, dar mare, puternic, de neînfrînt.

In trăsături generale se asemanau prin bunătate, prin sinceritate, prin onestitate; deoscheau însă sinților în felul de a vedea și a judeca lucrurile. Elena crescuse mai tot timpul la o mătușă de pe mamă. Deși deșteaptă, remăsese cu pospăcala pensionului, cu prejudecățile, cu îngustimea de judecată a mătușă-sei. Inrîurirea binefăcătoare a tatălui, nu se revarsase în destul asupră-i; instrucția serioasă nu lărgise puterea raționamentului, logica faptelor.

Pentru întîia oară se găseau împreună. Lărgimei de jude-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cată, avuției cunoștințelor, idealului unei vieți inteligente — smulse din cătușa convenienților — se opunea îngustimea vederilor, tirania tradiției, autoritatea vîrstei.

Elena nu pricepea că un individ ajuns la deplina desvoltare trupească și sufletească, are și prinde să aibă voința lui proprie, dreptul de a trăi viața prin prizma temperamentului, vederilor sale, isvor de originalitate între oameni. În ochii ei, Olga nu era de cât copilul de odinioară, ne învățare să se călăuzească singur, să cunoască viața, să poată judeca bine.

Între ele iubirea remasă; încetă însă apropierea sufletească atît de frumoasă între surori, între mamă și fică. Olga se închise în ea, dând studiului, cugetării, orele libere. Mugur, cânele drag, o întovărășea pe Cozla. Arare ori se primbla pe strada-bulevard, unde întîlnea lume.

Societatea — ca schimb de idei — îi era foarte plăcută, îi simțea nevoia; în natură însă prefera singurătatea. Convorbirea rupe, micșurează farmecul ei: ia apei murmurul, vântului freamătul, pasărilor cântul. Olga era dintre firele cărora frunza șoptește, crengile doinesc, valul îngândură, pădurea vorbește, natura e carte și omul... câte nu are de învățat în cartea aceasta, el, de-pururi școlar!

Cu cât urca pe Cozla, cu atât privelișt ea era mai deschisă, mai frumoasă, tabloul mai măreț. Bistrița, brîu de argint, încinge poalele muntelui, până departe, spre Ceahlău. Șoseaua șerpuește după deal, după apă; soarele asfințește după munți; totul e pace sfântă. Omul se vede mic, nimic, în haosul nemărginit. Își simte nimicnicia ființei lui trupești și acestui celei sufletești. Cuprinde universul, înțelege Dumnezeirea.

Olga sorbea adânc, măreția din jur. Une ori remânea locului, perdută în admirare; Mugur îi da semne de nerabdare. Ea păsea mai la deal, el — nebun de mulțumire — alerga, se întorcea, o privea în ochi, îi sărea pe umeri. Se luau la întrecere prin codru ca la ei acasă; nu întâlneau ființe de om.

Când ostenea, se așezau, ea pe o buturugă, el lângă dânsa, privind-o adânc, adânc, cu ochii lui mari, frumoși, nespus de frumoși. Ea da la o parte șuvițele-i lungi, îl chema duios pe nume; Mugur devenea mai iubitor, vorbindu-i cu ochii. Copil al naturii, născut pe coclaurele Sihlei, mulțumire mai mare de cât să întovărășească stăpâna-sa pe munte, nu avea. Cu el, Olga se simțea sigură în desișul pădurii.

Seara, străbăteau câmpia, coborau în vale, reîăceau pe țărmul Bistriței. Când luna apărea între munți, se întorceau agale pe cărarea cimitirului, dealungul crucilor înălbite de lumina ei. Ajunsă acasă, cădea îngândurată, pe banca de afară. Cimitirul o impresiona atunci plăcut. Se perdea în lumea celor-dispăruți, trăia în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca. In liniștea nopții cu lună, sufletul ei se desmaterializa. Ceva nepătruns din viața mistică, de dincolo de morminte, îi pătrundea sufletul. Cugetul ei se sbătea până târziu în noapte; căuta să descifreze încîlcita problemă a morții.

Până acolo tot: iubire, ură, jertfă! La pragul mormîntului omul părăsește om, mama pe copil, fiul părintele, soția pe soț. Pînă aci putere, mîndrie, ban. Aci?

„Slava stă deasupra
Și omul sub pămînt...!"

Fost-a cel ce doarme acolo, bun, nobil, respingător, laș? Nimeni n'o mai știe! Dar ceva din creerul lui, din simțirile lui rămas-a: știința, arta! Scîntee de lumină în noaptea cugetării, un dram de bine semanat în jur și — viața s'a scurs! Mormîntul s'a închis!

O, rege mîndru! Încrezător om! Părăsește o clipă tron și palate, coboară-te în liniștea, în singurătatea mormintelor... vorbește cu ele... Trecătoare ca firul de carbă, îți va părea viața! Ai fost...; nu mai ești!... Grăbește — păn' mormîntul nu te închide — bine de revarsă! El singur, remâne!

Tu? O cruce în mâni. Iată tot ce iai din lumea aceasta, nesațiat de putere, nesațiat de comori! O cruce, toiag în cale, făclie în noapte, pentru tărîmuri neumblate!

Și tu, filozof, care urmărești viața dincolo de hotarele acestei lumi și tu, învățat, care cu îndrăsneală afirmi că păn' la mormînt e totul, de ce te-anini, ce reazem iai cu tine? O cruce!

Toată lupta gândurilor noastre, tot sbuciumul vieții, frica, iubirea, speranța, pecetluim c'o cruce. Trăim cu ea, murim cu ea. Făclie de noapte — speranță către-o nouă viață — plecăm cu ea!

Nu, nu încercați filozofi, să răpiți omului unica, suprema mângâere: speranța, credința, crucea!

Dacă în singurătate gândurile melancolice umbreau ființa Olgăi, în societate era vie, comunicativă, scînteetoare de spirit la jocuri, scăpărătoare către firfiseni; nici o dată însă reutăcioasă. Gândurile triste le păstra s'ar fi zis, pentru adâncul ființei ei. Anevoe ar fi putut pătrunde cine-va amestecul acesta de soare, flori, poezie, alături de nori, brumă, vijelie.

Deprinsă în școală să vie în contact cu inteligenți frumoase, instruite, cu schimbul de idei, aștepta să poată intra în societatea locală, să dea curs liber cugetărilor, prisosului de energie intelectuală, adunat îndelung, în singurătate. Ar fi așteptat mult și bine; societatea se grăbește să deschidă brațele domnilor — și între aceștia mai mult celor ce știu a poza — ferind intrarea fetelor — fie ele ori cine — fără tutela părinților, rudelor sau a protecto-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rilor. Întâmplarea o servi. Într'o zi de școală, doi domni intrau în clasă:

— Domnișoarei Olga Grigoriu avem onoarea să vorbim? întrebă unul din ei, frumos la chip, nins la păr, deschis la vorbă.

— Ei înse-și; la rîndu-i, cu cine are onoarea?

— Șoltuz, primarul, respunse mărețul bătrîn.

— Vitan, inginer, adăugă domnul nalt, subțire, slab.

— Venim să vedem localu! — reluă cel întîi — în urma plîngerii D-v., că e la prea rău loc. Aveți mare dreptate, a fost o scăpare din vedere regretabilă; anul școlar e aproape să se încheie, cu multă părere de rău, nu mai putem face nimic; de la toamnă însă vă făgăduesc ca lucrul să se rînduiască cît mai înțelept.

— Vă mulțumesc în numele copiilor și al meu, respunse Olga.

— Vă face rău vederea cimitirului?!

— În adevăr, îmi rescolește amintiri dureroase; aceasta însă n'ar interesa, dacă nu m'așî neliniști de sanatatea școlarilor și nu ni-ar distra prea mult de la lecții.

— Ați perdut pe cineva din familie? întrebă inginerul, observîndu-i haina neagră.

— Părinții și doi frați... respunse ea trist.

— Din ce oraș sunteți?

— Din Roman.

— Din Roman? strigă inginerul; am cunoscut acolo o familie foarte cum se cade, cu numele D-voastră: Conu Vasile, ginerele Hagicăi! lămuri primarului.

— Sunt nepoata ei și fica lui.

— D-voastră, nepoata Hagicăi, fata Coniții Frosina? exclamă de astă dată primarul, plăcut surprins. Am cunoscut-o bine! De câte ori mă duceam la Sbercști, în tinerețele mele! Coana Frosina era pe atunci copil mic, o jucam pe genunchi; avea surori mari. Mai târziu a cunoscut-o și soția mea; o simpatiza mult. Dar Conu Vasile! Ce om cum se cade, plăcut și bun... să-l pui la rană!

— Tineri s'au perdut amîndoi! rosti inginerul, clătinînd gînditor din cap.

— Soției mele și mie, ni-ați face deosebită plăcere să ne vizitați! reluă primarul.

— Va fi pentru mine și o datorie!... respunse Olga, cu vocea mișcată.

Soția primarului îi lăsă bună impresie. Trăiau retrași acum, totuși țineau să introducă pe Olga în societate. Rînd pe rînd o purtară prin toate saloanele din oraș.

Olga intra cu dorul de viață, cu sufletul deschis. Desgustul, golul, decepția, înlocuiră iluziile, îi umplură sufletul. Toată copia vieții abrutizate: jocul de cărți, curtea, tablele și intrigile, formau isvorul de petrecere al conversatorilor. Nici o scînteie mai înaltă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de cugetare, nici o undă de simțire mai adîncă. Ca un cântec oriental — care nu desfășoară de cât aceeași și aceeași melodie, fără motive — saloanele desfășurau ochilor ei o unică preocupare: egoismul individual, împins pînă la treapta negării de moralitate, nesațiul de trai libertin. Olga se văzu străină în aceste saloane; se simțea exilată într'o lume unde „mintea nu gândește, unde inima nu bate", se regăsea mută înaintea meselor verzi, întrebându-se ce face, ce caută ea acolo?

La spatele meselor, domnișoarele privesc, fac studii de joc, de flirt, înaltă școală de înaltă moralitate.

Olga se văzu nevoită să renunțe la societate, unde — pe lîngă timp — pierdea, simțea, ceva din curățenia ei sufletească. Modestă era, timidă nu; avea înăscută un fel de mîndrie naturală, conștiința de sine. Nu se simțea întru nimic mai jos în fața avuției; cu toate sforțările însă, devenea tăcută în astfel de cercuri; nu avea ce vorbi. In afară de scurtele și banalele întrebări asupra timpului, nu găsea subiect de convorbire. La joc de cărți, cabale și la flirt, nu se pricepea. Privea și tăcea; putea fi luată drept simplă; prefera, de cît să nu fie în rost cu subiectele de vorbă; își ascundea cu grijă, adîncul gîndurilor ei. Făcea ca Venețianul care aruncă peatra nestimată a valurilor mării, de cît s'o vîndă pe nimic.

Incetul cu incetul se izolă cu totul de societate. Intelesese de mult ce-i viața. Cu cât pătrundea mai departe în ițele ei, cu atât se încredința c'ar fi frumoasă, dacă oamenii nu și-ar da osteneala s'o otrăvească, s'o facă purgatorul ce este, prin egoism feroce, prin intrigă, minciună, falșitate, prin lux, desfrîu și cerințî deșerte. Se deprinsese din școală să străbată în adîncul ființei omenești. Dese ori urmărind și studiind astfel, prindea intrigi și prevedea lucruri cari scăpau altora. Cu cât studia mai mult, cu atât o iluzie sbura după alta. Bunătatea, onoarea, conștiința, erau flori înădușite de egoismul, de dorința de a părea, de graba tuturor de a parveni. Compătimea însă cu fie ce om. Pricepea că fie care poartă în sufletul lui povara unui Calvar și de sigur, fie care ar fi fost un altul, dacă mediul nu și l-ar fi adaptat pe nesimțite. Avea în mare preț un „caracter", de-l întîlnea. Își îndrepta dragostea către nefericiți, asupriți și saraci. Earna, pe gerurile mari, le ducea teama. Din puținul ei, alina ici și colo cîte o suferință, mai ales acolo unde — încă bine mințe de la mamă-sa — căzuse cercelul, nu și urechia. Incercase, împreună cu Virgiliu, să ia pe seama lor, educația celor două fețițe ale Ortansei; tatăl nu consimțise.

La baluri, serate, nu se ducea. Dansa nespus de ușor și de grațios; nu găsea atracție în dans; ca sport, l-ar fi preferat ziua, în aer liber. Teatrul bun îi era serbătoare. O oră de convorbire inteligentă, o fermeca.

Domnii n'o impresionau nici acum, ca și pe timpul cînd era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în școală. Nu înțelegea atunci cum unele fete puteau da atenție băeților de liceu. Pe scările din singura aripă a școalei ce da spre oraș, nu întorsese o singură dată capul după domnii de pe stradă; se simțea jignită, dacă vre-o colegă ar fi făcut-o alături cu ea. Era copil atunci; azi îi vedea fără valoare personală, lipsiți de ideal, de caracter. Vinători de zestre, cu instrucție — când nu rămîneau cu copia ei — dar nu cu suflet, nu cu educația, moralul și cultura largă, care face din omul — om.

De întâlneau o simpatie care nu-și găsea ecou sufletesc în ea, privirea-i simplă și naturală respundea: ai greșit calea, vezi în altă parte!

Nu pricepea cum unele fete sau femei își pot face reclamă din astfel de lucruri: „a cerut-o X., dar l-a refuzat!" Se respunde atenției dată de acea persoană, printr'o nedelicatețe care jignește mai mult chiar de cât refuzul și probează lipsă totală de educație, de bun simț. În această privință avea neîncetate discuții cu sora-sa, Elena.

— E curată copilărie — spunea aceasta — să respingi partide cari — vezi — au trecut la fete de condiția ta și ele au primit!

— Nu mă voi căsători de cât din iubire!

— Ce vreai să întâlnești, ca să iubești? Pe „Făt-frumos"?!

— Îl las acelora cari nu-l caută de cât pe el, ori își vind soții valoroși, pentru el! Pe mine mă va cuceri numai inteligența vie, cultură solidă, un caracter.

— Dar J. are aceeași cultură ca tine!

— Care pe acea dată de școală; nu-i destul. Înse-mi eu n'o am, cât aș dori. Dacă împrejurările mi-au oprit-o, doresc s'o găsesc într'o mai largă măsură la omul-tovarăș. Nu m'aș simți bine de cât la brațul unui om de valoare, cu sufletul ales.

— Nu cum-va îndreptățești părerea domnilor că înse-și femeele vor să se simtă inferioare soților?

— Mai exact, să aibă soți superiori, sau în ori ce caz, egăli lor? O înțeleg și o îndreptățesc; după mine, aceasta nu le poate aduce de cât laude. Femeea în înse-și țesetura ei, simte imboldul către superioritate; neputînd-o atinge prin ea înse-și — cauze sociale oprind până azi cultura, mulțimii lor — foarte natural s'o caute în atmosfera căminului ei, dorind un soț mai luminat ca ea.

Soțul trăește mai mult în afară de casă, se cultivă prin mediu, prin discuții; femeea rămîne în casă, mereu și numai în contact cu soțul seu; în el dorește — și e înțelept și drept — să afle și alimentul spiritual. Aceasta și deosebește poate, femeea cu adevarat cultă, superioară, de domnul cult, superior: ea caută în el, creerul, inima, valoarea lui personală; el în ea? Tot ochi, tot sprîncene!

— Vei împleti cosița sfintei Caterine!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Voi împleti.

La dreptul vorbind, Olga fugea de căsătorie și 'naintea iubirii nu alerga. Se temea de ea. Selbatică i-ar fi fost. Tot ce-ar fi dat tatălui, mamei, puterea de iubire de ani și ani, avea să dea omului iubit...; acela însă prindea să fie un om superior. Nici credea că va iubi; nu vedea în juru-i teamă. pericol.

CAPITOLUL IV

Reîntoarsă în Iași, Duța urmă să fie nervoasă, impresionabilă, avea dureri de cap, ameteli. bătăi de inimă; plîngea pentru toată nimica.

Ruxandra începu să fie neliniștită. Ascundea tuturor starea nervoasă a fetei, prietenilor cît și servitorilor. In cele din urmă fu nevoită să spue Pildeștilor. Aceștia o sfătuiră să cheme pe D-rul Virgiliu Grigoriu, venit nu de mult în Iași, prietenul lor și care operase pe Duța la un deget.

Remas fără tată la 15 ani. aruncat din întîmplare într'un oraș strein, necunoscut, își câștigase existența prin preparații și ca pedagog într'un liceu particular, învățând pe cărțile colegilor, în timpul cînd ei se distrau.

Nimic nu-l putuse îndeparta de la principiile bune, frumoase, însușite de acasă. Inscris la facultatea de medicină, capatase prin concurs, o bursă a ministerului de resboi. La facultate se distinse. Deși studia lecție, cu lecție, prelegerile profesorilor — dându-și seama că numai astfel se poate pătrunde bine materia de învațat și că era o mare greșală deprinderea colegilor de a învața serios numai în ajunul examenelor sau numai pentru notă — frecventa regulat spitalele civile, cum și celelalte cursuri frumoase universitare, cât și conferințele.

Mai tîrziu, perzînd pe frate-seu, Mihai, din cauza studiului, înțelegînd că lucrul intelectual dăunează sănătății — cînd corpul nu-i cultivat — pătrunzîndu-se de adevărul: „mens sana in corpore sano“ [1]), se înscrise la cursurile de dans, de scrimă, de înotare, ceea ce-i dete vigoare, mlădiere în mișcări și deosebită eleganță. Colegii îl stimau, il iubeau; șefii de asemenea și aveau toată încrederea în el. La un caz grav, care cerea îngrijire și devotament apropiat în decursul zilei și al nopții, se adresau lui. Nici o dată nu bănuia că nu era de serviciu; dacă șeful venea întîmplător peste noapte, il găsea nelipsit, de la căpătîiul lîncedului.

Spirit distins, cultivat, era iubit pentru bunatatea, dezinteresul și devotamentul lui.

Reușise să capete o bursă pentru srteinătate, dar i se și tăe,

1) „Minte sănătoasă în corp sănătos“.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din cauza crizei bănești din acel an. Făcându-și un an ca locotenent, stagiul militar, obținu examenul de căpitan în rezervă; remase însă — cu acest grad — în serviciul activ la Iași, unde fu trimis. În gradul de căpitan era cu 4—5 ani înaintea colegilor de liceu, cari urmaseră școalele militare.

La Iași era trecut în memoriu ca unul dintre cei mai distinși ofițeri. Tînăr, brun, foarte simpatic, serios, vioi, deștept, văzut ca bun doctor, intră repede în lumea aleasă din oraș și nu puține familii l-ar fi voit ca ginere.

Avea de intim pe Pildescu; preparase — ca elev de liceu — pe fratele lui.

Catalina — cumnata lui Pildescu, îl voia. Grigoriu se purtă indiferent, să n'o facă să spere. Ea căută ori ce motiv să se apropie de el. Întîmplarea o servi. Duța, purtînd botine prea strimte și cu vîrful prea ascuțit, începu să sufere de un deget; i se încarnase o unghie. Pildescu recomendă pe prietenul său; Catalina stărui și ea pe lîngă Duța, să-l cheme pe Grigoriu. Virgiliu, chemat, veni întovărășit de Pildescu. Arătă nevoia unei mici intervenții decuțit. Aerul lui serios, cuvîntul dulce, înduplecară pe Duța. Grigoriu puse toată măestria sa. Execută mica operație atât de repede și de îndemânatic, fără durere, fără sânge, în cât toți remaseră surprinși. Ruxandra îi propuse să remie doctorul casei.

Duminecă următoare, Virgiliu, vizitând familia Tilcu, cunoscu pe Pelz. Îi păru firesc, că D-ra Tilcu dase acestuia mai multă atenție de cît lui, abia intrat în casa lor. Duța exercită și asupra lui, magnetismul care-l avea asupra ori cărui domn. Sub masca bunei cuviințe întrevăzu însă o mîndrie ascunsă.

La câteva zile, întâlni pe Pildescu.

— Ce impresie ți-a lasat D-ra Tilcu? îl întrebă el.

— Ar subjuga și pe Mefistofel!

— Păcat că n'ai auzit-o cântând! Voce puternică, volum, respirație, memorie muzicală, delicatețe și intonație, cum nu se mai văd! E ceva extraordinar!

— Unde a studiat muzica?

— Un Italian, profesor de conservator, i-a predat-o.

— Atunci, dragă Alexandre, e o adevarată sirenă și noi, păcătoșii, departe de virtutea lui Ulise...!?

— Intr'adevăr, e cuceritoare! Pe Pelz cum îl găsești?

— Searbed. Pe cât mi-i de simpatic poporul german, pe atât nu-mi e dînsul; nu știu pentru ce nu-mi inspiră încredere.

— Imi pare că nu te înșeli; totuși sexului frumos poate să placă!

— Nu m'ar surprinde; fetele noastre — nu vorbesc de celecu studii serioase — adesea dau curs simpatiei lor pentr'un om de nimic! Ele nu știu de cât rar, să prețuiască adevarata valoare a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tinerilor. Li se pare apoi foarte de „bun gust", să se căsătorească c'un strein!

— Pelz nu e însă om fără valoare?!

— Netăgăduit!

— Ce zici dacă ți-aşi spune că face curte D-rei Tilcu?

— Nu m'ar surprinde, cum nu m'aşi mira dacă D-ra Tilcu i-ar respunde!

— Aceasta nu se ştie; domnişoara, deşi nunnai de vre-un an aici, a avut partide foarte bune: un profesor de universitate, un tînăr deputat de valoare... i-a respins însă pe amîndoi!

— Cu atât mai mult ar putea respinge pe Pelz...! Avută, tânără, frumoasă.....!

— Ei, da! Sunt calităţi cari — singure — trag greu de tot în cumpănă. Tie nu ţi-ar conveni!

— Mie?! — întrebă Virgiliu mirat — mai întîi nu gîndesc să mă însor acum! Spor să plec în streinatate, să studiez; apoi... singur spuseşi: a refuzat pe un profesor universitar..., cu atît mai mult un biet doctor sarac, ca mine!... Şi, ca să-ţi spun drept: admir frumosul, nu mi-ar orbi însă raţiunea! D-ra Tilcu ar putea îndrăgi un om, nu ştiu însă dacă l-ar putea ferici...!

— Vorbişi înţelept, Virgiliu! Eşti tînăr, ai tot timpul să te căsătoreşti.

Cei doi doctori se despărţiră. Pildescu admira în sine tăria lui Grigoriu, acesta se întreba dacă nu cumva vorbele lui Pildescu priveau pe cumnată-sa, Catalina? Nici ea, nici chiar D-ra Tilcu nu-l formocară. Spusese un adevăr: nu se gîndea pentru moment la însurătoare; voia să-şi urmeze încă studiile în streinatate. Totuşi în sufletul lui plutea chipul Mioarei; îi lăsase amintiri neşterse. Olga o iubea mult: i-o deseria în culori atrăgătoare, nu înceta să-l îndemne la căsătoria cu dînsa. Cu ea cugeta şi el să facă pasul acesta, dar numai după întoarcerea din streinatate.

Trei septămâni trecură de la vizita ce făcuse familiei Tilcu. Într'o zi Ruxandra îi chema printr'un bilet. Se duse numai de cât. Îl întâmpină ea, plîngându-se de sanatatea fetei, fără să-i spue nimic despre dusul lor la moşie, nici despre leşenele Duţei. Virgiliu o găsi foarte iritată. Constată un acces puternic de bătăi de inimă, prescrise o ordonanţă şi recomendă foarte multă linişte. Tilcu aflând, se repezi la Iaşi.

— Ştii ce i-a recomendat doctorul? îi zise nevastă-sa. Linişte deplină! Dacă nu consimţi s'o dai după Pelz, vom perde-o! Îţi voi omorî fata pentru bani!

Discuţia Duţei cu tată-seu, o irită din nou. Tilcu trimise după Grigoriu. Înfăţişarea tânărului doctor, aerul lui serios, stăpân pe sine, îi inspiră încredere.

— E în adevăr serios bolnavă, fata mea, doctore?

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.dacoromanica.ro/mdrr1901-1932

— Pentru moment se află într'o stare de iritație mare; a fost contrariată, când eu recomendasem liniște absolută!?

— Care să fie cauza?

— Nu știu; bănuesc un rău sufletesc! Are nevoe de liniște mare; cea mai mică contrarietate îi poate face rău! S'ar putea să cadă grav lîncedă!

Vă sfătuesc încă — datoria de doctor mă impinge — s'o măritați cât de curând!

— Nu cumva ești înțeles cu nevastă-mea?! Hai, doctore?!

— Nu înțeleg ce voiți să ziceți?... Nu avui onoarea să intru în casa D-voastră, de cît de două ori...; Jasul e avut în doctori, chemați vă rog pe ori care altul, vă va spune la fel!

— Iartă-mă, doctore— Uite despre ce e vorba: mi-o cere un Neamț. „Pelz", își zise Virgiliu. Neamțul vrea mulți bani — cinci sute mii lei — auzi, domnule?! Cinci sute mii lei, bani ghiață, dați în mâna lui, sub motivul unor lucrări! Se mai găsesc oi, bărbați, și fără sute de mii!

— D-le Tilcu, nu luați lucrurile ușor. Aveți mare dreptate să refuzați această sumă, domnul acela nu vă insuflă poate destulă încredere, gândiți-vă însă: aveți un singur copil! Domnișoara e fire șubredă, dispusă maladiilor nervoase; sunt dator să vă arăt urmările grave cari le-ar avea asupra sănătății D-sale, împedecarea căsătorici vrută de ea.

— Ce spui, doctore?

— Adevărul... Sunt nevoit să vi-l pun sub ochi!

— Dar ce pot face? O asemenea sumă... unui strein?! N'o dau, ferească sfântul!

— Dați numai venitul!

— Nu vrea Neamțul!

Doctorul părea frământat de gânduri; adause: D-le Tilcu, nu vă gândiți la el, cugetați la copilul D-voastră; căutați să împăcați totul... Domnișoara îl iubește poate... e în joc viitorul, sanatatea ei. Zicînd acestea, plecă.

Tilcu se primbla tulburat prin cameră. Intră Ruxandra:

— Ce-a spus doctorul?

— Ce să spue? V'ați unit cu toții, împotriva mea! Lucrul e cu ochi și cu sprincene! Mai la urmă, ce-am să țin socoteală de spusele lui, un copil! Ce știe el? Imi cunosc eu mai bine fata! Va plînge, dar îi va trece!

— N'o cunoști de fel! N'ai chinui-o!

— Auzi vorbă? Fleacuri, romane! Iată ce-a învațat la călugărițe! D-ta ești de vină! Nu te mai saturai de ele!

— Ba poftei să remâe proastă?

— Proastă, neproastă, să mă lași în pace! Spune Neamțului că nu-i dau banii! N'am față de vînzare! Să ne vedem sănătoși!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își luă pălăria și ași, plecând întins la moșie.

Peste două septămâni, Pelz fu trimis de direcția din Nüremberg să instaleze tramvaele electrice în Sofia.

După plecarea lui, Duța remase într'o stare de melancolie mare. Grigoriu recomendă distracție și primblări zilnice la aer, afară din oraș. Intocmi în casă o cameră de idroterapie pentru dușuri.

Tristețea și melancolia fetei îl neliniștoau. O compătimea mult; dorea din toată inima să-i fie de folos. Venea ziinic. Serile era chemat de mamă. Dese ori veneau și Pildeștii. Cumnatul Catalinei, vesel, deștept, cult, prindea pe doctor la vorbă. Respunsurile, glumele, spiritele lor, distrau pe doamne; Virgiliu cucerea pe mamă; fata era în complot cu Catalina să-l facă s'o ia de soție.

Grigoriu lucra încet, dar sănătos. Știind adevaratul motiv al rolului, căuta să prefacă felul Duței de a privi și a judeca lucrurile; pe departe, sub înconjur, încerca să-i arate viața prin adevarata ei lumină. Din zisele lui reeșea tot ce dorea, fără să fi spus deadreptul; devenea astfel ascultat de fată, cu toată mîndria și cu toată starea ei; o făcea să vadă că împrejurările îi erau cu totul prielnice: cu cât tatăl ar fi fost mai îndărătnic, cu atât punea pe Pelz în măsură de a-și desvelui caracterul. Dacă va fi omul crezut de ea, va reveni, se va mărgini numai la venit, așa că încetul cu încetul va câștiga pe Tilcu și va avea banii, să lucreze singur sau tovarăș cu el; dacă se îndeparta, dovedea pe omul interesului și în acest caz dinsa va fi cîștigat de fapt: nu-și va fi încredințat orbește, viața și banul în mâna unui străin, nevoită să-l urmeze poate în țeară străină, unde, ori cât ar fi plîns, n'ar fi fost nimeni s'o audă, nimeni cu durere pentru ea.

Ruxandra vedea cu mulțumire înrîurirea doctorului asupra moralului fetei, arătîndu-i totul spunîndu-i totul, fără să o atingă, să o irite, să o oboseaseă. Il privea ca de casă. Ii destăinui traiul ei reu cu Tilcu, cum îi luase atâta bănet, o înșelase, cum de atâția ani nu trăiau de cât de formă împreună, jertfindu-se pe ea pentru copil.

Când avea nevoe de sfat și de sprijin, lui le cerea. Ruxandra începuse să compare în gîndurile ei pe Virgiliu cu Pelz, să vadă superioritatea doctorului, creșterea, bunatatea și devotamentul lui, pe cînd celalt trada calculul rece, interesul, autoritatea. Deși nu putea să întrevadă unde avea să curme situația între Pelz și Duța, își propuse să îndrepte pe nesimțite, sentimentele ei către doctor.

Se făcuse vară. Sanatatea Duței se îmbunătățise mult, totuși cădea încă în stări de melancolie nespusă. Virgiliu bănui drept cauză, corespondența ei cu Pelz, care se afla încă în Sofia. Ruxandra împărtăși părerea lui, căută să-i răpească scrisorile de la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

postă. Duța pricepind, și le lua singură; pe de altă parte ea respundea; reul nu putea fi înlăturat.

Ruxandra suferea de astm; se hotări să plece cu fata la băi, în streinătate. Duța voia Reihenhalul. Doctorul îi înțelese gîndul: acolo ar fi putut fi mai aproape de Nüremberg, orașul lui Pelz; s'ar fi întâlnit. Arătă Ruxandrei reul ce-ar fi eșit, întru cât vădit, Pelz nu urmărea de cît zestrea ei. O sfătui să se ducă la Ems. Duța se opuse cu toată puterea. Grigoriu respunse că sănătatea Ruxandrei cerea aceasta — Reihenhalul se află la o înălțime prea mare — că în Viena puteau cere părerea unui alt doctor: dacă nu li-ar recomenda un sanatoriu din jurul Vienei — cum fac doctorii de acolo, scoțând foloase din aceasta — între Reihenhal și Ems, li-ar recomanda cel din urmă.

După patru zile, D-na și D-ra Tilcu se aflau la Viena. Doctorul întrebat, aprobă Emsul.

CAPITOLUL V

Pe vechiul Tomis, exil înfiorător nefericitului poet roman Ovidiu, se înalță astăzi portul român Constanța, oraș de mare viitor.

Nefericitul poet — menit de soartă să devie avangarda latinismului la porțile mării Negre — își primblă și azi secularа-i durere pe valurile ei. Chipul lui de bronz pare că rostește: „aci e cîntărețul blîndelor iubiri, Ovidiu, care peri victimă gustului seu pentru poezie. Tu, călător pe-aici, de-ai iubit vre-o dată, nu pregeta să zici: odihnească-se'n pace, Ovidiu!" — Și călătorul zice: azi te 'nțeleg, Ovidiu! Barbar nu mai sunt! Privește poete: marea tot îți cântă! În glasul ei însă murmur dulce-ți resună! Ceva din Roma-ți mult iubită, se mișcă, trăește, glăsuește 'n juru-ți! Nu-s barbari Geți, nici Sarmați, nici pacinici Sciți! Sunt nepoți de-ai tei, sunt și ei, fii de-ai Romei! Clădiri mărețe, frumosul bulevard care termuește orașul spre mare, terasa cazinului aruncată peste valurile ei — aci clocot de mînie, aci zeească bae lunei și luceaferului— mișcarea din port, fac din orașul Constanța un punct de civilizație latină, la porțile orientului.

Pe scările cazinului perdut în mare, Olga privea valurile ei, urmărind corăbiile albe, cari se perdeau în zarea depărtării ca niște uriești fluturi.

Venise în vacanție cu Virgiliu. După trei septămâni el fu rechemat din concediu, în vederea unei neînțelegeri între Rominia și Bulgaria. Olga mai rămase, cu cîte-va familii venite din Piatra, pentru băile de mare. Întreg intervalul petrecut aici, fu tristă. Tot mai mult simțea golul și singurătatea în jurul ei.

„Plec spre Piatra — mi-e dor de-ai mei!" auzea rostindu-se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în jur. Une ori i se și punea întrebarea: „Vi e dor de oraș?“ Zimbetu-i trist, arata răspunsul.

Toți cari se înapoiau, aveau legături strînse de familie; erau așteptați, aveau să fie primiți cu brațele deschise. Cine mă aștepta pe mine acolo? Se întreba ea, cu gândurile perdute în valurile mării, cari se băteau puternic sub picioarele ei.

Își simțea sufletul stingher; prea simțitor, prea deschis vijeliilor. Singură, străină printre ființe, cari viața ei toată avea să se scurgă astfel, cum se strecurase timpul trăit în Piatra? Băile îi făcură bine. Virgiliu se reîntoarse, lucrurile se liniștiră. O găsi pe deplin restabilită, după oboseala anilor îndelungați de internat; era și timpul; avea să prepare acest an, diferența de materie pentru clasa VI-a de liceu. Olga dete lui Virgiliu o sumă de ilustrate trimise din Ems, de familia Țilcu. După o septămână luau drumul spre Moldova, Virgiliu la Iași, Olga la Piatra. Aici își regăsi vechii tovarăși, cânele, muntele, apa și florile. Elena lipsea din oraș, dusă la un neam. Resimți singuratatea și aci, dar plăcută, nostalgică. Vizită casa, curtea, se îndreptă pe munte, ajunse pe culme. Pe fîn cosit, sub un arin ruginit, privește cu nesaț, câmpia cu hugeagurile și crîngurile ei; în stînga văi cu lunci și livezi adormite sub poalele munților; în față, lanuri de porumb, șoseaua cu schitul întrezărit printre copaci, vijelioasa Bistrița, cu munțele de brazi; luna — secere de aur — înfiptă pe creștetul lui.

Umbrele serii coboară peste codru; un greer cântă 'n ierbă, vîntul trece printre păpușoi, hăuc prin văi. Peste tot liniște, tăcere, pace! Singură, în înălțimi amețitoare, o lacrimă de argint sfioasă, pîlpîie, tremură pe valuri. Minunată stea! Dacă natura a plîns vre-o dată, plînsul i s'a cristalizat în lacrima aceasta de argint! își zice Olga aținând. Aerul rece ros, odierea ușoară a vântului, frumusețea naturii o fură, adoarme. Boarea îi resfiră părul, cânele o veghează. Nu trece însă mult și figura ei dulce, blândă, începe să resfrângă spaimă, durere. Avea un vis urît: mergea pe șoseaua din față școalei, care se mutase ceva mai la vale de cimitir, în fața Borzogeanului. Era mireasă, fără mire. În negru, din cap până'n picioare, urma trei mari cruci negre, purtate de trei preoți în negru; o cruce mică, albă, pe mânecu lor neagră. Îndărătul ei, saraci, calici în zdrențe. Nunta mea? Se întreba ea, înfiorată. Convoiul intra în biserica din cimitir. Preoții așezară crucele. Olga le sărută pe rînd. Sinistra ceremonie încetă; nuntașii se risipiră. Rămăsese singură. Eșind din biserică, zorea s'ajungă la poarta cimitirului, până ce soarele n'ar fi apus după munte; altfel poarta s'ar fi închis, lăsând-o pentru totdeauna înăuntru! Alerga gâfâind; în cale, morminte pe jumătate deschise; scapa de unul, da în altul. Când la poartă, soarele asfințea; cu multă strădanie că trecu! Se vedea din nou pe șosea, în negru, cum venise. Dar? Cine-i arun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
54 statransilvania.ro/mdrr1901-1932

case pe umeri, dantela aceea minunată, albă, nespus de frumoasă, brodată în argint?

Se deșteptă înfiorată: credea în visuri, n'o înșelaseră nici odată. La turnul din oraș sunau opt ore; adormi din nou; visul se repetă, tînu încă oră. Am să mor? se întrebă o clipă și uită.

La câte-va seri după visul acesta, se simți rău. Tremura de frig; focul n'o încălzi. Pentru întâia oară în viața ei, nu putu părăsi patul. Trei zile nu voi să cheme doctor; nu putea crede să fie lâncedă, nu mai fusese. Elena se afla la Virgiliu, în Iași. Era singură, n'avea cine s'o îngrijească. Mugur, neclintit lângă pat, nu lasa pe nimeni să se apropie, n'o părăsea din ochi. De când fusese bolnav și căutarea Olgăi îl scapase, devenise mai iubitor, mai devotat. C'o lună înaintea vacanției, făcuse un abces în gât. Olga îi dete îngrijirile știute; câinele nu se îndreptă. Chemă doctorul veterinar; Mugur, obosit de doctorii, se ascunse.

— E turbat — zise doctorul — am să-l împușc! — Nu cred, respunse Olga, nu fuge de noi!

A doua zi dimineața, doctorul veni înarmat cu un revolver. Când Olga văzu arma și-i înțelese scopul, cuprinse câinele în brațe, strigînd veterinarului: acum trage!

— Dar nu-i cuminte ceea ce faceți, D-ră, e turbat, de bună seamă!

— Nu e! Chezășuesc eu, îmi cunosc câinele!

— Astă-zi n'ați lăsat, ca mâine voi fi nevoit să vă trimit la institut! zise doctorul, plecând supărat. Olga avuse dreptate; câinele nu era turbat, făcuse un abces în gât. Nu mânca nimic, remăsese scheletu. După o lună, se îndreptă. Se făcu mai frumos, mai alb, mai devotat. Nu se îndeparta de Olga de cât în orele de clasă, când aștepta afară, la pragul ușei. Sufcrea exercițiile de pian, numai să rămâe pe poala haini ei. Pricepea acum — părea — că stăpână-sa nu e bine; n'o părăsea o clipă din ochi, nu îngăduia nimărui să se apropie de pat.

Cea întâi persoană care veni s'o vadă, fu profesoara de pian. Stărui de ea să cheme un doctor, cunoștea ea unul bun — zicea — îi scrise singură două cuvinte. Olga nu prea avea încredere în seriozitatea acestei doamne: folosi de un moment când remase singură și opri pe servitor. Două ore se scurseră, fără ca medicul să vie. Pianista eși. In drum întâlni pe Niculescu, revizorul școlar. Om de inimă și de acțiune, la 50 ani, Niculescu dispunea încă de o energie rară. Foarte serios, conștiincios, fără copii, se jertfea trup și suflet școalei. Prețuia mult pe Olga; ca îl respecta, îl admira. Revizorul văzuse cererea Olgăi de concediu pentru câte-va zile; crezând-o restabilită, se îndrepta spre școala ei. Pianista îi spuse că Olga se afla rău și că doctorul Lorescu chemat, n'a venit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CAPITOLUL VI

In ziua de 10 Septembrie începeau manevrele mari regale, ale Corpului IV de armată, pe cuprinsul județelor Iași-Roman-Vaslui.

D-rul Grigoriu împacheta, să plece cu regimentul în zorii zilei, când postașul îi lăsă o carte postală ilustrată, din Reihenhal. Pricepu: Ruxandra și Duța se aflau acolo; sfatul lui, nu folosise.

Reîntors de la manevre, primi o scrisoare sigilată de la Ruxandra:

Domnule Grigoriu,

—Fii bun, te rog, și treci pe la noi; Duță nu se află de loc bine!

A d-voastră, Ruxandra".

După serviciu, Virgiliu trecu pe acasă — locuia în fața Copoului — își luă haina civilă — cum făcea totdeauna când se ducea în vizite medicale și peste puțin, intra la Tilcu. Ruxandra îi eși în cale: „bine-ai venit, doctore, cum te așteptam! Cât sunt de nenorocită! Duța nu e bine!

— Dar ce s'a întâmplat?

— Doamne, cum putuși prevedea totul? Închipuește-ți, și-au dat întâlnire la Viena! In gară, știi cine ne aștepta? El, Peltz! Duța îl prevestise la Sofia. Îți poți face idee de nemulțumirea mea! Ea uitase suferințele din țeară, pretențiile lui, îndărătnicia tată seu!

Ca să nu le las prea mult timp, vizitai cu ei, Opera Praterul, Schönbrunnul, Catedrala Sf. Ștefan — o minune a artei gotice — și alte frumusețî ale Vienei. Voiam să plec; Duța nu se da dusă, motivând comenzile de haine. I-am vorbit atunci serios lui Pelz, i-am cerut să lese fata în pace, bani nu va putea lua! A plecat. Pornirăm și noi în spre Ems, de unde ți-am scris.

Ne aflam la băi de vre-o trei septămâni. Duța era veselă; primblările pe bicicletă, — recomendate de doctor — o însufleteau; se făcuse bine și trandafirie la față. Eram atât de mulțumită! Inhalațiile în aer curat, îmi priau, fericirea de a vedea bine pe Duța, mă întinerea! Binecuvîntam Cerul și pe d-ta, care ne în-

Om cult, nu vei fi surprins că fetele alergă acolo pe biciclete, drumașeși atât de înțelept!

fac escursiuni în împrejurimi, singure sau în grupuri; nimeni nu le ține de reu. Duța pe bicicletă venea la masă, pe bicicletă la băi, la inhalații, pretutindeni! Mă temeam ca prea multele primblări să nu-i facă reu; Catam s'o fac să înțeleagă; fost-a chip cu o fire pornită, nervoasă, ca a ei? Intr'o zi avu bătăi de inimă și durere de cap. Doctorul găsi că depășise margenea primblărilor; prescrise ceva calmant și-mi recomendă — ca și d-ta — să n'o contrariez de loc. Ti aratai reul cu binișorul; promise să-mi împlinească dorința,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
56 vistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu condiția ca după cura din Ems, să trecem la Reihenhal. Cum nu voiam, îmi descoperi că adevăratul rău îi provenea dintr'o discuție ce avuse cu Pelz. Îl întâlnise în una din primblările ei pe bicicletă, în împrejurimile Emsului. Îl întrebă dacă avea de gând să se întoarcă cu noi, înapoi la Iași. El respunse că atât timp cât Tilcu nu-i dă banii, va remâne departe. Duța, indignată, îi strigă să nu-l mai vadă! Cum vezi, a rupt ea singură! N'aveam de ce să-i refuz Reihenhalul. Să se fi căit însă de felul cum îi respunsese? Să fi sperat c'avea să-l mai întâlnească? Nu știu!

Ne aflam la Reihenhal de vre-o două săptămâni. Vizitasem. dragă doctore, toate vecinătățile apropiate. De pe la 15 August se recorește bine acolo și vin ploile. Gândeam să plecăm, când se anunță pentru Dumineca apropiată, o petrecere pe frumosul lac Thumsee, la jumătate oră departare de Reihenhal. Serbarea avea să înceapă la ora 5 după amiază. Știi, doctore, cât de nebuni sunt Nemții după escursiuni și petreceri câmpenești! Veni lume multă, chiar de la distanțe mai mari ca Münich. Tot țermul lacului era împodobit cu lampioane de Veneția, cari, — aprinse de cu zi — resfrângeau luminele lor, în bărcile noastre. Sgomotul făcu să ne îndepărtăm de pavilionul de intrare, unde — pe terasa aruncată peste lac — petrecerea devenise asurzitoare: se dansa, se confetau cei din bărcile apropiate; aceștia aruncau cu serpentine în cei de pe terasă. Trecurăm în fund, pe partea opusă țermului cu pavilionul de intrare. Priveam de pe lac, mișcarea, jocul, originalitatea și variația portului celor de pe terasă și bărci; cum soarele ardea în față, lăsarăm voaletele.

Alături de noi, într' oaltă barcă, era o familie: două doamne— una vârstnică, alta tânără, plină de nuri, c'un băețel de 7—8 ani.

— Când s'a întors Hans din Nürenberg, Bertha? Întrebă cea matură, pe mama băiatului.

— De-o septămână — respunse tânăra, care după apucături și îmbrăcămite, părea artistă.

— Vezi, nu-ți spuneam eu: va reveni la tine, Bertha! Copilul îl leagă!

— Nu mai speram; se svonise despre o apropiată căsătorie a lui, cu o avută din România".

Numele Hans, cuvintele din urmă, ne atraseră atenția; Duța nu le perdea din ochi, privindu-mă uneori întrebător. Convorbirea doamnelor fu întreruptă prin apropierea altei bărci, cu câteva persoane. — „Uite, vine tata!" zise mama băețelului, arătând pe un domn nalt, blond-roșcat, bine făcut. Duța și cu mine, priviram fără voe, spre direcția arătată. Remăsesem împetrite. Duța îmi strînse puternic brațul, o simțeam leșinând. Era Pelz! Detei ordin vâslașului să mâe spre pavilion — pe partea opusă — coborirăm repede:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pelz, îmbrățișându-și copilul, nu avu timpul să ne recunoască. Ne întoarserăm acasă. Duța avu un acces puternic de nervi. Chemai doctorul. O văzu sub acces, din care trecu în leșin. Îi făcurăm o baie caldă, de picioare, îi trecu o sticluță cu eter pe la nas, o frecă pe frunte, pe nas, până se deșteptă. Recomendă să plecăm în țeară.

Vai, doctore, nu-ți pot spune ce-am suferit pe drum, cu ea! Suparara, oboseala, îi aduceau umereu accese și leșine. Voii să mă opresc în Viena, să consult un doctor; n'a consimțit cu nici un preț, m'a amenințat că se aruncă sub vagoane!

Veniram aci; erai la manevre, cu neputință să te chem! Am scris, am telegrafiat lui Tilcu; n'a respuns, n'a venit! Eram singură, cu Catinca, celelalte servitoare nu voi să le las să priceapă că mi-e bolnavă fata, s'ar svoni în tot orașul; — încercai s'o conving s'aduc un doctor; Duța nu primi cu nici un preț! Mulțumesc lui Dumnezeu, te-a adus!

Virgiliu asculta gânditor:

— De la întoarcerea dv. aci, v'a mai scris Pelz?

— Da, câteva ilustrate și o scrisoare.

— Le-a văzut?

— Da.

— Cum s'a purtat?

— Le-a citit, fără să rostească un cuvînt; le păstrează.

— Hâm!... Semn reu! Dacă indignarea ar fi fost atît de puternică, ca să nimicească dragostea sau poate mândria, ideea fixă că numai Pelz îi e totul, ar fi trecut prin grea încercare, ar fi căzut lâncedă, dar criza odată trecută, reul ar fi dispărut, ea ar fi devenit alta, liberă pe spiritul, pe inima, pe acțiunile ei... Așa...

— Așa? întrebă mama, neliniștită.

— Așa... așa... nu e bine, reul va dispare cu greu, cere multă răbdare, lucru...

In acel moment, Duța apăru în pragul salonului mic, galbenă, cu ochii ficși; trecu în salonul mare, fără să pară c'ar fi observat pe doctor.

— Duța! Duța! Uite D-rul Grigoriu! îi zise Ruxandra. Ea trecu înainte, fără să privească, fără să respundă. Resunară îndată acorduri la pian și apoi se auzi vocea Duței, înceată, melancolică, dar timbrată, executând actul I din Traviata, pe urmă al doilea, acolo unde nefericita Violeta promite tatălui să se despartă de copilul lui, de vrutul ei! Nu încheie, isbucnind în plâns.

Ruxandra și Virgiliu se apropiară. Ruxandra căută s'o liniștească: Duța, Duța, draga mamei, nu plânge! Uite d-rul Grigoriu, uite-l aci, bunul, singurul nostru prieten! Doctorul făcu semn Ruxandrei s'o lese să plîngă. Fata, ca și cum n'ar fi auzit nimic, reîncepu să cânte: „Addio del passato!“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Virgiliu îi întoarse pagina; ea îl privi; el zîmbi, adresându-i-se cu multă blândeţe:

— D-ră Duţa, sunt fericit că vă văd!

— Voi toţi, sunteţi pururi fericiţi, când ne vedeţi! respunse ea zeflemitor; ne vreţi până ne prindeţi şi apoi...

— Duţa, dragă Duţa, fii mai bună! interveni Ruxandra: D-rul Grigoriu e prietenul nostru, cel mai bun prieten...

— Da, da, cel mai bun prieten, până să ne fie cel mai mare vrajmaş! îi cunosc pe toţi, şi pe toţi îi despreţuesc! zise ea, aruncând lui Virgiliu, cu privirea, un fulger de ură.

— Duţa, pentru Dumnezeu!

— D-ra Tilcu — respunse Virgiliu — are toată dreptatea; mulţi oameni ni se dau drept prieteni, ca să se folosească de împrejurări; de aceea e bine să nu avem încredere în nimene, până nu cunoaştem bine omul.

— Voi barbaţii, sunteţi vrajmaşii, niciodată prietenii femeii! Poftească cineva să-mi mai arate vrere!... Nu tot ce sboară se mănâncă, d-le doctor!

— Aţi fost prea amărită, d-ră, ca să vă faceţi asemenea idei asupră-mi! respunse el, galben, dar liniştit; nu uitaţi însă, că numai în calitate de doctor sunt aci şi poate... crezusem, şi de prieten al casei; din moment ce nu mai insuflu încredere, sunt gata să mă retrag; doamnă Tilcu....

— Prietenia v'o puteţi pastra, ca doctor puteţi remâne, domnul meu, zise Duţa, privindu-l rece, mândru şi dispărînd.

— Oh sermana de mine, ce să mă fac? Ce să mă fac?!!! oftă Ruxandra. Doctore, remâi, remâi te rog, nu ne părăsi D-ta! Se adresă rugătoare, către Virgiliu, care se ridicase să plece. Spuseseşi că eşti prietenul nostru, dovedeşte-ne-o! Gândeşte că Duţa e bolnavă!

— Şi că, înainte de toate, sunt doctor... întrerupse Virgiliu— c'un zimbet amar pe buze — şi doctorul chemat s'o vindec!... Bine, doamnă Tilcu, remân şi vă puteţi bizui pe mine! De ceea ce m'am temut, n'am scapat; reul s'a ivit: domnişoara, fica voastră, sufere de isterie

— Isterie, ai zis? Ce e aceasta?

— E o stare lâncedă, care face pe cel atins, să plângă ori să rîdă fără motive, să fie melancolic sau prea impresionabil, să nu aibă tărie de caracter, voinţă şi altele. Iată pentru ce, părinţii cari-şi cunosc copilele, în loc să ascundă starea aceasta, caută s'o mărturisească doctorului din capul locului şi să le mărite fcarte de tinere, până ce reul nu se arată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dacă Tilcu ar fi fost om de înțeles! Nenorocita de mine, ce mă fac eu ea?

— Această stare se poate îmbunătăți; se poate chiar vindeca, dacă punem mult devotament, multă pază, multă voință în căutarea lâncedei.

— Cum? Cu cine? Cu un om ca Tilcu? Ce pot face eu?

— Cu d-sa ori fără, ar fi tot atât, departe cum e de la datoria sa de tată! Se înțelege, mai încercați, arătându-i că prezența d-sale aici, e de mare nevoe; pentru moment nu vă recomand însă de cât liniște.

— Dar remâi, nu mă părăsești d-ta, cel puțin?

— Mi-am dat cuvîntul și mi-l voi respecta.

— O, doctore, cât de recunoscătoare îți remân!

CAPITOLUL VII

Niculescu, prieten bun cu medicul, se duse personal să-l roage să dea Olgăi toată atenția. Afară se întunecase; servitoarea aprinsese lampa. Olga citea. O trăsură se opri, cineva sună. Câinele, lătrând furios, se repezi la ușă; cu neputință celui venit să intre. Mugur nu se lăsă dus de cât de Olga, în camera alăturată. Când ea reluă patul, servitoarea deschise ușa .O figură naltă, brună, clasică, apăru în prag: „doctorul Lorescu!“ se recomendă. Olga remase jenată, surprinsă. După un moment își reluă simplicitatea naturală: „nu vă așteptam!“ îi zise.

— Nu mă așteptați? Dar atunci vizita lui Niculescu la mine? respunse D-rul, neplăcut surprins și gata să se retragă.

— Remâneți, vă rog!

— Din moment ce nu eu aveam să fiu chemat, nu voește să mă folosesc de ocazie! replică el.

— Nu trimisesem la D-voastră, socotind să chem un doctor bătrîn și însurat, adaose ea, încurcându-se în vorbă. Lorescu zimbi, o privi atent:

— Bătrîn, sunt destul; neînsuraților... nu mănâncă oameni. Își apropie scaunul. Un fior trecu prin Olga, un presimțimînt de teamă, de necunoscut. Nu fusese niciodată examinată de doctor. nu asistase, nu știa ce-i examenul medical. Doctorul o culcă, îi desfăcu puțin haina la pept, o ascultă. Ea se rușină, se îndoia de sinceritatea examenului; întrebărilor doctorului respundea scurt, rece abia auzindu-și cuvintele.

— Locuiți singură?

— Sora mea e pentru afaceri, la Iași.

— Nu veți putea remâne astfel, aveți nevoe de cineva care să vă îngrijească!?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pentru câte-va zile?
— Nu glumiți, reul e serios.
— Ce anume?
— Nu pot lămuri; voi reveni, voi vedea.

In aceeași seară, Olga ruga pe d-na Niculescu să vie la ea. De la dânsa află ceea ce pianista povestise revizorului. Își arătă îndoiala, neîncrederea în doctor. — A fost neserios? — Imi pare; nu știu: e de nevoe să se desfacă haina la pept?

— Profesoară, să nu știi atâta lucru? rise d-na Niculescu cu poftă; m'ar fi mirat! Lorescu e om așezat!

Apa din fontâna cimitirului, era cauza. Olga capatase o apendicită. Elena se reîntoarse. Virgiliu o întovărăși; după câteva zile se înapoie la Iași; Lorescu remase doctor curant.

In cel întâi moment, chipul acela clasic, umbrit de doi ochi mari negri, adânci ca noaptea, impresionă pe Olga, așa cum impresionează un tablou, o priveliște frumoasă. „Guarda e pasa", își zise repede. Ce mai don Juan încântat de sine, cată să fie! Te miri c'a ajuns doctor! Pare așezat, nu e vorbă, dar aparența înșeală!

Lorescu venise în Piatra, pe timpul când ea încetase să frecvente societatea; nu-l cunoștea. N'avea încredere în el, îl credea superficial. Intra și-i eșea strein. O lună se scurse; Reul nu dase îndărăt, Lorescu propuse operația — lucru pe care-l recomendase și Virgiliu. Doctorii chemați în consult, se opuseră; prescriseră un nou tratament, cu băi calde. Olga achitând pe doctori, trimise și lui Lorescu plata pentru vizitele făcute. Acesta înapoe banii; prin câteva cuvinte o ruga să nu se supere.

Refuzul banilor contraziceă oarecum, părerea ei. Eră o delicatețe pe care n'o putea lua drept galanterie: nu se știa frumoasă.

Din cât privise, studiase în jurul ei, înțelesese un lucru: domnii împart pe femei în două soiuri: frumoase și urîte. Galanți, capabili de ușurință, de slăbiciuni, abateri dela datorie față cu cele întâi, sunt nedrepți, deseori necuviincioși, față cu cele urîte. Pentru el, urîta nu are dreptul să existe. Intr'un salon n'o dansează, — de e prea bine crescut, o ia de formă, doi pași — flori nu-i oferă, cuvînt nu-i adresează. Nu se întreabă niciodată ce simte această ființă, căci: creer, simțire, demnitate are și ea! Tot ce-a fost bun, nobil, frumos în dînsa, devine jignit, umilit. Insușirile bune cată să aibă rădăcini prea adânci în ființa ei, cultura prea solidă, plamada dintr'un aluat prea de lux, ca buruenile urîte să nu năpădească, să nu înăduşe tot. Dac'a crescut departe de deșertăciunile lumești, în aerul sănătos al culmelor de lumină, de studiu, floarea sufletului ei remâne neatinsă. Desamăgirile, desgustul, suferințele viitoare o vor umbri, o vor sângerâ, n'o vor înreutăți. Dacă atmosfera deșertăciunelor lumești a otră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vit-o prea de timpuriu, mult frumos a fost perdut, mult bun ofilit. Acelaş lucru, cu o faţă frumoasă. Deşteptată prea de timpuriu în lume, lăudată din copilărie pentru frumuseţea ei, o singură credinţă i se desvoltă: toată lumea se închină frumuseţii, persoanei ei; nu are nevoe de nimic alteeva! Florile bune — de-au fost — nu sunt cultivate, se usucă, pier. Cele rele trăesc; trăesc, căci nimeni nu s'a îngrijit să le smulgă şi pretutindeni în lumea noastră buruiana remâne, floarea necultivată, piere.

In acest sens frumuseţea devine în multe cazuri pasportul nulităţii — când nu-i al reutăţii — cum deseori faptele arată.

Negreşit, legea selecţiunii dă întâietate frumosului; ori care om cu puţin gust estetic, îl va prefera urîtului. Dar frumosul e de multe feluri: trandafirul place prin forma lui, violeta prin miros, lăcrămioara prin gingăşie. Sub un înveliş negaţios, se poate ascunde o frumuseţe de suflet, o inteligenţă luminoasă. Diamantul în cărbune; raza de lumină astrală, în licuriciu; comoară de gândire, de înţelepciune, de înălţare sufletească, în cartea cu coperta ruptă, învechită. Omul e stăpânit şi de creer, nu numai de simţire; şi dacă inconştientul selecţiunii împinge către formă, sufletul poate feri jienirea vădită ce se aduce acolo unde forma lipseşte. S'ar da astfel Cezarului ce e al Cezarului şi lui Dumnezeu, ce e al lui Dumnezeu. N'ar dori fiecare să fie frumos? E vinovat că nu-i ? Nu e o nemulţumire intimă de fiece clipă, această părere de reu?

Olga, departe de a se crede frumoasă, exagera lipsurile ei fizice. In familie toţi erau bine, frumoşi; astfel s'ar fi desvoltat şi ea, dacă vijeliile sufleteşti n'ar fi viscolit prea de timpuriu asupră-i. Plantă lipsită de aer, lumină şi căldură, crescută într'un mediu cu totul neprielnic desvoltărei trupeşti, trăsăturile feţei i se departaseră din linia regulată, normală, comună familiei.

Chipul ei delicat insufla însă interes; razele inteligenţii îl luminau: ochii dulci, visători, frumoşi, resfrîngeau singuri, o lume; pe fruntea ei largă, treceau — pare — nouri de cugetare. Avea în toată făptura ceva dulce, un farmec atrăgător; de unde venea? bine nu ştiai. Nu atrăgea de departe, reţinea de aproape. Era violeta ascunsă în firele de iarbă; păşeşti peste ea şi n'o bănueşti, te îmbată mirosul ei, când o culegi.

Impunea respect, inspira încredere; locul ei era în cercul cult, inteligent. Deprinsă să studieze lucrurile în adâncul lor, să pătrundă cauza efectelor, să analizeze chestiuni sociale, cucerea atenţia, subjuga convingerea, atrăgea prin timbrul nuanţat al vocii, aci dulce, duios, aci energic, vijelios, presurând în vorbă scântei de lumină.

La serbările şcolare era totdeauna rugată să vorbească; dese

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ori refuza, din modestie, din teama să nu dea altora de bănuit că nefiind frumoasă, căuta să se pue în evidență pe altă cale. Severă în principiile de morală, era severă cu propria-i figură.

Inapoierea banilor de către Lorescu, n'o luă drept galanterie. Constată însă o notă de dezinteres, care contrazicea părerile ce-și făcuse despre dînsul. El încetase să vie; prin achitare, înțelesese îndepărtare: Olga nu cunoștea încă limbajul doctoricesc. Urma tratamentul prescris în consult. Elena o îngrijea cu devotament.

In cartier dase turba printre câni. Fiecare nou venit, prevenea pe Olga. Intr'o seară, cânele refuză mâncarea, tremura, fugea când era chemat. Elena îl strigă să-i dea o doctorie, el fugi. Se temeau să nu fie turbare. I se lăsă lapte afară. Pe la miezul nopții, Olga întrebă de l-a beut; i se respunse că da; mai liniștită adormi. Il scăpase în atâtea rînduri, spera să-l scape și acum. Pe la cinci dimineața, auzi pași în balcon, ascultă; vorbeau încet Elena și Rem, fratele de curând venit.

Olga îi întrebă de câne: după plînsul Elenei pricepu că era rău; ceru să-l vadă; nu fu ascultată. Rugă, plînse, totul în zadar. Prinzând de știre că frații nu erau în casă, părăsi patul, se furișă în curte. Cânele nicăeri; era dus pe munte. Se îndreptă către el. Mergea anevoe, păcătuia către corp — știa — dar auzea vocea sufletească: el, lânced pe moarte, s'ar fi târît să te vadă; dacă un câne ar fi făcut-o, tu—om—să nu fii la înălțimea lui? Inferior, egoist? Zori pașii, urcă pe Cozla, cu sfâșierea cu care s'ar fi apropiat de un om: copil, frate, prieten. Când îl găsi rece, nemișcat, avu senzația c'a perdut încă odată ceva drag, drag pe lume! prietenul ei: singurul ei prieten! Cu dînsul în brațe, cu golul în suflet, coborî muntele, reluă calea spre casă. Cei dinăuntru simțiseră, o căutau. Se strecură neobservată, reluă patul ,cu Mugur la picioare. Nu auzea mustrarea lor; privea țintă prietenu-i mort. I-l luară. Cânele fusese otrăvit. Primăria hotărîse să se omoare câniî derbedei, cari retăceau pe strade, mușcând trecătorii. Insărcinatul ei, trecând și prin cartierul școalei, găsi de cuviință s'arunce un saleam otrăvit cânelui, care cu sgarda după gât, sta pe balcon. Otrava îl chinuise toată ziua și noaptea până dimineața, când îl găsi Elena pe un petec de zăpadă. La vocea ei se mișcă, târîndu-se cu greutate până la ușa Olgăi, unde muri. Rem îl îmormîntă sub arinul de pe munte, de unde odinioară Olga — avându-l la picioare — privise de nenumărate ori Bistrița. Cernegura și colibele resfirate printre copaci. Deasupra, puse un țeruș.

Supărarea, tristețea, părăsirea patului, grăbiră un nou atac de apendicită. Lorescu aflând, veni s'o vadă. Elena îi spuse tot. Olga suferea: Cum poate ea — gândea — să destăinuiască simțiri intime unui străin, omului de lume care-și va ride de durerea ei?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Câte-va momente remase Loreseu cu capul culcat între mâni, pe masă. Il ridică: se uită lung, lung la ea, cu o privire care venea din adâncul sufletului: „pentru ce să iubiți animale?! Vei suferi operația! — Să vie... respunse Olga trist.

Din ziua aceea, Loreseu o îngriji ca un frate. Venea de două-trei ori pe zi, în gerul mare de afară. Era atent, delicat, se silea s'o distreze. Făceau literatură, vorbeau despre înriurirea artei — când remâne în templul ei sfânt — deșteptând, cultivând în om, binele, adevărul, frumosul.

Olga — în lipsa ori cărei alte ocupații — îl studia. Incetul cu încetul se încredință că era cult și inteligent, serios și foarte harnic, c'un ideal sincer de naționalism. Il respecta, îi făcea plăcere vizita lui. Trecură două luni. Reul fiind localizat, impuse operața.

Intră în spitalul „Brâncoveanu" din București. Cei trei doctori, îi amintiră de o dată preoții din visul avut cu puține zile înaintea boalei. In sala în care se afla, erau încă opt doamne. Toate tremurau la gândul operației. Olga le încuraja, le distra, toate ar fi dorit să fie operate odată cu dînsa. Veni ziua de operație. In ajun seara, Olga scria:

București, 28 Ianuar, 901. Spitalul Brâncovenesc

„E noapte. In sală, lumina întunecată a candelei. Zece ore. Liniște mormîntală. Somnul — „vameș vieții" — alină fugar, chinurile.

Mâne, pe masa de operație. Nu tremur; de va fi să nu mai fiu, nici o părere de rău. „Bună seara" lumei din care mă duc; „bun găsit" celei noi, de-i voi trece pragul. Mi-am ordonat tot, tot, întreaga-mi avere: între clopoței și viorele, alături pe noptieră, Eminescu și Prudhomme.

Gândul... colindă prin țeară, să-și ia remas bun... Cu bine remâneți, tu dragă Mioară și vrutii mei frați! Nu plângeți, dacă plec; cruțată poate voi fi de mare sbucium. Voi adormi... revedea-voi pe cei dragi... la ce să plângeți? Pentru cea din urmă oară poate, vă dau noapte bună!"

Pe rînd sosiră dimineața trăsurile doctorilor. Olga se înfioră când, scrutând o clipă în adâncul ființei ei, nu află nici o legătură cu lumea din care avea să plece poate foarte curând. Fu pusă pe targă și condusă în sala de operație. Prin ușa întredeschisă, apărură Adrian, Mircea și Virgiliu. Iată ce o mâhnea: durerea lor!

Viața și moartea stăteau în fața ei, în aceeași cumpănă; unde avea să cadă sorțul? Se ridică singură pe masa de marmoră, zicând: „Știu c'am să dorm!" și în sine: deșteptă-mă-voi aci, în altă lume? Unde? Avea-voi să văd astăzi pe tata, pe mama, pe cei iubiți?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Operația dură trei sferturi de oră. Se deșteptă din somn amețită de cloroform. Zări un cap frumos, de omăt, plecat asupră-i: „un înger?" se întrebă și readormi. Urmară dureri mari: trei zile fură spăimântătoare. Doctorii se temeau. Ca și cum s'ar turti o minge sau un corp, sub greutatea nemăsurată a unui cerc de fer, astfel corpul ei întreg era apasat sub povara durerii, atingând culmea suferinței trupești, își pierdu conștiința; frații veniră să o mai vadă odată, ea nu-i cunoscu. In aceeaș noapte o luminare ardea la capul ei; revenindu-și în fire un moment, o zări: „se isprăvește!" își zise. Nici o părere de reu n'o tulbură. Ruga moartea s'o elibereze mai curând din cătușa acelei suferinți.

După câteva ore, criza încetă. Zări luna scăldându-i patul: își dete seama că se afla într'un spital, își aminti de frați. Când doctorul-șef intră dimineața pe ușă, i se păru Olgăi c'ar fi profesorul drag, mort de mult; recunoscu îndată pe doctor. Scânteia de inteligență, lupta de o secundă a creerului ei, între cele două imagini, nu-i scăpă lui: „e salvată fetița noastră!" strigă vesel, bătu în palme și'n doi pași fu lângă ea. Avea încă dureri, dar omenești. După opt zile rana se închise. Era o nouă reușită la veriga tuturor celorlalte, cari făceau din doctorul L. un maestru al chirurgiei.

Curajul cu care îndurase totul, fără să-i obosească cu temeri, fără să scoată un gemet, un strigăt, fără să necăjească pe nimeni din jur, îi aduse simpatia tuturor.

Doctorii, buni cu toți suferinzii, îi aratau ei atenție deosebită, îi aduceau flori, se opreau mai mult la patul ei, îi resfoiau cărțile, discutau literatură; două-trei momente de recreare, veneau să înseninieze frunțile acele umbrite de durerile din jurul lor. După două zeci de zile, Olga părăsi spitalul. Ducea cu sine impresia marei caritați ce oglindește el, inima largă a domnitorilor și a boerilor strebuni, cari întrupau în el, fapta cea mai de bine-cuvîntat: ușurarea suferințelor trupești, dacă cele sufletești scapă voinței altora. Astăzi setea de ban usucă și această însușire de mare preț, a boerimei române. Lumea care aruncă atât de ușor banul dincolo de zidurile spitalului, nu cugetă câte suferințe ar putea alina în el, cu o portocală dată la timp buzelor arse, cu un pahar de vin întăritor, cu mângâieri ușurătoare durerilor corporale.

Se întoarse acasă; remăsese umbră. Își petrecea timpul lucrând câte ceva, sau citind cărți neobositoare. Incepu să înțeleagă părți nepătrunse altădată, din scrierile ce citea. Uneori se mâhnea: Doamne, cum se pot scrie astfel de lucruri? Inchidea cartea, pe autor nu-l mai citea.

Citise mult. In clasa IV-a primară începuse să citească un roman istoric despre Sobieschi, în fascicole mari. Tată-său îi lămuri relele acestor fel de romane. In vacanția următoare—întâia în cursul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

secundar—Adrian îi dărui la venirea ei acasă, o cutie cu bomboane şi o carte: „Paul şi Virginia". Gustul pentru lectură, pentru lectura aleasă, îi fu deşteptat pentru totdeauna. In şcoală nu cheltuise un ban pentru cordele, prăjituri şi alte bunătăţi de acestea; se lipsea de ban. Din ceea ce-i se trimitea uneori de acasă, îşi cumpara cărţi. Alte colege o imitară; fiecare cumpara un autor deosebit; apoi şi-l împrumutau. Nu aveau nici o îndrumare în lectura lor. Suplinitoarea de limba română era mult inferioară şcolăriţelor ei. Cititul cărţilor neşcolare—puteau fi ele un Hugo, Shakespeare, Goethe — era privit de pedagoage şi de directoare, ca o crimă. Elevele puneau adevarată artă să înşele ochii supraveghetori; o dovadă mai mult că interzicerea unui lucru, nu aduce şi respectarea ordinului— prin mijloace cât de aspre—până nu se face apel la convingerea proprie a individului.

Olga avuse o călăuză bună în alegerea cărţilor. Dacă paginele citite îi înalţau gândirea, îi înobilau simţirea, citea cartea cu nesaţ. Dacă jicneau ceea ce era curat în ea, avea puterea s'o închidă în mijlocul unei scene puternice, înfrângându-şi curiozitatea.

Fiind oprită acum dela ocupaţii grele, întinsă pe o canapea, citea lucruri uşoare ,sau lucra mici obiecte pentru tombola serbărilor de binefacere.

Fraţii veneau s'o vadă. Cei doi mai mici se însurau.

Intr'o zi blândă de Mart, Elena şi cu dînşii făceau cele din urmă curăţături. Olga rugase pe servitoare să-i ducă canapeaua pe tapşanul de unde putea privi poala de munte, pe care se urcase altădată cu cânele drag. Ceru să-i se aducă ţeruşul. Il pictă în negru, îi împleti foi de ederă, îi anină o placă, pe care scria: „Celui mai bun prieten". Pe când lucra, zări pe Lorescu. Lipsit câteva zile din oraş, venise s'o vadă. Negăsind-o în casă, eşi în grădină, se sui pe tapşan.

— Dar asta ce-i? Privi ţeruşul, citi placa.

— Tot nu l'ai uitat?

— Nu.

— Imi dai voie să-ţi ofer un altul?

— Mulţumesc, nu primesc.

— De rasă?

— Nu voiu lua nici odată alt câine.

Doctorul tăcu, privi mult în jos.

— Să bat ţeruşul la locul lui?

— Dacă voeşti....

— Ştii ce-aşi fi scris eu, în locul acelor cuvinte? spuse dînsul când se întoarse: „Mugur, dormi în pace, am un prieten!"

Olga îi mulţumi cu privirea. Venirea fraţilor întrerupse convorbirea. Lorescu plecă, învelnind-o o clipă, în adâncul ochilor lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In April, școala Olgăi se desființă. Ca să nu se știrbească o școală cu patru clase din oraș, primarul o rugase să consimtă la desființarea școalei, trecând ea la cealaltă.

Olga renunță cu părere de rău, după colțul acela frumos, scăldat în valurile Bistriței, legănat în fluieratul mierlei, cu codrul în spatele școalei, cu poala de munte perdută în grădina ei.

Se îndeparta de locul voit, unde își lasa cânele iubit.

CAPITOLUL VIII

Trecuse o săptămână de când Duța jicnise pe doctor. Intr'o zi el primi câte-va rînduri de la Ruxandra. In locul ei, il primi Duța:

— Nu știam că ești atât de rentăcios, doctore, te faci prea mult așteptat!

— Nu voiam să vă supăr cu prezența mea!

— Prezența D-tale nu mă poate supara!

— Nemulțumește însă — dator cum sunt în interesul sănătății voastre — să vă arăt ce e bine și ce nu!

— Vedeți, D-voastră prescriți prea multe și... nu mai suntem copii!

— In schimb nu prescrim de cât binele; noi, doctorii, suntem și tindem să fim prietenii celor cari au încredere în noi; îi prevenim de rele pe cari ei nu le pot bănui. Vă încredințez D-ră, fără să urmărese vr'un interes, aveți în mine un prieten devotat. Sunteți nemulțumită, știu, tatăl vostru vede lucrurile altfel de cât voi, viața femeelor singure în societate — chiar avute — e neplăcută, anevoioasă; dator sunt să nu vă părăsesc!

— Uite mama! arătă Duța spre Ruxandra, care intra; cu dânsa vă apropriați în păreri: mie îmi dați voie să trec la pian; nu vă supăr?

— Farmecul vocei voastre, încântă pe ori cine.

— Probă: nu v'ați arătat o septămână...! respunse ea, îndepărtându-se.

In camera alăturată, resunară acordurile pianului. Se auzi vocea ei, cântând o parte din Samson și Dalila.

— Cum s'a arătat Duța, doctore? întrebă Ruxandra.

— Binișor!

— Dac'ar da Dumnezeu! Incepusem să desper! Unc ori întreba de ce nu vii? Incercam blând s'o fac să înțeleagă că te-a jicnit; se necăjea; tăcând, iar se supara! Incercai o dată să te chem. Voi și ea. Citi — se vede — mulțumirea, pe figura mea; smulse biletul din mâna servitorului și-i dete alt serviciu. Astă-zi ea îmi ceru să te chem; stăteam pe gânduri: din moment ce n'ai voit rîndul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trecut! i-am răspuns! — „Îl chemi sau nu? întrebă restit. „Eu, nu!" — „Atunci îl chem eu!"

— Dar biletul era scris de D-voastră?

— Îl pastrase din rîndul trecut.

— Cum ați trecut această septămână?

— Ca nimeni, dragă doctore! Nu pot să-i spun un cuvînt, s'o învăț ceva, ca să nu-mi răspundă alte zece, aspru, reutăcios, ca să nu facă contrarul. Mă minte cu un natural care mă înspăimîntă! Îi place să-și rîdă de mine, să-mi facă rău! Îmi ascunde lucrurile, banii! Vorbește urît de toți; dacă iau apărarea cui-va, devine și mai rea; arăt de rea, fapta altuia? îl apără cu toată căldura! Dacă stărui în părerea mea, îmi aprind pae 'n cap! Ori zice, face cîte una, de mi-i rușine! Pare că n'ar avea acest simț! Dar cîte face fetelor! Eri, pălmui pe una; îi dete apoi un inel! Noroc de Iancu! Cum îi vede trăsura la scară, fuga să plece! Adese ori nu mă așteaptă și nici vrea să-și schimbe haina. Dacă nu-s gata la moment, se înfurie: eri dete drumul trăsurii și-mi făcu atâta tărăboi: doctorul i-a prescris primblările, dar eu, vrajmașa ei, mă potrivesc D-tale și le împedec! Rar, foarte rar, o văd mai bine, mai cu voe bună!...

Duța intră. Virgiliu îi mulțumi pentru plăcerea ce i-a făcut, cântând din voce.

— Pentru mine — respunse dînsa — plăcerea mi-ar fi fost mai mare, dacă erai D-ta, în locul eroului.

— Cărui erou, D-ră?

— Bine, doctore, nici atât nu cunoști? Ți-am cântat doar și altă dată, Samson și Dalila!

— Am cunoscut bucata D-ră; nu pricep ce rost are legătura dintre mine și Samson?

— S'ar găsi și pentru D-ta, o Dalilă!....

— De ce mi-ați dori așa ceva?

— Pentru că și D-ta ești bărbat și apoi..... umbli după cai morți să le iai potcoavele!...

— Să mă credeți, D-ră, nu umblu nici după cei vii.

— De sigur, sunt acri strugurii...!

— Nu-i doresc și dulci de-ar fi; timpul vă va încredința! Dar...

— Ori aștepți să se îndulcească? îl întrerupse repede ea.

— Dar... Uite splendidul echipaj al lui Iancu, respunse Virgiliu, ca și cum n'ar fi auzit-o. Eșiți la primblare?

Duța se schimbă la față; din galbenă, deveni roșie, mulțumită:

— Doctore, te-am supărat!... nu știu ce aveam! Eram necăjită! Te rog să mă ierți! Îți cânt altă bucată; ce voești? Spune, spune repede!

— Dar D-ră, vă așteaptă trăsura?!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
digitalarchive.ansamblulstatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aştepte! Voi să-ţi cânt; ce doreşti?

— Ce voiţi D-voastră!

— Ce voesc, ce voesc eu...? se întrebă ea gânditoare, îndepărtându-se către pian.

Începu să cânte partea tenorului din Tosca: „Tu non mi vuoi più bene!"

Se întoarse voioasă: „ţi-a plăcut? M'ai iertat?

— A fost atât de frumos, de puternic simţită, că nu v'aşi crta, în speranţa s'o repetaţi!

— Dacă-mi faci plăcerea să remâi cu mama, până mă întorc, ţi-o repet!

— La revedere, D-ră! — La revedere! Spune te rog lui Jancu să mâe mai alegro! zise Duţa, pe când Virgiliu o servea la trăsură; muscalul dispăru.

— Cum vezi, doctore, nu mai ştiu ce-i cu fata mea! acum soare, acum ploae! nimeni nu-i poate intra în voe! Azi vrea una, mâne alta! A fost atât de nepoliticoasă cu d-ta, la început!

— S'a despărţit în schimb prietenoasă! Nu ştiu cât mai mult să vă recomand să-i feriţi contrazicerile fătişe; tindeţi s'ajungeţi la rezultatul dorit, pe căi piezişe. Chemaţi pe mama Catinca — pe care o vrea — şi care e blândă, rebdătoare. N'o pierdeţi nici un minut din ochi, dar fără să observe ea; eşiţi la primblare pe timp bun sau rău, faceţi să se simtă obosită trupeşte; dispuneţi-o la discuţie, cedându-i sau tăcând, când greşeşte; nu vorbiţi despre mine de cât rar şi numai când provoacă singură vorba; feriţi ori ce convorbire asupra lui Pelz şi a d-lui Tilcu. Nu vă rostiţi hotărîtor pentru cutare părere sau fapt, ca să puteţi avea totdeauna portiţa de scapare. Când face vre-o faptă bună, lăudaţi-o; căutaţi în acele momente să-i desvoltaţi spiritul de bine, de dreptate şi de demnitate. Fetele să nu se servească de uşele cari dau spre apartamentul ei şi să nu intre acolo nechemate, afară de mama Catinca; aceasta să intre încet pe uşă şi să facă totdeuna cum vrea D-ra; când i se pare ceva rău, să vă comunice. Scrieţi încă d-lui Tilcu, arataţi teama doctorului ca starea D-rei să nu se înreutăţească, să nu ducă la o mare nenorocire.

Convorbirea ţinu o oră, când Duţa apăru.

— V'am făcut s'aşteptaţi mult?

— In plăcerea de a vă revedea...

— In schimb, vă vin cum mă voiţi: bine, roşie, nu aşa? M'am dus până 'n pădurice mai sus de Copou; era atât de frumos! Un moment credeam că veţi veni şi D-voastră! Ei doctore, ce să-ţi cânt? Ori da, ştiu, n'am uitat!

Se aşeză la pian, începu „Tu non mi voui più", trecu prin alte bucăţi şi ajunse la scena de nebunie a Margaretei din Faust. Vocea ei devenea din ce în ce mai puternică, mai pasionată, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuceritoare; Virgiliu și Ruxandra ascultau uimiți; nici o dată n'o auziseră cântând astfel. De odată Duța se aruncă în genunchi, împreună mânele în rugă către Cer și 'ntr'un avînt momentan, își descărcă greul de pe suflet în notele ce urmau; începu apoi să plângă în hohote și căzu zdrobită jos! S'ar fi zis că-și pusese viața în notele ce isbucniseră din sbuciumul sufletului ei.

— Duța! Duța! Doctore! Doctore! strigă Ruxandra. Grigoriu se și repezise: fata căzuse în somn, într'un adevarat somn letargic. O duseră în camera ei, pe o sofa; după jumătate oră fu readusă la cunoștință. Avea în ochi o expresie de atâta durere, că mișcă adânc pe Virgiliu. Căzu din nou în somn. Văzând-o respirând bine. Grigoriu recomendă să fie lasată în pace; trase perdelele și lăsă pe Ruxandra s'o vegheze. Spre seară veni din nou. Ruxandra apăru în vîrful degetelor, îi făcu semn să-l urmeze în camera fetei. Într'o minunată robă (1) albă de cameră, Duța sta întinsă pe o sofa. Fața îi era de o paliditate nespusă, ochii mari, cu cercâne; plinsese. Eleganța costumului, melancolia ei, îi dădeau o frumusețe aparte, fermecătoare. Grigoriu se simți un moment vrăjit. Duța sta tăcută: părea că nu-l observase.

— Mă iertați d-ră, dacă vă supăr, aș dori să știu cum vă aflați?

— Mai bine, mult mai bine!... respunse trist.

— Ați avut un moment, care m'a neliniștit; acum însă vă găsesc în adevăr, mai înfiripată; o primblare mâne dimineața, vă va restabili pe deplin!

— Nu, doctore, nu mai sper; simt c'am să mor!

— Ce idee! E cu putință ca d-v., deșteaptă, stăpână pe voința și pe actele voastre, să vorbiți astfel?

— Imi spune presimțirea!

— Presimțirea nu poate avea loc, din moment ce o aveți acum, când sunteți mâhnită! Ar putea insemna ceva când vine din senin omului sănătos, mulțumit, când nimic n'ar fi înrîurit asupra moralului seu; vouă, moralul vi e atins; suferiți în amorul vostru propriu, în urma întâmplărilor nemulțumitoare, contrarii dorințelor voastre.

— Mai limpede?

— Ceea ce simțiți, e reul lăuntric, provocat de nemulțumirea că nu puteți duce faptele și persoanele, acolo unde tindeți. Crescută în felul de a vi se fi împlinit toate gusturile, toate dorințele, nu v'ați dat seama că sunt fapte și întâmplări cari nu se supun voinței omului. Acei ce cunosc viața și sunt pregătiți pentru ea, își deslușesc imposibilul și-și întrebuințează energia în alte direcții; cei nepregătiți, se îndărătnicește în ideile lor și le urmăresc cu gândul,

1) Cuvînt macedonean, denumește haina îndemânoasă de cameră.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când nu mai pot cu fapta, când realitatea îi face să se lovească de imposibil. Ei nu cedează; reîncep cu atât mai multă stăruință, cu cât imposibilul e mai vădit. Rezultatul? nul! n'au produs nimic! În schimb și-au istovit organul producător de energie, de voință: creerul, sistemul nervos. Unor sforțări mari, urmează starea de apatie, de indiferență. Sforțarea netransformată în fapt, nu-și are ca urmare descărcarea nervoasă, producătoare de noui energii, ci o suprаîncărcare prin manifestări false, ca plînsul, strigătul, idei false, chiar cântecul anormal—adevărat sdruncin al întregului sistem nervos. Omul nu mai este stăpân atunci asupra voinței, rațiunii lui; e jocul unor zdruncinări lăuntrice, traduse prin sguduiri nervoase, neechilibrate, prin fapte necoordonate. În această stare, în unul din aceste momente v'ați aflat în urma avîntului dat de cântecul vostru, cât și acum, când aveți presimțirea c'o să muriți... Presimțirea există, dar nu a morții, ci a imposibilității de care vă loviți, încheie Grigoriu.

Duța remase tăcută un moment, apoi îl privi atentă:

— Voi doctorii, pretindeți că știți multe; de fapt, furați taina familiei și vă folosiți de ea, drept știință.

— Să zicem c'ar fi așa, răspunsul vostru nu înseamnă că recunoașteți adevărul?

— Da, dacă mi-ai arăta imposibilitățile de cari mă lovesc?

— Două: neputința de a capăta încuviințarea tatălui vostru la căsătoria cu o anumită persoană și imposibiltatea ca acea persoană să existe de fapt, așa cum o doriți!

— Te înșeli, doctore: pot să mă căsătoresc și fără consimțimîntul tatălui meu, destul să fug cu omul de care vorbești; te înșeli iar crezînd că nu mi-ar fi după plac, din moment ce-i alesul meu!

— Îngăduiți-mi să v'arăt contrarul: nu vă puteți căsători fără voia tatălui vostru, nu pentru că demnitatea voastră înse-și s'ar opune la fuga cu alesul vostru, dar pentru că acela nu urmărește căsătoria, ci banul; cum d-v. v'o lămuriți bine, sunteți atinsă în mândrie, lovită în amorul propriu! De aici conștiința de imposibil, care vă dezarmează voința, cu atât mai mult, cu cât judecata vă spune c'acea persoană nu e la înălțimea aspirațiilor voastre; faptele reale vi-l arată cine e! Desamăgirea care vă apasă, vă lovește cugetul — nu și sufletul — vă dă impresia c'aveți să muriți, când de fapt se naște în voi conștiința unei imposibilități.

— Ași dori doctore, să fie cum zici!...

— Nu să fie, dar e! Probă, chiar această mică discuție. Întrezăriți adevărul, și el vă ridică moralul, vă dă energie, iar mâine veți fi—sper—destul de restabilită. Credeți-mă, d-ră, ambiția și mândria nemăsurate, sunt ruinătoare; cu atât mai mult ambiția rău înțeleasă.

— Și care vă e prescripția? întrebă Duța zîmbind.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— S'a și executat... Doctorul cată să fie și un reîntocmitor al moralului clienților sei, nu numai un ordonator de medicamente; vedeți, și prescripția după reu: pentru cel organic, doctorii organice, pentru cel moral..... medicament la fel..... și, ca să închei, vă încredințez: nu sunt neliniștit de starea voastră, nici de presimțimîntul vostru, atât timp cât sufletul a remas neatins de încercările prin cari — ca ori ce tânăr — nu se putea să nu treceți; pe ruinele trecutului mic, nedemn de plâns, se va ridica viitorul vostru strălucitor. Și acum: la revedere, D-ră! — La revedere, doctore! Ruxandra mărturisă la discuție, condusă pe Grigoriu: Cu ce o să-ți pot răsplăti vre-o dată, doctore?

— Cu mulțumirea de a vă ști fericiți! răspunse el, îi sărută mâna și ieși.

* * *

Virgiliu își da bine seama că Duța suferea de o idee fixă: neisbânda căsătoriei cu Pelz. Câtă timp cugeta numai la el, câtă timp nu-l putea vedea prin adevărata lumină, nu se putea vindeca. Știa că imaginația nicăieri nu lucrează mai puternic, decât asupra naturelor ca a ei. Rostul lui sta în a desface ceea ce plăzmuia imaginația ei. Căuta să-i pătrundă ideile, ca să-i le poată neutraliza. Se cerea însă să câștige asupră-i încredere și autoritate. Să afle la timp un cuvînt care, aruncat germene în spiritul ei, să lucreze, s'o călăuzească prin ea însă-și către rezultatul dorit; tindea să fie un colaborator la distanță, al ideilor ce fermentau în capul ei. Se cerea iar ca nimeni să nu-i arunce chiar întâmplător un cuvînt, o idee necuviincioasă, care să se înrădăcineze în mintea ei. Se ținea de acest tratament moral — psichic; îi arăta totdeauna atâta bunătate și blândețe, că-i domolea pornirile violente; tot curioasă, tot capricioasă, nu putea însă da frâu mâniei, iritabilității ei, atât timp cât cauzele lipseau. Ruxandra și bătrâna Catinca, instruite de el, îl urmăreau pas cu pas.

După câtva timp văzu progrese. Duța era mai schimbată; îi revenise culoarea feței, pofta de masă și somnul mai liniștit, mai normal. Melancolia făcea loc vioiciunei. Grigoriu se încredința însuși că cel mai bun tratament al acestor nevroze nu ar fi sugestia prin somnul hipnotic, ci reformarea, disciplinarea spiritului.

Se ducea mai rar pe la Ruxandra, când într'o zi fu chemat grabnic de ea. Duța se afla din nou iritată; ședise liniștită dimineața la prânzișoare, și se întorsese tulburată; fără să vorbească un cuvînt Ruxandrei, fără s'o privească, intrase în camera ei, închizând cheia. Mamă-sa neliniștită, chemă pe birjarul Iancu; acesta fu nevoit să-i mărturisească, că Duța se oprise la poștă, unde luase o scrisoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mă tem, spunea ea lui Virgiliu, ca scrisoarea să nu fie dela Pelz.

— A luat prânzul?

— Nu! n'a ieşit din camera ei!

— N'o înştiinţaţi c'am venit; să convorbim, făcându-ne auziţi de ea; când va voi, va veni singură. În adevăr, peste puţin, Duţa apăru în prag; doctorul observă repede, uşoara sbatere a nărilor şi privirea pătrunzătoare a ochilor.

— Ce noutăţi, doctore? începu ea.

— Aştept să mi le daţi.

— Eu?!

— Da; ce vă scrie d-l Pelz?

Duţa tresări; îl privi atent, apoi:

— Ce vă face să credeţi că mi-ar fi scris Pelz?

— Să vă fi scris o altă persoană, nu v'ar impresiona; tulburată sunteţi — cată să vă fi scris el — şi v'a scris ceva nemulţumitor.

— Pentru ce nemulţumitor?

— Aceea ce-l priveşte, ce-l interesează pe el, vă jigneşte pe voi.

— Pe ce te întemeezi?

— Pe logica faptelor: totul se reduce la un silogism: Pelz are o legătură de sânge, care-l ţine departe de voi; cere ca d. Tilcu să respundă vrerei lui; D-l Tilcu nu respunde! Frumoasa D-ră Tilcu pe altul va fericl!

— Logica, silogismele d-tale, doctore, vor fi bune, frumoase, în teorie, nu însă şi în practică. Dacă tata nu consimte — din avariţie — nu urmează ca eu să mă despart de alesul meu; dacă Pelz are legătură, aceasta nu-l face nedemn de mine, întru cât recunoscând-o, arată că-i om de caracter. Înţeleptule domn doctor, aştept mâne pe D-l Pelz, să plec cu el!

— Nu mă pretind înţelept; cu părere de rău, nu pot iar împărtăşi felul d-v. de a vedea. Recunoscându-şi fiul, arată ceva stofă în el, aceasta însă aduce legătura cu mama copilului; om de caracter era, să se fi căsătorit cu ea, să n'o fi părăsit, să vă fi destăinuit cel puţin din capul locului, înainte de a vă fi cerut în căsătorie. Nu v'a spus-o, din frica de a nu-l respinge, şi nu se căsătoreşte nici cu voi, atât timp cât d-l Tilcu nu-i dă banii! Nu avariţia tatălui, e dar cauza necăsătoriei voastre, ci iubirea lui de argint! Nu pe D-ra Tilcu o vrea el, ci banii D-rei; n'o va lua pe D-sa, până nu va lua banii... Încheierea? D-ra Tilcu nu va pleca cu dînsul — nu pentru că îşi are o legătură trainică de sânge, cu mama fiului lui, nici pentru că însăşi fuga voastră nu i-ar conveni lui, din moment ce, lucrul făptuit, ar lua procentele zestrei şi nu capitalul— dar pentru că D-ra Tilcu s'ar înjosi în propriii sei ochi, plecând cu omul care-i urmăreşte banii şi nu pe ea....; iată ce o turbură, o nemulţumeşte!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Orice dragoste — reluă Duța, după un moment de tăcere — își are și nemulțumirile ei!..... Sufere omul, până s'ajungă la fericire...

— O, D-ră!... Voiți să ziceți: își face singur de suferit, ca să devie nefericit? Cum ați putea fi fericită c'un om care nu din iubire vă vrea — și nu că D-v. n'ați insufla-o — dar nu e dînsul capabil de iubirea frumoasă, înaltă?! Primiți vă rog adevărul, fără să vă supărați; apoi repet: nu-l voiți cu inima, ci numai cu ideea....

— N'aveți dreptate! Dacă ține să fa banii—capital—e ca să lucreze; nefiind supus român, n'ar putea funcționa; cu procentele ce să facă? Ar fi să-și piardă timpul prin cafenele și cluburi, ceea ce —spre lauda lui—nu-i convine!

— Ar putea găsi capital la noi; și-ar asocia munca, priceperea, capitalului vreunui mare industriaș; însuși d. Tilcu ar primi s'o facă. Mărturisiți și d-voastră: dacă ați fi în locul lui și dacă ați iubi cu adevarat, ați face ca dînsul? Ați avea puterea să vă îndepărtați, să înăbușiți sentimentul, să zdrobiți și pe aceasa voastră, pentru că vi s'ar da numai procentele zestrei?

— Nu, desigur că nu, așa luа-o chiar saracă!

— Foarte bine; respunsul arată sentimente frumoase! Ei bine, la Ems s'a depărtat de voi, pentru acest motiv! Veni apoi surpriza de la Reichenhal! Merită încă acest om egoist, interesat, trădător, nu zic iubirea, dar atenția voastră? Voiți să vă scapați singură prăpastia nefericirei? Căsătoria îndeplintă, v'ați da numai decât seama —mă tem—că nu sentimentele de dragoste v'au împins către el, ci atîtarea, ambiția de a fi învins pedicele din cale!

Dar, cum se mai înfățișează după cele spuse, după despărțirea dela Ems? Ori mă înșel cu: vrea să vă sacrifice—furându-vă—cu speranța că tatăl vostru îi va primi de nevoie, toate condițiunile? Accasta arată iubire?! Din Nürenberg vine?

— Da. Nu cred însă c'ar veni cu intenția de care vorbiți; vizita lui arată mai curând că sentimentele au învins rațiunea—interesul—și că mă ia în condițiunile puse de tata.

— În acest caz vă sfătuesc să-i puneți și d-voastră condiția ca el să remâe în România și copilul la mama lui. Dacă nu primește, nu înțeleg în nici un preț îndepartarea voastră de aici, necum să dați drum pornirilor d-voastră; ușor, foarte ușor, să plecați, dar odată plecată, nici odată—absolut nici odată— nu veți mai câștiga ce-ați pierdut!

— Mulțumesc, doctore!

Virgiliu îi dete mâna și ești. Afară, Ruxandra îl reținu: cum doctore, găsești bine ca Duța să revadă pe Pelz?

— Dacă își scriu.... il aștceaptă, i-a ertat ofensa de la Reichenhal...?! D-voastre îi veți cere lui s'o cruțe cât mai mult!

A doua seară fu chemat de Ruxandra.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce este?

— Ce să fie?! In loc de bine, mai rău! Veni. L-am primit singură; l-am rugat s'o cruțe, fiind bolnavă de pe urmele lui. Mi-a promis. I-am lăsat singuri — vre-o oră — în salonul mare. Am auzit-o la început cântând; ce s'a petrecut în urmă, nu știu! O văzui ca descompusă la față, cu ochii țintă, trecând în camera ei. Apăru și Pelz: „regreta că nu poate respunde dorințelor Dutei. „Adio!" i-am zis. Mi-am găsit fata trântită în pat, cu ochii în perne. Am strigat-o, am rugat-o să-mi vorbească, de prisos! M'am retras în salonul mic, alăturat, ascultând cu teamă, cel mai mic sgomot în camera ei. Să fi tot stat o oră; auzii oftat, apoi un plâns înăduşit în perne. M'am repezit, am strigat-o din nou, am plâns și eu: „cum nu ai tu, Duța, atâta îngrădire, atâta prietenie pentru mine, mama ta, să-mi spui ce e, ce s'a întâmplat?" Nimic, nici un cuvânt, începu să plângă tare! Deși târziu, am trimis după D-ta; te rog, nu ne lasa!

Intrară în camera Dutei; dealungul patului, cu capul în perne, cu batista sub ochi, părea că doarme. Virgiliu se apropie:

— D-ră Duța, îmi dați voie să vă vorbesc?

Ea întoarse capul, avea pleoapele umflate de plâns. Il privi fără să respundă, oftă și începu să plângă. Grigoriu o privi un moment cu milă; începu apoi să-i vorbească dulce, cu o voce miloasă, necunoscută chiar lui: D-ră Duța, plângeți... Descarcați-vă sufletul, prea mult amar ați adunat! Plângeți pe acela care n'a cunoscut comoara de frumusețe, de nobile sentimente! Cum soarele resare mai senin, mai mândru după descărcarea de nori, pe urma plânsului de acum, va resare seninul sufletului vostru! Trecutul e mort; pe cenușa lui, ființa voastră reîntinerită, se va ridica mare și puternică; naiva copilă, umbrită de norul urîtului seu vis, va fi devenit focioara stăpână pe sine; mândria va face loc demnității; ambiția, sentimentului; nu va mai lua drept adevăr, sfruntarea întâiului mercenar!

Doctorul tindea să provoace în Duța prin plâns, isbucnirea revoltei; odată cu descărcarea nervoasă, să vie și renovațiunea sufletească, vindecarea morală. Duța însă nu mai înceta din plâns; un acces făcea loc altuia: figura ei luă o paloare cadaverică; căzu apoi într'o stare asemănătore somnului; părea că nu aude, că nu simte nimic. Palpitațiuni violente îi ridicau sînul, tremurături ușoare îi înfiorau corpul; chipul ei începu să resfrângă rînd pe rînd durerea, emoțiunea, mânia.

Își perduse cunoștința. „A suferit o puternică lovitură morală! zise Virgiliu Ruxandrei. Ceea ce-ar fi adus unei alte persoane numai durere, i-a provocat ei accese de isterie. A început printr'un acces mic cu plâns, păstrând cunoștința, acum a trecut însă în unul mai serios, perzînd-o!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Oh! doctore, doctore, ce mă fac? Ajută-mă!

— Liniștiți-vă! suntem aci amândoi; curaj și răbdare! Poate ca peste noapte să-i mai vie accese; întâiul, începând seara, probabil ca și următoarele să vie noaptea; e și mai bine așa! Peste zi va fi bine și-mi voi putea vedea de serviciu; apoi suferindu-le noaptea, nu va mai ști nimeni! — „Dumnezeu să-ți întoarcă binele ce-mi faci!"

Îi scoaseră haina, îmbrăcând-o cu o robă caldă; luară din cameră toate obiectele lucitoare, cum și cele amintitoare de trecut, lăsând perdelele groase în jos. Rînduiră ca servitorii să nu pătrundă în camera ei, să nu afle rost de care suferea. Virgiliu remase s'o vegheze, cu toată stăruința Ruxandrei de a se culca. Tremurăturile Duței se perdură după vre-o jumătate oră, părînd trecută în somn. Din nou citi Virgiliu pe figura ei mulțumirea, dragostea, apoi mirarea și în fine mânia, scârba de ceva odios, după care căzu în somn, întrerupt de visuri, gesticula, vorbea, repeta multe amănunte din ale copilăriei sau din ale zilei. Doctorul se folosi de moment, arătându-i că va veni Pelz s'o ia. „Nu, răspunse Duța prin somn, nu are ce căuta, nu mă vrea!" „De ce nu te-ai dus cu el?" repetă Grigoriu întrebarea. Față ei se schimbă; un adevărat joc îi apăru pe figură și, cu îndoită voce, începu să reproducă cele petrecute între ea și Pelz, imitând cu o putere de nedescris, glasul, răspunsul, mimica lui și a ei; recapătase frumoasa-i voce naturală, pe când în stare deșteaptă — suferind încă de gât — o avea când răgușită, când ascuțită, în același timp.

Virgiliu nu se depărtă de patul ei. Duța îi inspira compătimire și interes. Pe la șapte ore dimineața, ea deschise ochii, zări pe mamă-sa, în urmă pe doctor, îl privi o clipă întrebător, apoi un surîs fugitiv îi apăru pe buze: tot aici, doctore? — La căpătâiul datoriei, D-ră! — Ce bun om ești D-ta! oftă, apoi adaose: doctore, nu mă mai mărit eu D-l Pelz! — Fie-i țerna ușoară! — Nu știu: a lui, sau mai curând a mea?

— D-ră, pe ruinele amorului falș, se va renaște la timp, cel nobil, viguros, capabil de acte mari, frumoase!

— Nu, doctore! Sunt desgustată! Nimic nu-mi pare mai bun de cât somnul, somnul etern! reîncepu să plîngă!

— Cât de puțin vă prețuiți inse-vă! Cum?! Când un lipsit de caracter nu vă merită nici privirea, voua nu vă rămâne decât să muriți? Nu se va găsi altul, mai demn ca el? Și nefiind nici unul vrednic de dragostea voastră, nu vă rămâne pentru ce să trăiți? Tinără, avută, frumoasă, puteți risipi bunătatea, fericirea în jurul vostru! Cunoașteți voi mulțumirea dumnezeească de a fi contribuit la binele altuia? Câte din fetele noastre n'ar deveni fericite, dacă risipa pe care o faceți zilnic, ar fi colecta zestrei lor!? Câți orfani nu v'ar numi mama lor! Câte văduve lipsite, providența lor!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

Câți n'ar ruga Cerul pentru fericirea voastră? Fericind pe alții, ați uita nemulțumirile trecutului, ați fi apa binefăcătoare ce-ar uneci — cu lumina și căldura bunătății sufletești — comori de mulțumiri, pe cari azi nu le cunoașteți, dar cari mâne, face-vor să roșească în voi, sentimente mult mai înalte de cât cel mic al orgoliului nesatisfăcut! Fiți vrednică de comorile pe cari Dumnezeu li-a sădit în voi! Nu înnormântați talantul, ca egoistul alungat de Christ! Ridicați-vă la menirea unde soarta v'a pus! Cultivați arta! Deveniți fala Românicei!

Fiți mândră că n'ați fost atinsă în curăția sentimentului și ființei voastre! Lasați trecutul vicios morților, dați-vă viitorului mare, frumos, strelucitor!

Duța nu respunse nimic, dusă pe gânduri. Grigoriu plecă mulțumit; aruncase în sufletul ei semânța care să încolțească.

A doua zi la regiment, motivă o durere mare de cap, drept cauza obosellii care i se citea pe figură.

In seara următoare, se culcă de timpuriu; fusese ziua pe la Ruxandra. Se duse și a doua zi, află că Duța era bine, dar nu le fu cu putință s'o depărteze de fereastră, până la miezul nopții, când adormi. Nu cântase, stase culcată tot timpul, fără să fi luat prânzul. Virgiliu încreți din sprincene, nemulțumit; în acea noapte avea s'o vegheze el. Seara veni. Duța nu mâncase; nu putea fi departată de la fereastră. Doctorul trecu în camera ei. Era o seară frumoasă dar recoroasă, de noembrie. Duța sta dreaptă, nedintită, la fereastra deschisă. Cu ochii mari, fiși, cu aerul neliniștit, contempla luna, care plină, maestoasă, își urma calea-i cerească; ochii Duței căutau — pare — să pătrundă viața din ea. Nu simți pe doctor la spatele ei. O luă de mână, nu-l băgă în seamă; o trase puțin; se întoarse doar din umeri, cu ochii țintă la lună. — E în visul omului deștept! zise Grigoriu Ruxandrei. Stărui din nou s'o îndepărteze. Duța ridică întrebător privirea către el, cu aerul nemulțumit; încruntă puțin fruntea și-și întoarse fața iar către lună. Remânea streină, surdă, la tot ce se petrecea; nu auzea vorba, mișcarea din jur. — Are halucinații! rosti iar Virgiliu, e departe de tot cu gândurile, ca și cu ochii! Nu știa singur ce să facă? s'o lase la fereastră, risca să răcească: de închis fereastra, nici vorbă; s'o dea cu forța la o parte, o irita. Judecă mai cuminte s'o lese, supraveghind-o. Două ore rămase ea astfel, cu ochii țintă la lună; părea c'așteaptă să se coboare cine-va din ea. De odată oftă adânc și căzu pe spate, mai înainte ca doctorul și Ruxandra să fi avut timpul s'o prindă; căzu în somn. O așezară în pat; Virgiliu remase toată noaptea la capul ei. Dimineața plecă de acolo, întins la regiment. Camarazii îl priviră bănuitor: unii îl tachinară pe față, fără să numească pe Duța. El dete din umeri și-și văzu de lucru.

Trecu astfel mai bine de o septămână. Ruxandra credea că acest

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

patrar de lună trecut, va dispare și reul Duțci; intrară însă în al doila și ea nu se da dusă de la fereastră. Cu toată stăruința lui Virgiliu, nu-i urma prescripțiile, nici cura de idroterapie. Timpul se reci simțitor, neliniștea pe doctor; Duța putea capata în ori ce moment, și astfel de reu. Ii țintuiră fereastra. Nu servi la nimic. Duța isbi cu pumnii în geamuri, le sparse, își tăc mânele. Dimineața remase foarte mirată, văzindu-se cu mânele bandajate. Întrebă ce i s'a întâmplat? Când află, deveni hăuruitoare, neliniștită; n'avea cunoștință de starea ei de peste noapte. Seara următoare, Virgiliu nu putu veni, fiind la patul unui ofițer grav rănit.

Afară se lasase ger. Duța cântase câtva timp; după aceea trecu iar la fereastră; insuflarea aerului prea rece, îi provocă o anghină; pe tot fundul gâtului erau prosurate bubișoare cu puroi. Grigoriu se alarmă; îi arătă că de nu se va lasa arsă în gât și nu-i va urma prescripțiile toate, va perde vocea, devenind afonă [1]).

Frica de a nu și-o perde, o făcu să se supue. Promise Ruxandrei să nu mai stea noaptea la fereastră și începu cura de apă rece. In aceeași seară — revenise alt patrar de lună — alergă, deschise fereastra. Nu era cu putință să fie lasată. Virgiliu o rugă, stărui, nu fu ascultat; pe aceeași măsură, Duța devenea încă tot mai rea; ochii sticleau a mânie; amenința să se arunce asupră-i; el necedând, Duța îl lovi cu palma.—Ai înebunit, Duța! strigă Ruxandra, repezindu-se la ea. Grigoriu o îndepărtă, reveni blând asupra Dutei. Totul fu de prisos. Privirea ei deveni furioasă. Asemeni unei lupoaice căreia s'ar fi răpit puiul, cu ochii scântectori, cu degetele ghiare, cu iuteala fulgerului, se repezi asupra lui, lovind, țipând când să-i scoată ochii; el o apucă de mâni; ea țipa, muşca. Scăpând, alergă la fereastră, o deschise, nemai interesând-o nimic din cele ce se petreceau în jur. Intreaga ei făptură lasată peste fereastră, nu resfrângea de cât interesul pentru lună. O reluară. Ea căzu în furie: cu privirea înfiorătoare, cu degetele-ghiare, cu dinții strînși, scrișnind, chibzuia cum să atace mai bine; scapată din mânele lor, alergă iar la fereastră. Reluată din nou, atinse culmea furiei: ochii holbați, săgeți și flacări, inspirau groază, dând impresia unei nebune. Vinele de la frunte se sbătoau umflate, nările aratau un adevarat joc de spasm, mânele și brațele îi tremurau convulsiv; gesticula, striga, vocifera, scrișnea din dinți, rostind cuvinte și idei urite, fără șir, fără înțeles.

— Mi-e nebună fata! țipă Ruxandra.

— Nu, nu! e o nebunie isterică, va trece curând! respunse repede Grigoriu; nu termină vorba și Ruxandra căzu grămadă jos. O întinse pe canapea, stropind-o cu apă. Pe altă canapea, sta Duța; istovită, căzuse și ea. Ruxandra își veni în simțire. — Nu-ți fie

1) Voce care nu se aude.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

frică, pentru Dumnezeu! zise Virgiliu; e un simplu acces furios de isterie! Totul va trece..., iată, pare mai bine!

In adevăr Duța își ridică mânele și le apăsă pe pept; mișcările începură să i se potolească. Deschise lung ochii, duse mâna la pept, apoi la gât, părea că se înecă. Oftă lung și dete într'un acces de tuse.

— Oh! sermana mea fată! sermana mea fată! Duța, neprețuita mea Duța! singurul meu copil! Am să te perd! Lacrimi se rostogoleau pe chipul ei.

In acel moment se auzi afară un urlet de câne. Duța fu în picioare: fixă ochii, sprâncenele, urechile și începu să latre cu o voce groasă din gât, ca un dulău...

— Mi-e nebună fata, doctore! mi-e nebună!

— Liniștește-te, te asigur, nu e nebună, e isterică, are halucinații, vedenii! Se va face bine!

Pe măsură ce urletul de afară se îndepărta, pe atât Duța latra mai mult, năzuind să se vire sub pat. Bătrâna Catinca se apropie de ea, dar dete îndărăt, își făcu cruce și zise lui Virgiliu: n'o fi turbată, D-le doctor? In strânsul și în scrâșnetul dinților de dinainte, în mușcatul buzelor, în expresia feței și a ochilor, în latratul ei, sugestiona cu adevărat, icoana unui câne furios. — Zeu, e turbată. D-le Doctor! șopti iar bătrâna. Ruxandra privi îngrozită pe Grigoriu. — Lasă-mă în pace, mamă Catinca, cu copilăriile d-tale! Nu e nici turbată, nici nebună, e tulburată, sdruncinată!

Duța încetă cu latratul și grabnic, cu aerul de a nu pierde timpul, începu să îmbrace un costum negru, aruncând pe toate celelalte cari-i ședeau în cale. — Ce vrei? Ce faci, Duța? — Mă duc, mă duc! — Unde, unde vrei să te duci acum, în mijlocul nopții?

— Mă duc! mă duc!

O opriră; accesul nervos îi reveni din nou, mai puternic, mai furios; ținu două ore neîntrerupte, după cari căzu în somn. Pe figura ei se resfrângeau din nou, frământările creerului și sufletului ei.

Ruxandra plângea la o parte, cu capul între mâni. — Am perdut-o! am perdut-o! sbucni într'un plâns sgomotos, oftând, blestemând pe Tilcu și ziua când s'a născut. De odată se aruncă în genunchi; înălță ochii și mânele către Cer: Doamne, Dumnezeule, mare și puternic! ia-mi fata, ia-o, până nu o văd nebună, până nu înebunesc și eu! O lacrimă apăru în ochii lui Virgiliu; la o parte, bătrâna Catinca plângea în poale.

A doua zi dimineața, camarazii priveau pe Virgiliu mai bănuitor; avea aerul unui om de tot istovit. „Nu e lucru curat... șopteau între ei; Grigoriu s'a amorezat nebun, de „steaua Iașilor".

Reul Duței ținu aproape toată iarna. Virgiliu remase tot timpul medicul curant. Tilcu anunțat, chemat prin scrisori, telegrame, nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

respundea, nu se arata. Duța își înreutăți cu totul caracterul; mințea sfruntat și când vedea că nu va fi crezută, începea să născocească lucruri și fapte așa fel ca să treacă drept adevăruri. Rea și reutăcioasă, bătea fetele din casă, punându-le să spioneze pe Ruxandra și pe doctor, cum și pe ceilalți oaspeți. Își ridea de toți aceștia; risul și vorbele ei erau totdeauna cu îndoit înțeles. Adesea ori Ruxandra se vedea nevoită să rîdă alături de dînsa, să facă haz de reutatea, de neevițiințele ei, ca să le treacă drept glume. Oaspeții, chiar Pildeștii, începură să vie mai rar; simțeau că se petrece ceva în casa Tilcu. Nu pricepeau ce, nu aveau de unde afla; păstrau tăcere. Duța povestea istorii întregi în cari ea juca rolul principal; le spunea atât de natural și cu atâtea amănunțimi, că ori cine le lua drept adevărate. Devenea furioasă pentru nimica toată, trecând apoi la ris și la cântec; avea zile întregi de muzică, după cari urma plînsul; își tânguia vocea și tinerețea ei pierdute.

Începu un lux nevăzut în Iași; deși trecea originală, lumea se uimea de schimbarea toaletelor ei. Ruxandra nu se putea opune, temându-i accesele; acestea veneau nopțile; din când în când și ziua, câte două-trei zile la rând. Grigoriu era tot timpul acolo; nu-și mai putea vedea de clientelă. Pe stradă, lancu le urmărea de aproape; când Duța devenea rea, când își schimba fața, un semn— și el apărea ca din întâmplare; Ruxandra o purta pe strade și prin uproprierele orașului, până o vedea potolită. Grigoriu își urma totuși cu devotament, tratamentul lui, fizico-moral.

De unde înainte ferea ori ce convorbire apropiată cu situația ei, acum, la masă, în primblări, pretutindeni, provoca discuția cu Ruxandra, asupra feluritelor caractere cum și a feluritelor motive ca interesul, orgoliul, vanitatea, cari călăuzesc pe mulți tineri la căsătorii, încheiate cele mai desc ori, cu nefericirea soțului sincer, condus de sentiment. Reesea micimea omului fără caracter, dezastru pentru el, familie și societate. Explica cum scrisul, mersul, verba, risul chiar, oglindesc firea unui astfel de om. Puneau în discuție întâmplări din ziare, făcând din toate să reiasă caracterul lui Pelz. Ținea să nască în spiritul ei, idei cari să-i defaime purtarea. Ataca, condamna apoi nu numai pe un astfel de om, dar pe femeea care îi dă atenție, încredere, când mai târziu, i-ar fi rușine să-și amintească că luase un capriciu drept sentiment, sau că se căsătorise din ambiție, mandrie, etc. Începu să-i cultive spiritul de observație, s'o facă să pătrundă în sufletul omului; o îndruma să prețuiască valoarea lui morală, să deoscbească pe omul serios, să nu ia de bun și adevarat tot ce se înfățișează ochilor și urechelor.

Încetul cu încetul, Duța începu să se resimtă de noul tratament; deveni mai puțin nervoasă, trecerea de la o idee la alta îi era mai puțin bruscă, aprinderea, iritația, mai potolite; accesele în timpul nopței mai puțin puternice și mai scurte, urmate de un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

somn mai liniștit, rare ori de plâns; de la un timp dispărură cu totul.

După sfatul lui Virgiliu, Ruxandra chemă la dînsa pe nepoata ei, fica lui Vintilă Toreanu. Sănătoasă, vioae, dosteaptă, însufleţea şi pe Duţa. Grigoriu — maestru în dans — o lua la joc; Duţa prinse şi ea gust de dans. Amândouă pictau; Virgiliu le corecta pânzele; sta ore întregi de vorbă cu ele, căutând să provoace Dutei mai multă distracţie, s'o facă să vadă respectul, simpatia ce-şi cucereşte în lume, omul cum se cade şi bine crescut.

Trecu astfel toată iarna. Starea Dutei înflorea văzînd cu ochii. Cu venirea primăverei scăpă şi de reul de gât; bubuşoarele dispărură, vocea îşi reluă timbrul şi tonalitatea naturală. Devenea din zi în zi mai vie, mai spirituală şi mai veselă, aşa cum o cunoscuse el la început. Asculta cu plăcere şi cu bagare de seamă tot ce-o învaţa doctorul, voind să-l mulţumească; acesta căuta să-i cultive mereu, pe nesimţite, spiritul şi inima. Vara — pe care Duţa şi Ruxandra aveau s'o petreacă în streinătate — avea să-i aducă îndreptarea deplină.

CAPITOLUL IX

Şcoala desfiinţându-se, surorile desfăcură menajul. Olga cheltuise mult cu îngrijirea sănătăţii. Leafa li se redusese cu taxe, reduceri şi curbe. Menajul ar fi costat-o prea mult, acum când la noua catedră nu mai folosea de local, de lemne şi de servitor.

Elena ocupă un post de învăţătoare în judeţ. Olga căuta loc într'o familie convenabilă. Găsi cu anevoe gasdă. Familiile mai de condiţie nu voiau să primească în pensiune, privind lucrul înjositor. Pe de-asupra, noua ei şcoală se afla în cartierul evreesc, unde nu se găseau de cât două-trei familii de Români mai cu stare. Luă loc în casa unei maiorese; dar viaţa de aci nu se potrivea cu felul liniştit, ordonat al vieţii ei. Stăpâna juca cărţi; maiorul petrecea tot timpul liber la berărie; copilul în bucătărie. Partidele de cărţi se ţineau lanţ la ei, aproape în fiecare seară în camera-salon, despărţită de-a Olgăi prin uşă, nu prin perete. Sgomotul ţinea până pe la 5—6 ore dimineaţa.

Hrana cu totul carnivoră, lasată la bunul plac al bucătăresei. Supa, resolul, friptura, urmau neschimbat în fiecare zi. Olga era mai mult vegetariană, noul regim nu-i putea conveni, cu atât mai mult după operaţie. Vorbise cu gasda din capul locului, să i se dea masa potrivită; bucătăreasa însă — pe deplin stăpână — făcea ce-i convenea ei. Olga se plânse în câte-va rânduri, nu fu auzită. Trecu în altă familie, la o văduvă de bună condiţie, dar seracită. In afară de copiii ei — foarte reu crescuţi — ţinea în gasdă băeţi din cursul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

inferior al liceului. Camera Olgăi era despărțită de-a lor tot prin ușă. Mulți, nesupraveghiați, strigau, se băteau până la miezul nopței. Sgomotul lor o întrerupea din ocupație, îi făcea rău, îi tulbura somnul. Altă cameră nu i se putea da. Remase până la vacanția mare, care se apropia.

Lorescu venea s'o vadă — mai rar — și totdeauna primit față cu stăpâna casei. Olga se pregătea să plece la băi. O reținea vizita institutorilor din toată țeara, făcută colegilor petreni. Trei zile de serbătoare, petrecute în escursiuni, banchete și primblări cu pluta. Primăria oferi un frumos banchet întregului lor corp; luară cu toții parte, doamne și domni. Societatea localnică asista în sală, invitată la dansul care avea să urmeze. De o parte și de alta, se ridicară pahare de închinăciuni femeei. Dorința generală era să respundă una din institutoare. Cu toții rugară pe Olga. Un căpitan cult și deștept — unul dintre ofițerii cari fac onoare armatei — vorbise cel din urmă, despre eroii câmpului de luptă. „Viața în-se'și — urmă Olga — fiind luptă, alături cu eroii numiți, trăesc printre noi altfel de eroi: eroii sufletești, eroii datoriei: aceștia se găsesc în sdrențe și în catifele, în colibe și în palate. Onoarea lor se cuvine mamelor cari i-au format astfel și i-au dat țerii. Tot ce-a fost mare în omenire — în sfera inteligenței sau a inimei, pe câmpul armelor sau pe-al vieții — avut-a mamă superioară: Mama Grahilor, mama lui Marc Aurel, mama lui Ghoethe, mama lui Ștefan cel Mare. Ne găsim în apropierea cetății unde — cu 400 ani în urmă — această mare femee înscria pagina de aur în cartea viitorului nostru, — să bem în amintirea ei!

Cuvîntarea stârni mare entuziasm, urmă o horă generală.

In dimineața zilei următoare, escursioniștii plecară. Spre seară, Olga și Elena treceau Bistrița. Pe punte, Lorescu. O privi lung, strebătător, o bătu cu florile din mână. Luară toți trei loc, la una din mesele ce se resfață pe tapșanul din poalele Cernegurei, deasupra valurilor Bistriței. Lorescu vorbea, ridea cu Elena. Olga — tăcută prin fire în natură — se simțea emoționată. Vederea lui neașteptată într'un loc iubit, o impresionase. Auzea pentru întîia oară o șoaptă streină ca un val de muzică, cântat în surdină, în adâncul ființei ei. Căuta să pătrundă, să analizeze acea simfonie și se'ndepărta tot mai mult convorbirii de lângă ea. Lorescu o crezu distrată, atentă la mișcarea din jurul lor; deveni rece, se sculă, urcându-se pe munte.

Intunerecul sălășluia pe codru, amurgul pe apă, când cele din urmă persoane de pe tapșanul numit „Peste Vale", îl părăseau. Printre ele, Elena, Olga și o colegă foarte frumoasă. Luntrea se îndepărtă. Nu apucase să se apropie de țerm, când soțul colegei sări; nevastă-sa mai mult din cochetărie, scoase un țipet de spai-

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă. „Dac'aşi fi sărit şi m'aşi fi înecat eu, ar fi strigat cine-va!...“ zise Lorescu pe un ton amar. Olga avu senzaţia c'un nor i-ar fi învăluit vederea; ceva nespus de dureros se desprindea din sufletul ei; Cum lumina alungă întunerecul, lumină se făcu în fiinţa ei, la auzul acelor cuvinte: de s'ar fi înecat? L'ar fi urmat! Erau tot pe punte; noaptea se lasa pe munţi, îngândura codrul, apele; îngândurată ca ele, deveni ea: iubea! iubea până la jertfa de sine!... Natura ei de copil dormise; cât de puternic se deşteptase! Intră acasă c'un sentiment pronunţat de tristeţe; o tristeţă necunoscută până atunci.“

Pleca la băi. Trimise lui Lorescu, în plic închis 200 lei, plata vizitelor lui medicale. Primi îndărăt banii; pe cartea lui de vizită era scris: „mulţumesc, nu banul îmi lipseşte“.

Se apropia ziua numelui lui. Olga se întreba dacă să nu-i cumpere un obiect, cu banii înapoiaţi? Ar fi fost rece, mut; prindea să-i dăruiască ceva care să vorbească minţii şi inimii. In orele libere lucrase un album literar. Din multele ei lecţiuri, culesese paginele cele mai frumoase ale autorilor gustaţi. Carnetul acela de foi, devenise o antologie de literatură universală. Din aceste pagine resleţe, făcuse un tot coordonat. Sciitori, poeţi din toate ţerile, deschideau pe rînd comorele imaginaţiei, cugetării lor, celui ce-i urmărea. Albumul începea cu o figură alegorică: înfrăţirea artelor între ele. Pe portativul muzical, scrise în note, cuvintele din „Miserere“. Pe coala de hârtie albă, sus, în colţul din stânga, se vedea desemnat în creion, luceaferul literaturii care urma; ceva mai jos, cugetarea cea mai frumoasă din creaţiunea acelui cap. După cuperta cu „Miserere“, urma portretul lui Eminescu; singur, ocupa cadrul întregei foi. Dedesubt, versurile:

„Icoana stelei ce-a perit,
Incet pe cer se sue;
Era, pe când nu s'a zărit.
Azi o vedem — **şi nu e**“.

Pe pagina următoare, noaptea, castelul cu lebeda, din satira IV-a. După aceasta, urma literatura italiană. Intre nori, sus, portretul lui Dante. Pe chipul întunecatului poet, durerea; pe frunte, cununa de lauri. Jos:

„Per me se và nella città dolente,
Per me se và fra la perduta gente...
Lasciate ogni speranza, o voi ch'entrate!“

Pe contra paginâ, alte gânduri — versuri de ale poetului; apoi rîndurile senine ale lui Petrarca. După dînsul, Manzoni, Carducci, alţi autori ai literaturii moderne italiene. Veneau apoi Corneille,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Racine, Molière, Boileau, Voltaire, Hugo, Lamartine, Balzac, Musset, Dumas, Anatole France, Coppée, Rostand. După ei, cadrul literaturei germane, cu măreața figură a lui Goethe, cu versurile din Faust, când înțelege el senzul vieței — munca — binele altora: „bleibst. du bist so schön!“ (1) spune el acestui moment. Apoi Schiller, Lessing, Herder, etc. Mai departe uriașul Schakespeare cu: „To be or not to be?“ (2), Milton, Byron, apoi Ibsen, Bjoernsen, Sienkiewicz, Tolstoi, Dostoevski, George Sand, Mme de Staël, Ouïda, Dora d'Istria, Carmen Sylva, Iulia Hașdeu, Veronica Micle, Matilda Cugler Poni, Eminescu, Alexandrescu, Vlahuță, Alexandri, Coșbuc, Naum, Goga, Bolintineanu, Bălcescu, Odobescu, Negruți, Hașdeu, Conta. Maiorescu, Xenopol, Iorga, Cuza, Gherea, Delavrancea, Caragiali, Leca, etc., etc. Intre o literatură și alta, picturi, flori, apă și cer albastru.

I-l trimise de ziua lui, când și plecă la băile Oglinzi.

La poalele unor dealuri împădurite cu brad și stejar, între lunci și pajiști de flori, se află otelul cu instalația băilor. Retras cum e, pare un sanatoriu. Apropierea Tg.-Neamț înlesnește vizitatorilor oare cari distracții ca teatru, concerte, baluri.

La unul din concerte veni și Olga, cu toată colonia din Oglinzi. Ea se afla în trăsura lui Niculescu. Tot căutând să fie bine învelită, seara era recoroasă, îl auzi: „Lorescu mi-a dat în seamă, să nu recești“. Inima-i se bătu puternic; ar fi voit să-l întrebe unde și cum l-a întâlnit? Se temea ca vocea să nu-i trădeze emoțiunea. O servi soția revizorului, cerând lămuriri. „E în orășel, răspunse Niculescu, voia să vie la noi, la Oglinzi; îi spusei că ne ducem noi acolo, ne așteaptă“. Când ajunseră, concertul nu se începuse. In întunericul din grădina publică, unde avea loc, Olga zări pe-o alee, statura elegantă a lui Lorescu, în port de turist; îl ghicise, înainte de a-l fi văzut. Veni, îi dete un „bună seara“ călduros, privindu-i în ochi lung și duios.

Concertul începu. Intre pauze, Olga îi întâlni privirea; roși, tremură: vedea ceva în ea, ceva adânc, frumos, ca frumosul ochilor ceri o priveau.

A doua zi dimineață, Lorescu, întovărășit de Nicolești, intra la ea: „Am venit să...“ nu urmă. Neliniștea din ochii Olgăi, îi impuse tăcere. O privea însă cald, mângâetor. Nu mai avu când să-i vorbească: după amiază, tovarășul cu care venise, îl luă spre Cetate și mai departe..

---

1) Remâi, ești atât de frumos!

2) A fi sau a nu fi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La reîntoarcerea în Piatra, Olga nu-l găsi; plecase de curând în Germania, unde i se lâncezise un frate, student în inginerie, la Charlottenburg.

Cât timp Lorescu lipsi, Olga fu tristă. I se părea c'ar fi fost lânced unul din fraţii ei. Într'o zi factorul îi dete o carte îndoită, ilustrată, cu o vedere din Berlin. Treseri de mulţumire; cine putea să i-o trimită, dacă nu Lorescu? Cartea nu purta de cât un semn de întrebare; inima îi spunea bine, cine i-o trimitea: asemui scrierea de pe adresă cu aceea de pe un certificat medical, dat de mult; era exact aceeaşi; aşa dar, Lorescu îi scrisese. Asta însemna că fratele îi era mai bine? Se bucură; îndată veni şi mulţumirea cealaltă: n'o uitase! Totuşi... era atât de puţin!... De când îşi cunoştea sentimentul şi-l analiza: iubirea nu avea să-i fie nefericirea? Iubirea şi căsătoria pentru dînsa erau una: dacă cea din urmă n'ar veni?... De ce nu se însurase până acum? Nu-şi putea răspunde. Totuşi, vădit, era serios. Lucra, citea, se ocupa mult şi nu prea frecventa societatea; meritul îi era cu atât mai mare, cu cât frumuseţea lui, îi atrăgea toate simpatiile din oraş. Dar el nu mai era tânăr; la 40 ani, omul se gândeşte la cămin. Nu îndrăsnea să spere, dar la lucru sau la primblare, gândurile ei îl căutau, îl mângâiau.

Luase gasdă în familia unui avocat bătrân. Era mulţumită. Casa, în faţa Cernegurei, pe cheiul Bistriţei, îi oferea mereu privelişte frumoasă a naturei. Strigătul valurilor ajungea până la ea în cameră, îi întovărăşea lucrul. Serile, în amurg, simţea nespusă plăcere să se primble pe ţermul apei, să intre în pădure. Într'o seară luna scalda în lumina ei de argint, apa, codrul, muntele. Tabloul o ispitea. Ce n'ar fi dat să treacă dincolo, peste Bistriţa, să stea o oră între copaci! Cu cine? Gasda era la cărţi; de n'ar fi fost, tot nu i-ar fi împlinit dorinţa. Lumea din oraş nu prea era iubitoare de frumuseţele naturii. Nici odată nu întâlnea lume acolo unde nu era primblare oficială; aceasta era restrînsă numai la pavilionul cu mese, de pe ţapşan. Privi spre stradă: nu se zărea nimene. Trecu cheiul, se primblă pe puntea de pe Bistriţa, nu îndrăsni însă să se urce sus, nici pe ţapşan; nu îi era frică de singurătate, ci de gura lumii. Singură, seara, pe munte? Cum ar fi ajuns lucrul acesta simplu, la urechile societăţei, cum l-ar fi tălmăcit ea? „Nu!“ îşi zise; să lăsăm plăcerile acestea, cât de nevinovate sau înălţătoare de gânduri, domnilor; doar să te naşti cu surtuc, să te poţi bucura de cer, de codru, de apă, să-ţi poţi adapa ochiul şi sufletul la măreţia firei“. Venea însă în fiecare seară până la puntea aruncată pe câte-va luntre. Simţea apa sbătându-i-se sub picioare, clătinând puntea. Nespus îi plăcea să se simtă purtată pe valuri; ar fi voit ca puntea să plutească chiar deasupra lor, ca pluta. Zări luntrea dedesubtul punţei, legată cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lanțuri. Vedea valul mișcând-o. Privi: nimeni din spre oraș! Se coborî în luntre. Mulțumirea unui copil, când i se dă o jucărie dorită din pomul de Crăciun, nu e mai mare ca aceea pe care o simți Olga în momentele acele. De pe scările joase din fundul luntrei, privea codrul cu luceferii. Argint în aer, argint pe ape. Măreț, tăcute se așterneau depărtărilor, coamele munților. Luna, visătoare, plutea ușor printr'un nor. Noaptea părea țesută în freamăt de ulmi, în murmur de isvoare, în raze de lună. Un farmec dulce se legana pe ape; roua luminoasă a pulberei de stele, îl învelui. Pe tremurul stelei, pe razele lunei, sufletul Olgăi se desmaterializa, se perdea în haos. Părea că părinții dragi îi trimiteau rază luminoasă, să-i sorească ființa: iubirea ei!

Dar.. pași resunară în depărtare.... se piti în luntre, sub punte. Pașii trecură deasupra. Privi; un fior o străbătu: Lorescu era. Vai, de-ar fi văzut-o! Ar fi tălmăcit drept ușurință fapta ei!? Doctorul sui tapșanul, se așeză pe banca de sub poalele codrului, privi peste apă. Fiind cu mult mai jos ca el, n'o putea vedea, îl privea în voe. Inima i se bătea să se rupă. Când venise? Abia sosit, prefera singurătatea? Era dar oare care apropiere între sufletele lor? Cât de frumos încadra el, tablou-i din față! Multe gânduri se frământară încă în capul ei. Lorescu se coborî, trecu pe punte, nebănuind că purta cu el, lumea unei ființe atâtu-i de aproape.

Olga intră acasă.

Sezonul de vară încetat, lumea nu mai trecea „Peste Vale". Frunza nu căzuse, Bistrița glăsuia, Cerul era senin, nopțile lui Septembrie atât de visătoare!

De la întoarcerea lui Lorescu din Berlin, Olga îl întâlnise pe stradă, de două ori. Cugeta atât de mult, de neîntrerupt la el, încât ridicând privirea, i se păru foarte natural să-l vadă aevea, sub ochii ei. Emoțiunea i se resfrînse în adâncul simțirii. Dînsul însă aștepta să vadă tradarea, surprinderea ei; necitindu-i-o în ochi, expresiunea lui caldă, vorbitoare, deveni rece.

Avocatul mai luă în gasdă un ofiter. Olga se mâhni. Era bine acolo, în apropierea școalei, în fața priveliștei frumoase. In afară de ei, la nimeni nu putea sta prin apropiere. Departe nu se putea muta, nu era destul de puternică, să facă drumurile pe jos.

Pe de altă parte remânând, se temea să nu dea de vorbă lumii. Se înfiora uneori de tot cât auzea, cât observa. Societatea îngădue, totul, îndărătul formei. Virtute? Nu există! Cine n'o are, nu crede în ea. Fie care om judecă pe altul, prin prizma felului lui de a fi. Cei cari nu au nimic sfânt, nu cred în nimic. Niculescu o sfătui să remâe; era prea serioasă, prea cunoscută în oraș — zicea — să se poată teme de veninul limbilor rele. Se neliniștea de Lorescu.

Intr'o seară de cinematograf, îl zări în loja unui coleg al seu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Întunericul din sală se lumină de odată. Ochii lor se întâlniră... unul citi în celalt ecoul simțirii lui. După reprezentație, se găsiră în capul scării. El îi vorbi. Ea îi comunică teama de situația în care se afla. Din nou o privi adânc, învelуind-o peste tot în câmpul de privire al ochilor lui mari. „O alta ar putea să se neliniștească, îi respunse, d-ta!... Gestul încheia gândirea. Olga se simți ușurată mulțumită. Suferea însă. Deprinsă altă dată să-l vadă des — pe când nu-l dorea — nu se împaca cu gândul să nu-l vadă acum de cât din întâmplare. Îl dorea. Une ori îl zărea seara, trecând spre Bistrița, pe sub ferestrele ei, cu capul plecat în jos; părea îngândurat și mai ales trist. Ce are? se întreba. Neputându-și respunde, devenea și ea tristă. Îl întovărășea, îl urmărea peste tot cu gândul, asemeni umbrei lui. Își controla simțirea; se mustra că s'a lasat ei. Cum apa se strecoară pe nesimțite sub pământ, țișnind de odată, senzația de bine, de recunoștință, se perduse în iubire. Acum? Zadarnic să lupte! Iubirea cucerise întreaga-i ființă, curgea în sângele ei. Revenea asupra trecutului; vedea pe Lorescu atât de bun, de prevenitor, de devotat! Să fi fost o simplă îndatorire? Compătimire? Sângele îi îngheța la gândul acesta. Rescolea trecutul până la început. Nu, își deslușea limpede: Lorescu nu fuse totdeauna cest de acum; din seara când i se povestise de perderea câinelui, devenise prietenul atent, devotat. Lorescu nu putea fi ca alții; era prea onest, prea conștient de el, prea cult în înțelesul larg al cuvîntului, să fi putut lua totul ca trecere de timp; nu se putea opri asupra acestui gând. Totuși, odată cu iubirea, frica intrase în ea; frica de viitor. Soarta ei în mânele altui om! El, atât de frumos! Mediul ce cunoștea, atât de stricat! Câte tinere frumoase îl asaltau! Auzea din lume; geloasă nu era; ura și gelozia nu puteau intra în ființa ei. Avea momente însă când regreta frumusețea lui; urît, nar fi fost asaltat de atâtea simpatii și ea l-ar fi iubit tot atât! Devotamentul i-ar fi fost nețermuit.

Nu revenea însă la trecut, fără să nu-și amintească latratul furios al cânelui, în seara când Lorescu venise pentru întâia oară. Vrăjmășia lui Mugur ținuse tot timpul cât el mai trăise. Cânele nu se înșelase până atunci în simpatiile sau antipatiile lui instinctive: de ce latrase la Lorescu?

Gândurile se băteau în capul ei. Dacă Lorescu ar simți și el ceva — își zicea — ar putea să n'o dorească, să nu vie s'o vadă? Și de-a fost ceva, s'a stins... în timp ce ea va remâne sclava iubirii!...

In una din seri, ai casei lipseau. Nu aprinse lampa, deși era târziu. Sta la fereastră, și privia luna. Il văzu trecând spre Bistrița. Se primbla pe țerm, cu capul în jos, trist, dus pe gânduri. Pentru ca un om în toată firea, să se lese pradă unei astfel de tristeți, cugeta ea, cată să aibă motive serioase? Va fi iubind și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el pe cineva?... Ce idee! N'ar fi fost trist; frumusețea lui ar fi remas fără respuns?

La o lună după aceasta, veni în oraș o trupă bună de operă italiană.

Ca să se poată duce la teatru, Olga plăti și scaunul gasdei. Mai târziu începu să se ducă singură, cugetând că tineretul femenin cult, are datoria să facă să dispară prejudecățile fără rost, prin purtarea serioasă și prin judecata lucrului. În acea seară ofițerul le întovărăși. Scaunul lui era în rîndul din fața lor. Se reprezenta „Rigoletto". Între acte, Lorescu se apropie. Olga era emoționată; atâta dor, atâtea gânduri, atâta sbatere între sentiment și cugetare, se resfrîngea într'o simțire adâncă, ascunsă sub masca tăcerei! Felul acesta de a fi, avea să-l păstreze totdeauna față cu Lorescu; nu-l putea birui. El însă luă tăcerea drept indiferență; deveni rece, privind mereu pe subiectentul, vecinul ei de cameră. Tînăr modest, brun, Rozeanu era foarte frumos. Olga îi pricepu gândul: se simți atinsă până în adâncul ființei ei, deveni mai tristă, mai tăcută. Cortina se ridică. Lorescu își luă „bună seara", privind-o atent, dar fără căldură, fredonând, ca sie însuși: „La donna e mobile!" Olga se mustră acasă de felul ei de a se fi aratat. Mai târziu avea să vadă cât de suverană e simțirea, când stăpânește sincer pe om. Cugetare, calcul, n'au ce căuta în astfel de momente; omul apare așa cum este.

De fapt, Rozeanu da Olgăi multă atenție. Ea își lămuri numai decât curățenia acestui suflet, asupra căruia societatea nu-și exercitase ticăloșia ei: știa că simpatia poate veni prin contact, când între tineri e oare care apropiere sufletească. Își propuse din capul locului să urmeze o linie de tot severă în purtarea ei cu dînsul. Ofițerul îi inspirase simpatie prin calitățile lui sufletești; nici o dată simpatia aceasta n'ar fi putut merge mai departe. Privea imoral să dea pas simpatiei cui-va — cu atât mai mult să caute s'o desvolte — când legătura trainică n'ar fi putut veni. I se părea apoi odios să lese să se cunoască simpatia unui om, ca mijloc de reclamă. Pe Rozeanu îl întâlnea la orele de masă. Când îl știa întors de la serviciu, cu ai casei, ferea să iasă. Îi venea însă greu să-și petreacă timpul numai în singuratatea camerei; socotea să-și ia concediu. Munca școalei era încă prea grea, pentru starea ei de sanatate; se cerea să renunțe.

Ori cât de grea îi era ocupația, Olga o găsea nobilă. Nu putea păși în cursul secundar, unde se lucrează într'un câmp mai larg de inteligență, mai prielnic sănătății și cultivării profesorului, sanatatea oprindu-i hotărîtor prepararea examenului de diferență, fără care nu putea intra la Universitate. Dacă pizmuia libertatea și

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
ss.ro/statransilvania.ro/mdrr1901-1932

timpul fetelor avute, dacă ar fi voit să-şi schimbe ocupaţia cu alta care să-i iese mai mult timp pentru studiile preferate, odată trecut pragul clasei, nu mai aparţinea de cât elevilor. Ţinea în mâna ei, creerul lor de ceară; ce lucruri frumoase încrusta! Ştia bine: după patru ani de adapare la adevăr, bine, frumos, micuţii aceia dragi, cu toate lipsurile lor — nevinovaţi de ele — aveau să reintre în întunericul din cari eşiseră. Se străduiaia să pue în inima şi în căpşorul lor atâta lumină, cât să-i poată călăuzi mai departe, în calea vieţii. Lumină inteligenţa, desvolta judecata, încrederea în puterea lor de lucru, dorinţa să se cultive singuri, după ce vor fi părăsit băncile şcoalei. Severă şi bună, mamă înţeleaptă care pune în fie ce pas binele copilului, îi făcea pe ei înşi-şi judecătorii greşelelor făptuite, căuta să-i ridice la treapta sufletească unde omul ştie erta.

In afară de activitatea de clasă, de caetele cari cereau să fie corectate nu numai ca stil şi cugetare, ci cuvînt de cuvînt, literă de literă, avea activitatea în afară de şcoală, plus conferenţele didactice intime şi generale, cum şi cele publice-populare. Scopul acestor din urmă, este să lumineze părinţii copiilor, întâia şi adevarata cauză a relelor elemente-şcolari, stând mai ales în ignoranţa părinţilor.

Olga era mult pătrunsă de foloasele acestor conferinţi. La cuvîntările ei venea lume multă, atrasă de limba frumoasă, uşoară, pe 'nţelesul tuturor.

Sanatatea ei remăsese însă prea şubredă încă, ca să-i fi putut îngădui activitatea de altă dată, chiar pe aceea a şcoalei. După câte-va luni de muncă, se văzu nevoită să întrerupă lucrul, să-şi ia concediu.

Niculescu însu-şi, rugă pe Lorescu să elibereze Olgăi certificat medical: — Nu ştiu ce are fata aceasta! îi spuse el neliniştit; o văd mai slabă şi din ce în ce mai tristă; mă tem să nu se peardă, ce mare pacat ar fi!

— Aceasta nu, e deplin sănătoasă ca organism! De mult ai observat-o tristă?

— De când s'a întors de la băi, din vară, pare alta!

— Mă voi duce s'o văd şi-i voi elibera certificatul de care are nevoe.

După jumatate oră, Lorescu intra la Olga. Înştiinţată de Niculescu, îl aştepta. Îi văzu sania dinaintea ferestrei, totuşi când îl auzi bătînd în uşă, îşi simţi inima svâcnind cu putere. Reuşi să-şi liniştească emoţiunea şi îl primi cu expresia unei demnităţi care apropia indiferenţa. Doctorul îi dete mâna prietenos, o aşează pe scaun şi privind-o în faţă, o întrebă jumatate serios, jumatate glumeţ: suferim?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Virgiliu zice... respunse ea îngândurat, privind în jos: o cură de idroterapie crede să-mi facă bine.

— Negreșit! Se cerea să mă fi gândit și eu, mai de mult, dar ocupat cum sunt..., te rog să mă erți! Cată să te ocupi însă mai puțin, să nu citești atât, să te primbli mult...!

— Cât despre aceasta — întrerupse ea — voi avea sfetnic pe Virgiliu...

— Pleci de aci? întrebă el, privind-o atent.

— Da, îmi voi petrece concediul la Iași.

— Ce te face să te duci acolo? Adaose încet, pătrunzînd-o din nou cu privirea. Olga tăcu. Lorescu crezu că nu fusese auzit, repetă întrebarea: acelaș respuns mut.

— Nu te simți bine, în familia unde te afli? întrebă el blând.

— O, nu! N'am să mă plîng de cât de mine, respunse ea îndurerat. Mă simt prea singură în lume și nu mă pot schimba: de reul acesta nici sper să mă vindec... De astă dată Lorescu tăcu. Se sculă, începu să se primble prin cameră, din ce în ce mai tulburat. Ar fi voit să spue ceva: nu zise nimic, reveni la loc, luă coala de hârtie timbrată și începu să scrie certificatul.

Olga se căi de cuvintele ei; îi păru c'ar fi destăinuit ceva din ascunsul ei sufletesc și cui... unui strein! Într'o singură clipă întrevăzu prăpastie între ei: el sorbind mulțumirele lumii în care trăia; ea... sclava unui sentiment neîmpărtășit! Se înșelase! Lorescu nu simțise nimic deosebit pentru dînsa...

Doctorul încetă de scris, citi, și sculându-se să plece, îi întinse certificatul. Privirii lui duioase, respunse cu aceeași expresie de simplicitate cu care-l primise și care nu putea trada adîncul simțirilor ei.

In seara aceleași zile, primi un plic sigilat cu inițialele doctorului. Se înfioră. Ce-i scria? Tremura; avu senzația că-și citește sentința de moarte:

„Mă dusesem s'o văd ca pe ori ce lânced. Fu poezia în care plutea? Fu atmosfera de pace sfântă? Fu singuratatea împărtășită c'un câne? Fu expresia blândeții, candoarei ei! Refăcui drumul, stăpânit de impresia puternică ce-mi lasase. In calea mea resărise un „cine-va!“ Un cine-va la care gândești, pe care-l dorești, fără să năzui să-l întâlnești! Când nu știam de există, eram mai fericit.

...București, operația. M'am dus s'o văd; trei zile bătui calea spitalului și n'am intrat, să nu fac reu. Revine cineva din pragul morții pentru fericire; nu eu fi-voi vrednicul care să i-o dau!.....

...Vară. Primblarea mea iubită: „peste vale!“ Eram singur, cu gândurile mele. Veni și ea... uitase tot, credeam... Pe aceeași punte: „nimeni n'ar plînge perderea mea“... rosteam amar! Vai, ce privire! atâta jertfă de sine, văzui în acei ochi... Mă tulbură și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

azi! Taci egoism! Te-ascunde bucurie...! Prapastie între noi: ea, suflet înalt, inimă superioară, cere şi voeşte viaţa! Eu... un intinat, mort până 'n adâncul sufletului!...

...Îndărăt, de mult timp. Un colţ de salon. Lumină mică, aer cald, parfumat de flori şi de femei. Pe o canapeluţă retrasă, mi se spune: „eşti o enigmă!" Da, mi-am promis să fiu! Sentimente astă-zi? Nu se mai văd! Totul e chibzuit, calculat, socotit în ban şi, monedă pentru simţire nu s'a născocit! Lumea vrea minciună? Minciună să-i servim; de-i e destul de dulce, guste-o cu nesaţ! Îmi calc promisiunea; cunoască-mi rana, ea... ea singură, o lume aparte!... cât de târziu apare! De tot târziu... **Prea târziu!**

Aveam 21 ani şi o ţintă: învaţa-voi şi voi însemna ceva! Ea fi-va fericită! Prindeam o zi liberă? După o noapte de tren, o vedeam închinându-se, neştiutoare că privirea mea o ardea. Seara, plecam fericit.

În camera mea de student — saracă ca şi chiriaşul ei — într'o după amează de toamnă, un foşnet mă deşteaptă din visul meu, vrăjit de ea. Tresar! Vie, aevea, în faţa mea: „papă voeşte să mă mărit: tu ce spui?"

Un nume istoric furat, o avere închipuită, o educaţie de cafenele şi baluri mascate din Paris, o ademenire. „Tu nu ai destul pentru tine — îmi zise — dar pentru doi?!" După două luni, fui poftit la nuntă.

Aveam 25 ani. Pe o lună frumcasă, în grădiniţa din dosul unei biserici: „numai pe tine te-am iubit! Păpă m'a nenorocit!"

De ce luna nu ridea? De ce n'o vedeam că ride?! Munţi şi lacuri, martori fericirei noastre... Veneam spre ţeară: aveam să fim fericiţi!

— „Să ne întoarcem prin Veneţia!..." se ruga ea, alintător.

După o zi de repaos, la otel D., chelneriţa îmi dă zimbind, un bilet parfumat... Iubita-mi plecase cu celălalt!...

Ca din nori cade inima, sfarmată pentru totdeauna. Clădirea vieţei în viitor, se prăbuşeşte. Din idealistul credul în fericire, devenit-am scepticul de azi.

Nopţi nedormite? Cărţi resfoite... ce-mi folosesc? Un sclav al datoriei: exist pentru alţii şi... mă va plânge cine va voi...

— „Să trăeşti, dragul tatei, să te bucuri de învăţătură!" Câtă mângâere în cuvintele bătrînului care, aproape de apus, îşi vedea fructul copt. „Ceva spoială cu streinatate şi totul va merge bine! — „Pentru ţeran şi lâncedul sarac, am destul! Inima nu se cumpără, nici se învaţă la Paris şi nicăeri!

Devenit omul de ţeară, gata la sacrificiu pentru cel urgisit, făcut-am ceva? Nu mai ştiu...

Pururi trist. Tristeţea omului fără speranţă, a omului fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rost. De ce unii sunt născuți pentru durere? Și toți sunt la fel? Există formă de viață fără fond?

— „Ești trist, ce ai? Voit-am să fac un fericit; creat-am oare un nenorocit? Școala lumei, fetul meu! Ea îți lipsește! Clătină trist, bătrînul din cap.

— „Da, prinde s'o învăț!

...Astă-zi o cunoști, omule de lume! Minciună vrea? Iată minciună, iată masca pentru tine lume, care nu știi că sub chipul ce ride, inima plînge și te plînge!

Salonul te vrea paiaț și paiaț te faci. Ochi frumoși cânți, când vezi lucirea desfrîului; Venus descrii, când vezi viciul buduarului; nevinovăție afirmi, când...

Oroare! Vin acasă sguduit ca și cum aș fi vizitat desfrîul infernului, dacă există un infern mai cumplit ca viața!

Iată lumea, în ea trăim noi. Munte, riu, lac, pe voi vă voi! Nu mai e în mine simțimînt de om. Nu mai visez de mult, nici un fel de spor. Nu dorința să mă instruesc, face să perd zile și nopți în cărți ostenitoare, dar speranța: cu meseria ce am, pot folosi semenului meu. La patul muribundului promit să trăesc. Cum? Pe nimeni nu interesează.

Un suflet bun, nobil, îmi ia din dureri. A, dac'ar ști! E un cadavru-viu ceea ce vede!

Ziua mea. Nu știu ce mă face să cred: albumul primit, fu un dar de ziua mea. Ce dar! O singură putere e în stare să făurească așa lucru... Tremur; de plăcere, de durere?

Plec la Oglinzi. Toată lumea știe: plec în excursiune, s'arăt frumusețile naturei unui bun prieten, coleg de școală. Eu singur știu: plec la Oglinzi! Venisem cu un scop; pentru ce-am tăcut? Văzui privirea care mă intimidează pe mine, omul... deprins cu de toate.

Atât de frumos lucru! Poate tălmăci graiul omului admirația? nicimea? veneracția?!

Intr'un altar, lângo cruce de lemn și o carte de rugăciuni — singura mea moștenire — există un album literar. Il deschid cu sfințenie... A, nu sunt lacom! Il gust câte puțin, să ție mult... neîntemeiat de mult!...

Câte gânduri!... Câte gânduri!...

Simțimîntul meu pentru „dînsa" nu are nume. Nu l-am simțit în viață. E mare, adînc, frumos, ca lumea gândurilor ei. El face s'arunce masca: „Creer, cu suflet atât de înalt, nevrednic sunt de tine; o, nu caută la mine!"

Mult timp remase Olga cu capul între mâni, bînd până în fund, durerea paharului întins. Suferea pentru Lorescu. Nu se înșelase: omul de salon ascundea pe omul de inimă. Cum suferise!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Avea tot ce-ar fi putut face pe un om fericit: cine-l nefericise? Nu o numise: îi aproba delicateţea. Cu acea fiinţă însă drept soţie, ar fi fost cumplit de nefericit!

Durerea lui, siguranţa fondului ales pe care i-l întrezărise, i-l făcu mai drag. I se simţea atât de apropiată! Un alt „eu" al lui. Şi dînsa? Cu ce se alegea din nefermurita-i iubire? Durere! Numai durere! El n'o iubea! Sorţul fuse tras! Desmeticirea venea prea târziu. Mormîntul singur ar mai fi putut-o desparte de el! Şi nici mormîntul! Iubirea ei ar fi trăit dincolo de el! Nu-i putea fi parţaşă de viaţă, vai! Dar ce bun prieten i-ar fi fost ea! Cum i-ar fi îndepartat norii de pe frunte, tristeţea de pe suflet! Viaţa ei şi-ar fi jertfit-o lui; când zimbetul înseninărei i-ar fi luminat chipul, ar fi fost fericită! Dar nu se cădea... Societatea nu îngăduea! Nimeni n'ar crede prietenia ei curată!

In ziua aceea Loreseu trecu de câte-va ori spre Bistriţa: înde seară trecu pe jos. Ninsoarea scînteia pe munţi, soarele desmerda valurile apei, prinse de îngheţ. La fereastră, Olga privea departarea.

Loreseu îi căută privirea. Umbrele amurgului — s'ar fi zis — pluteau în ochii ei; îi înţelese durerea, citi iubirea.

A doua zi Olga pleca la Iaşi.

CAPITOLUL X

In timpul vacanţiei, Virgiliu, devenit mai liber prin absenţa familiei Tilcu, se repezi la Piatra, să vadă pe Olga: în toamnă, avea să plece pentru studii, în streinatate. La soră află şi pe Mioara; se făcuse nespus de frumoasă, cânta şi picta admirabil.

Olga temându-se ca nu cum-va apropiarea neîtreruptă a lui Virgiliu de Duţa, s'aducă între dînşii şi o apropiere de sentimente, zădărnicind astfel dorinţa ei ca Virgiliu să ia pe Mioara, îi puse faţă în faţă, făcîndu-i să se întâlnească la dînsa, fără ca nici unul să ştie de invitaţia celuilalt. Revederea deşteptă în amândoi frumoasele amintiri de odinioară. In ochii mari, frumoşi, umezi de plăcere ai Mioarei, Virgiliu citi limpede, unde îl aştepta fericirea şi cât de statornică se arata. Fără voia lui, o compara cu Duţa. Cu Cu cât se înalţa mai sus Mioara! Duţa era copilul tonos, care cerea să fie călăuzit cu multă rebdare, blândeţe şi devotament; Mioara era femeea iubitoare, devotată, luminată!

Olga îi mărea încrederea. Pentru ce s'aştepte — îi zicea ea — până să se întoarcă din streinatate? De ce să nu plece căsătorit, având acolo tovarăşa de viaţă, gata să-i poarte de grijă şi dându-i ocazia să folosească şi ea de lumina apusului? El avea ceva bani strînşi, părinţii Mioarei li-ar fi dat negreşit, restul. Virgiliu găsi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

c'avea dreptate; cine știe dacă până la întoarcerea lui — cugeta — Mioara nu s'ar fi căsătorit? Hotărî cu Olga, să conducă amândoi pe Mioara la Bacău, ca să-i revadă familia. Pe părinți îi cunoștea de altă dată, din vacanția ce petrecuseră cu toții, la Roman. Îl impresionă mult, deplina armonie dintre ei, bunatatea și onestitatea lor; îl mișcă dragostea lor pentru familia lui, prietenia adîncă dintre Mioara și Olga. Pe mese, pe pereți, prin cărți, vedea urme din viața lor de școală. I se părea că s'ar fi reaflat între ai lui, că regăsea ceva din casa lui părintească.

Venise numai cu gândul să-i vadă. Adomenit, le ceru mîna Miocarei

După manevre avea să se facă logodna și peste o lună căsătoria. Olga remase încă la Mioara. Grigoriu plecă la Iași. Aci află de întoarcerea Ruxandrei, venită mai curînd, pentru ziua de naștere a Duței. Erau poftiți la cină, Pildeștii și Grigoriu; el n'apucase să le comunice apropiata lui logodnă, voind să le-o anunțe chiar în seara aceea, la masă. Sosi și Tilcu. Barbu lăutaru îi desfata. La șampanie, Duța întinse lui Virgiliu un pahar: „în sănătatea voastră, d-le Grigoriu! Dacă astă-zi sunt alta de cât cea de odinioară, vouă v'o datoresc!" Ruxandra adăogă și ea: d-ta ai fost pentru copilul meu o carte miraculoasă, un înger mântuitor!" Tilcu, venit cu gândul să vorbească Duței despre un deputat, moșier, foarte avut, se posomorî. Pildeștii trincăniră, zimbind. Catalina, privea uluită pe doctor: părea îmărmurit! Duța îl voia oare? se întreba Virgiliu aiurit, pe când buzele lui rosteau câte-va cuvinte de mulțumire, micșurând, negând meritele ce i se aduceau. Nici odată un întrezărise la ea ceva, care să-i fi dat a pricepe că era privit și altfel de cât ca doctor și ca prieten! Și Ruxandra? Impingea oare și dînsa mai departe vederile, dorințele asupră-i? I se părea că pământul se năruе sub picioarele lui! Vrerea Duței însemna condamnarea Mioarei; o lovitură la fel, cu cea dată de Pelz, ar fi pus'o în mormînt! Se înfioră; încercă totuși să lupte: poate nu era totul perdut!? Deși delicat, deveni prevenitor, rări mult vizitele. Aștepta momentul să poată vorbi Ruxandrei.

Duța pricepu. Îl auzise dese ori vorbind călduros de Mioara, o știa prietena dragă Olgăi. Nu cum-va dînsa era la mijloc? Începu să se poarte și mai luxos, să cocheteze, voind să'l cucerească pe ori ce cale. Virgiliu se văzu nevoit să amâe logodna; arătă Ruxandrei situația lui, gândul să se căsătorească și să plece curînd în străinatate. Ruxandra îi vorbi desperat: Duța îl iubea, pricepuse îndată după despărțirea lor. In sufletul ei se petrecuse — zicea — o adevărată renovație: Grigoriu înlocuise cu totul, pe Pelz. Ea singură lucrase, îndemnase pe fată, îi nutrise dorința aceasta! Indeparta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea lui, însemna moartea Duței. Mioara, sănătoasă, putea renunța! Rugă, plînse, imploră.

Virgiliu ceru timp să se gîndească. Se frămînta cu gîndurile, neștiind ce cale s'apuce. Aci vedea pe Mioara dulce, blîndă, cu surîsul pe buze, încrezătoare în el, ca un copil, așteptându-l să-l logodească, aci imagina desperată a Duței! Se hotăra pentru una, ca să revie la cealaltă. De o parte, idealul frumos, curat; de alta, faptă caritabilă. Pe cât îi apărea de frumoasă căsnicia cu Mioara, de înțelept, de tiemit trăită, pe atât de nesigură, de sbuciumată, de aventuroasă chiar, îi apărea cu Duța. Nopți întregi nu-l prindea somnul! Nu era vis; era realitatea crudă, neîndurătoare! In cele din urmă, Ruxandra îi smulse cuvîntul. Scrise Mioarei, arătându-i împrejurările nenorocite care-l făceau trădător față cu ea, îi cerea ertare. Mioara — crud atinsă în iluziile ei — nu respunse.

Incetă în acelaș timp ori ce corespondență cu Olga. Prietenia între ele se tăe deodată. De prisos îi scrise Olga în nenumărate rînduri, nu primi respuns. Ii înțelese tăcerea, i-o îndreptățiă; scrisul ei îi punea mereu sub ochi, rana din suflet. Incetă și ea să-i mai scrie. Perderea acestei prietenii o duru. Mioara îi remase însă pururi dragă. Gîndul ei de a-și petrece concediul la Iași, ascundea dorința de a vorbi încă odată lui Virgiliu și a căuta să-l îndepărteze de o fată în care n'avea încredere și cu care — vădit — nu era potrivit.

Pe masa lui de lucru găsi nenumărate invitații de la Ruxandra și Duța. Aci îl chema fata pentru mamă, aci mama pentru fată. Unele erau simple invitări la masă. Trei din urmă, o priveau pe ea. In toate o cereau. O telegramă repeta rugămintea. Uite cum atrag mamele pe băeți — își zise — chiar atunci când aparențele strelucitoare orbesc!

— Mioara? întrebă pe Virgiliu.

— Mi-e dragă, cu durere mă despart de amintirea ei!

— In fața aparențelor strelucitoare, imagina ei s'a ascuns?

— Imagina ei mă va încălzi în înghețul acestor aparenți!...

Vocea lui deveni tristă; Olga se căi de cuvintele ei: dar nu pricep, dragă Virgiliu, cum ai putut să te lași învins? Vei fi nefericit în căsătoria aceasta, de bună seamă! Ai suferit prin suferințele familiei, ai nevoe de o căsnicie blîndă. Ințiștită! Tu, băiatul sarac, ai luat de copil viața prin prizma grea, dar sănătoasă a muncei; ai nevoe de un tovarăș care să cunoască și el viața, să te înțeleagă, să te crute, să pue peste tot, cuvîntul bun, dulce. Ea, copil neștiutor — de-ar fi să ceară luna, i se va da, crede — știe ea ce-i munca? Vei veni acasă curmat, amărît, dornic de prietenie caldă, iubitoare. Le vei găsi? Nu cred în fericirea banului, când cultura, averea sufletească, nu-l înobilează! Mă tem de educația gre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

șită a Duței! Ce om superior, vărul nostru, Mitru! Și cum l-a nefericit nevastă-sa! Dar ceilalți veri, dar Pompiliu, fratele nostru?

— Ai dreptate! Nenorocul m'a scos în calea ei! Singura ei scapare stă azi în căsătoria cu mine; adaugă la simțimîntul acesta — fără care nu m'așî privi om — năzuința să dau țerii mele o muzicantă de talia unei Patty... Înțelegi acum, adăogă el cu durere, pentru ce-am impus tăcere imaginei Mioarei și-am dat cuvîntul alteea?

— Cel puțin merită ea sufletește, jertfa, ce faci: Nenorocirea ta? Căci prevăd, vei fi nefericit!

— Dacă merită sau nu, nu întreb—respunse el oftând; mi-am dat cuvîntul, ată să-l țin! Aceea ce e mai trist, reluă după o pauză, e că tată-seu opunându-se și la această căsătorie, vrea reul copilului și nefericirea mea! Pusesem atâta muncă, îi îmbunătățisem simțitor sanatatea și acum...

— Și acum?

—A devenit iar lâncedă..., alta de cât Duța căreia dasem cuvîntul!

In acel moment factorul lăsă o telegramă. Ruxandra îi invita la prânz.

— Vor stărui să remâi acolo?

— Nu voi primi.

D-na Tilcu lăsă Olgăi impresie bună. Duța se silea să fie drăguță. După prînz, Olga se văzu sechestrată. Toate rugămințele, protestările ei, remaseră zadarnice. I se arătă camera, în care își văzu bagajul adus. Remase tristă, nemulțumită. Virgiliu era fire prea bună, prea delicată; bunatatea, nesusținută de tăria voinței, recrutează adesea victime dintre firile cele mai alese. Olga nu credea în reul Duței, cât în stăruința lor, sub care se ascundea poate ceva șiretenie, de a pune mâna pe Virgiliu. Cine știe dacă avea să-l mai vadă îndepartat de casa aceea?!

La câte-va zile Grigoriu părăsea pentru o lună, garnizoana Iași, fiind trimis medic-recrutor în altă garnizoană. Olga voi din nou să plece. Nu-i fu cu putință, n'o lasară.

In cele întâi zile, Duța fu încântătoare cu ea. Ii prevenea toate dorințele. După baea rece, întăritoare, plecau la aer cu trăsura, două ore mai sus de Copou.

Ce frumoasă fată era Duța! Seara, în roba-i lungă de mătase, în lumina palidă a camerii, când sunetele dulci ale clavirului abia se auzeau, când gesturile-i largi, vocea-i puternică, rededeau pe „Ritorna vincitor!", „o mia patria!", „e luceano la stelle!", etc., apărea Olgăi ca un înger lasat o clipă din sbor. E cu putință, se întreba, să n'o iubească ori care domn, când ea își adapa privirea la atâta frumos?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Eleganța hainelor mărea farmecul ei natural. Duța iubea mult luxul. Cea mai simplă rochie de toate zilele, o costa 2—300 lei. Într'o zi, veni acasă cu patru pălării noui, fiecare costase 1—200 lei. Oferi Olgăi o pălărie, cumparată c'o septămână în urmă. Olga n'o primi; te rog, stărui ea, nu te supara, am pălăria mea!

— Dar ți-ai adus numai una?

— Una și am. Vezi, dragă Duța, tu ai 300 lei de buzunar, numai pentru plăcerile tale; eu, în 200, cuprind de toate: masă, casă, haine, cărți, reviste: acesta mi-i budgetul, în el mă mărginesc —Și cum faci?—Cum vezi: o singură pălărie de 15—20 lei; moda aceasta am luat-o de la domni: ei n'au o singură pălărie de carnă sau de vară?

— Dar o pălărie cu acest preț nu e destul de elegantă, nu te poate prinde la față?! — Drept, eleganța înfrumusețează întru câtva și pe cea mai puțin frumoasă; e avantajul celor avute; eu o înlocuesc prin simplicitate! — Dar ești binișor îmbrăcată? — Simplu, cuviincios; nu mă supun în genere, tiraniei modei. — Și cumperi încă reviste, cărți? — Ce-i drept, acestea-s lux pentr'un institutor! — Dar tu? — Nici eu nu cumpăr câte aș vrea și ce aș vrea! Pentru ele și tai din articolele îmbrăcămintei, reducându-le la strictul necesar.

Peste câte-va zile Duța veni din oraș, c'un inel de calitate ordinară; i-l oferi Olgăi.

— Iar daruri, dragă Duța? Mulțumesc; cu părere de rău, nu pot primi!

— Cum, tu nu vezi câtă eleganță dă inelul mânei?... Cine e în medalionul de aur?

— Tata.

— E singurul giuvaer ce porți?! Inel pentru ce nu pui?

— Voi purta într'o zi... sau... niciodată.

— Cum asta?

— Inelul ce voi purta, mă va lega de viața unui om, sau... de mormânt!

— Nu te pricep!

— Nu mă voi căsători, probabil, nici o dată.

Trăsura era la scară. Pe una din aleele Copoului, două doamne, le atraseră luarea aminte prin luxul lor și printr'o purtare prea liberă. — Din elita societății, dar niște rele! zise Duța.

— Ce bine era de s'ar fi zis: din elita datoriei! adaose Olga. Vorba veni asupra căsniciei și a despărțeniei. Duța înfiera de o potrivă pe toate soțiile înșelătoare. Olga era mai îngăduitoare cu unele. „Căsnicia — zicea ea — pentru mine e templu; dacă totuși unul din soți se face nedemn, celalt să remâe pur. Nu voi putea însă nici o dată s'arunc anatema asupra celei care trădează pe soțul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

virtuos, deopotrivă ca asupra celei ce înşeală pe un nemernic, un vântură-lume! Soţia care-şi înşeală soţul, făptueşte neîndoelnic, actul cel mai nedemn! Înaintea lui, se înjoseşte pe ea, aruncă apoi numele rău asupra copiilor! Dar soţii sunt de multe soiuri: bunii sunt rari; mulţii sunt răi; unii sunt călăi. Aceştia-s răi cu ori cine; cu nimeni nu-şi exercită însă mai cumplit hidoasa lor fiinţă, decât cu soţia! Poţi pune în acelaş cântar pe nenorocita aceasta, cu femeea care înşeală pe cel mai bun, mai corect soţ? Poţi asemăna reţăcirea de un minut cu desfrâul celei care înlocueşte pe soţ c'un amant, pe acesta c'un altul? Poţi arunca deopotrivă peatra asupra vinovăndurora?

— Deopotrivă.

— Te găsesc prea severă. Nu aprob nici eu, înfierez însă pe una, compătimesc, înţeleg până la oare care punct, pe alta!

— Nu-ţi place, nu merge, desparte-te!

— Uşor de zis! vin copii, anii trec, legăturile între soţi se string: puterea deprinderii nu lasă să rupi uşor cu ea; căsătoria dăinueşte, dar e purgator! De altfel nu aprob nici uşurinţa divorţurilor noastre; provin negreşit din felul uşuratec cum se fac căsniciile.

La întoarcere, Duţa dete Olgăi cheea de la garderoba ei, să-şi caute o carte de citit. Sub nenumaratele haine, găsi câte-va volume franceze. Încercă să-şi aleagă unul. Vederea de pe cupertă o îndeparta de la unul la altul; erau scene urite, Olga roşea zărindu-le. Resfoca paginele cu neîncredere; cuprinsul îndrituea cuperta. Se miră: astfel de scrieri în aşa zisa bibliotecă a unei fete?! Lectura lor să fi desgustat pe Duţa de calea rea? Prea mare ar fi fost autoritatea unei educaţii negative! Căută mult, până găsi: „romanul unei femei oneste". Îl luă foarte bucuroasă. Desamăgirea veni repede. Femeea onestă îşi vîndu soţul pentru lux; o greşală urma alteea. Îl înapoe seara Duţei, fără să-l fi terminat: dacă compătimesc, înţeleg, până la oare care punct, pe soţia care-a greşit o singură dată, fie din desgustul către soţ, fie dintr'un sentiment puternic — măritată tînără, sau fără voea ei — mi e scârbă de femeea care-şi înşeală soţul pentru lux, pentru distracţie! Nu pot întinde mâna unei astfel de femei, şi dacă societatea ar face la fel, numerul lor ar scădea repede şi foarte simţitor!

— O fată, respunse Duţa— pătrunzind gândul Olgăi — cată să citească ori ce carte, ori ce autor, ca să cunoască bine lumea!

— Nu Duţa! O scriere rea, e un prieten reu! Nu numai fetele, dar şi băeţii se cuvine să se ferească de otrava conrupătoare a scrierilor reu povăţuitoare, imorale!

Câte-va zile trecură de la convorbirea aceasta... Cât timp Vir-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

giliu lucrase în orașul din garnizoana unde fuse trimis, scrisese Dutei. Plecând la țară, foarte ocupat, nu mai putu. Duța crezu că Olga era de vină, că i-ar fi scris lucruri rele despre ea. Fu deajuns să gândească așa ceva, ca să și ia lucrul drept fapt. Începu să se poarte mai rece cu dînsa. Olga neputîndu-i înțelege purtarea, necunoscându-i firea, reul de nervi, se mâhni. Duța deveni rea, nervoasă. Respundea necuviincios Ruxandrei, lovi pe cameristă. Câteva zile remase în pat; Olga ar fi voit să stea lângă dînsa, s'o distreze, Ruxandra n'o lăsă: „tată-seu e de vină în toate acestea! A îndepartat pe doctor, a stăruit să fie trimis de-aici, ca să rupă legăturile între ei! Dacă va urma astfel, cine știe ce se poate întâmpla! Lacrimele o podidiră. Olga se înfioră: îi fu milă de Duța: nu pricepea însă cum suferința sufletească ar fi putut avea ca urmare reul prevăzut de Ruxandra. Una din noi — își zise — putem iubi, dori, suferi! Nimeni nu se neliniștește de viața noastră! Cu geță la Mioara, la ea înse-și; mai mult de cum iubea ea pe Lorescu, nu putea crede c'ar fi iubit cine-va pe pământ; îl iubea fără speranță! Cu cât iubirea îi era mai mare, cu atât durerea mai adîncă! Nimic însă cu ea, din cele ce se petreceau cu Duța. Seara, sosi Virgiliu. I se telegrafiase, Olga nu știuse nimic. Sosi și Tilcu. Ruxandra îl lasase să afle prin prietenii casei, despre proectul de căsătorie între Grigoriu și Duța. El trimise vorbă că nu-l înconviințează, ferind să dea ochii cu-ai lui. Știind pe Virgiliu departat — prin stăruința lui — venea la Iași să se îmbuneze cu mama și cu fata, să înriurească asupra lor. Pricepînd, ele chemară telegrafic pe Virgiliu: Tata e aici — îi spuse Duța — nu perde timpul, cere-mă în căsătorie!

— Cum, doctore, la Iași?! îl întrebă surprins Tilcu.

— Având două zile libere, m'am repezit să vă văd. Mai rămâneți în Iași?

— Nu; mâne plec la moșie.

— Atunci voi căuta să mă folosesc de moment, ca să vă vorbesc într'o chestiune prea serioasă, care vă privește și pe d-voastră.

— Pe mine?! întrebă Tilcu, prefăcându-se mirat.

— Da, pe amândoi de o potrivă.

— Mă faci curios, doctore! Despre ce e vorba?

— Despre fericirea copilului vostru.

— Și Domnia ta te-ai gândit la aceasta?

— D-le Tilcu, fericirea atârnă de multe condițiuni; cea întâi, e să fie cine-va sănătos...

— Foarte bine — întrerupse el — aceasta v'a privit, restul ne privește pe noi, părinții!

— Din nefericire, singuri nu puteți nimic; totul atârnă de omul care-i va deveni soț.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bine, dar aceasta nu vă priveşte!

— Aţi avea dreptate, dacă m'aşi înfăţişa în calitate de doctor; am onoarea însă să vă vorbesc în calitatea de alesul, ca să nu zic logodnicul d-rei Duţa!

Tilcu fixă ochii sei mici, pătrunzători, asupra lui Grigoriu; tăcu pentru moment, apoi:

— Bine, doctore, te credeam deştept: crezi oare că-i destul să intri în casa cui-va, ca să ai şi dreptul de a cere în căsătorie?

— Daţi-mi voe d-le Tilcu, să vă reamintesc cuvintele ce mi le spuneaţi în noaptea Paştelui trecut, când D-ra era încă lâncedă: „nu se va găsi în toată ţeara nimeni care să-mi ceară fata? Nimeni cui să placă? Fie cât de sarac, om să fie, ştiu eu să-l ridic! Nici eu nu sunt boer, am fost sarac, am adunat şi am ajuns..."

— D-le Tilcu, un simplu şi neînsemnat doctor cum sunt, îndeplinesc această condiţiune, îmi place d-ra Duţa şi am onoarea să v'o cer în căsătorie.

— Ei, dragă doctore — zimbi el — prea mergi cu „Fulgerul"! Tot aşa mergi şi cu clienţii d-tale?

— Totdeauna, când împrejurările cer! Aşi fi avut bunul simţ să n'o fac, dacă n'aşi fi fost sigur că d-ra mă voeşte!

— Şi cum ai ajuns la isbînda aceasta?

— Sunt doi ani, de când împrejurările au făcut să intru aproape zilnic, în casa d-voastră. Văzîndu-vă copila tînără, frumoasă, avută, şi-atât de nenorocită, am compătimit-o. Iubea sau nu pe Pelz? Nu ştiu! El reuşise să-i vîre în cap ideea că numai printr'însul putea fi fericită. Ţineţi minte? V'am sfătuit chiar s'o căsătoriţi cu el, căci altfel avea să cadă reu lâncedă. Urma, adeverit-a din nefericire, ceea ce prevăzusem: reul s'a declarat şi i-ar fi compromis tot viitorul, dacă întâmplarea — destinul — nu m'ar fi scos în calea ei. Am luptat zi şi noapte, un an întreg. Se cerea energie, rabdare, devotament, le-am depus! Incredinţată, se vede, de devotamentul meu dezinteresat, a lăsat să se nască în ea sentimentul de iubire. Astă-zi mă vrea pe mine şi din nefericire, dacă dorinţa nu i s'ar împlini, reul ce-ar aştepta-o, n'ar mai fi vindecabil!

— Aşa dar, doctore, ai sugestionat-o la rîndul d-tale!

Grigoriu deveni palid, respunse liniştit:

— Nu, d-le Tilcu, aceasta ar fi fost un mare reu! O persoană sugestionată poate cădea uşor pradă sugestiei altor persoane; nu mai are voinţă proprie, nu mai e respunzătoare de faptele ei; a se căsători cine-va c'o astfel de fiinţă, este a se nenoroci singur, şi eu, doctor, cată s'o ştiu mai bine ca ori cine! La ce mi-ar fi folosit s'o sugestionez?

— La ce? Să-ţi spun eu: ai înţeles prea bine, că fata mea n'ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi încuviinţat nici o dată căstoria cu d-ta; ai făcut-o atunci să devie jocul intereselor d-tale!

Virgiliu îngălbeni: ochii lui aruncau flacări de indignare. Tilcu pricepînd, adaose mai blînd: dacă fata mea e bolnavă, pentru ce o vreai?

— D-le Tilcu nu eu o vreau; d-ra, fica d-tale, ţine să mă ia!

Cât de nalt şi de voinic era Tilcu, pe atât se înălţă, sări în sus, privi crunt, apoi ironic pe doctor. Acesta îi susţinu privirea cu tărie. Se domoli, se aşeză iar pe scaun: nu mă opun s'o iai; dacă nu cauţi bani, poftim, ia-o fără zestre!

— D-le Tilcu, de-aşi fi interesat, ar prinde să renunţ la onorea de a mă numi ginerele dv., într'atît de lâncedă e d-ra! Ceea ce-i daţi, e pentru sanatatea ei; eu îmi am leafa şi câştigul din clientelă; mi-ar fi destul; uniforma ce port, mă nevoeşte însă să iau zestre.

—Bine. 30 mii lei, zestrea unui căpitan; d-tale, doctor, 15 mii!

— Convenit, d-le Tilcu!

Ruxandra care ascultase până atunci cu Duţa, în camera alăturată, sări: Cum, nu ţi e ruşine să dai fetei d-tale ceea ce cheltueşti singur într'o lună? Uitata-i c'ai intrat în casa mea c'o geantă goală şi c'un baston? M'ai înjosit, m'ai tradat ca soţie, m'ai furat ca femee! Ţi-am tolerat toate, erai tatăl copiilor mei! Soţ ticălos, nu poţi fi tată mai bun? Auzi ruşine! Copilului meu, 15 mii! Ca celei mai sarace fete! Neamţului dedeai 300 mii, şi lui?! Cunoşti d-ta cine e băiatul acesta şi cât îi datorăm? Ştii d-ta lacrimele ceam varsat un an întreg, lângă patul fetei? Cunoşti devotamentul lui fără margeni? Dac'ai fi om întreg la minte, dac'ai avea inimă de tată, ai îngenunchea înaintea lui! Fără dînsul, astă-zi Duţa ar fi în mormânt! Nu, dacă nu vei consimţi de voe să dai fetei ce i secade, vei conveni de nevoe! Ţi-o spun de mai înainte!

Tilcu nu rosti un cuvînt, îşi luă pălăria şi eşi în oraş.

Retrasă în camera ei, Olga îngenunche şi se rugă mult. Trecuse de miezul nopţii.

Neliniştea n'o lasa să închidă ochii. De o dată uşa se deschise puternic: Duţa, ca de ceară, îi zise desperat: „nu vrea tata!" Figura ei, accentul de desperare cu care rostise cuvintele, insuflară Olgăi teamă. Poate e fire cu totul deosebită! îşi zise. In clipa aceea îşi dete perfect seama de un lucru: să nu se amestece nimeni în chestiuni atât de delicate. — Erai de faţă? o întrebă. — Nu! — Cum ştii? — Am ascultat, în birou. — Şi tu ce-ai zis? — Nimic! — Atunci cum voeşti ca tatăl teu să înţeleagă că tu îl vreai? Se cerea să intervii! — Mi e frică de tata! — Frică de tatăl teu? Frică în asemenea minut? Draga mea, în locul teu i-aşi fi spus: nu consimţi, mă împuşc!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi pe la ora zece dimineața, Tilcu intra acasă. Duța îl aștepta în sală.

— Tată, începu ea, nu mă dai după doctor... fug cu el! Tilcu remase ca trăsnit: ridică mâna s'o lovească; o retrase. Umbla tulburat prin cameră.

— Ți-e drag? — Da! — Pentru ce nu mi-ai spus de mai înainte? — Mi-a fost frică! Iar măsură Tilcu în lung și în lat camera: bine, mă voi gândi! Duța trecu în camera ei.

Peste zi, Grigoriu aruncat pe o sofa, cugeta la schimbarea destinului lui: voise pe una, avea să se căsătorească cu alta. Ce va fi zis Mioara? Că s'a vîndut avuției? Ea n'a crezut adevăratul motiv! Și cât îl durea!... Dar Duța? Cum va scoate-o la capăt cu ea? O va face cel puțin sănătoasă? Va izbuti să-i modeleze caracterul?

O scrisoare îl întrerupse din gânduri; îl chema Ruxandra.

După cinci minute era acolo: „Ce este? Unde e Duța? — In camera ei; după ce-ai plecat aseară, mă temeam să nu-i vie rău; noroc, găsi pe Olga care o încuraja la timp, îmbărbătând-o și sfătuind-o să ceară ea lui tată-seu, căsătoria cu d-ta! Astă-zi dimineață l-a așteptat și i-a vorbit.

— Ce a răspuns? — Se va gândi! — Și Duța? — S'a dus în camera ei; cum și-a petrecut timpul, nu știu; adineaoarea am găsit-o într'un adevarat spasm de plîns. Tilcu nu era acasă, am trimis să te caute.

— De ce n'a intrat Olga la ea?

— Nu ni-a lasat pe nici una.

Virgiliu intră în camera Duței: — Bine, draga mea, se poate să plângi? Ce mi-ai promis? In loc să fii liniștită?!...

— Fără să vreau, dragă Virgiliu! Vezi tu, mi e frică de tata, mă tem să nu te perd...

— Nu-ți fie teamă! Din moment ce ai cuvîntul meu?... — O, tu nu știi cât e de rău! Mă tem să nu pue pe cine-va să te pîndească, să te omoare!

— Nu, dragă Duța, nu te gândi la astfel de lucruri, sunt copilării! Tot ce-ar putea face, este să se opue și, încă odată, tu ai cuvîntul meu... La ce să te neliniștești? Fii tare, mândră, probează încă voința de a aștepta și tăria de a învinge! Dacă vor mai plînge — zise el, desmerdându-i ochii — vor face și pe ai mei să plângă... să știe ei, bine!...

O luă de mână și intrară în salon. Duța surizătoare, se îndreptă către mamă-sa, întinzindu-i alintător fața.

Vorbeau toți trei, când intră Tilcu; abea salută și dispăru în salonul mare. Trimise fata să poftească pe Grigoriu.

— D-le Tilcu — începu acesta — vă rog să nu-mi luați în rău. că m'ați găsit iar aici; bunul simț m'ar fi oprit, până n'așî fi fost

Muzeul Digital al Romanului Românesc
102
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

neuviințat și de d-v.: am venit ca doctor, vedeți singur! și-i întinse biletul. Tilcu citi.

— Știu să se joace cu biletele, cunosc eu! de aceea nici nespund la telegramele lor! Poftim: „vino doctore, că fata mi-i rău!" Și când colo, ea sbegue în salon!...

— D-le Tilcu, când venii, găsii pe d-ra în camera ei, într'un spasm de plâns.

— Lasă te rog, gluma: n'o văzuși cum ridea, când intrai eu? N'am lăsat-o bine?

— E totuși adevărul: dar vă rog, pentru ce m'ați chemat?

— Mi-ați cerut fata în căsătorie; nu cunosc cine sunteți; îmi veți da dreptul să mă interesez asupra d-voastră?

— Vă rog, bucuros!

— Vă cer cuvîntul că nu veți intra zece zile în casa mea! După aceste zece zile, veți avea respunsul.

— Vi l-am dat, respunse Grigoriu, ridicându-se.

In sală găsi pe Duța ascultând la ușă: — Iar, dragă Duța?

— Iartă-mă, nu aveam rebdare!

— Mă voi ști iubit, draga mea, când mă voi ști ascultat în tot ce e bun și în interesul sanătății tale.

In două cuvinte înștiințâ pe Ruxandra. In aceeași seară plecă îndărăt, la recrutare.

Tilcu remase în oraș. Trecură cele 10 zile, fără să fi dat respunsul hotăritor. Ori cât ar fi fost de vinovat, purtarea Duței față cu tatăl, surprinse și indignă pe Olga. Își ridea de dînsul, mai ales la masă, făcându-l borșar și dându-i ei semne pe picior, s'o facă să rida. Tilcu, întrezărind un moment risul ei ascuns în farfurie, deveni roș, sever, o privi atent. Duța simțind, își ridică privirea către el; chipul ei resfrângea nevinovăția Madonei. Tilcu, căit de ceea ce bănuise, se ridică de la masă, o îmbrățișă: „frumoasa tatei! odorul tatei!"

Dacă s'ar fi dărimat pământul sub picioarele Olgăi, n'ar fi remas mai uluită, mai înfiorată: Duța într'atît de falșă? Cu atîta putere de prefacere, cum numai pe scena unui teatru se poate vedea?

Zilele următoare, Ruxandra, Duța și Olga, potopeau olanda, broderiile și mătăsurile prăvăliilor.

— Atâtea frumuseți te lasă rece, Olga? întrebă Duța.

— Sunt frumoase, îmi plac, respunse ea indiferentă.

— De ce nu-ți cumperi și tu? Ai trusou?

— Frumos ca al teu, nu — firește!

— Și nu-ți pare reu?

— De loc.

— Vulpea când n'ajunge la struguri...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Olga o privi mirată: Ce ai Duța, de ce reutatea aceasta?

— Am glumit ma chère: recunoști și tu: bine e să fie cine-va avut! Ești rege!

— Sunt averi și averi, dragă Duța; dacă în genere lumea se închină celei a banului, se află și din aceea cari dorese altfel de averi; crede-mă, nu e dînsa cea mai de invidiat!

— Fiecare cu a lui! — De sigur, da nu'nțeleg, ce ai? Imi pari altfel de cum... — Serios? — Vezi bine, altfel n'aș avea ce căuta aici!... — Das Kommt Wieder schon. Duța? zise Ruxandra; apoi către Olga: scuz-o, nu știu ce are azi!

Olgăi i se lăsă ca o piatră pe inimă. Se înșelase oare? Până acum în urmă nu întrezărise nimic falș în caracter. Lipsise ocazia?

— Te-am suparat? Veni Duța la ea în cameră, întrebând-o resfățat: cartă-mă, eram nervoasă! Mergem la masă?

Erau amîndouă în salonaș, când veni soția unui profesor universitar, intimă în casă. Aduse vorba de niște copii sarmani, remași pe drumuri: tatăl murise, mama era paralitică. Avea o listă de subscripție. Olga oferi 10 lei, Virgiliu subscrisese 20; Duța nu puse un ban. Cât e departe de a cunoaște viața! cugetă Olga; ea nu știe ce înseamnă a îndulci pânea orfanului, nici a înfrupta pe nevoiaș din bunurile ei! Câtă deosebire și aci între Virgiliu și dînsa! Risipea banii pe lux, dar n'o dureau durerile altora!

Se apropia balul Crucei roșii. Luaseră lojă. Duța stăruise de Virgiliu, să vie la bal. El promise să facă totul, ca să termine recrutarea până atunci. Tilcu plecase. In ajunul balului, sosi Adrian. Duța foarte veselă, cânta, i se așeza pe brațe. Adrian era mai nalt, mai bine făcut ca Virgiliu și mai frumos. Pe Olga o mâhni. Ea înveluia sentimentul iubirei în cea mai adîncă pudoare: simțiminte de felul acesta — gândea — au cu atât mai mult farmec, cu cât nu au martor de cât singuratatea naturei. Purtarea liberă a Duței față de un cumnat, jicnea simțirile ei curate.

— Facem cadrilul? Adriane! — Cu plăcere! — Dar logodnicului, dacă vine? întrebă Olga. Duța, roșie ca bluza de pe ea, făcu, încruntă din sprîncene. Gestul acesta puse acolo, între cei doi ochi fermecători, atîta reutate! Înfioră pe Olga. — Să raționăm prietenește, dragă Duța! reluă ea blînd: dai întâiul cadril cumnatului, nu crezi că se cuvine logodnicului? — Și dacă nu vine? — Și dacă vine? — Tant pis pour moi! respunse ea, începînd să fredoneze o arie din Norma.

Seara, fetele se îmbracau. Olga avea un decolteu natural foarte frumos. O alunică mare, rotundă, neagră, se scalda în câmpul alb de lebedă, ceva mai jos de gât.

— Pui haina închisă? întrebă Duța. — Da, închisă. — Nici macar alunica n'o lași să se vadă? — M'așî rușina. Duța se uită

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lung la ea: sarmană provincială! spunea privirea ei. Olga fiind curînd gata, o aştepta în sală, cu Ruxandra şi Adrian. Duţa apăru, într'o haină albă nespus de frumoasă, dînd pantofiul cameristei să i-l închee. Fata — de la ţară — i-l scoase, pregătindu-se să-i scoată şi ciorapul. Duţa observă: ce faci tu, acolo? — Voiam să descalţ pe D-ra! gîngăvi fata. — Cine ţi-a cerut asta?! Fata nu respunse nimic, se opri din lucru, uitându-se mereu la umerii stăpâne-sei: „mânecile şi peptul gol... picioarele nu?" întrebă în urmă, nedumerită. Riseră cu toţii. Olga admiră bunul simţ al fetei: dacă peptul şi umerii sunt într'atît de goi, pentru ce n'ar fi şi picioarele?! Decoltajul Duţei, ca al multor doamne, lasa să se vadă linia sînului.

Balul se da în sala cochetului teatru din Iaşi. Aşternându-se parchetul, scena făcea una cu sala. Decorurile ei în fund, florile cari mascau aproape orhestra, lumina electrică, plantele, făceau din sală o adevărată bomboniera vie, fecrică; elegantele tualete ale doamnelor contrastau cu fracurile negre şi cu epoletele. La ora 11, resunară acordurile frumosului vals „Monte Christo"; începea dansul. Adrian deschise valsul cu Duţa. Distins cavaler, elegant dansator — ca şi Virgiliu — atrase imediat atenţia asupra lor: — Cine e? Cine? se întreba în sală. — Logodnicul! se şoptea de unii: fratele logodnicului! de alţii. După Adrian, Duţa valsă c'un ofiter; acesta îi ceru cadrilul, adresându-i-se în limba franceză. — Regret, domnul meu, l-am dat! — Atunci al doilea, D-ră? Ea se gândi un moment, apoi: vă aştept! Cavalerul se înclină, mulţumi, eşi în sală; tocmai intra Virgiliu: dragă doctore, ai sosit la timp, facem cadrilul împreună? — Dacă fratele mi e aci, cu părere de rău, nu voi putea! — Al doilea? — Cu plăcere, care vi e D-na? — „Steana Iaşilor!" — Cu atît mai bine! respunse Grigoriu şi intră în salonul de dans. — Cât eşti de bun, doctore! îl întâmpină Ruxandra, zimbindu-i cu drag, în timp ce dînsul îi seruta mâna. — Ai ţinut să ne faci surpriză, Virgiliu? Drept să-ţi spun, nu te mai aşteptam! — Dragă Duţa, să mă erţi! n'avui timpul să vă telegrafiez: drept, mă şi bucura gândul că-ţi voi face surpriză; venii cum văd, la timp? Imi merit cadrilul? — Al doilea, da! Intâiul... mai şterge-te pe guriţă! respunse Adrian; Duţa nefiind sigură că vii, mi l-a dat mie! — Ţie ţi se şi cuvenea onoarea de a fi înlocuit pe logodnic, în lipsa lui; când ai venit? — Eri dimineaţă; având două zile serbătoare, m'am folosit, să-mi văd mândra cumnată! — Şi eu, zise aceasta înclinându-se graţios, te-am ales pentru cadril, trufaşul meu domn cavaler! — Alături cu tine, mă simt în adevăr trufaş! — Aşa că eu, care nu-i pot fi trufaşul cavaler pentru întâiul cadril, remân mândrul logodnic pentru al doilea, întrerupse Virgiliu, uitând cuvintele ofiţerului. — Imposibil, Virgiliu! Neştiind că vii, l-am promis d-lui Z! — Până a nu se începe întâiul? întrebă Grigoriu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

devenit palid: de altfel mă și simt mult ostenit — adaose— lucrai toată eri noaptea, să-mi pot încheia lucrările; astăzi toată ziua pe drum... îmi îngăduiți să mă retrag?! Adrian, fii te rog, cavalerul doamnelor!

— Virgiliu! Virgiliu! îl strigă Duța în șoaptă. Fugi Adriane, fugi și îl cheamă! Era târziu; Virgiliu își ceruse voe de la ofițerul Z. să plece, fiind prea obosit.

Se da al treilea semnal de cadril. — S'a suparat! zise Duța îngrijată. S'a suparat! Să mergem, mamă! Ruxandra nu știa ce să facă, să nu dea lumii de vorbit.

— Îl îmbunez eu acasă, n'aveți grijă — interveni Adrian; mâne luăm prânzul la Dv.! Uitați-vă, perechele sunt față în față!

— La locuri, domnilor! se auzi vocea colonelului A., conducătorul cadrilului.

Adrian conduse pe Duța în fața vecinului seu; era și timpul, cadrilul începea.

Dansul, muzica, însufletirea generală, o dispuseră.

A doua zi dimineața, Olga se strecura pe vîrful picioarelor prin camera Dutei.

— Sunt deșteaptă! îi zise ea dulce. Știi Olga, lumea mă felicita aseară, cu Adrian?

— Vine des, am intrat împreună, ai dansat cu dînsul..., nu e de mirare!

— Tatei îi e mai simpatec Adrian! Ce curios, să mă felicite cu dînsul! Inima Olgăi se strînse.— Imi dai voe să-ți vorbesc frățește, dragă Duța? — Te rog! — Tu nu-l iubești — mă tem — destul pe Virgiliu? Te joci cu căsătoria; mult mi-i frică să nu fiți nefericiți!

—Ce te face să crezi că nu-l iubesc? — Purtarea ta! Virgiliu va fi un soț prea bun, ție însă ți-ar conveni mai bine cred, un om autoritar, voluntar? — Adrian ar fi mai potrivit cu mine? — N'ar fi cazul să facem asemănări, cred însă, drept, ar fi mai potrivit. — Nu-i atât de bun și delicat ca Virgiliu?— Trăsăturile generale sunt aceleași: Adrian e mai voluntar, mai autoritar. In ori ce caz, dacă tu simți o nouă înclinare către el, cu atît mai mult ași fi de idee să rupi ori ce gând de căsătorie cu celalt. — Pentru ce? — Vădit, nu e iubirea pe care o credeai!? — Cine ți-a spus ție, că nu-l iubesc pe Virgiliu? zise Duța cu ton rece, de suparare. — Dar, cuvintele tale de până acum?... — Te înșeli! Și apoi... toți sunt ca unul! Ii urăsc pe toți! Și-au însușit dreptul să facă tot ce vor; trăesc cum le place! Noi? cum le convinem lor! Uite, chiar Virgiliu: a petrecut cât a voit, pe unde a fost și, pentru că nefiind sigură de el am dat cadrilul altora, s'a suparat! Putea să vie eri dimineață, dacă ținea să-mi facă plăcere! Adrian cum a venit?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O, dragă Duța, ce vorbești? Felul lui de a se fi purtat până azi cu tine, nu-ți dă dreptul s'o crezi! L'ai auzit: lucră toată noaptea trecută și eri, până la ora trenului! Tu nu cunoști ce va să zică imposibilul? Nu, draga mea, nu ai dreptate! Virgiliu face parte din pătura aleasă a domnilor și, în cazul de față, tu ai fost neatentă față cu el: în locul teu, mărturisesc, n'aș fi dansat de loc!

Duța clătină din cap: toți sunt la fel! Toți merită să fie înșelați, cum ne înșeală ei!

— În principiu, ai dreptate. Ei au întocmit negalitatea socială între un sex și altul, subordonându-ne lor, voindu-ne și ținându-ne secole ignorante, căutând și cultivând în noi, păpușa, copilul, obiect de plăcere.

— Sunt egoiști! strigă Duța. Pentru dînșii tot, pentru noi nimic! Naive, femeele! Să le respundă toate, cu aceeași monedă! Suntem deopotrivă ființe!

— Așa este. Lupta prinde s'o ducem însă, pe alt teren. A voi să schimbi o stare rea de lucruri ca s'o înlocuești cu alta la fel, a respunde reului cu reu, este a propovedui nedreptatea, ura, resboiul! Toate acestea, cu un cuvînt întunericul, îl faci să dispară prin educație, milă altruism, prin dreptate și adevăr! Ca să putem lucra, cată să ne însușim mai întâi mentalitatea cu care să putem revarsa lumina în juru-ne, ca mame, soții, surori!

Îți amintești discuția privitoare la căsătorie? Pricepi acum pentru ce compătimeam, înțelegeam, până la oare care punct, pe soția greșită, față de soțul reu, falș, înșelător?

— Da, aveai dreptate: toate să le plătească la fel!

— Nu, Duța! O compătimesc, dar n'o aprob. Lăsând la o parte considerațiile de înaltă morală, reul imediat ar fi: s'ar introduce copii streini, sub coperișul căminului casnic.

— Dar ei?!

— O, ei! Lor le place nespus, să se asemene cu ființe animale, inferioare omului!

— Da! Da! Cucoșul satului! Atunci?! Pentru ce să nu-i înșelăm și noi?

— Sunt greșiți: pleacă de la un adevăr propriu speciei animale, dar uită un lucru: specia umană **a urmat** celei animale..

— Ei bine, da! Acum nu mai este animală!

— Totuși e departe de a fi devenit numai umană: nu uita: suntem încă carnivori!

Femeea, prin firea ei, pare și azi — nu vorbesc de cele stricate de mediu, sau lâncede — mai pură, mai apropiată de om, de cât de animal, de spirit, de cât de materie. Amănuntul genezei mozaice cu crearea femeei din coasta lui Adam — cum observă și o autoare franceză — ascunde poate un miez de adevăr: cea din ur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă ființă apărută în creațiune — dintr'o făptură deja umană — teologic vorbind, sau zoologic: transformarea darvinistă treptată, pe scara evoluției, ar adeveri puritatea mai mult de partea femeei; de fapt, amîndoi fac trecerea prăpăstioasă de la animal la om.

— Apoi dacă sunt oameni, să fie oameni și nu animale! strigă Duța.

Venirea lui Adrian puse capăt convorbirii lor.

—Virgiliu? întrebă Ruxandra.

— N'a voit să mă însoțească, se simte obosit; pare însă nemulțumit de Duța.

— Are dreptate, dar dacă nu mai vine, ce mă fac eu cu dînsa? Unde l-ai lăsat?

— Acasă. Ruxandra îi trimise îndată un bilet prin care îl ruga stăruitor să vie. Înștiință pe Duța că Adrian era în salon. Ea se scuză ca negata — deși era — și nu eși. Peste jumătate oră veni și Virgiliu...

— Îți mulțumesc, dragă doctore! Bun ca totdeauna! Ai avut toată dreptatea, nu pune însă temei pe o copilărie!

Duța părăsi camera, veni către el: reutăciosule! M'ai făcut să sufer!

— Vă rog să mă ertați: dar nu-mi era posibil să remân. Ce-ar fi zis lumea? Logodnica dansează și logodnicul?...

— Nu eram sigură c'ai să vii! Așteptam să ne telegrafiezi.

— Bine, pentru întîiul cadril, dar al doilea... cînd trenul din C. sosește aici la 11 seara?!...

— Ei, nu m'am gîndit — și tu pentru atîta lucru te superi?!

— Sunt lucruri — dragă Duța— cari costă... De bunele convenience e bine să ținem seama...

Duța se întristă. Virgiliu îi întinse mîncle, reluând: dragă Duța, nu-s supărat pe tine și nici o dată nu voi fi, cât timp nu vei face rău din voința ta. Nu cunoști lumea: adesea ea tălmăcește în rău, ceea ce e bine și frumos, dar încă să ne dăm înși-ne de vorbă?! Mă erți că te-am întristat?

— Ce bun ești tu! Eu vinovată și eu să te ert!...

Se așezară la prînz. Duța era veselă, Adrian vorbareț, Virgiliu tăcut. Ruxandra ținea morțiș să nu-i lese flămânzi. Olga obosită, aproape nu vorbea; după prînz, se retrase în camera ei. Duța trecu la pian. Execută cu nespusă măestrie, poetica romanță: „O du, mein holdes Abendstern!“ din Tannhäuser. Virgiliu luă violoncelul — îl urma de mult — și repetară romanța. Executară împreună Nocturna a VIII-a, de Schopin. Duța urmă să cânte singură. Rînd pe rînd trecu prin „Miserere“, prin Ave Maria, Hamlet, Hughenoții, Tosca, Norma, Carmen, executând când părțile sopranei lirice sau eroice — când ale tenorului și ale baritonului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cânta neîntrerupt, de două ore. Virgiliu și Adrian ascultau, adînc impresionați. — Supranatural! zise Adrian. — Anormal! respunse încet Virgiliu. Insușirea ce are de a modela vocele de bariton, de tenor, de contralto, pe lângă a ei, nu poate fi de cât o anomalie! N'ar crede nimeni, să i-o spui! Vara trecută fu auzită de Vidal — marele maestru de voce al Italiei, la Münich. Fu atât de surprins, de încântat, că — neștiind-o avută — se oferi s'o ia cu dînsul în Italia, să studieze pe cheltuiala lui, absolut fără nici o condițiie! „Astfel de voce, zicea, e un fenomen cum n'a mai fost; Are don tonuri mai sus de cât Patty! Memoria ei muzicală, sentimentul, nu sunt de cât corelative pe lângă vocea-i de pept maestoasă, puternică, voluminoasă, cu respirația plină, îndelungă, cu notele de sus, de jos și de mijloc. „Reputație universală!" striga Vidal, din zi în zi mai subjugat.

— Adevărat, ar fi fala României, dac'ar îmbrățișa scena!

— Așa ar fi, dacă n'ar duce-o la ruina sănătății!

— Crezi?

— Dat temperamentu-i nervos, posibilitatea de a cădea grav lâncedă la ori ce nemulțumire, ce-ar deveni cu viața neastîmpărată, sbuciumată, de artistă!? Nu știu iar, dacă nu cum-va tocmai viața aceasta ar însănătoșea-o!

— Mi-e temă de ea; pe cât o admir ca făptură, ca voce, ca inteligență, pe atât mi-i frică de firea ei; mă tem să nu te nenorocești!

— Lucru absolut sigur, din moment ce-ar lua scena; dar ce pot face? Așa cum o vezi, sanatatea, poate viața ei chiar, stă azi în mânele mele! a mă retrage, înseamnă a o condanma... O, de n'aș fi sigur de lucrul acesta!...

— Frumos, prea frumos! Eu fac muzică și voi?... îi întrerupse Duța.

— Te ascultam cu toată atenția, respunse Virgiliu. Eartă-mă, diseară pleacă...

— Dimineața, ce-ați făcut?

— Am fost la regiment.

— Iar regiment?! De ce nu-ți dai demisia?

— Va veni și ziua aceea... toate la timpul lor!...

— Ba de loc! Ori alegi regimentul și remâi cu el, ori mă preferi și... plecăm, lăsând altora cazarma.

— Dragă Duța, am datorii peste cari nu pot trece! Când angajamentul îmi va înceta, voi da demisia și vom remânea în streinatate, tu să studiezi încă muzica, eu medicina...

— Ca s'o practici însă numai pentru mine?!... Vei merge și tu cu noi, Adriane?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— N'aşi putea: sunt magistrat, nu-mi pot părăsi cariera, sunt şi sarac!...

— Magistrat?! Mare lucru?! Câţi magistraţi a făcut tata?!

— Tocmai pentru aceasta, nu prea avem — întrerupse Virgiliu: destul să fii omul zilei, ca să făureşti câţi vrei şi când vrei...

— Ai avut a te plînge de ei? întrebă Adrian.

— Să mă ferească Dumnezeu! Până acum n'am figurat la un proces nici ca martor!

— Nu ai dar motiv să te plîngi!

— Ei, lasaţi discuţia! interveni Duţa. Mergeţi să ne primblăm?

— Numai să trecem pe acasă, respunse Adrian, să ne schimbăm hainele, ca să fim demni de crăiasa noastră!

— Sunteţi demni şi aşa!

Peste o oră erau la Repedea. Cu trenul de seară, Adrian plecă.

Peste trei zile, Virgiliu fiind în serviciu la spital, fu trimis chiar în dimineaţa aceea, cu un tren special militar, la Paşcani; printre soldaţi se ivise lingoarea. Nu avu timpul să înştiinţeze familia Tilcu. Olga se afla în bună armonie cu Duţa, când de-odată observă o mare reccală la ea şi mamă-sa; aproape nu-i vorbeau la un prînz. Voia tocmai să întrebe când Duţa, părăsind masa, trecu în salonaş, la pian. Ruxandra începu să se plîngă, că s'ar fi strecurat în lume vorbe neplăcute despre ale casei. — Dar cine credeţi c'ar fi vorbit? întrebă Olga. — Mais vous! — Eu?! întrebă uluită, eu să vorbesc pe seama casei unde mă aflu? Pe seama unei familii care va deveni a fratelui meu? Nu'mi stă în fire! Şi anume ce lucruri?

— Ce nu se pot găsi, când voeşti să strici un proect de căsătorie? Că Duţa nu-l iubeşte pe doctor, n'ai să-l laşi nici o dată s'o ia, o sfătueşti să prefere pe magistrat, îi insufli idei streine, o faci simplă; i-ai vorbit lui Virgiliu reu, despre ea... şi câte şi câte!... — Cine v'a spus acestea? O persoană de care nu mă pot îndoi! — Intru cât nu mi-o numeşti, îmi dai voe să nu mă opresc la nimic. — Duţa mi-a spus! — Duţa?! A spus neadevăruri! —Cum, fata mea minte?

— Cu părere de reu, d-nă Tilcu, fata voastră minte!

Duţa intra. — Domnişoară, i se adresă rece, Olga, fii bună te rog şi scoate pe mama dintr'o greşală: Te jicnesc? Te fac să plîngi? Îţi insuflu idei streine? Cari? Cum? Când?

Duţa roşie, tăcea.—Domnişoară, repet rugămintea: da sau ba?

Mărdră, ridică Duţa capul: da! Olga o privi despreţuitor:

— In adevăr, nu sunteţi potriviţi! Un suflet nobil, cu unul atît de mic! Doamnă Tilcu, cuvîntul meu de onoare: n'am scris, n'am spus nimic fratelui, sau altui cui-va; priveam căsătoria a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceastă ca nepotrivită: abia cum văd: ar fi nenorocită! Voi vorbi lui Virgiliu, cum va veni!

In acel moment li se aduse o scrisoare: Grigoriu le scria din Pașcani. Olga trecu în cameră și-i scrise: „nu mai pot rămânea într'o casă, unde fui prea jicnită: nu pot trece la tine, să dau lumii de vorbă. Te aștept încă, cu cel întîi tren, să vorbim de față cu ai casei, pe urmă plec". O dete deschisă Ruxandrei, rugând-o s'o trimită lui Virgiliu. Eși în oraș. Cu trenul de 6 seara, sosi și Grigoriu, fără să știe nime. Fu primit de mamă și de fată cât se poate de călduros. Le explică tăcerea: crezînd în fiece zi c'ar fi putut veni la Iași, nu scrisese. Duța se arata foarte iubitoare. La cină, Virgiliu observă lipsa Olgăi: întrebă de ea. — Nu e aici: a eșit supărată și nu s'a mai întors! respunse repede Duța. — Supărată, Olga?! Și de ce? — Copilă încă! interveni Ruxandra. Ii aratam că'n oraș se vorbesc lucruri intime despre noi. Ea întrebă cine le-ar fi dat svonului public: Duța respunse că dînsa.

— Cum ai putut crede aceasta, Duța? întrerupse Virgiliu.

— Dar cine era să le spue în oraș?

— Ori cine, numai Olga nu! — Apoi voi frații, țineți unul la altul, ca Jidanii! — Aceasta nu e un rău, Duța! E o datorie, o frumoasă creștere ca frații să se iubească, să trăiască în bună înțelegere, să se încreadă unul în altul! — Dar când s'ar înșela unul de celalt? întrebă Ruxandra.

— Cazul ar fi trist, din fericire nu e în familia mea.

— Apoi tu ești atît de bun cu ei! Te pot prea bine înșela și tu nu vezi nimic, nu crezi nimic!

— In familia mea suntem toți, ca unul; nu putem înșela și minți pe altii, necum noi pe noi! Dar nu mi-ați lămurit pentru ce s'a supărat? C'ați bănuit-o pe ea — stafetă — ar fi costat-o, n'ar fi supărat-o!

— E o întreagă neînțelegere între ele, respunse Ruxandra.

— Și anume? — Chestii de discuție! Nu se înțeleg asupra unor chestiuni de căsătorie: Olga susține că barbații sunt ca cucoșii, de pe un gard, pe altul și ca atare, toți să fie tratați la fel; Duța nu-i de părerea aceasta. Nu sunt încă de acord asupra autorilor de citit. s'au luat de la Zola. Olga susține să fie toți citiți; Duța cere să fie aleși. Adrian ar fi mai bun de cât d-ta, pentru Duța, zice Olga; în fine Duța crede că sora, nemulțumită, contrariată în părerile ei ți-a vorbit-o de rău, fapt pentru care la rându-ți n'ai scris până azi.

Pe măsură ce i se povestea, figura lu Virgiliu devenea rece, aspră. Privi lung pe Duța: Olga ți-a spus toate acestea? — Da, ca mi le-a spus! Virgiliu tăcu un moment, apoi: îmi pare rău, Duța, nu te pot crede!

— Cum? N'o poți crede când ți le declară în față? întrebă Ruxandra, supărată.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sunt încredințat că Duța, nemulțumită de contrazicerea Olgăi, a mărit lucrurile și le-a luat pe dos; Olga a spus tocmai contrarul, sunt sigur!

— Cum, nu mă crezi, Virgiliu? Ei bine, află că tot ce ți-am spus, e nimic, pe lângă cele ce-ași avea de spus, dac'ași vrea!

— Te rog Duța — respunse Virgiliu atins — sora mea nu e în stare de nimic din toate câte spui!

— O, ba da!

— De prisos, nu mai stărui te rog! când va veni, voi întreba-o în fața dv.!

Convorbirea urmă aproape rece. Pe la ora nouă, Olga intră. Luase cina la o colegă de școală, căutând să fie departe de Ruxandra și de Duța, până a doua zi, când aștepta pe Virgiliu. Îl găsi întors. Pentru întîia oară îl vedea nervos în vorbă și'n mișcări față cu Duța. El deschise vorba despre discuția lor. Abia începuse Olga, când o întrerupse: cu cucoșul ce-a fost? Expresia ei de nedumerire de mirare, îi spuse destul. — Despre ce romane ați discutat? — Găsii în biblioteca Duței un roman, al cărui titlu: „romanul unei femei oneste" era prea cuviincios. Conținutul dezicea însă titlul; l-am înapoiat necitit, și sfătuiam pe Duța să nu citească de cât autori educativi.

— V'am spus-o! strigă Virgiliu cu totul suparat; mă doare mult, să-mi desmint sora, învinuindu-mi logodnica!

Olga pricepu: Duța minți se pe seama ei. O privi: roșie, vînătă, părea că se descompune sub ochii lor. Mila o pătrunse: o logodnică prinsă cu minciuni? Se poate o suferință mai mare? Fusese hotărîtă să vorbească, să spue tare, pe față, pentru ce privea drept nenorocire căsătoria aceasta; să-i descopere lui, lucruri neștiute. Nu avu curajul să urmeze; o vedea atât de sdrobită! Interveni: poate s'a înșelat! Poate n'a înțeles! Virgiliu însă, iritat cum nu-l văzuse, adăogă: coană Ruxandră, mâna d-rei e liberă! Iar Olgăi: pleci acum dimineața? Voi fi în gară! Își luă chipiul, salută și eși.

— Virgiliu! Virgiliu! Remâi, remâi, te rog! Strigă Duța, dând navală pe urma lui. Remâi Virgiliu, te rog! Am greșit, iartă-mă, te rog! Grigoriu păși repede, fără să întoarcă capul. Duța îl ajunse în poartă, îl prinse de haină. El se smunci: „Virgiliu!" mai strigă ea și căzu. Virgiliu se întoarse; indignarea făcu loc milei. Atribui spiritul de intrigă și de minciună, reului de nervi, care revenea, prin opunerea lui Tilcu la căsătorie. O cuprinse în brațe, o duse în casă. Ruxandra aștepta în balcon. Când îl văzu aducând-o pe mâni, nemișcată, o crezu perdută; mi s'a dus fata! recni și căzu în nesimțire. Grigoriu le depuse pe o canapea și chemă pe Olga. Aceasta nu puse preț pe strigătul Duței. Cuvinte atât de mari, spuse de cine-va atât de mic, n'o impresionară. Ea nu cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistasilvania.ro/mdrr1901-1932

noştea firea şi trecutul Duţei. Intrase în camera ei, căutându-şi lucrurile. Mulţumea Cerului că-i îndepartase fratele de pe marginea prapastiei!

Era două ore din noapte. Impachetând, stând mereu cu capul în jos, i se păru în oglindă, uniforma lui Virgiliu. — Mi se năzare de obosealâ, de iritaţie, îşi zise. Îşi căută de lucru. Din nou zări în oglindă figura fratelui.

— Olga! şopti el. Ridică capul. In faţa ei, nemişcat, Virgiliu: — Tu, aici?! Vocea ei arata o prapastie.

— Ssst! Ii făcu semn să-l urmeze. In sală, pe două canapele, mama şi fata zăceau leşinate.

CAPITOLUL XI

In drumul de la Iaşi la Poatra, Olga se opri la Roman. Era ceia din urmă zi a lui Mart. Primavara întârzia să s'arate, părea timp de toamnă. De la gară apucă pe câmp, spre casa părintească. Cu ochii perduţi în spaţiu, păşea pe câmpie, neştiutoare de tot ce-o înconjura. Avea împresia că pleacă prin mult întuneric, prin lung pustiu. Colo, departe, se înalţă un minunat castel: argint şi lumină, viaţă şi mişcare se strevede 'n el; mâni dragi îi vor deschide, părinţii o aşteaptă! Durerea-sa, îndelungata-departare, se va fini, nici când nu s'or mai despărţi! A lor va fi, şi dînşii ai ei! Doru-i iuţeşte pasul. Dar iată: palatu-i umbrit în marama morţii; glas strein rosteşte: Casa e deşcartă; stăpânii duşi, pentru totdeauna duşi! Nu-s flori, nici miresme! Vintul isbeliştei suflase acolo; liniştea morţii pluteşte peste tot, timpul! — vrajmaş locului — ruinase casa, nimicise viaţa. Se întoarse la cimitir. Nici o dată nu-i păru mai jalnic, viaţa mai trecătoare. Vintul se tânguia printre copacii trişti, frunzele de toamnă plîngeau pe morminte, glasul morţii învelueă tot, se înalţa peste tot: la ce bun viaţa, pământul, soarele cu luna, când... nimicirea stăpâneşte tot, aşteaptă tot, când... luna înghetată, lumina-va odată o planetă moartă, când soarele roi-ntra-va în întunericul din care-a eşit!?

Moarte urmând vieţii, fără reviaţă, pare non-sens, capricios joc al creaţiunii. Olga căzu la poala mormîntului: „mamă, draga mea mamă! Vino lângă mine, ici, sub crengul de tei! Patru ani trecut-au — patruzeci îmi par — de când tu te-ai dus! Şi cât mi-i de dor la sînul teu să plîng, mâna să ţi-o string, glasul să-ţi aud! Acasă te caiai şi nu erai! La uşa ta bat; te-am mai întrebat: în negrul mormînt ziua cum petreci? Când florile vin, când paserile cânt, când stele resar şi isvoare curg, pentru ce tu dormi? Stingherâ în lume, de ce m'ai lasat? De copii departe, ţie nu-ţi e dor?

.....Dar eu plîng şi tu nu m'auzi! De durere mă frîng, tu nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă vezi! Mă iubeai odată, azi remâi de peatră? De voghe-ți fii crucea, pe nimeni nu mai vreai?

Mult timp remase Olga îngenunchiată pe mormîntul rece. Revedea pe mama-sa dispărînd, cosciugul coborînd, bulgării de țernă peste el căzînd, dangătul clopotelor lămurind în noaptea priceperii ei golul, pustiul, singurătatea ce-aveau s'o urmărească pururi, pretutindeni în viață! Plînsul o podidi. Din florile aduse, împleti cunună, aninând-o pe cruce. Plînsul îi făcu bine. Nu! își zise. Cu nepuțință să se încheie tot, aici: rei și buni, nobili și mișei! Când soarele se va fi stins, când pământul însu-și va deveni mormînt, viața se va fi reaprins sub altă formă, în altă planetă. Acesta-i rostul vieții, altul nu poate fi! Deasupra capetelor noastre trăește altă lume, respir alte vieți!

O caut aci, cum s'o găsesc? Dincolo de mormînt, alături de tata, de frați, este ea!

Îngenunche și se rugă. Porni apoi îndărăt, cu dorul nestins, cu durerea nepotolită, cu care venise. Se întoarse în gară. Luă trenul pentru Piatra. Pe peronul stației Bacău, zări de o dată pe Lorescu. Tulburată, da să se retragă de la fereastră; doctorul o văzu, intră în același vagon. Abia acum se întâlneau după scrisoarea lui. Doctorul îi strînse călduros mâna; emoționat, o privi nespus de lung, pân' în adâncul ochilor. Surpriza, durerea sentimentului neîmpărtășit, emoțiunile prin cari trecuse noaptea, tristețea sfâșietoare cu care plecase din Roman, încătușară simțirea ei, remase tăcută. Nimic din câte simțea, nu putea arata; voalul gros de pe figură, împedeca pe Lorescu să-i pătrundă tristețea. Îi luă tăcerea drept indiferență, devenind rece, indiferent și el. Își făcea de vorbă c'o domnișoară streină, privind-o totuși une-ori pătrunzător. Indiferența lui o atinse; suferea mai mult, părea și mai rece. Intrau în oraș. Ploua mărunt ca toamna. În sufletul Olgăi viscolea. Lorescu o salută cu multă receală și se 'ndepărtă. Prin întuneric trecut-am; neagră noapte m'așteaptă? se întreba ea, în trăsura care o ducea spre gasdă.

Îi găsi reuniți pe toți; o primiră voioși, n'o așteptau. Rozeanu roș, emoționat, o privea surizetor, fericit. Era atîta prietenie frumoasă, atîta bună liniște în privirea lui! Îi făcu bine. Motivă oboseala călătoriei și se retrase în camera ei. Cum deosebite note muzicale dau acceaĭ melodie într'un acord, toate sentimentele ce-o tulburaseră ziua și 'n ajun, se contopiră în unul singur: indiferența lui Lorescu! De-ar fi iubit-o, își zicea, nu s'ar fi putut schimba atât de repede! I-ar fi ghicit durerea! Plînse. Din ani în ani, plîngea. Lacrimile ușurează; norii odată risipiți, Cerul se înseninează. Două ore mai târziu, întreținea discuția cu ceĭ din casă, scânteelor de viu. Rozeanu o privea mulțumit. În familia avocatului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găsi și un alt oaspe: o nepoată de-a soției lui. Frumoasă, gureșă, de lume, cu ochii vapae, spera la ofițer. Olga se bucură; n'avea să se mai teamă de simpatia lui. Chema încă des la ea, pe o tinără fată cuminte, blândă și bună, Aurora Corcean, fiica unui preot din Viișoara, comună apropiată de Peatra. Olga făcea astfel ca fata să fie totdeauna văzută și de Rozeanu, către care o vorbea de bine. Avea credința că se potrivesc. Aurora îi amintea figura dulce a Mioarei, dorința ei de a o fi avut soră. Scrise încă o dată lui Virgiliu să fugă de Duța, să caute fericirea în Mioara. „Cu o ființă ca coalaltă, scria, perzi drum și carare. Ce-ți va folosi corp frumos, când adăpostește un demon? Locuință minunată, fără liniște în ea? Invidia lumei din afară, mila celui din năuntru, care îți cunoaște năzeria? Vasul va fi de aur, beutura otravă! Asemne-l cu traiul liniștit, modest, dar sănătos, dar fericit, alături de Mioara, ființa care cunoaște viața, știe lupta, prețuește inima. Cuvîntul cald, sincer, te va primi. Vei fi obosit, te va recrea; vei fi amărît, te va mângâea; vei fi necăjit, te va cruța. La ea nu se va gândi. Tu ai fi obiectul atențiilor, devotamentului ei! Fugi, dragul meu frate, de palida viață a saloanelor, unde forma, egoismul și comedia domnesc, unde aerul-i otrăvit, unde omul încătușat în prejudicii, devine o păpușă ridiculă! Fugi de strălucirea petrelor false, de lumina orbitoare noaptea, a vermelui hidos ziua!

Fugi, fugi de ea! Nu asculta mila, te va nenoroci!"

După câtva timp primi răspunsul:

„Dacă n'aș avea în vedere de cât interesul meu, mi-aș sbura creerii, aș fi mai fericit! Ascultă cele ce-au urmat. Ți se va rupe inima de milă, ca și mie; nu pot face altfel de cât s'o iau.

Natură isterică. Duța prindea să fie căsătorită de mult. Doctorul casei lor, doctorul școalei ei, nu și-au făcut datoria, n'au sfătuit părinții s'o îndepărteze de institut, ca s'o mărite cât mai curând. Din motive egoiste, tatăl n'a vrut, n'a priceput, chiar atunci când l-am sfătuit eu.

Contrariată din nou, având să treacă prin emoțiuni puternice— Tilca opunându-se și la căsătoria cu mine — deveni ceea ce-ai văzut-o: lâncedă. După plecarea ta, trecu prin crize nervoase sfâșiitoare. De peatră să fi fost, ți se rupea inima, văzînd-o plîngînd, blestemând, căzînd în nesimțire. Dam să plec. Somnul ei, plin de vedenii, de vise, de frică, mă oprea pe loc. Se deștepta, ca să retreacă prin alte crize și din acestea — din ce în ce mai ușoare — iar în visuri. Începea cu crize mari, furioase, cataleptice, ca să dee în alte visuri liniștite, mari, senine. Când după două-trei zile de inconștiență, deschidea ochii, mă chema, mă cerea. Să fi lipsit, însemna s'o redau accesele de la început.

Blestema părinții, blestema averea, blestema institutul de că-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lugăriţe; cu toţii — zicea — au nenorocit-o prin educaţia mizerabilă ce i-au dat.

„Ce oroare vei fi având de mine — îmi zise la deşteptarea dintr'un somn îndelungat, liniştit, binefăcător — recunosc, am greşit. Vai, nu sunt de cât făptura altora, făurită după chipul şi asemanarea lor! Intre părinţi discordie: unul îmi vorbea de rău, pe celalt. M'au stricat, resfăţându-mă. La şcoală mi s'a tolerat tot, tot! Maicele — sfintele maici — ştiindu-mă avută, căutau să mă îndepărteze de dragostea de părinţi, de familie, de oameni; m'au resfăţat şi ele, necorectându-mi relele, făcând haz de îndrăzneala, de reutatea, de pornirile mele, luate drept spirit. N'au cultivat în mine de cât un singur fel de simţimînt: credinţa catolică, dar forma numai, nu şi fondul. Devenii rea, egoistă, capricioasă, nesuferită, perversă chiar!

Eram odorul, împărăteasa tatei; astăzi vinde sanatatea, liniştea, fericirea mea, pentru bani!

In tine am găsit prietenul cel mai bun, intâiul care nu linguşea. Observai blînd reul, îmi arătai binele. Cât mi-am ris de tine şi cum te-am dispreţuit la început! Erai stâncă! Isprăvii prin a-ţi recunoaşte superioritatea! Erai atât de sus! Cu cât eram mai rea, cu atât erai mai bun! Te supăram precugetat; imi făceam plăcere să te supăr! Mâhnit, romăneai bun, blînd, delicat!

Infernul s'a strecurat în mine, cât a fost Olga aici! Şi ea, ca tine! Nu, biata fată! Nici un cuvînt rău, doar sfaturi înţelepte. Ce fiinţă superioară e ea! Unde aţi crescut? In care lume? Ce demon sunt eu, s'o fi urît, s'o fi ponegrit, când o vedeam superioară?! Cum mă vei fi dispreţuind?! Omoară-mă, făptueşti un bine! Mi-i silă de mine şi cât de drag îmi eşti!"

Căuta în adevăr să se omoare. Se expunea în or ce moment, la ori ce pas. Grizele, visurile, somnurile se ţineau lanţ. Mamă-sa mă ruga să n'o las. Nu-mi era posibil să mă îndepărtez, fără s'o arunc din nou, în starea de la început.

Mă duceam la regiment obosit, sdrobit de munca încordată ce puneam toată noaptea la căpătâiul ei; camarazii atribuiau oboseala de pe figura mea dragostei pentru D-ra Tilcu; „steaua laşilor s'a distrat cu mine, atîta tot!" Alţii mi-o spuneau în faţă, mă loveau în amorul propriu, când eu îmi frămîntam creerul să găsesc mijlocul de a mă îndeparta.

Intr'o seară când reuşisem s'o aduc într'o stare mai îmbucurătoare, dormea liniştită în camera ei; trecui în salonul mic, unde se afla D-na Tilcu. Incepui delicat să-i arăt că interesul fetei cerea să plece cu dînsa în streinătate, s'o caute, că nu-mi e posibil să mă căsătoresc atîta timp cât se află în această stare, când cineva nu se poate bizui o oră pe ea; că e de absolută nevoe să se însănătoşeze

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai întîi și numai pe urmă să mă căsătoresc; voiam încă să-i arăt c'am cerut să fiu mutat din garnizoană.

Nu începui această frază, când auzirăm un zgomot asemenea unui corp greu, căzînd în sală. Duța zăcea jos, în totală nesimțire. În timpul convorbirii noastre se deșteptase, voia să treacă la pian. Auzindu-ne șoptind, se opri în laurou, ascultă, — căzu. Îi reveni o criză furioasă; reîncepeau — când după o lună de negrăite sforțări, reușisem să le fac să dispară. Trecu prin două crize, urmate de somn. Îndepărtarăm lămpile. Camera era luminată de razele lunei. La căpătâiul ei, mama-sa în genunchi. De o dată o zării împreunând mâinile: „doctore, fie-ți milă! Singur D-ta poți s'o scapi! Ia-o, pleacă în streinătate, caut-o, tot al meu e al D-tale! Am fost nefericită, știi bine; pe ea o mai am! Dac'ai ținut la mama D-tale, te conjur în amintirea ei, nu mă părăsi! Nu-ți retrage cuvîntul, va muri, știi bine!"

E de nevoe să-ți spun? I l-am dat. Totul e gata. Tilcu a consimțit — îi dă 100 mii de lei, zestre — Duminecă viitoare, facem nunta. Dumnezou cu mine, cu noi!"

Peste o septămâni, li se oficia căsătoria în fața altarului din biserica Mitropoliei. Câte-va familii din înalta societate a orașului, camarazii lui Virgiliu, formau cerc. În mijlocul lor, pe o tribună împrăcată în flori de lămîe, mireasa, foarte voioasă, de o frumusețe rară, în haină albă, pe cât de prețioasă, pe atât de simplă. Mirele gânditor, scruta — părea — viitorul. Lipseau Tilcu și surorile mirelui. Cununau Ruxandra și Adrian. Frații lui Virgiliu, tineri, frumoși, erau în jurul lui.

Cu trenul de seară plecau în Francia, unde doctorul gândea să remâe în concediu atâta timp cât ar fi cerut sanatatea Duței.

În Peatra, Olga, tristă — îi părea prapastia sub picioare — primea felicitări: „fericit om, fratele D-tale! Avere, frumusețe, muzică...!! O stea a fost și el a luat-o!"

Lume, lume! Cugeta ea: deșeartă ești, deșeartă ți-e vanitatea!

Plecă și ea la băile Oglinzi. La întoarcere, află că și Mioara se căsătorise; părinții stăruiseră: erau cinci surori și dînsa cea mai mare.

Venise toamna. În localitățile de munte când ploile încep, țin: munții remân zile și septămâni în negură, atmosfera se răcește simțitor. Vîntul fluera trist prin cărările codrului, năpădite de potopul frunzelor moarte. Curând giulgiul ernii avea să s'așternă pe codru, lupii să urle în brazii de pe Cernegura.

În închisoarea camerii, Olga era tristă. Pe Lorescu nu-l întâlnise de vre-o două luni. Arare ori îl zărea pe stradă; câte o dată privirea lui era plină de interes, de căldură, de duioșie; alte ori abia o saluta.

După orele școalei, scria, citea; seara lucra cu acul. Lucrul de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mână îi lasa însă timp liber gândurilor și ele erau triste. Une ori se ducea între ai casei, unde întâlnea pe Rozeanu. Ofițerul, deși tînăr, nu era neexperient. Admira seriozitatea Olgăi, viața ei retrasă, înțeleaptă. Făcea comparație între ea și fetele, doamnele ce cunoștea; deosebirea îi părea mare. Cu cât era înconjurat de simpatii mai vinovate, de atențiile fetelor și ale D-rei de gasdă, cu atât găsea farmec în selbătăcia Olgăi. În orele de masă se adapa plăcut, la lumina acelui cap de tînără fată. O vedea singură în lume, ghicea simțirea ei delicată, onestitatea-i severă. Când Olga prinse să-i priceapă simpatia, se neliniști. Situația ei o întrista, o îngrijea. De o parte o iubire de care se temea, de alta simpatia unui om de care fugea. Sanatatea începu să i se înrecătocască din nou. În vecinătatea locuinții, se mutase un vînător. Patru spre zece câni latrau toată noaptea, chiar lângă fereastra ei. Latratul lor îi făcea rău, îi tulbura somnul. Ofițerul îi oferi camera lui; schimbul camerei nu o scăpă de ei. Nu dormea nopți întregi. Une ori — simțea bine — erau alungați; de cine oare? se întreba. De sigur, își respundea, mai e cine-va prin apropiere, pe care-l supără. Pricepu curând: ordonanța lui Rozeanu avea ordin de la dînsul, s'alunge câniî.

Cu cât ghicea simpatia ofițerului, cu atât devenea mai rezervată. Nu-l mai întâlnea de cât la masă; stăruia atunci asupra sănătății ei sdruncinate, asupra defectelor ei, și le mărea, era selbatecă cu el, îi respinse un album oferit. Într'o seară se duse la teatru, cu gasda și cu nepoata ei. Ofițerul veni între acte lângă ele. „Ce om frumos, Loreseu! zise el, privind lung, către Olga.

— Ținut de-al binelea! respunse gasda, D-na Dobreanu.

— Îl cunoști? întrebă Olga.

— Mi s'a spus!

— S'a spus un mare neadevăr. Într'un oraș mic, omul care esă în afară de mediu, prin felul cum înțelege lucrurile, trece repede de țicnit.

— Dac'ar ști el, cine-i ia apararea?! respunse gasda.

— Ar fi fericit....! zise Rozeanu. În vocea lui se resfrîngea umbra tristeții.

— L'ar lasa foarte indiferent! adăugă Olga. Chiar în acel moment, Loreseu trecu pe lângă loja lor, salută, cătând spre Rozeanu și aruncând Olgăi o privire plină de reccală. Spusese bine! cugetă ea întristată.

În altă seară, se întorsese descurajată acasă. Era târziu; nu putea adormi, o asaltau câniî cu concertul lor. Voi să iasă afară, să-i alunge. La fereastră, observă pe cine-va care-i luase mai înainte; ordonanța lui Rozeanu, gândi. Umbra părea însă mai grațioasă; deosebi pelerina neagră a ofițerului. Se retrase repede. Își auzea bătăile inimei: el?! oare nu cum-va purtarea ei... n'a servit la nimic?! Se învinuia ca de-o crimă; hotărî să vorbească deschis

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ofițerului. Gasda îi veni chiar a doua zi, în ajutor. Se afla în sală, cu nepoata sa. Olga se duse cu lucrul. Rozeanu, liber după prînz, se așeză lângă ele. Vorbiră de unele, de altele; Olga se plîngea de nesomn.

— C-ai să te faci tu în starea în care te afli? îi zise D-na Dobreanu. Începe să te deprinzi cu sgomotul! Noi dormim tun!

— D-voastră n'ați suferit ceea ce-am suferit eu; ca să mă deprind cu sgomotul, am nevoe de multă liniște acum.

— Nicăiri n'ai s'o poți găsi! Ești prea nervoasă, prea simțitoare; ca să nu te măriți!

— A, nu, firește! Ași nenoroci un om! De acum înainte am nevoe de îngrijire, de liniște, să-mi pot recapata sănătatea!

— Vă găsesc indiferentă și aspră, D-nă Dobreanu, interveni Rozeanu. După tot ce-a suferit, D-ra are nevoe de multă liniște, pe care nu i-ar putea-o da de cât părinții; neavându-i, propria d-sale casă! Nu s'ar găsi în lumea asta, un om, fericit s'o îngrijească?

Olga îi mulțumi cu privirea, își reținu lacrimele și-i zise, clătinând negativ din cap: ași fi povara acelui om; nu i-ași merita îngrijirea și n'ași consimți nici o dată să i-o primesc; nu i-ași fi tovarășă bună!

Își simți inima grea; se retrase în camera ei. Spre seară, știind pe ofițer plecat, privea fulgii la fereastra din sală. Încet, se deschise ușa îndărătul ei. Sfios, aproape tremurând, Rozeanu îi zise: Veniam să vă spun .. gasda a fost crudă; nu i-ați priceput gândul? D-ra C... nepoata...? De ce nu aveți încredere? Cunosc un om... ar fi fericit să vă aibă povoară!

Cuvintele din urmă fură rostite cu atâta dulceață în voce, cu atâta emoțiune în ochi! Olga se simți mișcată.

— Dacă înțeleg bine — respunse ea trist — cine-i acel om, îi mulțumesc recunoscător! E suflet ales! Cu atâta mai datoare sunt, să nu-l înșel. D-le Rozeanu, vă rog din adâncul ființei mele, întorn ați-vă privirea! Nu pot fi tovarășa D-voastră; ați înțeles cred, ceea ce mă încătușă pe mine însc-mi: un sentiment de pe urma căruia văd, pricep, voi fi nefericită! E mai puternic de cât voința! Unită c'un altul, n'ași înceta să mă gândesc, să sufer, să... remân streină omului care-mi întinde mâna de ajutor! Ași fi nevrednică de el și... n'o merită!

Imi dați voe să vă vorbesc prietenește? Reluă după o scurtă tăcere, către ofițerul care, în picioare, la fereastră, asculta pal și perdut: Aurora e tovarășa ce v'ar conveni. Luați-o pe ea și plecați din acest oraș, — veți fi fericit, v'asigur!

— Fericit n'ași fi putut fi de cât....

— Nu, nu! Mai fericit mult cu ea, veți fi...

O sanie se opri; amândoi dispărură în camere.

A doua zi, Aurora chemată de Olga, veni la ea. Sub motivul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unui ajutor la lucru, fata venea aproape zilnic. Olga îi atrase luarea-aminte asupra lui Rozeanu; o primea în sala comună, unde întâlnea pe-ai casei. Ofițerul intra, stătea puțin și ieșia.

Gândurile, suferința sufletească intimă, somnul tulburat, sdruncinară din nou sănătatea Olgăi. Începu să sufere de insomnie; a doua zi la școală, era fără putere. Tristețea adâncă se furișase în sufletul ei. Iubirea n'o mângâia; îi era izvor de durere. Iubea: ce? o imagină, o stea! Nici o speranță în viitor!

Timpul se înăsprise; venea carna cu gerurile siberiene. Virgiliu — întors de mult în țară — se temea ca Olga să nu recească. Neliniștit de sănătatea ei, o sfătui să-și ia concediu, să plece într'un oraș cu climatul mai dulce. Se hotărî și ea; dar unde? Sufletul ei înourat, dorea lumină, flori, soare. Avea oare cari economii din timpul cât stase la Iași: Virgiliu îi trimise și o mie 400 lei, luați pentru moment cu poliță, de la un Evreu, ca să nu știe Duța.

Plecă spre Niza, lăsând două cuvinte lui Rozeanu: „ascultați-mă, nu veți greși! Aurora e ființa demnă de voi!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA II

CAPITOLUL XII

Începînd din țeară, de pe la Bușteni, culmele de munți cu stînci uriește, cu torente sălbatece, cu văi prăpăstioase, se țin lanț peste pragul Brașovului, cu cât intri în inima Transilvaniei.

În picioare, la fereastra vagonului, Olga urmărește priveliștele de afară. Gândurile ei cheamă în noapte pe acei vrednici Moți, pe viteazul lor — Avram Iancu — Petru Maior, Șincai, Micul și pe toate sufletele acelor energici eroi. Ei sufer cu mândrie urgia Ungurului, cântând doina țerii și vorbindu-i limba.

Sălbătăcia naturii și măreția ernii domnesc peste tot. Munții s'au dus; șirul de dealuri abia mai termuesc orizontul, făcând loc câmpiei. De pe la Zeghedinul lui Rațiu ea ține lanț, pare una cu spațiul. Deasupra ei, Venus își tremură privirea pe albastrul Cerului.

„Pâle étoile du soir, messagère lointaine
Dont le front sort brillant des voiles du couchant,
De ton palais d'azur, au sein du firmament,
Que regardes-tu dans la plaine?“ [1])

Se întreabă Olga, privind minunata stea.

Apropierea Pestei o smulse din gânduri. Se opri două zile. Frumusețea naturală a Dunării, care o desparte de Buda, estetica străzilor, cu faimoasele „Andrassy-Út“, „Kerepessi-Út“, multele statui, monumente, punțea de lanțuri, palatul lui Francisc Jozef din Buda, cocheta Curie, mărețul parlament și mai mult de cât toate, vederea minunată a Dunării la poalele Budei, cu miile de lumini roșii, aprinse seara în bătrânul oraș de pe deal, cu luminele vaselor în port — vara — sub candelele Cerului, dau Budapestei înfățișarea unui oraș mare, occidental. Atmosfera e întunecată însă de fumul coșurilor de la fabrici; încărcată cu obida suflărilor asuprite.

A treia zi, Olga se apropie de Fiume. Munți uriești, acoperiți cu zapadă, întretăiați de văi și prăpăstii abrupte, acoperite cu brazi seculari, închid de jur împrejur orizontul. Trenul merge încet, coboară o coastă periculoasă. O lumină fantastică învelue munții, luminează calea, înroșind brazii. O mână de oameni, mă-

1) Alfred de Musset.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nați de soartă pe coastele Atlanticului, își despică cale prin selbăticiile aceste. De o parte munți, de alta prăpăstii; fluerături după fluerături, anunță trenul care vine dinspre Fiume..... A trecut.....! Fie care călător respiră mai în voe.

Olga se îmbarcă pe vaporul de curse între Fiume și Veneția, pe marea Adriatecă.

Noapte; noapte urită de mare. Întunerecul domnește peste tot. Nouri mari, negri de furtună, alcargă pe bolta întunecată a Cerului. Nici o stea, nici o lumină, nicăiri. Cât ochiul vede, apă și iar apă... Sirocco [1]) urlă prin odgoanele vaporului, întarită valurile. Albe, amenințătoare, se înalță talazurile, se afundă, se ridică spumegând de furie, în lupta lor cu vîntul. El trece mai departe, întarită pe alocle..., marea devine un lung, nemărginit ciocot de mânie, un sbucium neîncetat de apă; în întunerice se văd valurile albite de spumă, resboindu-se între ele.

Resuflând greu, înnovoiat când pe o parte, când pe alta, vaporul înaintează încet. Nourii de fum negru se înalță, se amestecă cu ai Cerului, alcargă prin întunerecul și mai negru al spațiului.

Natura — roscolită în adâncurile ei — pare o luptă titanică între valuri și vînt, o goană nebună de nouri ce fug, și peste tot întunerec, sbucium, furtună.

De o dată vîntul tăcu, sbuciumul stătu; din întunecimea norilor luna apăru, resfrângând în mare brâu luminos din valuri de argint. La câți-va pași în urmă, luceaferul anunță dimineața. Se luminează de tot. Ca o mantie albă, se întinde marea strelucitoare la soare.

Șepte ore dimineața. Pământ, grădini, case, cipri verzi, Lido — drag lui Alexandri — apar în stinga. Colo, departe încă, pe întinderea senină a apei, resare ca din poveste, o mândră cetate de argint, panoramă feerică de lumină, palat de marmoră: Veneția! Valurile bat scările de marmoră, portalurile palatelor. Gondoli negre — uriașe rîndunele — conduc lumea pe „Il grando canale". Palate —cu scările balcoanelor în apă — cu gondole la fie ce portal, de o parte și alta a canalelor. Liniște adîncă printre canale: Veneția doarme pe lagunele Adriaticei, deși sunt opt și jumătate ore dimineața.

Mișcării, sgomotului din port, urmează liniștea morții: nicăiri oameni, copii, uși sau ferestre deschise. Nici un arbor, nici un animal, nici un om; totul e taină. Mândre, tăcute, se 'nchid palatele în liniștea lor. Apa strigă, lovind pereții. Florile singure, îndulcesc întunecata severitate a zidurilor, dându-le viață. Coloritul Veneției din canaluri e mohorît.

Vaporul ancorează în margenea marelui canal, lângă piața

1) Vânt de pe Adriatecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

San-Marco. Apare maestoasa catedrală, cu stâlpii de marmoră, cu picturile lui Mihael Anghel și ale lui Rafael, tinere ca de ori, neatinse de vijeliile timpului. Alături, palatele ducale vorbesc de fala Veneției de odinioară: azi multe servesc drept autorități; cel al dogelui — și azi — pentru închisoare. Palat întunecat, ca și trecutul lui, se înalță sinistru de o parte și alta a canalului, legat prin mult plînsa „punte a suspinelor" (Il ponte dei sospiri); nefericitul care o păștea spre infernul mormîntului viu, nu se mai întorcea cu viață pe ea. Câte suferințe cumplite, câte crime și nedreptăți strigătoare la Cer, n'au înăbușit aceste înfiorătoare ziduri!

În fața bisericei, piața („piaza") San-Marco, cu sutele de porumbei; ei sbor pe haina, pe umerii, pe mâna trecătorului, așteptând boabele de grăunțe.

Dacă Veneția-i pustie între canaluri, aici — printre îngustele și micile străduțe pavate — viața curge. Prăvăiilor cu portocale, smochine și curmale, urmează luxoasele saloane cu sticlăriile și oglinzele de Veneția, cu covoarele de Persia, cu giuvaerurile strălucitoare, cu picturile renașterii. Lumea se revarsă potop, pe străduțele înguste cât trotuarele altor orașe. Seara, la lumina electrică, Veneția e orbitoare. Atît e pământ. Alături, la un pas, Veneția din canalurile întunecate.

Pe „Punțea suspinelor", Olga urmărește trecutul falnicei cetăți. Gândul îi sboară apoi departe; sosește „noul an" în țeară. Poporul îl așteaptă plin de încredere și de speranțe. Ochilor ei apar „Călușeii", „Capra", „Irozii", cutreerând străzile, în gerul lui Decembrie, pe când în juru-i plouă, dafinii și ciprii sunt verzi.

Ca printr'un caleidoscop se desfășoară înaintea ochiului ei, icoanele magice ale copilăriei. Revede casa părintească; albeața ei strălucește într'o mare de fiori: treptele, fontâna, șura, totul este floare: iasomie, serengaș, roze, liliac, garoafe, lăcrămioare, pomi cu deosebite soiuri de fructe altoite în acelaș trunchiu — îmbrăcă tot ce e zid și gard.

Vara, de la ora 4 dimineața, până la ora de serviciu, tatăl e în grădină; mâna lui trece de la pom la pom, de la un trandafir la altul. Seara îi ajută și copiii.

Sus, casa — cu buna lor mamă — cu spuza de frați: mari, mici, de toată mâna. În colț, lângă șură, Corbu — câinele drag.

Revede apoi ziua când — în aula școalei din Iași — se despărțea tristă, de mamă. Încă e dată mai auzea — de departe — cuvintele tatălui iubit: „mult mă doare să mă despart de tine, drăguță! Dar, dacă Olguța are să fie bun, ascultător și cuminte, dacă are să învețe bine, tata n'o să fie trist, tata n'o să plîngă!"

Aci încetează fericirea ei. Tot ce urmează, durere!

De multe absurdități suferiseră în școală. Își amintea cu fiori de ea. În temnița aceea unde viața se strecura gâfuită, artificială,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum se strecura și lumina zilei în patratul zid, unde eșiseră mai toți anii afară și soare nu văzuseră, în temnița aceea unde condamnatele prindeau să muncească și numai să muncească — când cleva își lua rolul în serios — unde tot ce era viață fizică — aer, nutriment, mișcare, băi — rămânea deziderat, orcle profesorilor iubiți erau isvor de soare, de lumină, de căldură.

Dar nopțile! Nopțile acele când, în liniștea dormitorului, în somnul colegelor, ea contempla din pat, steaua pe Cer, urmărea pe Schiller, pe Lessing, pe Goethe, Hugo și-atâți mari cugetători ai omenirei! În labirintul hieroglifelor germane — cauta fetele — resăriau idei negrăit de măreți, de luminoase, atâta filozofie adîncă.

Se gândi la colege. Câte se măritaseră! Își aminti de seara — întâia în cei 8 ani de internat — când discutaseră asupra iubirii. Traducea fetelor o piesă germană. Era vorba despre-o iubire mare, nefericită. Scena — dată prin pana lui Goethe — era sguduitoare. Se născu discuție vie între ele asupra iubirii. Fenomenal! Întâia oară făptuiau astfel de crimă! Până și pedagoga aspră și incultă, se lasase târîtă în complot.. Fie care își dase părerea asupra feiului de a iubi; căzuseră de acord asupra unui punct: nu poți iubi o ființă căreia remâi strein, indiferent. Una din ele observă că Olga nu-și dase părerea. Ea nu se gândise nici o dată la iubire; îi apărea acum ca un isvor cu apă de cristal, nespus de frumos, dar prea îngândurat, prea vijelios. Cuget — respunse ea — iubirea adevarată nu e numai aceea care te face fericit, dar mai ales aceea de pe urma căreia nu poți folosi: iubești chiar fără să fii iubit! Se făcu învălmășeală: „merci de așa iubire!“ strigau unele.„E drept!“ respundeau altele. — Iubirea — reluă Olga — e un sentiment căruia nu poți comanda: e simțire ce naște — cred — din admirație; iubind o ființă, o iubesc pentru dînsa, nu pentru mine!“ — „Și dacă afli că tu — admiratoarea lui — îi ești indiferentă sau urîtă?“ „Ca să fiu urîtă, frără să-i fi făcut vre-un rău, arată caracter mic, reutăcios, — n'aș putea admira asemenea om; indiferentă dacă i-aș fi? M'aș întrista mult, nespus de mult, dar l-aș iubi, sacrificându-i-mă la nevoe. Iubești ori nu, steaua de pe Cer? Rece ca ghiața — prin depărtarea la care remâne luceaferul față cu mine — aș putea muri pentru el, n'ar tremura; totuși mi-e drag și nu-l întreb de-i sunt și eu lui!—„Durere?!“ întrebară fetele surprinse. — „Da... poate... durere...“ afirmă Olga îngândurat, ca și cum s'ar fi pătruns de o dată de adevărul ce spunea. Mai târziu citi în Schiller: „iubirea adevarată remâne aceeași, de i se dă tot, de nu i se dă nimic“.

Vai, cum se teme azi să nu adevereasca prin fapt, ceea ce afirmase în școală! Vădit, Lorescu n'o iubea! Plecase în depărtări, fără să-l revadă. Impresia puternică a streinismului, îi aminti de o dată unde se afla: pe „puntea suspinelor“! Apucă repede spre casă, pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vind în juru-i: Veneția părea moartă. Singuratec, se resfrângea lumina fanarului aprins, în apa canalului. Nici o lumină prin palate. Liniștea morții cuprinse orașul; apa numai strigă, lovind în portaluri. Resare luna, înălbind pereții. „Lin și în clipe cadențate, San Marco sinistru, miezul nopții bate!"

Aevea, tabloul marelui Eminescu.

Reintrată în otel, Olga îngenunche. Se roagă pentru tatăl ei — purtase numele celui întâi sfânt din an — trimite urare de noroc fraților și apoi în acelaș otel, în camera unde, cu câți-va ani în urmă, Lorescu deșertase până în fund, paharul durerii omenești, în preludiul noului an, pe sunetele de clopot — înalța Cerului ruga ei de noapte: fericirea lui!

A doua zi trenul alerga peste apă, peste mare, ducând pe Olga tot mai departe. Lasase mult în urmă, ciprii verzi, palatele de marmoră; trecuse de Milan — cu domu-i minunat — câmpiile erau verzi, grîul resărit. În Genua, oraș de sculptură, o lume întreagă în peatră, adormită parc, cu mii de ani în urmă, deșteptată acum peste noapte ca'n basm, o privea, îi vorbea, îi arăta calea. Atâta viață multă, atâta putere de viață, în ființele acelea de marmoră! Omul se vede mic, nimic în fața lor, el, călător prin viață! Ele, eternul! Înduioșat, face cruce și-i vine să sărute pios, urma strebună.

San Remo, Monte Carlo, Beaulieu, Villefranche, român în urmă, cu vițe, flori, stânci, cu portocali și lămâi, pe când Nisa se resfață la soare, cu buchetele de vile între palmieri, bambuși și eucaliptoși, privind albastrele valuri ale Mediteranei.

Coline pururi înflorite, munți ninși în depărtare, o împrejmuesc din toate părțile, ferind-o de ploi și de vânturi reci; soarele singur o desmiardă în voe.

Climatul luminos, temperat, uscat, pitorescul, eleganța, curățenia orașului scăldat în flori, atrag la Nisa mulțimea privilegiaților, avuții din toate părțile lumii. Englezii și Rușii predomină.

Un prelung și larg bulevard „la promenade des Anglais", umbrit de palmieri, curat ca oglinda, termnește orașul spre Mediterana, pe-o întindere de 7 kilometri. În fața lui, aruncată în mare, o singură casă: „palais de la Jetée". În saloanele acestui palat, streinii și Nisenii ascultă gratuit, diminețile, accentele unei orchestre minunate, perdute în murmurul valurilor cari se sbat sub picioarele lor. Pe bulevard, vilele milionarilor, la spatele lui, grădina publică și piața principală „Massena", apoi orașul. Vilele lui dispar sub ploaea de flori și de verdeață. Edera și trandafirii îmbracă zidurile, vanilia gardurile, violetele de Parma cărările, maslinii pașnici, palmierii în evantail, eucaliptoșii umbritori, șoselele. Ficuși cât vișini, leandri cât sălcii, camelii cât persici, roze, vanilie, garoafe, stânjinei albi ca crinii, încotro întorci privirea: în grădină, pe strade, la ferestre, în balcoane, pretutindeni în camere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Prăvăliile sunt uriețe sere de flori: copaci de liliac alb, de camelii și tot felul de plante exotice. Arcadele-strade sunt galerii de picturi, de giuvaeruri, scăldate în marea de lumină electrică. Deasupra lor, reclamele în litere-boeuri de foc: „Vara la Aix-les-bains", „Priviți îndărăt", etc.

Stradele pavate, curate, spalate în fie ce dimineață, sunt furnicare de mii de trecători, de automobile, camioane, omnibuse, tramvae, biciclete și tot felul de trăsuri. O primăvară eternă îmbracă zilnic orașul în haină de serbătoare. Paserile cântă, albinele mierese, fluturii sbor, lumea încacă stradele. „Primblarea Englezilor" devine un imens caleidoscop viu, internațional. Englezii cu lornetele, își primblă splecnul lor pe valurile mării. Rușii, înfrigurate paseri de nord, alearga stol pe bulevard: „resboi? s'a declarat resboiul?" întreabă, înfrigurați de neliniște. Germanii tacticoși, Francezii comozi — ca la ei acasă — Italienii nalți, bruni, frumoși, Greci — iuți la vorbă și la mers — Turci cu fesuri roșii, Români, Algerieni, Arabi, Senegalieni — cu mantii albe, lungi, cu turbane albe în jurul fesului roș. Americance, cu snopi de flori la pept, Australience în pelacoave, c'un vârtej de pene resboite pe cap, drept pălărie. Negri — avocați, doctori, studenți — înjobenați, înmănușați, la fel în port și chip — aevea statui negre — se mișc, rid, vorbesc; dinții albi și buzele roșii, îi apropie de oameni.

Milionari, multimilionari, principi și principese, duci și ducese, poeți, filozofi, artiști, intelectuali, își desfășoară zilnic la mare, lumea lor de gânduri, de simțiri. Alături de orașul nou — zis al streinilor — se găsește cel vechi — Nisa Niseenilor — cu diferitele autorități.

Olga luă loc în pensiune, cu patru lei pe zi, masa și casa. Stăpâna vilei era văduva unui conte.

Grădina D-nei de Rioux era un parc de 3 mii portocali și lămâi, alincați, irigați. Printre ei, palmieri, bambuși, piperi, maslini, vișini, persici, caiși, pruni, aproape de casă, olendri, camelii, irisi albi, roze, totul înflorit.

Olga își petrecea toată ziua printre flori și copaci, scriind și lucrând. Briza mării adia prin grădină, clătina palmierii, îi răcorea fruntea. Trupește se întări mult. Îi reveni somnul. Sufletul însă îi era atins, lânced și doctorii nu-i puteau ajuta. Departarea îi mărea dorul: scrisorile din țeară nu i-l alinau. Rozeanu îi trămise o ilustrată, îi ura fericire: Olga nu-i respunse. Lorescu însă, omul dort... tăcea. Il revedea în vizitele-i de peste zi, dispărînd fugar, la vre-un colț de stradă, în goana trăsurii — chemat la căpătâiul unui lânced — ori lucrând seara, până târziu, sub lumina lampei. Se gândi să-i trimeată un strop din frumosul ce-o împresura pe ea. Așeză într'o cutie flori, portocale și lămâi aurii, pe ramura verde, ruptă din pom. Când să scrie adresa, simți stinghereala pasului ei:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

ce-avea să cugete Lorescu despre ea? Cum avea s'o judece? Nu, mai bine să renunțe! Florile s'au dus să împodobească o logodnică, tristețea remase lângă ea, împachetând florile, Olga scria: „în oraș se serbătorește sosirea maestății sale, Carnavalul 32-lea! S'au cheltuit sute de mii! Streini și Nisceni îl așteptau cu nerabdare. În mijlocul a mii de oameni, într'un car de triumf, urmat de-o măreață suită de figuri istorice, legendare, sosește Măria Sa. Otelurile sunt pline, prețurile fabuloase! Măștile umplu stradele; pe ele, bătae generală cu confetti; unele, de gips, biciuesc rău figura; trecătorii poartă mască.

Maestatea, urmată de suită, se primblă. Tinăr, bătrân, copil, localnic, strein, print, lucrător, mascat ori nu, se bat cu cei din suită, se bat între ei, jos, în latul și în lungul stradelor. Beți de soare, de lumină, de trai ușor, sonin, înoată în valuri de confetti, bătându-se cu focul Francezului!

Dar iată, începe o bătae cu flori. Măști, care, trăsuri, totul e scaldat în flori. Prelungul bulevard e numai floare. Liliac alb, trandafiri, violete, camelii, garoafe, micșunele și tot felul de flori, îmbracă trăsurile — prefăcute ca prin vrajă — în minunate lire, lebede, corăbii de flori, premiate cu bandiere tot atît de frumoase.

Teatrele, balurile mascate, țin până dimineața, ca să reîncarpă seara".

In ziarul ei adăugă: „mă 'ntorc tot atât de tristă, cum am plecat. Nici privelișteа acelei mări de flori și de figuri, nici valurile Mediteranei, nici frumoasa grădină de aci, cu palmieri în evantail, cu violete pe cărări, cu roze — umbritoare gardurilor și edera copacilor — edera care-mi amintește una dintre cele mai frumoase comparații ale Carmen Sylvei: „nous, nous autres femmes, nous sommes comme le lyerre qui meurt où elle s'attache" [1]) — nimic nu poate duce strop de lumină, de senin, în sufletul meu! Tristețea de pe morminte îmi învelue chip și suflet, întunecată ca locurile de pe unde vine. Zadarnic zevorese ușa; zadarnic anunț lipsa „tuturor" de-acasă! Pătrunde prin ferestre, prin spațiul camerii, se așează nepoftită, pe pat, pe mese, pe cărți, până și pe flori.

Pentru ce sunt atît de tristă? Doresc ceva? Țeara! Acel surd, ascuns, departat „chez-soi?" Ce nebunie! Aci, în America, în țeară, nu-i acelaș lucru? Câte-va cărți, câte-va flori, câtova chipuri iubite pe pereți, nu ești chez-toi? Mai mult de cât atît, ai unde-va? Lasat-ai în urmă altăceva? Lacrima unei mame, dorul unui tată? Atunci...? Dureros de trist e dorul de țeară, când golul și streinismul te-așteaptă în ea...! Scară. Lucceaferul veghiază depărtările. Pribeag solitar pe Cer, privește printre palmieri, la pribeagul solitar de pe pământ. Iată ceva din țeară... prietenul meu, singuru-mi prieten... El îmi cunoaște gânduri și simțiri. Mă doare că le știe; până când citi-le-va în mine? Până când viața de pustnic?

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In pensiune se găseau încă vre-o zece familii. Francezi, Prusieni, Ruși, o marchiză germancă și o domnișoară din Petersburg, Madelena Delleville. Naltă, blondă, frumoasă. Madelena păru Olgăi sorioasă, sinceră și bună. Vizitară împreună orașul. Madelena avea să treacă într'un otel de rangul I, c'o familie din Petersburg. Își luase remas bun, își mutase lucrurile, când Olga intră în camera ei; n'o găsi, observă un seltar deschis și 'n el un teanc de scrisori; teanc de iubire, prinse după titlu. Mirată, cum de le uitase, le luă fără să-și arunce ochiul asupra cuprinsului și le strînse. Peste jumătate oră, D-ra Delleville veni într'un suflet. Găsindu-le la Olga, respiră ușurată, mulțumindu-i călduros: „crau scrisele acolo, zise ea, sunt localnică și n'aș fi voit să intre în mâna proprietarei. Vă surprinde că sunt Nisecancă? Vai, dragă D-ră, am suferit mult aici! Vezi — nu știu cum se face — îmi inspiri atâta încredere, parc că ne-am cunoaște de ani! Mergi să ne primblăm? In cale îți voi povesti tot?

— Să ieșim; nu doresc însă să-ți rescolesc amintiri triste, știu cât dor! respunse Olga, voind s'o cruțe.

— Nu, nu! Mi se pare că'n voi am găsit o prietenă...! Cine știe dacă nu-mi veți fi de ajutor....'

— Ascult dar cu plăcere și doresc din toată inima să vă fiu de folos!

Se așezară pe o bancă, în fața mării și Madelena îi povesti: am avut o viață tristă. Tatăl meu— sculptor—muri, lăsându-mi atâta stare cât să pot trăi de azi pe mâne, cu foarte mare chibzuire. Mama avea să folosească de administrarea banilor până la căsătoria mea și dac'ar fi voit — tata mă rugase — putea să remâe toată viața cu mine. De-atunci sunt 10 ani. E încă tînără și frumoasă. Am avut două partide: mi le a îndepartat, calomniindu-mă. In timpul din urmă, un comerciant tînăr, frumos, cult, cu stare și bine văzut, îmi ceru mâna. Primii cu mulțumire. Ne logodirăm. Așteptam momentul când să-l pot ruga să trecem mamei ceva din venitul meu, dacă nu tot. Ce să-ți spun? Mi-i silă să revin asupra unor lucruri atât de urîte! Mama mi-l răpi. Desgustată, primii astă toamnă, locul de D-ră de companie pe lângă o D-nă rusă din cea mai înaltă aristocrație. Locuesc cu ei, la Petersburg. Familia contelui Serghei vine aci pentru carnă și m'au trimis, să le ocup un apartament. Peste trei zile sosesc și dînșii. Sunt buni cu mine, am tot ce-mi lipsește și 100 lei lunar. Scrisorile ce-ai fost bună să mi le stringi, sunt de la fostul meu logodnic; rosteam prin ele să i le trimit, când fui chemată la telefon, de familia Serghei, opriți la Riviera. Zorită cu expedierea lucrurilor de-aci, uitai scrisorile. N'aș fi dorit ca D-na de gasdă să mi le citească; de-ar fi putut tălmăci în rău și... se poate ca cine-va, un domn... să vie aici, să se infor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moze de mine! Te miri poate, auzindu-mă vorbind de un domn: ce curios! Să fie oare un destin în viața fie cărui om? Să fie numai întâmplarea? În drumul către Rusia, am întâlnit un Român. Tinăr, frumos, deștept, mi-a arătat o simpatie vie. Firește, m'am pus, temei pe ceea ce-mi arăta, când dușcam — puțin mai înainte — o lecție atât de crudă! Venind acum spre Nisa, pe cine crezi c'am întâlnit în Viena? Pe domnul român! Va fi fiind adevăr? Va fi fiind mincinună? Imi spune că nu m'a uitat; s'a pedepsit singur, zice, lăsându-mă atunci să plec în Rusia, când l-așĭ fi putut întovărăși. Sunt singura ființă — prețindc — care i-a ocupat gândurile în mod serios și fără care nu poate trăi. De astă dată hotărîtor, nu mă va mai lasa să mă reîntorc. M'a rugat să-i dau adresa vilei unde aveam să trag. Eri l-am zărit pe aci, poate vrea să ia oare cari informații despre mine.

— Ai lăsat noua adresă gasdei?

— Da, în otelul Garibaldi, am camera mea. Dacă gândurile îi sunt curate, îl urmez.

— Bine-ai făcut că mi-ai spus; știu ce să vorbesc D-nei de gasdă și cum după ameaza lucrez tot timpul în grădină, s'ar putea să am norocul de a vedea și a vorbi acelui domn; fiind Român, va pune oare care temei pe cuvintele mele. Ca să-ți spun drept, nu găsesc însă înțelept să-ți unești viața c'un om pe care nu-l cunoști, străin și să-l urmezi încă în altă țeară; dacă însă preferi situația aceasta și el e sincer, doresc din toată inima să te știu fericită!

— Il cred sincer: de altfel nu trăesc și acum între străini?

— Nu-i același lucru; dar firește, să fie el sincer! Nu-i cunosc figura; aș căuta chiar să-i vorbesc!

— Am să vi-l arăt pe bulevard; o, presimțiți c'am întâlnit o prietenă...! Providența v'a scos în calea mea! Veți veni pe la noua mea locuință? -Neîndoelnic și doresc să fim prevestitoare de bine! Franceza-i mulțumi și se 'ndepărtă.

Olga urma să se ducă dimineții la mare. Asculta simfonia muzicei omenești, pierdută în acea a mării, privea valurile furioase cum veneau gramadă, se ridicau amenințătoare, unele peste altele, aruncându-se asupra plajei într'un potop vijelios de torente albe și spumoase, ca o dantelă de zapadă. Plouase câte-va zile. Mediterana nu mai era marea liniștită, senină, pururi albastră, surizetoare la soare. Albastră era și acum, albastră ca Cerul; briele albe de spumă arătau însă urmele furtunei de peste noapte. Peste valurile înfuriate, rîndunelele de mare își fâlfâiau sborul.

In serile senine, de pe terasa, vasta grădină aeriană, a palatului de pe mare, ca contempla luna resărind din valuri; deasupra lor, pâlpâea luceafărul.

De la opt seara, orașul e aproape mort, ca și Veneția. Teatrele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însă desfășoară averea milionarilor, talentele artiștilor, pe când în umbra stradei nu rare ori se făptuesc jafuri și omoruri. Eterna goană după ban!

Împreună cu Madelena, Olga vizită localitățile învecinate: Monton, Cannes, Beaulieu — frumos cum numele-l arată — tînărul Villefranche, Monaco, cu faimosul Monte Carlo. Din aur și marmoră, c'un lux ca din povești — vast salon în natură — se 'nalță periculosul cazin deasupra Mediteranei. Pe mesele lui, grămezi de aur dispar într'o secundă; la porțile lui, figuri cadaverice — milionari cari și au perdut cel din urmă ban — sunt ispitiți, nenorociți, de liniștea, de adîncul mării de sub ochii lor.

Madelena vorbi din nou Olgăi despre Riureanu, i-l arătă pe bulevard. Simpatia fetei pentru dînsul creștea; ea stăruea de dînsa să părăsească familia rusă, unde era privită ca în familie, să-l întovărășească în România.

— Ești încredințată de seriozitatea lui? întrebă Olga — de onestitatea promisiunii ce-ți face? Nu e fluturul oprit pentru moment la floarea din cale, sburător — mâne — la alta?

— Iubirea ce-mi arată, nu cred să fie falșă!

— Dar statornică? Dragă D-ră Delleville, dacă-mi dai voe, te-aș sfătui să nu te lași în voea acestei simpatii; terminește-o acum, când nu ești prinsă de ea, când judecata poate încă vorbi; cel puțin ești sigură de căsătorie, înainte de a părăsi familia rusă? Dacă e sincer și-atât de pasionat, pentru ce nu faceți căsătoria aci?

— Nu se poate — zice — sunt de îndeplinit multe formalități.

— Nu se poate într'un interval prea scurt, se poate în unul mai lung; vă puteți căsători apoi la Paris, în fața consulatului nostru, cu formalități mult mai ușoare, cred; dacă ai acolo pe cine-va, interesează-te! Încă o dată te sfătuesc, nu te încrede, nu te lasa stăpânită de simpatie!

— Tinerii români nu-și țin cuvîntul?

— Din nefericire, năvălit-a și la noi imoralitatea timpului; domnii își au morala lor aparte, morală descrisă foarte bine de una din femeile voastre ilustre, D-na de Staël: „barbații pot trece de buni, provocând totuși femeilor cea mai sfâșietoare durere pe care e în stare un om muritor s'o provoace altuia; pot trece de onești, drepți, înșelând totuși: pot primi de la o femee servicii și devotament cari, între ei, i-ar lega până la moarte; de ele se îndepărtează însă, atribuind totul amorului, ca și cum un sentiment mai mult, ar putea micșura prețul celorlalte! Sunt tirani, egoiști, afemeiați și nerecunoscători". Morala acestei societăți există și la noi. Dacă gândul lui e să se distreze, cum remâi? Dacă sincer acum, pedicele de mai târziu, opuneau familiei — va fi, probabil — face-il-vor să renunțe? L-ai întrebat din ce oraș e?

— Nu, la ce bun?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivania.ro/mdrr1901-1932

— Tacă vrei și pot, culeg informații...?

— Cât ești de bună! Fă-o, fă-o te rog! respunse Franceza, tristă până atunci.

A doua zi Madelena îi aducea respunsul: Riureanu locuia în Brăila; Olga avea acolo o colegă căsătorită, îi scrise.

* * *

— Resboi! resboi! strigau într'o dimineață chipeșii trecători de pe bulevard. Mulțimea alerga într'un suflet, la agenția unde sosise telegrama.

Era drept. Isbucnise resboiul ruso-japonez. Pe fața Rușilor, mai ales a doamnelor, se vedeau frigurile neliniștei.

Trenurile din Nisa transportau în fie care zi, mulțime de familii. Contele Serghei se pregătea să plece.

— Ce mă fac? întrebă Madelena Delleville pe Olga. Riureanu zice să remân!

— Pune-i condiția căsătoriei acum, îndată!

— Uite rîndurile lui: mă cheamă la dînsul, să putem vorbi liniștiți.

— Nu-i bine să te duci; sunt atâtea locuri retrase pe-aici....: pentru ce tocmai la el acasă?

— Sunt nevoită să mă duc. Eri mi-a luat inelul ce-l aveam de la tata; dacă țin să-l păstrez — zice — să mă duc să-l iau..... Mai la urmă, ce mă așteaptă? Viața de guvernantă! Tinerețea se duce; studii n'am, de zestre nu poate fi vorba. Cu el, voi fi cel puțin în casa mea.....

Olga o privi lung. O vedea între virtute și calea rea; era descurajată, avea nevoe de putere morală, de sprijinul cui-va.

— Ce te așteaptă? zise tare. Frumusețea și virtutea la un loc, crezi care, nu fac o zestre? Se poate să remâe neresplătite până la urmă? Nu, te înșeli! Ai 27 ani, ești încă tânără; viața te așteaptă de acum înainte; tocmai că ești saracă, ai nevoe de virtute. Cine știe peste ce noroc poți da în casa unde te afli?! Intâlnești tineri avuți; între ei toți, s'ar putea găsi unul cu mai multă inimă, care să prețuiască ceea ce ai.

— De ce nu s'a găsit până acum?

— Ce e o jumătate an...? nimic!

— Chiar de n'ar fi să ne căsătorim acum, cu timpul sper să-l fac să mă ia.

— Se poate întâmpla, nu zic nu; în genere însă experiența din juru-ne e alta. Acest domn te vrea acum; e în stare să facă sacrificiu: asigură-ți viitorul: impune-i-l, dacă lucrul îi e sacrificiu! Nu-l face acum, nici atât mai târziu! Va petrece frumos pe coasta de azur; momentul sosit, va pleca, lăsându-te unde te-a găsit! Ce te vei face? Dar încă dacă mizeriei sufletești, se va adă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uga culmea nenorocirei, să dai viața unei ființe nenorocite ca și mamă-sa? Cum îți voi câștiga atunci pânea? Și crede-mă, mult mai dulce e bucățica săracului, câștigată curat, de cât masa luxoasă și neonestă!

— Dar inelul meu e la dînsul! De nu mă duc, nu-l mai văd!?

— Ți-a dat mijlocul să-l poți judeca: e onest ceea ce face? Te silește să te duci! Ascultă, dragă D-ră: întâmplarea sau destinul, credeai, v'a pus încă o dată față în față; pentru atâta lucru, nu cred să se fi însărcinat destinul! Cred însă altceva: geniul bun al tatălui D-tale îți vorbește prin mine: inelul poate măsura caracterul acestui domn; neducându-te, ți-l va trimite, ți-l va aduce singur; dacă nu... pricepi cu cine ai avut de-afface! Ca și mine, crezi în altă viață. Nu te întrebi cum ai pângări amintirea tatălui, făcând dintr'un talisman sfânt, puntea către mizerie?

Madelena tăcea, privea marea, resucindu-și nervos, degetele. În acel moment un diet infirm se târa în genunchi pe bulevard, oferind ziare trecătorilor: „Micul Nisceз! Sinuciderea unei tinere Belgiene!" anunța vocea lui tristă.

Olga cumpără ziarul, din mulțumirea cu care da banul acelui nefericit, cât și pentru drama ce cuprindea. Zări curând: *„Drama din strada Dante. 9. O tânără față de 24 ani s'a sinucis la picioarele amantului ei, care voia s'o părăsească!"* Un fior o străbătu; puse ziarul sub ochii Madelenei: să citim împreună, voești? Ziarul povestea: „Iubirea ce simțea pentru dînsul, era adevarată și nevindecabilă. Luase aventura în serios, se adâncise într'un vis imposibil. El, obosit de ea, se hotărî s'o deștepte din acel vis. Cu trei zile în urmă, anunță fetei dorința părinților să rupă cu dînsa, voința lui să li se supue. Sarmana fată ramase înfiorată! Îl imploră s'o refie; promise să-l asculte orbește, fără să murmure! Două zile de rugăminți, de lacrimi! Hotărîrea lui Alfred B. fu nestrămutată; era ruptura fatală, concedierea!

Alaltăeri seara, tânăra Marie Barbe reveni la el. Voia să facă o nouă încercare. Îl aștepta la portar până la miezul nopții. În fața desperării ei, portarul și nevastă-sa găsiră cuvinte de mângâere, de încurajare. Nimic n'o putu scoate din adâncul tristeții ei: „vin să-l întreb încă o dată: încuviințează să remân lângă dînsul? Dacă nu... mâne nu voi mai fi aci...!" Ei credeau că s'ar întoarce în Belgia.

Tinărul sosi. Îl urmă în cameră. Ce se va fi petrecut între ei până la zi? El se culcă. Timp de 7 ore, îmbrăcată cum era, se târî în genunchi la patul lui, plângând, rugând, implorând! Ah, încheierea plângătoare a unei idile! Acest „adio" prelungit în noapte, sub lumina lampei! Ce coșmar pentru cel care nu voia să cedeze!

Către 7 ore dimineața, Alfred B. se repezi, furtunatec, pe ușă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

dând alarma: fata se otrăvise cu 6 pastile de sublimat corosiv, decâte un gram fie care. Le luase din trusa lui, pe când il ruga.

Alergară în cameră. Fata lunecase jos, lângă pat. Avea ochii roşii de plâns. Nici un geamăt, nici un ţipăt — părea că n'ar fi suferit; faţa numai îi era îmbujorată, respiraţia repede, gura, buzele, trandafirii.

Tânărul, cunoscând cantitatea mare ce luase, chemă grabnic un doctor. Veni un medic vecin; îi dete să bea apă caldă şi-i prescrise contra otravă. Tânăra le respinse; rezistă tuturor rugăminţelor; încercară cu sila; nu-i putură da de cât o cantitate foarte mică.

— „Nu, nu iau nimic!" îngână cu vocea îndurerată şi, adresându-se medicului: spune-mi doctore; mai e mult până să mor?

Veniră crampele puternice, urmate de convulsiunile corpului. Trăsăturile feţii se crispară, o paliditate de moarte i se întinse pe chip. Îşi duse mâna la inimă, tremură din cap până'n picioare, încercă să păşească, căzu jos, pe parchet. Trăia încă. Se ridică cu multă sforţare pe genunchi, atrase lângă dinsa, pe cel pentru care muria: amice, dă-mi mâna! In curând plec! Nu ne vom mai vedea! Îşi rezimă frumosu-i cap pe umerul tânărului. Ochii ei mari se adumbriră ca sub o perdea: încă o convulsie.... şi totul încetă. Fu transportată la morgă: părinţii înştiinţaţi telegrafic, au înmormântat-o azi".

Ziarul mai da câte-va lămuriri asupra amănăruntă: ea, unicul copil al unor mici comercianţi, oameni foarte cum se cade; el, dintr'o familie avută. Legătura dintre ei dăinuia de trei ani. Tânărului, urându-i-se cu ea, plecase pe Coasta de Azur: Maria Barbe îl urmase.

Olga încetă de citit; Madelena plângea. — „Ce zici, întrebă ea întâi, de onestitatea, de omenia domnilor faţă de femei? Observi limbajul ziarului: *ea luase aventura în serios. El se hotărî — bine voi — s'o deştepte, ca din somn; s'o concedieze*, ca pe-o servitoare! Nu mai avea nevoe de serviciile ei! Ce *vis urât — coşmar*, zice ziarul — *pentru cel care nu voia să cedeze!*

Pentru dinsul, coşmarul! Pentru dinsul, criminalul de salon, de-o mie de ori mai şiret, mai crud de cât asasinul! Acesta loveşte corpul: moartea lui, aduce încetarea suferinţii. Celalt loveşte simţirea, sufletul, cugetarea; răneşte ce e mai adânc, mai nobil, mai sfânt în ea, fără ca moartea fizică să urmeze! Rana picură şi nu se închide; dureroa sângeră şi nu încearcă! Vrei să uiţi, nu poţi! Vrei să nu gândeşti, gândeşti şi mai mult!

Era frumoasă, simţire aleasă! Îi aneţi capul cu cuvinte dulci, cu jurăminte; îi fură gânduri, linişte, onoare—singura-i avere—o-făcu să-l adore şi când ea îi iubeşte mai adânc, el bine voeşte s'o deştepte, s'o concedieze....!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Câte crime de acestea în civilizația cu care ne fălim! În toate zilele, în mijlocul nostru, fără ca justiția, societatea, să ia vre-o măsură, fără ca vinovatul să fie urmărit!

— Da, crima aceasta se petrece în Europa civilizată...! îngână Madelena.

În aceeași zi dînsa și Olga se duceau la cimitir. În somptuosul locaș al morții, care, pământ și el, deosebește încă avut de sarac, un mormînt proaspăt, pe-o alee retrasă, le arată locul unde dormea fetița aceea dragă, Maria Barbe. Îl îmbrăcară în crengi de liliac și de roze. Se rugară pentru ea.

La câteva minute după ele, o familie în negru, se îndrepta pe aceeași alee. Erau părinții moartei. Mama șovăia la fie care pas, tatăl o susținea, purtând vasul cu apă sfințită. Ajunși la mormînt, mama scoase un reget ca de fiară rănită și căzu fără simțire. Madelena avea colonie, o făcu să inspire, Olga o frecă pe frunte, pe tâmple, îi turnă apă rece în cap. Se deșteptă. Șiroae de lacrimi îi scaldau fața: „draga, drăguța mea Marie? Unde ești? Unde? Șopti. Ne rugaseși atât de mult să te lăsăm! Știam că vii la moarte? Plînsul îi înăbuși cuvintele. Tatăl sdrobit, îngenunchiat, strepungea pământul cu privirea, s'o vadă încă, s'o regăsească. Fetele stăteau tăcute, la o parte.

— „Mizerabilul!“ reconi mama într'un târziu, mizerabilul! A pângărit florile aceste! Voi să le smulgă.

— Noi le-am adus, D-nă! interveniră fetele.

— D-voastră? Dar cine sunteți D-voastră? Ați cunoscut pe Marie? Ați văzut-o în viață? rosti de o dată însuflețită, c'un fulger de lumină în ochi. A suferit mult? Sarmana, sarmana mea fetiță! Era atât de bună, atât de cuminte! Iar începu să plângă. O luară cu amovoe, o duseră la trăsură. Peste trei zile părinții plecau îndărăt; banul, acest metal uricios, nu le îngădui să ia cu dînșii, corpul copilului lor.

La două zile după aceasta, Olga și Madelena intrau din nou în cimitir. Madelena cu flori, Olga c'un penel și vopseli. Scrise pe cruce:

Vei putea în lume mult să relăcești,
Aur chiar, naive, ai să mai găsești,
Inima ei însă n'ai s'o plămădești!

Aruncați-i roze și crini pe mormînt!
Inse-și roză eri, — astă-zi e pământ!

Mai jos: nefericitei fetițe belgiene, stinsă în floarea vieții, prin tradarea logodnicului ei! Două surori de suferință: o Româncă, o Franceză.

Nefericirea Mariei Barbe înfioră pe Madelena. Informațiile culese de colega Olgăi, erau nepriincioase lui Riuroanu. D-ra Del-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

leville nu se mai duse la otel, după inel; îi scrise. Primi inelul. A doua zi era în tren spre Rusia. La un an după aceasta, Olga primi un pachet din Petersburg. O candelă mică de aur, cuprindea un bilet: „ai fost geniul meu bun. Fac o partidă strălucită. Mă căsătoresc cu vărul D-nei Serghei. Întors rănit din resboi, orfan, veni la ei. Căutarea, devotamentul meu, l-au mișcat. În momentul când vei primi candela, voi fi contesa Mihailov. Cerul să-ți lumineze calea spre fericire, cum ai luminat-o pe a mea! Prietenă mult recunoscătoare, *Madelena.*

* * *

Revenise April. De prin Februar temperatura se înduleise simțitor; vegetația climelor temperate înflorind, adăuga la potopul de flori și verdeață. Odată cu April, lămâii și portocalii în floare, îndantelau grădinele, parfumau aerul, dodeau orașului iluzia unei nețermurite mări de flori. Olga se simțea înviorată, cucerită de cântecul tinereței.

Era septămâna Patemilor, Vinerea sfântă a catolicilor sau „Aerul". (1) Olga se duse la denie. În biserică în negru, peste tot în negru, în fundul unei bolte întunecate, între mii și mii de făclii aprinse, sub ploaia razelor de soare, care-i scaldă chipul, în mijlocul florilor albe ce-i veghiază mormîntul, Christ doarme: ispășește pe Cruce, retăcirea: reutatea omului. Sub picioarele lui, reoca peatră a mormîntului.

Două zeci secole de la moartea lui! Încă 20 pământului, cugetă Olga, să poată ajunge înălțimea idealului lui moral!

A doua zi, Sâmbăta Învierii, ai casei erau duși toți la biserică. Un amurg minunat; resărise luna. Briza abia adia; printr'un palmier, luceaforul privea. Olga, între portocali, își stringea lucrul, să plece la biserică. Soneria portiții anunță pe postaș. Luă singură scrisoarea. Era din țeară. Numele Duței jos, o înfioră. Întâia oară îi scria. Presimțea o nenorocire. Abia citi câte-va rânduri, genunchii i se înnuiară. Scrisoarea zicea: „Domnișoară, află că fratele D-tale, Dr. Grigoriu, se află în închisoare, ca să-ți poată îndeplini pofta de bani. să te întreție în streinatate!" Urma după aceasta vârtej de cuvinte crude, lașe, nedrepte, menite fie care să tae, să învenineze. Tot ce urma însă nu-i mai putea face reu. Cele întâi rânduri îi anunțau nenorocirea cea mai cumplită, căzută asupra fratelui drag.

Mult timp remase cu fața în mâni, pe trunchiul de copac îmbrățișat de ederă, pe care se așezase. Trăsnetul fulgerase asupră-i, arsese. Durerea nu-i putea smulge lacrimi. Năvalnic se ciocnea

1) „Le tombeau", l'épitafe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gândurile. Se scoală, se afundă prin alcele de portocali, căutând să prindă firul lucrurilor. Ce se petrecuse în țeară? Virgiliu fusese numit medic recrutor; era oare bănuit, acuzat de ceva? El?! Cu neputință! Cât o privea, trăia cu banii ei; îi oferise drept și dînsul, 400 lei; ar fi putut fărîșui neregule pentru acești 400 lei? Avut-a nevoe de așa ceva? Îi sta în fire? De negândit! Totuși, nenorocirea românească! Scrisoarea o anunța scurt, fără înconjur, fără deslușire, fără un adaos asupra sănătății, moralului lui....!

Junghiul morții trecut, găsi puterea să plece. După greutățile neprevăzute ale drumului, se afla în trenul spre Fiume. În urmă, mult în urmă, frumoasele ținuturi ale Mediteranei; negură rece spre Adriatica, zăpadă, viguroșii brazi pe culmele munților, dincolo de Fiume. Spre Posta câmpul era verde, arborii dădeau frunza, primavara revenea și pe la Carpați.

Dacă neliniștea, disperarea nu i-ar fi încătușat sufletul, Olga ar fi simțit o clipă, părerea de rău după soare și flori, scântee de mulțumire pentru întoarcerea în țeară.

Trenul se oprește. O stație mică, în dreapta, în stînga câte-va căsuțe, o biserică ortodoxă. Trag clopotele. E noaptea învierii! Cum ar voi s'alerge până la biserică, să plîngă sub bolta înțelepciunii și a dreptății, să destăinuiască zidurilor, durerea ei!

Iar i se duc gândurile departe, în copilărie. Revede icoana luminoasă a părinților, școala, profesorii dragi, pupitrul cu salcâmul din stânga ferestrii, vacanțiile de Paști, cu serile de denii, pe frați... și pe el... pe Virgiliu! Unde, cum, ce fel petrece el noaptea aceasta?! O, cum de încet merge trenul! Ar vea s'alerge singură, ca vîntul și ca gândul! „Noapte, fii binecuvîntată, șoptește ea, sub scutul tău, când călătorii dorm, lacrămile pot curge!"

Dimineața e în Brașov. Cu toată stăpânirea și uniformele streine, cu toți Këz, Hoj, Doj și Jöck, casele bătrânești la poalele munților, unele strade, un „bună dimineața", „salutare", „ce mai faci?", te întâmpină cum intri. Olga privește cotatra lui Mihai. De n'ar fi fost tristă, ar fi devenit. Vederea acestei mândre Transilvanii despărțită și iar revenită, perdută din nou pentru secole, nu poate să nu doară pe fie care Român.

Din Brașov erau patru în vagon. Un negustător italian, cu care venise din Milan, un Român-Transilvănean devenit Ungur și-un Transilvănean din București. Românul-Ungur nu-și putea cântări ura pentru Români, nici după Predeal. Tot ce vedea era rău: oamenii neoneștî, moneda chinezească, trenurile mizerabile! Destul de priceput, știa s'atace. Bucureșteanul-transilvănean îi respundea cu spirit, tact și eleganță, bătând pe renegat cu propriile lui arme.

Olga era prea tristă să poată lua parte la luptă, pe de altă parte, Bucureșteanul n'avea nevoe de ajutor. Cum se întorcea însă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de prin depărtări și văzuse multe, putu fi de folos. Chinul lui Mefistofel, zărind crucea, suferi renegatul când, venind vorba despre vacanția de Paști încetată la Catolici, Olga îl întrebă cum se face că, învățător, se afla pe drum? — „Dar dommul e Român! respunse Bucureșteanul: toți, absolut toți, prin părțile acestea, suntem Români!

— Vă crezusem Un... gur...! respunse Olga mirată și glasul ei resfrânge uluiala c'auzise un Român vorbind despre frați, așa cum se rostise el.

Mai târziu, cei doi Români avură mulțumirea să-l vadă trecând de la dispreț la stimă, de la vrăjmășie la ceva dragoste, plăcându-se la noi, interesându-se de portul, de datinele fraților din țeară. Lua acum apărarea Transilvănenilor împotriva Românilor din regat. Lupta se schimbase: inimosul Bucureștean trecuse de partea lui. Amândoi învinovățeau pe Românii din România liberă de nepasare, de lipsă de iubire pentru frați: „Grecii omoară pe Macedoneni, Ungurii omoară pe Transilvăneni, ce fac cei din regat?

— Protestează!

— Nu-i de ajuns! Ar putea impune omenie și respect Rusului pentru Basarabia, Neamțului pentru Bucovina! Ce să mai zic de sălbateicii Unguri? Acești nemeși medievali, urma Bucureșteanul din ce în ce mai aprins au dovedit de curând încă o dată lumii, că strănepoții lui Atila, tot barbari au remas! În alegerile generale pentru Cameră, ca să nimicească partidul român, care lupta pentru apărarea celui mai sfânt drept: acela de a trăi în limba și credința lui strămoșească, au făptuit cele mai cumplite apăsări, cea mai fioroasă samavolnicie, înăbușind în sânge libera voință a poporului român! Jandarmii lor selbateci au tras fără milă în alegătorii români, împușcând oameni nevinovați, pe urma cărora au remas în ruină familii întregi; peste cadavrele lor, peste lacrimele nenorociților orfani, trec nepăsători și veseli, candidații neamului ungurese!

Șovinismul lor hunic nu îngădue altui popor dreptul de *a fi*, de cât ca maghiar! De prisos să înșir asupririle ce îndur frații noștri, mai ales luptătorii, ziariștii, cari vor s'arate lumii civilizate dreptele cereri ale Românlor! Cu sutele, se numeră anii lor de închisoare, iar amenda în bani, nu se poate calcula! Ei bine, ororile făptuite de Unguri împotriva fraților noștri, sunt o sfruntare aruncată și nouă, celor din regat!

— Selbătăciile lor asupra fraților noștri, respunse Olga, au provocat furtună de indignare în sufletele noastre! Românii din țeară, văzui în ziare, au privit ca datorie supremă s'arate fraților Transilvăneni că durerea lor e a noastră, lacrimele lor, ale noastre! Adunați în toate orașele țerii, au înfierat selbătăciile unguresti! Liga noastră culturală protestează!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Îmbucurător, totuşi cuvintele nu sunt destule; fapte, fapte!

— Fraţii Transilvăneni au fost totdeauna îmbrăţişaţi de noi. Li s'a deschis posturi, au fost ajutaţi cu fonduri.

— Nu-i destul. Spune-mi te rog: se învaţă în şcoalele româneşti din regat, dialectele fraţilor noştri? Se fac compuneri, se ţin convorbiri în aceste dialecte? Nu! Abia figurează, drept curiozitate, în două, trei pagini, la urma unei antologii! Limba noastră e saracă, împestriţată cu potopul slavismelor urîte şi greoae; cum am câştiga dacă, studiind dialectele fraţilor, am lua cuvintele lor frumoase, latine, în locul acelora cari nu-s româneşti, ci slave!

— Da, aici aveţi dreptate! Prin înrîurirea slavă am perdut patru dintre vocalele cele mai frumoase: a, e, i, o, prefăcute — nenumărate sunt cuvintele — în ă şi â, greoiul, asprul ă! Tindem chiar să le prefacem mereu şi fără slavilă, îndepărtându-ne de frumoasele vocale sonore, armonioase şi puternice, rămase în sora italiană: zicem: străin, sân, stâns, băut, lăcaş, fântână, sînt, răpede, etc., în loc de: strein, sin, stins, şi aşa mai departe!

Curios este că nu îndepărtăm slavismele acolo unde avem cuvinte româneşti. Ba le dăm încă întâietate asupra acestora! Întrebuinţăm pe bogat pentru avut, vreme, pentru timp, ceas pentru oră, pod pentru punte, maică pentru mamă, cinstit pentru onest, şi aşa mai departe! Munteanul zice: „coib, colţun, peteică, etc. sunt moldovenisme-dialectisme (totuşi latine) şi nu cugetă că: praf, ceaşaf, ciorap, etc. rostite de el, sunt *slavisme*, turcisme, ori cum, numai românisme nu!

— Şi câte cuvinte latine am găsi încă în dialectele fraţilor de peste hotare! Auzeam, mai zilele trecute, pe un Macedonean rostind: lânced, în locul slavismului urît şi nelitterar bolă, bolnav; gione, apropiat de italianul giovine, de francezul june: robă pentru „robe de chambre", vrut pentru scump, etc., etc.

— Da, ar fi de absolută nevoe să cunoaştem: literatura şi limba dialectală a fraţilor noştri! Poeţii, literaţii, profesorii, s'ar servi minunat! Chemaţi, ei întâi, să formeze limba viitorului, ni-ar înavuţi-o cu românisme, curăţind ici colo pe ă şi â, dând limbii elasticitatea şi cultura ce i se cuvine! Nu sunt de părere să zicem macră pentru slabă, dar totuşi limba se direcţionează, evoluează, se înfrumuseţează, şi la aceasta cată să ne gândim toţi, cari o vorbim!

— Minune! strigă Bucureşteanul. Întâia oară întâlnesc o Româncă din România, naţionalistă! Toate sunt franţuzite, nemţite, englezite, cum vrei, numai Românce nu! Îşi fac mândrie să vorbească o limbă streină, în locul limbii lor materne!

— Şi dacă ar fi aşa, sunt numai ele vinovate?

— Dar cine?

— Cine? Greu de tras la respundere pe cine-va anume! Vinovaţii sunt mulţi: mediul social, educaţia, instrucţia. Mică, fata suge

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

un lapte străin, la un sîn străin, sugând cu el și relele doicei. Ceva mai mare, românc ani întregi numai pe seama guvernantei, o străină necunoscătoare de graiul nostru, indiferentă aspirațiilor noastre! Pensionul, nu vorbesc de adevărata instrucție, încă nu-i desvoltă destul iubirea de neam și de limbă!

.....Ploeștii treceau. Se apropiau Bucureștii; frigurile melancolice reluară pe Olga: va revedea pe Virgiliu? Trăia? Ce era cu el?

Seara—gata să stingă lampa—își notă în ziar: „mort era și-a înviat! Perdut era și s'a aflat!" Nici judecat, nici condamnat! Afacerea există, nu el e vinovatul: s'ar fi potrivit cu firea și cu caracterul lui? E arestat preventiv, acuzat că și-ar fi vândut conștiința pentru bani; judecata va urma, va proba, neîndoelnic, nevinovăția lui! Credința mea întimă: soția lui ține în mânele ei și ale tatălui, iețele acestei comedii! O comoară. Ar fi în stare să-și onoare copilul în leagăn — din fericire nu-l are — să plîngă în fața lumii nenorocirea care a lovit-o!

Am încredere în justiția țerii mele, ca s'aștept viitorul fără teamă!

Nu știa Olga: peste trei ani, cât tinu judecata, avea să cugete cu durere: „fericit poporul care poate zice: „avem judecători la Berlin!"

CAPITOLUL XIII

Divonnes-les-bains e cea mai mare stațiune de idroterapie din Franța, apropiată mult de pitorețtile poziții ale Elveției. Cura de dușuri a apei din Divonnes e cu osebire prielnică lâncezilor de nervozism, de iritabilitate, de nevralgii. Duța intră îndată în cura medicală. Tratamentul sta în cura de aer, odihnă și dușuri reci, luate dimineața, în urma unei primblări de jumatate oră, pentru ca corpul să fie bine încălzit. După îmbracare, remânea întinsă pe un scaun lung, la soare, sub umbra ușoară a vre-unui pom. După ameaza primblări, escursiuni, prescrise și ele în cură.

Felul Duței de a fi rămase acelaș. Aci prea iubitoare, aci nemăsurat de rea, de nervoasă; în astfel de momente vrăjmășea pe toată lumea, chiar pe Virgiliu, îl ura. Grigoriu alătura priceperii lui de doctor, blîndețea și tactul; nu reușea însă totdeauna. Furtuna isbucnea cum nu-i împlinea cel mai mic capriciu.

Se aflau de cât-va timp în Divonnes, când în una din zile plecară să viziteze castelul lui Voltaire, la Ferney, mic și drăguț orășel, la jumatatea drumului între Divonnes-Geneva. Deși calea era o minunată alee de plopi înalți, căldura era mare. Virgiliu ferea primblările pe căldurile mari; cum însă vizitarea castelului se îngăduea numai o dată pe septămână, după ameaza, cu toată căldura, cedă Duței și plecară. Vizitară parcul unde se află mor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mântul lui Voltaire, apoi castelul, camera de culcare, unde sub un sepulcru de marmoră se află inima poetului. După ușă văzură portretul alesei lui iubite — ea însе-și scriitoare — alături de care își făuri marele poet și filozof multe din operile lui, pline de noblețe, de umanitate și de dreptate.

După ce vizitară castelul, Duța stărui de Virgiliu să treacă la Geneva. Se primblară prin oraș, târguiră destul, când Duța zări la fereastra unei prăvălii, un cordon de perle. — „Ce frumos colan! exclamă, ia-mi-l Virgiliu, te rog, ia-mi-l!! — Glumești, dragă Duța?!... Tu vezi, costă cinci mii; nu mai avem peste tot, din banii tei și-ai mei, de cât 7 mii! — Nu face nimic! Vom scrie în țeară, ne vor trimite!...

— Nu-i înțelept, draga mea! Tu ai atâtea giuvaeruri și de atât de mare preț...

— Dacă ascultam pe tata, aveam astă-zi colanul! respunse dînsa, fulgerându-l cu o privire aspră și dispărînd pe puntea din fața lor, de peste Ron. Virgiliu se luă după ea, fără să pară grăbit; atribui nervozitatea ei căldurii mari de peste zi. La otel găsi numai pe birjarul care-i adusese din Divonnes; Duța nicăiri. Se reîntoarse, o căută pe punte, pe cheiuri, n'o află. Crezu c'a plecat la Divonnes; se duse și el. Stăpâna vilei unde locuiau, îi respunse că nu venise. Neliniștea intră în sufletul lui. Se reîntoarse la Geneva; zadarnice, toate cercetările poliției! Ziua se strecurase; pe punte, pe cheiuri, lumea, câtecele, voioșia, măreau neliniștea lui Virgiliu. Se înfiora la gândul ca nu care cum-va să se fi aruncat în Ron? După altă zi de cercetări, părăsi gândul acesta. In Divonnes nimeni nu știa de ea, gasda îi dete acelaș respuns. Incepu s'o caute prin orășelele de prin marginea lacului Leman, Montreux, Evian, etc., știind, după câte îi spusese dînsa, că'n unul din aceste orășele avea o rudă. Nicăiri, nimic! Socotind atunci că va fi plecat spre țeară, reveni la Divonnes să-și împacheteze lucrurile, să plece și el. Intra pe portița vilei, când gasda îl întâmpină speriată: bine c'ați venit! D-na se află greu lâncedă! — Soția mea aici?! Când a venit? — Intrați vă rog repede, sus, în apartamentul meu! Vă voi deslușì totul mai pe urmă!" Virgiliu urcă scara într'un suflet. Duța ca ceara, zăcea pe un pat. O readuse în fire. Când îl recunoscu, începu să plîngă de bucurie, îl rugă s'o erte, făgăduind să fie alta; îi lămuri cele întâmplate. Necăjită pe dînsul, se refugiase pe insula Jean Jacque Rousseau de pe Ron; neavând bani cu ea, dete paznicului pentru cinci parale—dreptul de a sta pe o bancă—un prea frumos inel, dăruit de Virgiliu în ziua nunții. Pe aceeași bancă scrise tatălui ei că-i mult nenorocită, că se căește de a nu-l fi ascultat; ca să capete bani, adăugă că Virgiliu a părăsit-o, după ce-i cheltuise tot și-i vînduse până și giuvaerile. Plecă apoi la Di-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vonnes. Aci rugă mult pe proprietară să-i dea o cameră de-a ei; își părăsise soțul — spuse — care se purta prea rău cu ea; o rugă stăruitor să nu-i descopere lui sosirea ei, de care ce se temea de el! Văzînd pe Virgiliu căutând-o neliniștit, de două ori, se bucură mult: își resbunase! Potolindu-și furia, începu să cugete mai liniștit; recunoscu dreptatea lui Virgiliu: îi cumpărase atâtea rochii, îi făcuse atâtea daruri! Abia aștepta să-l revadă, să i se arunce la gât! Dar el nu se mai arata! Cinci zile trecură; el o căuta prin orășele. Duța îl aștepta oră cu oră! Nevăzîndu-l, îi trecu prin minte că și-ar fi făcut singur seama; se învinovățea, suferea, ajunse la desperare! Avu un puternic atac de plîns; tulburarea îi provocă o scurgere de sânge pe nas, după care își pierdu cumpătul, căzu leșinată. Proprietara eșia speriată, să cheme un doctor, când o întâmpină Virgiliu. Duța însе-și îi povesti parte din cele petrecute, fără să-i descopere ceea ce scrisese lui Tilcu și nu desminți-se; inelul — spuse — îl scăpase în Ron; promise să fie alta, se împăcară.

Stabilimentul de băi din Divonnes avea în parc o frumoasă clădire pentru dans și muzică. Duța își petrecea deseori după-amezele aici; se făcuse cunoscută prin vocea ei, și nu rare ori era luată pe sus și rugată să cânte. In sala de muzică își da întâlnire tot ce era mai distins și mai cunoscător al muzicei în stabiliment. Vocea Duței fermeca. Deseori în plimbările lor prin Divonnes, ea și Virgiliu erau obiectul manifestărilor de admirație din partea publicului. Intr'una din zile Duța fu rugată de doctorul stabilimentului să cânte. Execută câte-va bucăți: începu cu aria sopranei din „Dinorah", urmă cu valsul din aceeași bucată, de Meyerbeer, cântă apoi „aria păpușei" din „povestirile lui Hoffman" de Offenbach. Vocea ei de soprană lejeră, bine timbrată, egalată în toate registrele, fermecă auditorul. Fu resplătită cu aplauze îndelungate. Când încetă, o doamnă, contesa de Divonnes, îi oferi un buchet de flori:

— Divonnul, zise ea, n'a auzit încă privighetori ca voi!...

— Aș fi prea fericit, i se adresă doctorul stabilimentului, să pot anunța un concert dat de D-voastră, în ajutorul lăncezilor săraci din Divonnes.

Duța privi pe Virgiliu: „consimte", îi răspunse acesta din ochi. In seara anunțată, fură primiți în sală cu mare entuziasm. O domnișoară, întovărășită de un violonist și un flautist, se apropiară să întovărășească pe Duța. Ea începu cu „Aria Clopoțeilor" din Lakmé, cântă romanța: „Connais-tu le pays?" din Mignon, trecând la „aria bijuteriilor" a Margaretei din Faust. Urmară ropote de aplauze. Veni rândul celorlalți. După aceea Duța începu singură: cu o voce puternică, bucata Desdemonei din Otello. Vocea-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

largă de soprano-eroică, respirația îndelungată, enunțarea notelor de pept cu ușurință uimitoare, cuceri pe toți. Trecu la „Cavatina" din „Bărbierul de Sevilla"; avea o modelație neauzită. Directorul de la „Hof-Theater" din Münic, se apropie: „nici odată n'am cunoscut mai bine, mărgăritarele din muzica lui Rossini și nici odată el însu-și, n'a visat o Rozină mai fermecătoare! Posedați o voce excepțional de rară, o comoară nestimată! o adevărată minune! E ceva de necrezut! Vă ofer două mii lei pe lună, ca început, dacă primiți angajamentul meu!

— Mulțumesc, D-le, sunt o simplă diletantă!

— Dar D-v. nu mai puteți aparține familiei, nici chiar terei, ci publicului!?.... Acum, sau mai târziu, veți fi a scenei!

— Da, se adresă Virgiliu încet Duței, dacă m'ai asculta cu încrederea din trecut!

Afară pe terasă, îi învelui o ploaie de confeti, serpentine și de flori: cei din jurul lor, aclamau, strigau, țineau s'aducă artistei prinosul lor de mulțumire.

— Vezi, dragă Duța, îi se adresă din nou Virgiliu, viața e dulce, când știi s'o cunoști. Binele, adevărul, frumosul, sunt cele trei chei cari deslegă omului înțelesul vieței! Ești avută, fii darnică cu cei lipsiți; ești frumoasă, fii drăgălașă cu cei urgisiți, ești tânără, respectă capul nins!

— Tu, dragă Virgiliu, mă faci să cunosc viața, îți mulțumesc! Fii încredințat, te voi asculta, voi resplăti ostenelile tale cu mine!

Două luni treceră. Duța căuta să se ție de cuvînt, atât cât firei îi da pas. Intimitatea unei familii engleze, sporturile, excursiunile, partidele de muzică, îi ocupau timpul, îi mai îngrădeau aprinderea. Concediul lui Virgiliu înceta; nu mai avea nici bani. Doctorul stabilimentului îl sfătui să lese pe Duța cel puțin încă trei luni; ar fi ramas și el, cerînd prelungirea concediului, dacă Ruxandra sau Tilcu i-ar fi trimis bani. Scrisese din timp, le arătase nevoea: Tilcu trimise bani Duței, fără ca ea sau tatăl, să comunice și lui Virgiliu. Ruxandra nu respunse scrisoarei lui, căzând lâncedă de nervi.

După plecarea lor în Franța, între Tilcu și Ruxandra se iscaseră iar neînțelegeri. El îi micșura neîncetat venitul: de la 50 mii, i-l reduse la 30 — sub motivul crizei din 1901 — și-acum voia să-l micșureze la 15 mii, motivînd c'ar avea să dea și Duței. Ruxandra nu voi să iscălească noul contract, îl amenință cu judecata, rugă pe un avocat să treacă pe la ea. In dimineața când avocatul veni, o găsi în pat, fără să poată nici chiar vorbi. Văzînd că nu mai avea puterea să lupte cu dînsul, să pornească un proces, chemă pe Tilcu, iscăli contractul. In urmă dîndu-și seama de ceea ce făcuse, amintindu-și îndatorirea ce-și luase față de Vir-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

giliu, nevoia de bani pentru sanatatea Dutei, se iritâ nespus. Supararea, oboseala, grija ce-i purtase înainte de căsătorie, îi sdruncinară din nou sanatatea: fu atinsă de nervi. Începu să se creadă nu bună de nimic, ajunsă la capătul vieței; suferea de ideea fixă că numai o zi — ziua aceea — mai avea de trăit; a doua zi avea să fie moartă! In această stare o găsi scrisoarea lui Virgiliu; nu respunse nimic: ce putea ea face? numai ziua aceea, avea de trăit!" Vederea lui și a fetei, nu o mișcă. Priceperea, remase aceeași, simțibilitatea părea atinsă; pe chipul ei nu se mai întrezărea bucurie, iubire sau ură; nepasarea o cuprinse. Duța văzând-o astfel, ceru lui Virgiliu să închirieze pentru dînșii altă locuință. Cum Ruxandra nu putea remâne singură, i se închirie un apartament în casa familiei Călescu, milionari scapatați, foști vecini moșieri lui Tilcu. Călescu se cobora dintr'una din cele mai vechi familii din Moldova; ea era Greacă saracă, ignorantă, dar frumoasă din Galați. In Iași trăiau greu; intrau des la Ruxandra, fiind bine și cu ea și cu Tilcu. Ruxandra avea să le plătească chiria casei, D-na Călescu s'o aibă sub paza ei. Duța venea des, erau prietene, fără să treacă la mamă-sa, s'o vadă; pe de o parte îi făcea reu, pe de alta era furioasă pe ea că încuviințase contractul. In necazul ei, se ducea deseori la moșia lui Tilcu. Calculată, egoistă și vicleană cum era, căuta să fie bine cu dînsul; Cunoscându-i teama ca nu cum-va Virgiliu să-i facă proces, i-o mărea, mințind asupra lui și asupra Ruxandrei. Tilcu ajunse să urască pe Virgiliu cu înverșunare, să-l privească ca pe un cumplit vrajmaș, care cerea să fie doborît. Propuse odată Dutei s'o despartă. La aceasta Duța nu se gândise: nici voi s'audă și se reînturnă acasă. Comunică lui Virgiliu cu spaimă, că tată-seu îl urăște, vrea să-i desparte, că s'a hotărît să-l omoare! In felul ei îl iubea: dar îl iubea egoist și calculat; astfel până și iubirea unei ființe rele, devine piază rea pentru cel iubit. Iubirea de o clipă, i-o plătește cu nenumarate zile de amar.

Tilcu își frămînta mintea cum s'o facă pe Duța să se despartă. Se gândi la D-na Călescu. Pentru trei mii de lei, aceasta primi să lucreze așa fel, ca să isbândească. Ea cunoștea firea Dutei. Prindea momentele când era necăjită pe Virgiliu, pentru te miri ce; o înfuria; i-l vorbea de reu, i-l arata fricos, laș, de care ce lasă averea lor în mâna lui Tilcu; o încredința că el n'o iubește: dovada? să-i ceară să facă proces lui Tilcu! Virgiliu, ocupat cu sanatatea ei și cu a Ruxandrei, căutând fel și chip s'o vindece, se opuse cererii Dutei, arătându-i că nu era acum timpul pentru procese. Opunerea lui, aprinse pe Duța. D-na Călescu o sfătui să divorțeze. Ea primi, încântată: avea să se resbune pe Virgiliu! D-na Călescu chemă pe un văr de-al soțului ei, avocatul Dicu. Învăță pe Duța să-i ceară ca, s'o despartă de un soț care o și lovea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

după ce-i risipea toți banii! Pe de altă parte, dînsa făcu cunoscut avocatului că va primi plata pe care o va cere. Duța dete cerere de divorț, fără știrea lui Virgiliu; în lipsa lui, își încărcă cuferele cu albituri, rochii, argintării și plecă la București, în timp ce d-na Călescu primea de la Tilcu cei trei mii de lei.

Virgiliu aflând de plecarea Duței, simți mai întâi indignare; după aceea o mare ușurare: era mai bine așa! Suferise mult prin ea, cine știe ce l-ar fi putut încă aștepta! Nu spuse nimic Ruxandrei, căutând-o ca și mai înainte. A treia zi, întorcându-se acasă, dete cu ochii de Duța: „aici?!“ întrebă el rece, ironic, fără s'arate însă surprins. — Eartă-mă, Virgiliu! Eartă-mă! N'am știut ce fac! isbucni ea în plîns.

— Nu, Duța! respunse el blând. Să încetăm te rog, cu aceste comedii! Mă simt obosit; nu mai pot rabda toanele și purtarea ta! Întoarce-te la tatăl teu, Duța!

Ea plînse, se sbuciumă, îi veni rău. Două zile trecu prin accese mari, urmate cu somnuri, cu halucinații, cu visuri. I se părea că Vrgiliu era mort; îl plîngea desperat. Zadarnic încerca Grigoriu s'o încredințeze că i se năzărea, ea nu contenea de plîns. După două zile se îndreptă: îl rugă din nou s'o erte; îi descoperi intriga D-nei Călescu. În fața stării ei, Virgiliu n'avu curajul să stăruie în voința de a rupe cu dînsa. Ea își retrase cererea de divorț; el trimise lui Dieu 600 lei. Acesta, maior în rezervă, nemulțumit, pretindea 1200 lei; știind că tribunalul nu i-ar fi dat dreptate, se plînse generalului comandant al corpului IV de armată, din Iași. Grigoriu arătă cum stăteau lucrurile. Generalul, drept și foarte deștept, îi dete dreptate; între patru ochi îl sfătui să se despartă de o astfel de nevastă, ca nu cum-va să aibă a suferi de pe urma ei neplăceri și mai mari: „Vezi — zise el — ca mila să nu te nenorocească!“ Grigoriu îl părăsi, adînc mișcat de cuvintele lui. Vedea însu-și: nu era dreaptă cararea pe care apucase de la căsătorie! Numai câte-va luni și cum se simțea de obosit, de desgustat! Nemulțumirile, veghiatul nopților, când Duța era prinsă de crize nervoase, îi sdruncinară și sanatatea lui; se simțea sleit de puteri.

Tilcu devenea din ce în ce mai înverșunat. Basmele Duței îl înfricoșau: toți trei, Virgiliu, Duța și Ruxandra, aveau să se unească împotriva lui, să-i facă proces de divorț, Ruxandra avea să-i ia averea! L'ar fi nimicit! De Grigoriu se temea mai mult: îl privea ca pe un vrajmaș de moarte; pe el căta să-l sdrobească. Nereușita D-nei Călescu îl înfuriase. În această stare sufletească îl găsi Talic, samsar evreu; de ani de zile agentul lui pentru exportul grânelor, îi devenise omul de încredere, mâna lui dreaptă. Talic era în curent cu toate, se pricepea la toate; cunoștea cauza

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

supărării lui: — Cei trei mii de lei, daţi coanei Călescu să-i despartă, n'au făcut nimic? îl întrebă el într'o dimineaţă.

— Nimic! respunse Tilcu suparat. Nimic n'o poate desparte de ticălosul acela! I-a furat mintele, nu altceva! Vezi, fata nu-mi mai dă pe-aici!

— Unde-i acum, dînsul?

— E numit doctor recrutor, la B.: acolo cată să fie!

Samsarul privea în jos gânditor. De odată ridică capul, se apropie de Tilcu şi privindu-l c'o uitătură diabolică, sclipind şiret din ochi, zise: am găsit! Ce-mi dai, să-i despart eu? Nu mai avem nevoe de Coana Călească!

Tilcu îl privea neîncrezător.

— Ascultă bine, Cc. Gheorghe: să-l dăm de gât, are să-l lese!

— Cum?!

— Am deja planul: doctorul e numit recrutor; să-l încurcăm! ori îl perdem, şi aşa e mai bine, ori îl încurcăm numai şi o depărtăm pe ea!?

Tilcu stetea pe gânduri.

— In tot cazul n'avem nimic de perdut, dacă încercăm... Cât eşă, C. Gheorghe?

— O mie de lei!

— O mie de lei?! Cucoanei Călescu dădeai trei mii?!

— Bine, Ţalic, ai trei mii şi tu, dacă isbuteşti!

— Las pe mine, C. Gheorghe! Numai 500 să am arvună d'inceput!

In Iaşi, printre mulţimea de Evrei saraci din Târgul Cucului, cari-şi scot din greu hrana prin mici negustorii sau ceva ghesefturi, locuia Ţibel, cumnatul lui Ţalic.

A doua seară de la convorbrea cu proprietarul Zăneştilor, Ţalic intră la Ţibel:

— Bună seara, Iţic! Bună seara, Rachela! Cum merge ghişeftu?

— Greu, Ţalic!

— Greu, greu! Totdeauna greu la tine, totdeauna bine la mine!

— Norocu, Ţalic!

— Norocu-i cap la om! Iţic, tu n'ai cap... tu eşti sarac!

— Ce vrei să fac?!

— Afaceri! Ascultă Iţic: cunoşti pe doctorul Grigoriu?

— L'am văzut!...

— Destul! Pleacă după el, la B.! El acolo recrutează; tu duci băeţi cari fug de armată; ei plătesc bine! Te'nţelegi cu doctorul...

— Şi dacă doctorul nu vrea?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce-ți pasă ție! Tu spui băeților că lucrezi cu doctorul! Iai bani pentru el!

— Nu se poate! Cum să intru în relații cu doctorul?

— Ești agent la „Patria"; spui că ești inspector! Ai drum la el, îl asiguri!

— Dacă nu vrea?

— Cap este să-l faci să vrea! Facem să fie numit medic al societății! Intri... și... băeții văd... îți dau parale!...

— Dacă îi recrutează?!

— Ce-ți pasă ție! Ai luat paralele!

— Au să reclame!

— Ei și?! Tu ai banii celora pe cari nu-i recrutează, negăsindu-i buni; celor pe cari îi ia în armată, dacă vrei, le dai banii îndărăt; dacă nu, spui: doctoru a luat banii!... Tu ai să scapi! Doctorul e tare! el, tu și cu, avem la spate, pe Cc. Gheorghe.

— Planu-i bun... numai...

— Planu-i minunat! Tu să ai cap! Te faci cu bani în buzunar!

— Așa este, dar e greu...; cum să mă creadă băeții? N'au să vrea să-mi dea parale!

— Te credeam mai puțin prost, Itic! Tu să asiguri pe doctor la societate; intri la dînsul; îi aduci respuns că societatea l-a numit doctor al ei; îl rogi să-ți vadă un neam lânced; acolo, faci să vie și un băiat, doi... să vadă ei că ești bine cu doctorul! Le spui s'aducă scrisori de recomandație de la oameni de seamă, căci... pe urmă vorbești tu cu doctorul!... Iai paralele!... Să te vedem!

Cei doi cumnați vorbiră încă asupra gheșeftului, în urmă se despărțiră.

Îndată ce un doctor e numit medic recrutor, în jurul lui încep să mișune mulțimea tinerilor cari voesc să scape de recrutare. Studenți, feciori de bani gata, tineri evrei mai ales, cari încă de mici încep afaceri, își strâng un mic capital pe care în timpul serviciului militar l-ar perde, cu toții aleargă la rude, cunoscuți, prieteni, să intervie pe lângă persoane puternice, cu vază, cari la rându-le, intervin pe lângă doctorul recrutor, verbal sau prin scrisori de recomendație; cei mai mulți dintre aceștia în bună credință cer și ei doctorului să dea protejatului lor mai multă atenție, ca nu cum-va în scurtul timp de câte-va minute cât ține examinarea, să nu-i scape din vedere reul de care sufere tînărul. Doctorul sau îi primește și poate fi bănuit, sau nu, și atunci nemulțumește pe cei cu scrisorile, prefect, colonel, etc., puternici în mijlocul cărora trăește, de cari a avut ori poate avea nevoe.

Alți tineri, când se apropie timpul de a fi luați în armată, consultă doctori militari, să vadă dacă nu cum-va s'ar găsi în cazul care -ar scuti de serviciul militar. Astfel înainte ca D-rul Gri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

goriu să fi fost numit medic recrutor, veni la dînsul în Iaşi, un tînăr evreu. Şimşa; se plîngea că sufere de ochi; îl ruga să-i dea un certificat doveditor. Grigoriu îi respunse să consulte pe un doctor militar, specialist pentru ochi; dacă era scurt de vedere, cum pretindea, specialistul îi va da un certificat cu care să atragă la timp atenţia doctorului recrutor.

Tot cam în acelaş timp, un alt Evreu Itiuberg, de la care Virgiliu luase cu poliţă suma de 400 lei, fără ştirea Duţei, pentru Olga, cînd plecase la Nisa, îl rugă în Iaşi, să-i examineze doi tineri, rude de-ale lui, cari aveau să tragă sorţii în primăvară.

— Dar vor fi examinaţi la recrutare de medicul de acolo? îi zise Grigoriu.

— Vedeţi, d-le dr., medicul recrutor nu are de cât un minut pentru fiecare examinare; se poate strecura o scapare din vedere! Dv. ca doctor militar, cunoaşteţi cazurile cari dau drept la scutire; vă rog mult să-i examinaţi!

Grigoriu îi găsi sănătoşi, buni pentru serviciul militar. Toate acestea se petreceau cu vre-o 3 septămâni înainte ca la ministerul de resboi să se fi întocmit lista doctorilor recrutori. Întâmplarea făcu ca printre aceştia să fie şi Grigoriu. In seara de 13 februar, primi ordinul de numire şi de plecare pentru a doua zi. Această numire nu-i convenea de loc; ştia ce înseamnă să fie medic recrutor; avea să colinde două luni prin plase, lucru foarte nepotrivit cu sanatatea Duţei. Ar fi încercat totul să se lipsească de numire, dac'ar fi primit ordinul mai din timp; aşa, nu avea în cotro; a doua zi se cerea să plece. Fu nevoit să ia şi pe Duţa; ca nu voi în ruptul capului să remâe singură. Către seară, sosiră în oraşul B. Se duseră amândoi direct la prefectură; ea remase în trăsură, afară în stradă, el intră; în curte îi întâmpină prefectul. Acesta încunoştiinţă pe Virgiliu să fie gata pentru a doua zi, la ora şese dimineaţa, cînd va veni să-l ia, să plece în plase. De la prefectură, Grigoriu, civil, cum se purta totdeauna în afară de serviciu, se duse la comenduire, să se înscrie în condica de prezenţă din acea garnizoană. Acolo întâlni şi pe căpitanul recrutor; acesta îi spuse că colonelul recrutor se afla tras la otelul mai de seamă din oraş. Se îndreptară împreună cu Duţa, către otel. Luară cina toţi patru împreună. Doctorul se scuză către colonel că i se înfăţişa civil, făcându-i cunoştinţa întâmplător. A doua zi, dimineaţa de 15 februar. Virgiliu plecă cu comisiunea în plasa T.; Duţa, remasă de o cam dată la otel, luă cel întâi tren pentru Bucureşti, unde Rem îşi avea logodna în ziua următoare. Virgiliu isprăvind recrutarea în acea plasă şi având două zile libere, plecă şi el la Bucureşti.

In acest timp, Itiuberg îşi făcu socoteala că înapoind D-rului Grigoriu poliţa de 400 lei, acesta avea să-i scutească pe cei doi ti-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neri; luând de la fie care din ei câte 500, bani depuși la un bancher, îi remânea un câștig de 600 lei; ca să-i încredințeze că lua banii pentru doctor și numai 100 pentru el, arătă fiecăruia, deosebit, polița lui Grigoriu. Se luă pe urma acestuia, la B; negăsindu-l, aflând că e prin plasc, se întoarse de o cam dată în Iași, cugetând să revie la B. mai târziu, când doctorul avea să înceapă recrutarea în oraș.

Șimpșa, capatase un certificat că suferea de ochi, dar nu de scurtimea vederei, singurul caz care l-ar fi putut ajuta; în necunoștință de legile militare, aflând de numirea lui Grigoriu în orașul B., crezu mai nimerit să plece acolo, să tragă sorții; tot avea să fie mai îngăduitor, gândea, Grigoriu cu el, de cât un altul! Țibel, cumnatul lui Țalic, agentul lui Tilcu, sosise și el în B.

Intors din București, Grigoriu nu se dete jos din tren; împreună cu comisiunea care se urcase în gară, trecu în plasa R.: Duța îi întovărăși. Negăsind unde să găsduească, se reîntoarse după o oră, în orașul B. Seara, prefectul și colonelul văzînd pe Virgiliu recit, știindu-l căsătorit de curînd și că Duța se afla singură la otel, îi propuseră să se folosească de trenul care-l avea încă la îndămână, să se întoarcă în B.; dimineața avea alt tren pentru reurmare; ei aveau să-l aștepte jumatate oră, cât era să întârzie.

In tren, între stațiile S. și B., se urcă și Țibel, în vagonul în care se afla singur Virgiliu.

— Dacă nu mă înșel, Dv. sunteți D-rul Grigoriu?

— Da.

— Sunt Eșan și eu: Țibel, inspector al societății de asigurare „Patria". Tocmai fusesem să vă vizitez, d-le Dr., acasă la Dv., în Iași!

— In care scop?

— Să vă asigurați la societatea noastră! Știți, asigurat la noi, ați putea fi numit doctor al societății! Zicând acestea Țibel scoase un carnet-cupoane, din partea societății, la care pe lângă cartea de abonament la căile ferate, la care era alipită și fotografia lui: îi arătă pe doi doctori, profesori universitari, ca medici ai societății.

— Aveți pe acești doi domni; pentru ce-ar mai fi nevoe și de mine?

— In vederea asigurărilor, societatea are interes să numească drept agenți, inspectori, doctori, persoane bine cunoscute și cu stare, ca chezășie pentru cel căruia i se propune asigurarea! Societatea căutând să facă asigurări printre militari, dorește să vă aibă ca doctor, pe D-voastră.

Virgiliu nu respunse, remas pe gânduri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De ce vă mai gândiți, d-le Dr.? Vă lărgiți clientela și sunteți foarte bine plătit; aveți 20 lei pentru orice examen medical; vă scoateți împătrit suma ce veți depune anual, pentru asigurarea D-voastră!...

Grigoriu se gândea încă; n'ar fi fost rău, își zicea, să se asigure în folosul fraților. Țibel stărui:

— Vă asigurați pentru suma de 20 mii lei, plătibili în cel mult 20 ani; Dv. având câte 20 lei de fie care examen, veți lasa acești bani societății; după fie care an, societatea vă va da chitanță pe suma ce-ați avea de luat, sumă care va remâne însă depusă, în socoteala asigurării voastre; în felul acesta, pe neștiute, fără să varsați nimic din pungă, sunteți asigurat pentru o frumoasă sumă, pe care veți achita-o nu în 20, dar cel mult în zece ani!

— Primesc, Domnule!

— Pentru suma de 20 mii, e de nevoe însă, să varsați acum, cel puțin 250 lei! Grigoriu vărsă banii, luă chitanța din carnetul cotor de cupoane, pe care Țibel punând data, adăugă stația ferată unde se urcase în tren. Isprăvind și cu plasa aceea, Virgiliu se întoarse la B., pentru două zile libere. Lasase pe Duța singură la otel; deși avea un pian la îndămână, singuratatea-i făcea rău. O găsi rea, nervoasă. O îmbună și-i povesti cum se asigurase, fără să-i spue ce'o făcuse în folosul fraților. Eșiră să se primble în trăsură, afară din oraș. Intorși, luară cina în tovărășia colonelului recrutor. El îi înștiință că pe a doua seară erau invitați cu toții la un bal. Aceasta bucură nespus pe Duța.

A doua zi, Grigoriu fiind tot în oraș, se înfățișă generalului Topolovici, capul garnizoanei locale. Fu primit foarte bine și poftit stăruitor cu nevastă-sa în familia lui. Generalul nu putea uita frumoșii ochi ai Duței.

La întoarcere, Țibel voi să intre la dînsul. Grigoriu dase ordin să nu fie primit nimene. Țibel respins, rugă pe chelner să ducă doctorului, cartea sa de vizită. Chelnerul citi: „Țibel, inspector al societății de asigurare „Patria"; o duse lui Virgiliu.

— Să intre! respunse acesta. Țibel îi aducea adeverența-respuns din partea societății, că banii s'au primit; îl asigura că va fi numit doctorul ei. Din vorbă în vorbă, îl rugă să-i viziteze o nepoată lâncedă. Grigoriu stătea la îndoială; Duța stărui: „Du-te du-te! Domnul e Eșan!" Imbracat civil cum era, se duse; intră pe ușa din față a prăvăliei, pe strada mare, prescrise o rețetă pentru râe și da să plece, când intrară în cameră doi tineri, nepoți de-ai gasdei; abia de-i zări și eși pe unde venise.

Seara avu loc balul. Frumusețea Duței, haina-i de dantele din Geneva, giuvaerurile de mare preț, făcură din ea, regina balului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mândră, însă rece, necomunicativă, fu numai de cât reu privită, invidiată. „Ce fudulă e!" „Ce aere de prințesă!" ziceau doamnele între ele: pe Grigoriu îl găsiră simpatic, pe Duța n'o puteau suferi.

In ziua următoare comisiunea de recrutare plecă în altă plasă, cu reședința într'un orășel. Grigoriu zări acolo pe Țibel; nu-l băgă în seamă, crezîndu-l venit pentru afaceri.

Intors în B., i se înfățișară câți-va tineri cu scrisori de recomendație de la persoane sus puse din Iași, cari-l rugau să dea tinerilor mai multă atenție la examinare. Ii primi ziua la otel, fără să se ascundă și le făgădui să-i examineze cu destulă băgare de seamă.

In altă zi, aflându-se iar în oraș, Țibel intră din nou la dînsul, spunându-i că niște tineri doresc să fie examinați de el, înainte de examinarea de la recrutare, căci se tem să nu fie atunci destul de bine văzuți; cum doctorul nu voia, adăugă de la dînsul oare cum prietenește, c'ar fi bine să-i primească, de oare ce ei fac găligie că alții cu recomendații, au fost primiți! Grigoriu înțelese imprudența făptuită, chibzui să curme cu stăruințele și recomendațiile, hotărînd să nu mai primească pe nimene. Țibel, căutând să intre din nou, respins, începu să devie amenințător; fu dat afară împreună c'un alt evreu care venea c'o recomendație din orașul de naștere al doctorului. Tocmai atunci sosi și Simpșa din Iași, cu certificatul medical că sufere de ochi; încercă să pătrundă la doctor, nu putu. Aceeași soartă avu și Itinberg.

Grigoriu încă de la început, fuse sever la recrutare. Doi tineri cari făcuseră semnul aratat de Țibel ca știut de doctor, fură recrutați. Incepuse acum recrutarea în orașul B. Tinerii cari daseră bani lui Țibel, erau toți recrutați. Se iscă ceartă între ei și Țibel prin cafenele, pe strade. Cel cari-i aprindea mai mult era Talic, cumnatul lui Țibel; tot el îi denunță poliției. In această vâlvă, prefectul da o petrecere, la care pofti pe un ministru aflat în localitate, cum și pe Grigoriu.

Doamnele apărură foarte luxoase, să întreacă pe Duța. Aceasta purta o haină pe cât de simplă pe atât de cu bun gust. Rugată să cânte, fermecă pe domni. Ministrul observând la gâtul ei un medalion de mare preț, prin arta și vechimea emailului, zise: „doamnă, îngerașul Dv. e de o raritate pe care n'o întrece de cât frumusețea și vocea D-voastră!" Invidia celorlalte crescu; o urau. Necazul lor se revărsa și asupra lui Virgiliu.

In aceeași seară se anunță prefectului arestarea mai multor samsari evrei, cari exercau tinerii, în numele lui și a doctorului. Țibel văzând că putea scoate bani de la sorțari, se întovărășise cu alți samsari din B., cari cunoșteau tinerii locali de recrutat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Purta pe aceştia pe la prefectură, îi lasa afară, iar el îşi făcea de-lucru înăuntru, ca şi pe la otelul lui Grigoriu.

Prefectul înfuriat, dete ordin procurorului să fie cât se poate de sever. In ziua următoare pe când Virgiliu termina recrutarea, la poliţie se făceau arestări, cercetări; el nu ştia nimic. Simpşa, Iţinberg, veniţi din Iaşi, fură arestaţi şi ei, deşi nu daseră ochii cu doctorul. Aduşi cu toţii la poliţie, în faţa procurorului, Ţibel convinse, în evreeşte, pe Simpşa, Iţinberg şi pe ceilalţi samsari, să susţie cu toţii, c'au dat bani doctorului; să se prindă, le zicea, de dînsul, care avut, puternic, va căuta să scape cât mai uşor dintr'un scandal; odată cu el vor scapa şi dînşii. Se vorbea pe evreeşte în faţa reprezentanţilor autorităţilor româneşti, cari ascultau fără să priceapă şi îngăduiau totuşi să se vorbească o limbă streină.

Procurorul tînăr, neexperimentat, căutând să servească pe prefect, care adese ori era de faţă, şi care avea tot dreptul şi interesul să se facă lumină, conducea cercetările cu palme şi bătăi. Samsarii, Iţinberg şi Simpşa, bătuţi, ameninţaţi, acuzară cu toţii pe doctor.

Grigoriu, chemat de la recrutare în localul poliţiei, arătă cum stăteau lucrurile, pe cât le cunoştea el. Procurorul îl acuză de înţelegere cu tinerii; în acuzare ridică glasul. Virgiliu simţindu-se jignit, întrebă: sunt chemat să dau lămuriri ori ca acuzat? Nu respund un cuvînt mai mult, până nu va fi de faţă comandantul poliţii!" Acesta tocmai intra, împreună cu generalul Topolovici. Grigoriu fu invitat să treacă într'o cameră vecină. Procurorul şi prefectul puseră pe Topolovici în cunoştinţă cu cele ce se petreceau. Grigoriu rechemat, văzu pe general, îl salută şi remase atent, într'o ţinută demnă. — „Cunoşti pe acest tînăr? îl întrebă generalul arătând spre Simpşa.

— Da, din Iaşi.

— Dar pe acesta? Arătând spre Iţinberg. — Da. — Dar pe acesta, pe Ţibel? — Să vedeţi, D-le General... — Il cunoşti ori nu? îl întrerupse generalul. — Da. — Atunci eşti vinovat!

— Nu, d-le general, nu sunt! Şi încercă să arăte cum l-a cunoscut.

— Eşti! Se răsti asupră-i generalul. Chemă pe comandantul poliţii, maiorul D., un om nevrednic de funcţia ce avea, îi vorbi ceva la ureche şi eşi. Procurorul invită pe doctor să iscălească declaraţiile făcute de samsari; el le respinse, indignat. Procurorul îi strigă să iscălească; Grigoriu nu voi.

— Aţi venit să speriaţi lumea cu luxul şi tualetele, îi strigă atunci magistratul, faţă de toţi, şi în buzunar n'aveţi para chioară!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— D-le procuror, nu eşiţi din cadrul funcţiunii ce ocupaţi! strigă Grigoriu, ajuns la capătul răbdării; faceţi-vă datoria, nu insultaţi!

— In numele legii eşti arestat!

— Pe temeiul cărui mandat? sunt militar, nu mă supun de cât ordinului d-lui comandant al pieţei, care e de faţă!

— Am ordin de la general, respunse acesta, să vă arestez!

O prapastie se deschise sub picioarele lui Virgiliu; chipul Duţei îi apăru o clipă şi apoi totul se întunecă: căzu pe spate, aproape leşinat. Revenindu-şi în simţiri, auzi pe directorul poliţiei exclamând încet, printre dinţi: „cât sunt de mizerabili!“

La divizie, maiorul deschise uşa unei cutii de cameră, întunecoasă şi umedă, unde nu se făcuse foc toată earna. In cinci ani cât fuse militar, Grigoriu nu primise o singură observaţie; memoriul lui era model, ca unul dintre cele mai frumoase. Pricepând intenţia maiorului, se cutremură. — Aici voiţi să intru? întrebă, încercând să-i arăte că nu se afla bine, era foarte recit. Drept respuns, maiorul îl împinse în cameră, pe la spate, pe neştiute şi în faţa sergentului, încuind uşa.

Era seară. Virgiliu privi câte-va secunde în juru-i, se înfioră; simţea că-şi perde judecata. Visa?! Era aevea?! Puse mâna pe clampa uşei; închisă; fugi la fereastră; ferecată cu gratii! Chipul Duţei îi apăru din nou. Incepu să vorbească tare, glasu-i suna pustiu, în tăcerea nopţii. I se făcu apoi întuneric înaintea ochilor, i se păru că totul se învârtea în juru-i, că nu mai vede, că nu mai simte nimic. Mult timp remase în starea aceasta de toropeală. Oboseala, sdruncinarea, lovitura morală îl biruiră; adormi adânc. Avu un vis. Mergea la deal pe un drum frumos. Alături, pe margenea unei prăpăstii, zări o femee clătinându-se, să cadă. Alergă, îi dete braţul, o sprijini, trecând el de partea prăpastiei. Când se uită mai bine la ea, o recunoscu: era Duţa. Treceau o punte, pe deasupra prapastiei. De o dată se văzură înconjuraţi de un cârd de ciori, nemăsurat de mari; în ele recunoscu chipul unora dintre figurele de peste zi: procurorul, Topolovici, Ţibel. Ciorile strigau, sburau asupră-le, împingându-i către prapastie. Virgiliu privi îndărăt: puntea dispăruse, remânea abizul spăimântător! Ciorile se înmulţeau, ameninţau, gata să-i înşface. In zare apăru un vultan mare, coborî jos, întinse aripele, îi apara. Mergeau astfel, când vultanul îşi luă sborul, înşfăcând pe Duţa. Virgiliu ţipă, dar ciorile se aruncară asupră-i, îi legară mânele şi picioarele, îi bagară un bulgăre în gură şi-l aruncară în prapastie. In cădere se deşteptă, se înfioră. Ii era frig, avea presimţirea unei mari nenorociri. Se sculă; camera-i păru mormînt. Apucă gratiile, le smunci; rezistară; puse toată puterea... de prisos!... Reîncepu lupta, ca un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
152 atransilvana.ro/mdrr1901-1932

desperat, în neștire. Avea senzația că biruind, totul va fi încetat. Sudorile-i curgeau pe frunte, respirația îl înecă. Sdrobit de luptă, căzu pe pat; vinele-i svâcneau, capu-i ferbea. Se ridică, trecu la fereastră, întinse mânele printre gratii. Capu-i căzu pe brat, începu să plângă. Era dimineață; în apropiere resunau trompetele, ruga soldaților din zorii zilei. Se potoli; începu să-și reculeagă gândurile. Da! își zise, este o mare greșeală! Toți mă cred vinovat! Se vor încredința de adevăr și atunci mizeria și suferințele vor înceta! Dar până atunci? Rușinea!... ziarele vor vorbi!... Lumea mă va crede vinovat!... Dar frații?... Sarmanii frați cât vor suferi!... Și Duța? Gândul acesta îl tortura. Își reculegea fir cu fir cele petrecute: primise pe cei câți-va tineri, dar îi recrutase! Nici unul nu scapase de armată! Atunci? Vor vedea greșala făptuită, va fi liber!... Gândul acesta îl întărea. Dar timpul trecea și starea lui nu se schimba. Devenea tot mai nerăbdător. Maiorul se arata rar de tot și posomorît. Virgiliu se sbătea astfel în cușca gândurilor lui, până cădea într'o adevarată prostație. Puterile îl părăseau, judecata obosită, de asemenea. Avea momente de amețeală, de vârtej al minței. Își revenea din această stare cu mai multă încordare cu mai mare vioiciune: mă voi apara până la urmă. Voi striga tuturor în față, ndreptatea ce-mi fac! Trei luni ramase în această cameră, cea mai rea, deși celelalte bune, erau libere. Cu sentinelă la ușă, pe un pat ordinar, cu o masă și un lighean cari ocupau toată camera, fără un scaun—nu încăpea—fără să i se facă nici o dată focul, cu tot frigul de afară, fără să i se aducă un doctor, cum ceruse, fără să i se îngădue intrarea unui frate sau a avocatului, luat de Adrian. Sanatatea i se sdruncină mult. Recit, reu hrănit, istovit, avea momente când nu mai putea cugeta. Într'o astfel de toropeală, fu condus într'o zi, în trăsură închisă la parchet. Abia putea vorbi. Fu înfățișat cu Țibel; acesta îl acuză de înțelegere cu dînsul. Grigoriu uluit, stărui în nevinovăția lui; o lumină începea să i se facă: Țibel lucrase anume împotriva lui? în ce scop? Sigur, să ia bani! Atunci... la dînsul se vor fi găsit banii dați de tineri?... El ,doctorul, fuse arestat pe neștiute; vor fi căutat acasă... N'au avut ce găsi.. Și Duța, ce va fi făcut ea, nenorocita? Cine cunoștea starea ei? Cine s'o ceruțe? Cum a îndurat lovitura? Furat de aceste gânduri, sleit de puteri, uitase unde se afla. Nu luase nici o dată parte la vre-un proces, nici nu văzuse vre-unul. Judecătorul îi întinse să iscălească foaia pe care scrisese singur mărturiile lor; grefierul lipsise. Grigoriu iscăli, fără să citească, fără să i se fi citit mai înainte de judecător.

Țibel făcu apel. Mult mai târziu își lămuri neertata greșală ce făptuise: se acuza el singur în acea zi, așa reeșea cel puțin la întâia vedere din cele scrise de judecător.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In B., oraș mic, lumea, doamnele nu se ocupau de cât de el. Se întâlneau două într'o casă: „ai văzut, soro, mândra aceea? Iată de unde purta haine și giuvaeruri de preț! Fără un ban zestre! Trăiau pe picior mare, din furături! In case, pe strade, pretutindeni, trimbițau vinovăția doctorului, dând-o ca sigură! Ii creau o atmosferă cu totul neprielnică, înriureau asupra barbaților, înverșunând pe cei cari aveau în mânele lor afacerea lui.

Toți tinerii evrei sorțari, vinovați sau nu, erau purtați de la tribunal la închisoare și înapoi, între baionetele soldaților, cari băteau tobele și cântau din trimbițe, aprinzând și mai mult spiritele.

Judecătorul puse pe toți tinerii arestați să treacă unul câte unul, printr'o cameră unde aștepta un funcționar cu un sac cu monede de câte 5 lei, să le înapoeze banii, zicea, din partea d-rului Grigoriu. Nici unul dintre tineri nu mărturisi însă c'ar fi dat bani d-rului. Avocatul și Adrian cerură punerea lui Virgiliu în libertate; procurorul căindu-se de purtarea lui de la poliție, purtare care atrăsese doctorului o încurcătură atât de grea, fu pentru; judecătorul se împotrivi. Tribunalul confirmă mandatul. Grigoriu urmă să fie ținut arestat, iar procurorul mutat, în 24 ore. In locul lui fu adus fiul generalului Topolovici. Apelul avocatului la Curtea din Galați fu deasemenea respins. Avocatul ceru atunci eliberarea lui pe chezășia unei mari sume de bani. Judecătorul se împotrivi și de data aceasta. Abia atunci înțelese Grigoriu: în judecător avea un vrajmaș! In adevăr judecătorul era departe de a fi remas omul rece al legii, al dreptății. Se ținea pas de pas după ordinele prefectului și mai ales ale tatălui seu, capii politicei guvernamentale în oraș. Omul zilei, puternicul județului, era Retescu, tatăl prefectului. Pe cât tînărul era bun, cult, cu vederi politice largi, sincere, superioare, pe atât bătrânul se înavuțise nu prin deșteptăciunea-i înăscută, cât mai ales prin egoism, servindu-se de ori ce mijloace îi eșiau în cale. Tînărul abia întors din streinatate, se lasa încă condus de tată; lumea vedea tot în bătrân pe cel puternic; nimic nu se petrecea în județ fără încuviințarea lui. La dînsul veni Tilcu, după ce mai întâi încercase zadarnic să ia cu dînsul pe Duța.

Lovitura o întărise. Ea, mai bine ca ori cine, cunoștea nevinovăția lui Virgiliu. Ajutată de Adrian, căpătă voea să-l vadă, întovărășită de procuror. Grigoriu nu se aștepta. Când auzi checa în broască și zări pe Duța gata să i se arunce asupră-i, întinse mâna, o opri: „Inainte de a mă atinge, draga mea, spune-mi: mă crezi vinovat?“ — „Mai curînd m'ași îndoi de mine, de cât o singură oră de tine!“ respunse ea plîngând și aruncându-i-se în brațe. Se sperie de înfățișarea lui: ochii în fundul capului, cearcăne mari în jurul lor, galben la față, barba crescută, părul nepeptănat.—„Dar în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce temniță te-au aruncat?! Barbari! barbari! reeni, căzând aproape fără simțire. In acel moment sclipi pe dinaintea ei, datoria ce-avea față de soț. Singurătatea, streinismul, reutatea ce întâmpina, o făcură să prețuiască îngrijirile și devotamentul ce primise de la Virgiliu, îl iubea; se căia că-l chinuise până acum cu toanele ei. Voia să facă ceva pentru dînsul. Mai mult de cât chiar iubirea, o măgulea gîndul c'avea s'atragă prin aceasta atenția tuturor asupră-i. Intră în firea naturilor isterice să le placă nespus de mult, tot ce atrage și oprește atenția asupră-le; unele merg cu dorința aceasta până acolo să-și dăuneze chiar lor însе-și. Duțu se purta în doliu, venea de pe un drum pe altul, cheltuea mulți bani, avea buna voința să-l ajute, fără să poată îndeplini cu fapta, ceea ce nutrea cu gândul. Nu era în stare, nu putea s'o facă. Totuși când Tilcu veni s'o ia, îl respinse cu indignare.

— Ei, vezi unde te-a adus ticălosul acela? Era de așteptat! Mizerabilul! Tu, fata mea, tu, steaua Iașilor, soția unui om dezonorat! Unui escroc! Mulțumește lui Dumnezeu că tatăl teu trăește! Scăpăm de el! Haide! Vrei să mergi la Viena? la Paris? Unde vrei? Inaintează cerere de divorț, dăm procura avocatului și plecăm!

— Greșești, tată! Soțul meu nu-i excroc! E cel mai bun, cel mai nobil dintre cameni! Fără el, astă-zi n'ași fi! N'am fost despărțită un minut de el, în timpul când nu era cu colonelul recrutor și cu prefectul; mai bine ca ori cine știu cât e de nevinovat!

— Cum?! Bun, nobil, el?! Nu mi-ai scris tu din Geneva cât ești de nenorocită?! Nu mi-ai spus de-atâtea ori la moșie, cât e de ticălos?! Iar ți-a furat mințele?

— Eu nu le-am avut, când ți-am spus astea! Nimic adevarat din tot ce-am spus! Eram necăjită în acele momente pe el; scriseseam ce-mi veni în minte!

— Dar Țibel? Poți tu spune că n'a primit bani de la acest samsar, când evreul singur spune?!

— Țibel l-a asigurat, ca inspector al unei societăți; nu i-a dat nici un ban, eram de față!

— Nu i-a dat aici, tocmai că erai de față! L-a dus însă în altă casă; acolo l-au văzut tinerii sorțari!

— Nu-i adevarat! S'a rugat să-i viziteze un neam, o fetiță lâncedă.

— Ce fetiță?! Ce bolnavă?! Motiv, față de tine!

— Nici un motiv! El nu voia să se ducă; eu l-am îndemnat!

— Ajungi să și minți, numai ca să-l aperi? Nu ți-e rușine?! Tu, Duța, mândra de altă dată?! Nu! nu! rușinea aceasta nu voi mai rabda-o! Iți sunt tată, haide, fă-ți bagajul, plecăm!

— D-ta îmi ești tată, el îmi este soț! Biserica și legea mă a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

propie de el mai mult ca de d-ta! Tată, vii să strici casa fetei d-tale?!

— Zi tu ce poftești, aici nu te las! Înaintă către dînsa.

— Un pas mai mult de faci, chem servitorii să te dea afară! Eși! Eși! N'ai fost, nu-mi ești tată, ești vrajmașul copilului D-tale! Eși!

— Nebună ai fost, nebună te găsesc! Du-te dracului! Vei suferi până 'n gât rușinea, dezonoarea lui! Atunci am să fiu bun! Remâi cu el! De azi nu vreau să mai știu de tine!

Crunt, cu ochii în sânge, alergă la bătrînul Retescu. Deși din partide politice deosebite, se cunoșteau de mult timp.

— Vin la D-ta, ca la cel mai bun prieten! Te rog să nu mă lași!

— Cu ce te pot servi?

— Nu știi cât sunt de nenorocit! Să ai o singură fată, s'o poți mărita după un ministru și s'o ia un ticălos, un hoț, un escroc?!...

— Explică-te, te rog, mi-i frică să pricep!

— Da, D-le Retescu, ai înțeles prea bine! Eu sunt nenorocitul acela! Eu am rușinea să numesc ginere pe tâlharul de Grigoriu! Închipuește-ți, dragă d-le Retescu: eram la moșie, lucrul nu te lasă! Fata s'a îmbolnăvit. Nevastă-mea, ușoară la minte, aduse în casă pe pârlitul acesta, s'o caute el! Ce-a făcut, ce-a dres, i- furat mințele! Nici n'am vrut s'aud! Fata vrea, nevasta vrea! Nemernicul! Le ațâța pe amândouă, împotriva mea! Mi-a spus-o fata! Ce i-a făcut, nu știu?! Pierea, murea fără el și mai multe nu! I-am dat-o, a și îmbolnăvit-o, și ce crezi c'a făcut? A pus mâna pe părăluțele de drum, i-a luat frumos giuvaericalele și într'o bună zi a lasat o singură pe stradă, în streinatate! Iar Dumnealui a șters putina! D'apoi mojicii! Mă tem c'a și bătut-o!

— Ticălosul! Cum de mai sunt împreună?

— Potlogărie, D-le! Potlogărie! I-am trimis bani de drum, nu m'am putut duce după dînsa. Când a simțit că are bani, s'a dat iar pe lîngă ea, dracu știe cum, tot împreună au venit în țeară! Ce crezi! Am încercat fel și chip s'o fac să-l lese: cu binele, cu reul, cu șiretlicul! N'a fost chip! A prins dragoste de el și pace! Iată acum alta, escrocul!

— Și vreai să-l scapi?

— Eu? Ferit-a Dumnezeu! Să scap un tâlhar, un potlogar, un escroc! Dragă, d-le Retescu, nu-l cruțați! Nu vă uitați că-i tînăr, că-i căpitan! Dați-i la cap! faceți un bine societății... Numai în D-voastră mai am speranță! N'oi uita cât voi trăi, binele ce-mi faceți! La rîndu-mi te voi servi, cu tot ce mi-i cere! Numai s'o văd despărțită de el! Când l-a vedea închis, dezonorat, s'a desgusta, gândesc!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

— Fii pe pace, îi vom găsi ac de cojoc!

— Mulțumesc! Mulțumesc!

In capitală, frații urmăreau mersul afacerii. Trăsnetul căzuse asupră-le. Citeau și nu credeau. Limbajul ziarelor, din ce în ce mai vrajmașe, îi făcu să creadă nu în vinovăția lui, dar în greșeala cercetărilor. Fie care din ei se grăbi să vie în B., să-l vadă. Le fu cu neputință. In afară de oprirea severă, agenți secreți îi urmăreau, îi luau la cercetare: cine sunt? de unde vin? Incetară să se mai ducă, de frică să nu-i dăuneze și apoi nu-l puteau vedea! De un lucru erau încredințați cu toții: nu putea fi vinovat! Se cunoșteau bine în de ei. Aceeași plamadă de onestitate, de altruism, de neinteresare după ban, moșteniseră cu toții. Cu cât să trăiască, aveau: lux nu doreau. Virgiliu stătea apoi foarte bine: în afară de venitul soției, de leafa și de clientela lui, administra venitul Ruxandrei; putea să se compromită pentru mizerabila sumă de trei mii lei, la cât se urcau sumele lui Țibel, Itinberg și ceilalți, după ziare? Insemna să nu fi fost în toată mintea, ca să-și expue onoarea, liniștea, cariera! Dar unde erau banii, dacă-i luase el?! Doctor recrutor fusese și mai înainte: era neînsurat, nu avuse venitul soției și al mamei: de ce nu se lasase ademenit atunci? Era însă acuzat de samsarii arestați! Din două, una, își ziceau ei: ori era la mijloc un gheșeft grosolan al acelor samsari, luând bani de la tineri în numele doctorului și descoperiți, îl acuzau, în care caz justiția va avea să dovedească prin probe, vinovăția ori nevinovăția lui, ori era un laț, o țesătură de intrigi aruncate anume asupră-i, de o mână care lucra în întuneric, cu puterea banului. Cine putea fi? Un singur vrajmaș îi cunoșteau: Tilcu. Vrăjmășia pornită a ziarelor, mai ales conservatoare, îi făceau să încline către gândul din urmă.

In afară de spiritul politician opoziționist, care face la noi ca presa de o culoare politică să dea țințarului proporțiile armasarului, aruncând asupra guvernului respunderea celor mai neînsemnate întâmplări, se strecura în ziare mai ales în cele conservatoare-opoziționiste, o pornire înverșunată împotriva D-rului Grigoriu. Ca să lovească în prefect, loveau cât mai mult în doctor: arătau pe prefect tovarăș cu doctorul, c'un escroc!

Un ziar din Iași merse până să scrie: „procurorul ca să aibă o probă sigură de vinovăția d-rului Grigoriu, recurse la un truc foarte ingenios: trimise un evreu la doctor, care conveni cu dînsul să-l scutească pentru o sumă de bani, dar evreul neavând banii cu el, îi lăsă în schimb un ceas de aur. Imediat după eșirea evreului, intră procurorul, care îl prinse cu corpul delictului în mână". Adevărul fuse cu totul altul: în timp ce doctorul era arestat, făcându-i-se acasă cercetare, nu se găsi de cât un ornic frumos de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aur, în geanta de călătorie. La eşirea comisarilor, un reporter de ziar întrebă ce-au găsit? „Un ornic de aur!“ i se respunse scurt. Fu destul ca lucrul să ia proporţiile din ziar.

Ziarele liberale loveau de asemenea cât mai mult în doctor, ca să servească pe prefect, să reiasă astfel neamestecul acestuia. Chiar ziarele independente fiind reu informate de către cei interesaţi din oraşul B., îl sfâşiau. Cu toatele, aprindeau şi mai mult spiritele, vorbeau de Grigoriu cu tonul cu care se rosteşte pe seama unui om despre a cărui imoralitate lumea e deplin încredinţată, care, deşi dintr'un strat social cult şi de oare care condiţie, s'a coborît prin faptele lui sigure, dovedite, în rîndul oamenilor de nimic, cari nu mai au drept la bună cuviinţa celorlalţi.

Misiunea presei e înaltă, datoria ei e sfântă. Un popor întreg îşi adapă creerul, sufletul, la flacăra inteligenţei, judecăţei, simţimintelor ei. Mentalitatea largă, studii sociale adînci, cată să plămădească pe cei cari-au să ţie într'o zi cumpăna dreptăţei sau pane în mână, să pătrundă în culisele vieţii omeneşti, să descoase adevărul de neadevăr, lumina de întunerec! Adesea ori onoarea, viaţa unui om, stau în mânele lor! Ca şi justiţia, ziaristica prinde să fie templu: în el să nu pătrundă de cât cei chemaţi! E o nenorocire când numărul celor nechemaţi întrece pe al celorlalţi.

Toţi în familie, sufereau cumplit. Se nelinişteau mult de sanatatea lui.

Intre acestea, Adrian luase afacerea pe mână. După orele de serviciu, pleca cu trenul în B. şi împreună cu avocatul, alergau în dreapta şi în stânga, căutând să descâlcească lucrurile. Se duse la prefect. Acesta deşi însufleţit de sentimente frumoase, atacat de ziare, crezând pe doctor vinovat, era furios.

Adrian îi arătă anevoinţa cu care crescuseră dînşii, remaşi fără părinţi, foaea de zestre a lui Virgiliu, îl rugă să se intereseze la Iaşi de purtarea lui exemplară—ceea ce şi făcu—şi-l îmbună. Ce folos! Afacerea nu mai era acum în mânele lui, ci a judecătorului, care pleca de la ideea că Grigoriu era vinovat. In ideea aceasta era însă sprijinit de o parte de bătrînul Retescu, de alta de general. Se felicita în sine: va da procesului o întorsătură frumoasă! Mai rar, aşa ocazie! Va deveni o personalitate juridică! Va înainta repede! In tot ce lucra, căuta anume să scoată lucruri nefavorabile doctorului. Se purta cu Ţibel ca şi cum n'ar fi fost vinovat, ci victimă; îl încuraja să depue în contra doctorului. Sfătuia pe Simpşa să mărturisească nu numai c'a dat bani doctorului, ceea ce el nu mai voia acum, ştiind că nu era adevarat, dar să-i ceară banii înapoi; el se făcea tare, spunţa, să i-i întoarcă. Un Evreu din oraşul de naştere al doctorului, a cărui mărturie avea să fie sdrobitoare lui Ţibel—văzuse la otel cum doctorul ordonase ca samsarul să fie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dat afară—în loc să fie pus, când fu chemat ca martor, în cameră deosebită, fu ținut din ordinul judecătorului la un loc cu Țibel, care'l încredință și'l făcu să depuie falș, așa cum îl învățâ. Mai târziu la Tribunal, arătă adevărul: nu mai fu ținut în seamă.

Prelungirea arestului lui Grigoriu se datora tot judecătorului. Își petrecea tot timpul liber în tovărășia generalului Topolovici. Om rău, afemeiat, acesta își pusese gând rău asupra Duței. Cu cât Grigoriu era să fie mai apăsat, socotea, cu atât dînsa avea să vie la el, șeful lui direct. Căuta să înrâurească asupra judecătorului, să-l înverșuneze: „Că e vinovat, nu încape îndoială! Să fim severi! Să punem odată capăt tâlhăriei, în țeara aceasta! Milă nu încape! Să-și primească pedeapsa! D-le judecător, să dăm o pildă strașnică! Să ne facem pe deplin datoria! D-ta pe a d-tale, eu pe a mea!" Cu astfel de cuvinte îl întâmpina pe stradă, în cafenea, în saloane; se părea că trăește numai prin afacerea aceasta, că respiră numai prin ea. Deveni prietenul judecătorului; erau nedespărțiți.

In una din zile, pe când Adrian lipsea din B., Duța sfătuită de un inginer din localitate, coleg de școală cu Virgiliu, se duse către seară la bătrânul Retescu, rugându-l să vie cu puterea lui, în ajutorul soțului. Bătrânul îi promise, dându-i întâlnire în capitală, peste două septămâni, la otelul unde trăgea, cu condiția să vie singură și să nu descopere nimărui nimic.

Duța se întreba mereu în acest timp, pentru ce-i ceruse să vie singură și'n alt oraș? Ii plăcuse ochii ei? Bătrînul nu-i făcea impresia pe care i-o lasa generalul Topolovici. Dac'ar fi cunoscut mai bine lumea, ar fi priceput înțelesul acelei întâlniri tăinuite: i l'ar fi explicat inginerul, sau Adrian, dacă li-ar fi spus. In seara hotărâtă, se afla în București; când să intre însă în otel, teama o cuprinse; i se păru c'ar face un pas necuviincios față de Virgiliu; nu intră, nici se mai duse pe la bătrân. In cele două septămâni, Virgiliu observase oare care schimbare în bine din partea maiorului D., comandantul pieței.

Se făcuse primăvară. Paserile ciripeau, pământul și arborii re înverzeau. In închisoarea lui, Virgiliu privea cu tristeță reînoirea naturei. Când avea să vie oare și aceea a lui? Chiar în acel moment auzi cheea în broască, ușa se deschise, o mână i se puse pe umeri; era maiorul. — „La ce cugeți, doctore? — La măreția naturii, la nimicnicia omului, respunse dînsul, voind să închidă convorbirea c'un om displăcut. — Ai slăbit mult, doctore! reîncepu maiorul.

— Nu într'atât ca să mulțumesc pe toți!

— Ești greșit, doctore; noi nu-ți dorim de cât binele, dar respectăm ordinele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Atunci pentru ce nu mi-ați încuviințat un doctor?

— Am spus maiorului, Dr. S.; mă mir că n'a venit încă! Cată să vie! Te simți mult rău?

— Dacă ați cunoscut!...

— Nu ți-ar prii primblarea în grădină?

Virgiliu îl privi cu nespusă bucurie: v'așî remâne îndatorat!" Maiorul chemă sergentul, îl înștiință că doctorul era liber să se primble în curte și'n grădină. Îi aducea cărți de citit, îi promise cumpărarea de ziare, se purta cu el mult mai omenește. Sentinela nu-l urmărea. Grigoriu își petrecea acum timpul, în chioșcul plin de verdeață din grădina diviziei. Dimineața, în orele de serviciu ale maiorului, avea îngăduirea să se primble și prin curte. Într'o dimineață îi eși înainte un elev al școalei militare din București; era fiul mai tînăr al generalului Topolovici. Salută respectuos pe Grigoriu și se apropie cu dragoste de el. Generalul îl observă, veni după dînsul: „ce vorbeați acolo?" întrebă restit! — „Mulțumeam d-lui Dr. că m'a îndreptat atât de bine cu operația ce mi-a făcut-o anul trecut la gât, în Iași!" respunse tînărul, desfăcându-se la pept și arătând semnul. Băiatul căutase prin aceasta să înduioșeze inima de peatră a tatălui seu; nu reuși; fu aspru oprit a se mai apropia altădată de doctor.

Judecătorul părea în schimb mai prietenos. Avea aerul să se fi încredințat că Grigoriu era victima unui total de împrejurări. Maiorul îi spuse că'n oraș se vorbea despre nevinovăția lui, că pe ziua de 16 Aprilie avea să fie liber. Lui Virgiliu îi venea să-l îmbrățișeze; cu firea lui bună, uită mișelia maiorului din seara arestării. Desamăgirea lui fu crudă. După două septămâni, maiorul redeveni cel de demult, mințea că s'au aflat probe de vinovăția lui, îl sfătuia mereu să-și dea demisia, căci odată civil, zicea, generalul va fi pentru dînsul; sentinela îl urmărea de aproape. Judecătorul deveni și mai rău, căuta cu ori ce preț să scoată învinovățiri; pe cât de prietenos se arata față de Țibel, pe atât rămânea de rău cu Grigoriu. 16 April trecu, fără să fie pus în libertate.

Intre acestea veni în anchetă o comisiune medicală, cerută de judecător, alcătuită din trei doctori: doi militari: capul serviciului sanitar al armatei, medicul șef al acelei divizii și medicul legist al capitalei, profesorul X. Grigoriu prinse curaj. Ținuta lui demnă, privirea-i sigură, liniștită, făcu impresie bună asupra doctorilor. Judecătorul căută să-i înșele, spunându-le că erau vre-o 30 tineri evrei scutiți pe nedrept de doctor, când de fapt, în tot județul nu trăseseră sorți de cât 18. Auzindu-l mințind, Grigoriu îi aruncă o privire plină de dispreț, care nu scăpă medicilor. Unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dintre ei, legistul, șopti celuilalt: „sunt încredințat că doctorul nu-i vinovat!"

Deși nu i se îngădui să fie de față la examinarea tinerilor, să poată da lămuririle cuvenite, raportul comisiunei îi fu foarte favorabil. Avocatul ceru din nou punerea lui în libertate, acum când cercetările se terminaseră. Fu respinsă chiar cererea de a fi eliberat pe temeiul unei sume de bani. Avocatul ceru atunci eliberarea lui, Curței din Galați. Judecătorul însă îmână acesteia dosarul afacerei, fără să alăture raportul comisiunei medicale, din care reieșea nevinovăția doctorului. Curtea necitind raportul, ei numai dosarul care-i aducea mari capte de acuzare, nu încuviință eliberarea lui. Singura-i mângâere erau scrisorile Duței, toate pline de nespusă iubire. Îl numea dumnezeul ei, îi arata recunoștință: lui îi datora totul, zicea, viața, onoarea și ce-avea mai bun în sufletul ei.

CAPITOLUL XIV

Codrul înverzit, așterne din nou ochilor pajiștea verde. Fagii și arinii îmbracă din nou Cernegura, cucul cântă în plopii de pe Cozla, Bistrița hăuc în văi.

Într'un tufiș de serengaș, Olga așteaptă din moment în moment telegrama care să-i anunțe punerea lui Virgiliu în libertate.

Înflorește pomii și-i pare că frunzele cad; vesel glăsuește apele și ei îi pling. Durerea sufletească întunecă tot. „La ce să pling? se întreabă. Într'o lume în care minciuna e adevăr, banul fac-totum, unde virtutea e defect și viciul merit, unde cel ce fură, minte, se târăște, învinge, pentru ce să pling? Ce bine că părinții dorm! Mama ar muri...: tata? o, el n'a plecat în lume că n'a voit să fure?

Încercase să vadă pe Virgiliu în B.; nu i se îngăduise. Voia să lupte, să-l ajute. Adrian o încredință că nu putea nimic; singură Duța ar fi folosit la ceva.

Picură de ploae. Tăcuți și rar cad stropii, ca lacrimele sufletelor chinuite, ce pling, nestiute, în tăcerea nopților, în mijlocul splendorilor naturii. Ploaca o alungă în cameră. Abia intrată, îndărătul ei, bătăi ușoare în ușă. Intră D-rul Lorescu:

— Să nu te superi că mi-am permis să vin! Doream să te văd. A, dar ce schimbare? Soarele Nisei fu de tot darnic?

— Adevarat? întrebă ea mâhnită. Timbrul vocei umbrește pe Lorescu. O privește trist: ce e cu doctorul?

— Ași putea spune? Un singur lucru doar: e nevinovat!

— Nu e nevoe să mi-o spui; te cunosc pe D-ta, ajunge.....! În ce termeni se află cu nevastă-sa?

— Buni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce fel de ființă e dinsa?

— Valul mării: aci ademenitor, aci perfid.

— E oare streină de afacere?

— Cu totul streină: încep să cred: îl iubește cu adevărat!

— Dă-mi voe, dacă l-ar iubi, cu averea, cu situația ei, ar fi ușurat-o mult pe a lui, chiar în cazul când s'ar fi făcut vinovat; în timp ce ea... se poartă în doliu, dar ește calare, roagă la Iași pe cunoștințe, doamne așa zise prietene, să-i păstrezo giuvaeruri, bani..., făptuește copilării prin care împovărează situația soțului; nu pricep cum îl iubește?

— Firește, nefericirea lui e îndoită: de o parte înscenări cari se fac asupră-i; de alta, în soție nu are un tovarăș de luptă, un ajutor.

— Cât despre aceasta, nici il poți afla în femee...!

Olga il privi mirată, jicnită. Doctorul adaose:

— Nu vorbesc de excepții, vorbesc de femei!

— Nu-l aflați, că nu-i căutați!

— Femeea? Să-i vorbești de cordele, de tualete, de păpușerii... Nu găsești în ea pe mama, pe soție, pe adevarata tovarașă!

— Femeea de care vorbești, e femeea păpușă pe care D-voastră, domnii, ați voit-o astfel, după cerere și ofertă! S'a cultivat cum i s'a cerut să fie: copii, păpușă, recreator. I se cere să placă și ea cată, are nevoe, să placă! Preocupare, gânduri, atenție, se 'ndreaptă cum zici, dar fatal, la îmbrăcăminte, aparență, lux și cordele.....

— Bine, pricep, înainte de căsătorie; dar odată căsătorită?

— Căsătorită? Nu poate înțelege, respecta munca soțului; nu știe să-i fie adevarat tovarăș, strecurând iubirea nu numai în vorbe și alintări, dar în preocuparea de viața, de sanatatea, de masa lui și a copilului, în chip rațional, igienic, educând pe unul, colaborînd cu altul. Nepregătită în școală, acasă nici atât, pentru tot ce va privi într'o zi mușiunea ei de mamă, de educatoare, remâne streină de creșterea copilului, care, anevoioasă în sine, devine mult mai spinoasă celui necunoscător de ea.

— Căsătoria ajunge repede neplăcută, viața ei, anume a ei— așa crede —uricioasă, soțul comun. Unul dintre Don Juanii, prieteni casei, o încredințează că e nefericită; el, soțul, vinovatul, un urs! Când s'a deșteptat, e prea târziu; în adevăr nefericită: casă, copil, soț, ea, toți au suferit! Nu, nu! Nu poți găsi seriozitate și înțelepciune în femee! Lux, ușurătăți, intrigi, amoruri, joc de cărți, iată preocuparea ei, când în acelaș oraș, la doi pași, bătrâni sunt nemâncați, văduve obidite, talente se pierd!

— Vina femeei? Nu! E victima educației. Casa părintească, pensionul, societatea, domnii, au educat-o astfel. Ei înșiși-și lipsiți

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

de cultură serioasă, de educație sănătoasă, ne vin de pe băncile școalei, cu două dorințe: întâia, s'ajungă, să parvie cât mai repede, cu cât mai ușoară muncă, cu cât mai multă răpire a drepturilor altuia, la un post înalt, la o leafă grasă; a doua, să vineze zestre mare. În aceste două ținte se cheltuește energia, inteligența lor. Ideal? Ce ideal? Punga, cuprinde tot. Putere morală, valoare personală? Luptă pentru ridicarea neamului? chestiuni cari nu preocupă; cafenea, joc de cărți, țigară și... femee păpușă, femee obiect, iată tot ce găsim în spiritul unui tânăr. Cum voiți dar ca acea firfiren, din nefericire, avem mulți, să caute și să cultive altceva în femee de cât pe artizana simțurilor lui? Remâe femeea, pentru dinsul, ceea ce este: obiect, păpușă! Să se recreeze cu ea, când o vrea; când nu, s'o părăsească, fără părere de rău, fără mustrare de cuget: „ce vrei, mon cher, mi se urise cu ea!" Nu cugetă un moment, că ființa aceasta poate și prinde să devie factor de lumină, de progres în familie, nici atât, să vorbească cu ea lucruri serioase; Filozoafele acestea sunt anoste, se tângue el, de fata care nu face haz de păpușerii.

Știți, poetul se plînge de doamnele cărora le citește o producție nouă: „de, închipuești sarmanul, de poveștî ne arde nouă?!" Ei bine, tabloul e exact, nu întreg: l-aș completa astfel: „de, închipue-ți sarmana, de filozofii ne arde nouă?!"

Aș putea afirma cu toată tăria: spuneți-mi ce fel de bărbați sunteți, să vă spun ce fel de femei aveți! E tristă situația fetei culte, serioase, în societatea noastră..., mai ales în provincie....!

— Se întâlnește atât de rar...!

— Totuși se întâlnește...!

— Un singur exemplar cunosc; o rîndunică nu arată primavara....?

— În zările de lumină de unde vine ea, n'a putut fi singură; surori a avut; s'au reslețit. Cele apărute au venit, pare, prea de timpuriu; mediul li e nepriclnic. Vin din zări de lumină, de căldură; în jurul lor găsesc frig, întuneric. Unele? îmbracă penajul surorilor de prin locurile nuoi, devin ca ele. Acestea s'au perpelit numai, nu s'au pătruns de focul căldurii, de razele luminii. Altele? Cele cari-au sorbit adînc lumina și căldura, nu pot trăi în noua atmosferă; sfioase, privesc în jur: ce fericite, gândesc, surorile cari s'au aclimatizat! Stinghere, remân singuratece în cuiburile lor. Perdea, perdea groasă pe creer, pe simțire! Vor vedea prea mult, vor cugeta prea mult, vor suferi prea mult...! Dar, să lăsăm acestea: ce-ar prinde să fie și nu e, ce e și cată să nu fie...

— De ce te-ai mutat de la avocat?

— Să fiu mai la adăpostul convenienților; nu-mi convenea vecinatatea lui Rozeanu.

— Ce fel de om e?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Inimă de aur, caracter foarte frumos!

— Se însoară, adică... lumea spune, adăugă Lorescu, voind oare cum să-şi retragă cuvintele.

— Cu cine?

— Se zice c'ar fi cerut mâna D-rei Aurora Cocean.

— O, ce bine! Sunt foarte potriviţi! exclamă Olga şi-un zimbet de mulţumire îi luminâ figura. Arare ori fulgera acest zimbet pe chipul ei; când apărea, îi da o expresie de duioşie nespusă. Lorescu o privi lung, cu vădită plăcere. Vorbiră încă, după o oră Lorescu plecă.

A doua zi, după ora şcoalei, o trăsură ducea pe Olga la Viişoara. In cale o ajunse ploaea. La munte adese ori ploile vin repede, pe neaşteptate.

Furtuna gemea pe munţi, vîntul undula pletele codrului, Bistriţa aiuea puternic. Ritmul vijelios al ploaei, concerta cu dangătul clopotelor. Şi ce frumoasă-i furtuna la munte! Mărete, tăcute se 'ntunecă depărtările, coamele de munţi; în poalele lor, apa umbrită, aiue navalnic! Ploaea vine, cade pe munte, se lasă pe codru, cură pe apă! Munte, câmpie, spaţiu, sunt una, pânză curgătoare, plumburie; fulgere o luminează, trăsnete se deslănţue pe cuprinsul ei. Atmosfera plînge, când în zare, departe, lumina soarelui scaldă vîrfuri de munţi, Cerul-i albastru, viaţa trăeşte! „De ce nu se 'nalţă tot astfel şi omul deasupra durerilor? cugeta Olga, privind în faţa ei. De ce după furtună, sufletu-i tot geme? Pentru ce nu se 'nvelue în seninul care planează peste dureri şi vijelii? Natura reînvie; fruntea lui e arsă, sufletu-i e mort...!"

Apropie de Viişoara, ploaea încetă. Atmosfera remase curată, aerul ozonizat. Soarele resări, scăldând în lumină apa, munţii şi firea toată: mai verde câmpia, mai mândru Cernegura, în verdele codrului tivit în poale c'o dantelă dublă de pomi înfloriţi, cu schitul printre ei, cu îngânatul cucilor, cu trilurile privighetorilor.

Preotul zărind pe Olga, sări să-i deschidă poarta: „Dra Grigoriu, Auroră, Auroră!"

— Pe aşa furtună? întrebă el cu mulţumire.

— Nu se teme ea de furtuni! respunse Aurora, roşie de plăcere.

— De furtunele naturii, nu! dragă Auroră! Cele omeneşti sunt cu mult mai de temut...!

— Ai dreptate, respunse fata, privind-o cu mâhnire.

— Dar... la o parte gândurile triste..., venii să te văd, să-mi dai noutăţi.....?

— Cât îţi sunt de recunoscătoare, dragă Olga! Mi-ai deschis calea fericirii... ce folos, adaose ea trist, tata nu voeşte!

— Atârnă de tine să-l înduplecî, să şi ajungi la scop...!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De mine nu ascultă; vorbește-i tu, te rog! Ai atâta autoritate asupra tuturor cari te cunosc...

— Când se întoarce?

— Îndată, ascultă... pare că-l aud!

Preotul intră. Aurora își făcu de lucru pe afară.

— Imi dai voe părinte, să vorbim despre viitorul Aurorei? Nu mi-ași îngădui, dacă n'ași cunoaște atât de bine pe omul care o vrea!

— Unul? Dar o cer mulți?

— Ertare, părinte, un singur om o cere, respunse Olga, apăsând asupra cuvîntului om. Dacă îl perzi, a doua oară nu-l mai întâlnești!

— E-atât de bun, Rozeanu?

— Se zice părinte, căsătoria e loterie! Loterie e pentru cei ce se joacă cu dînsa! Rozeanu e bun, milos, foarte delicat, comoară de simțiri! Aurora și el se vor, sunt potriviți; de-l respingi, arunci cu piciorul în norocul ei...!

— De, D-ră, toate bune, dar când fata mea poate lua un maior, să se mulțumească c'un sublocotenent?

— Bine părinte, măriți fata cu gradul? Până acum știam: domnii se însoară cu bani; se însoară, auzi, J. cu 50.0000 lei! Pecine ia, cum e fata, nu se discută, remâne în paranteză....

— Ori și de se discută, nu se spune adevărul! I se face o critică nedreaptă, de multe ori rea!

— Maiorul e aspru, tiran. Îl cunoaștem toți; nu-și ascunde părerile asupra atributelor soției: servitoare, bucătăreasă, îngrijitoarea lui, nu tovarășă de gânduri, de viață, nu mamă luminată copiilor!

— De asta, așa e...!

— Voești de-al dinciea să-ți nenorocești fata? Când vezi dinpode deosebirea, când fata vrea pe altul, se poate să făptuești cu gândul numai asemenea greșală?

— Dacă Rozeanu e așa de bun, pentru ce nu-l luați D-v.?

— Eu?! Ce nostimă întrebare! Dar Rozeanu vrea pe Aurora?! Aurora ține la dînsul!! Apoi... eu nu gândesc să mă căsătoresc!

Zicând acestea, se sculă să plece. — Am să vin zilnic, adaosea, și-atât am să stărui, până te voi convinge; sunt încredințată că lucrez bine!

Afară șopti Aurorei: nu ceda, cu nici un preț! Maiorul e un „moș Teacă"; ceilalți nu egalează nici unul pe Rozeanu; mai culți sunt, oroare însă de deșteptăciunea fără inimă! Îți fac o rugăminte și te rog, comunic-o părintelui: Rozeanu să nu afle c'am fost aici!

Aurora îi făgădui. Noaptea se lasa peste codru, când trăsura.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

preotului o înapoie în oraș. Acasă găsi telegrama mult așteptată: Virgiliu părăsise în fine arestul, urma procesul de judecată.

Olga luase gazdă la o văduvă. După orele de școală, se recrea grădinărind. Casa văduvei reînvie. Olga întocmi straturi, semănă, resădi flori, scotea apă din fontână și-și uda singură florăria. Lucra și cu acul, dar lucrul acesta îi aduna gândurile triste. Prefera să citească. Une ori lucra versuri, aruncate apoi într'un saltar. Severă cu dînsa, era severă și cu ceea ce producea. Darul acesta, zicea, e-atât de sfînt! Cel înzestrat cu el, se face repede cunoscut! Revarsă de timpuriu lumina! Înșirare de cuvinte frumos rimate, nu e poezie, cum frumusețea corpului fără a minții și a inimei, nu face pe individ, om! Poezia, smulsă Olimpului, să planeze pururi pe înălțimele lui! Nu ca să se coboare la om prin mlădieri de cuvinte ritmic așezate; ci omul să se înalțe în Parnasul ei, prin înălțimea cugetării, prin adâncimea simțirii, prin armonia lor!

Mult timp greșise, crezînd că poetul e totdeauna inspirat; nu are de cât să se așeze la masa de lucru, în ori ce timp, la ori ce oră, și gândurile curg în cristalul versurilor, ca boabele de mărgăritar într'o cupă. Această credință îi taiase curajul să lucreze. Mai târziu văzu adevărul: poetul e și dînsul, om. Talentul lui, pe ori ce notă s'ar afla în gama de talent la geniu, are nevoie să fie cultivat, alimentat, întreținut. Ochii lui, deși văd și citesc acolo unde sute alții, nu văd nimic, cată să s'adape pururi la frumusețile naturii și ale artei, să pătrundă până departe în măruntaele societății, ale Universului, să cunoască pe om, natura, Dumnezeu! Între ei trei, să trăcească! Când ochiul a văzut, când sufletul a simțit, devine artist, poet. În clipa când se simte inspirat, lucrează. Gândirile curg atunci ușor. Inspirației poetului urmează însă lucrul omului. Corecturi, adaose, cern, recern gândirea, până devine diafană, eterică, poezie. Atunci numai cuvintele sunt boabe de cristal, cugetarea lumină.

Cu cât clipele de adaparе la frumos, la gânduri și simțiri înalte se înmulțesc, cu atât producțiile lui vor fi mai numeroase. În ora când se simte inspirat, să ia să lucreze: dar el are să muncească pentru bani, pentru existență! Mărgăritarul creerului lui se duce atât de des pe cifre, pe hârtii, în lupta vieții!

Prepară poate ca dînsa, capete fragede pentru viață, lumină, pe când lumina creerului lui se risipește în frămîntarea aceasta!

Ce operă de înalt patriotism ar face societatea, statul, cugetea, punând pe adevărații artiști sau oameni de știință la adăpostul luptei pentru trai!

Neîncrederea în valoarea lucrului ei, mai târziu rеul fizic, îi tăiară curajul să lucreze. Acum, de când își simțea ființa prea înecată în simțire, își descarca iar greul gândurilor în versuri,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înmormîntate într'un saltar. Unc ori lucra până târziu noaptea, chiar până dimineaţa, când pleca la şcoală.

Se ducea des la Viişoara. Tot mai mult il vedea pe preot convertit, cedând Aurorei. După o lună, celebra căsătoria ei cu Rozeanu. Pe când mirii, întovărăşiti de nuni şi de preoţi, dănţuiau pe „Isaiia", ochii Olgăi se umplură de lacrimi. Alături de mulţumirea, auzea un glas tăinuit: tu nu vei dănţui nici o dată Isaiia! Flori de lămâe tu nu vei purta! Întorcându-se către dînsa, Rozeanu ii şopti: „Cât de mult aşi dori să vă văd fericită! Vă sunt de două ori recunoscător: nu v'aşi fi putut ferici şi aşi fi suferit; arătându-mi fiinţa demnă de încredere, aţi făcut pentru mine ceea ce ar fi făcut mama...! Cum de mult vă doresc norocul!" Olga oftă. Fericirea i se arata ca o năluca şi tot ca ea se îndeparta.

CAPITOLUL XV

Se împliniseră trei luni de la arestarea lui Grigoriu. Ordonanţa-hotărîre a judecătorului se dase; totuşi el nu fu pus în libertate, de cât la o septămână după depunerea sumei de patru mii lei, de către soţia sa. Ajunse în Iaşi la 11 noaptea. Duţa nu ştia nimic. Căzu în braţele lui, mulţumind Cerului că i-l redase. Plînseră amândoi.

Virgiliu se înfăţişă a doua zi chiar, superiorilor sei; le arătă cum stăteau lucrurile şi că învinuit cum era, nu se putea prezenta în faţa trupei. Ceru concediu. Şefii il iubeau mult; i-l încuviinţară pe timp nelimitat, să 'şi poată căuta de proces.

Erau la prînz, întâiu! după trei luni de zile, când veni şi Mircea. Fraţii se îmbrăţişară cu lacrimele în ochi. — „Ştiţi noutate? li se adresă el. Tilcu s'a despărţit de C.C. Ruxandra!" Duţa îngălbeni. — Justiţia noastră a încuviinţat despărţirea, întrebă Virgiliu, după o căsnicie de 38 ani?! A încuviinţat-o, când legea spune limpede: nu se îngăduc divorţul, când unul dintre soţi e lânced?! Ea ştie ceva?

— Nimic! respunseră Duţa şi Mircea. Se spune, reluă acesta, că în curând se va căsători cu o tînără de 18 ani!

— Cu 40 ani mai mică de cât dînsul?! strigă Virgiliu.

— Cu 2 ani mai mică de cât mine! adaose Duţa.

Hotărîră să nu comunice nimic Ruxandrei, care suferea de nervi; perduse memoria, remâmând cu ideea fixă că numai ziua aceea mai avea de trăit; nu simţea nici un reu, îşi închipuia însă că dacă s'ar da cum-va jos din pat, s'ar prăvăli, picioarele n'ar susţine-o, ar muri. Avea însă momente de revenire, deplină limpezire de spirit şi de judecată.

A doua zi, Virgiliu scoase de la bancă, banii Ruxandrei, venitul în bonuri ce-l administra el, şi împreună cu nevasta şi cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fratele, se duse să s'o vadă. Cu toată starea ei, o lacrimă îi curse din ochi, când văzu pe Virgiliu: „Dragul meu, nenorocirile sunt pe oameni! fii tare; nu uita, Duța numai pe tine te are!" Virgiliu îi sărută mâna: „Dragă mamă, ține te rog banii, venitul anual de 15 mii lei; deși nevinovat, sunt acuzat; nu-i mai pot păstra, nici administra! Voi chema pe fratele vostru, Vintilă, să-i ia dînsul asupră-și!" Ruxandra nu voi s'audă, totuși Virgiliu îi lăsă pe masă, înștiințând pe fratele ei. Tereanu primi banii, era foarte strîmtorat, avea și o fată de măritat. Virgiliu îl făcu atent să nu spue nimic Ruxandrei despre divorțul lui Tilcu. Ruxandra nu voi însă cu nici un preț să încredințeze fratelui, banii ei; n'avea încredere în el: îi voi da lui Virgiliu, ori dacă nu vrea, voi chema pe Tilcu!

— „Tilcu?! isbucni Vintilă necăjit, uitând ori ce precauțiune, cum să-i dai lui Tilcu, când el dă divorț de tine?!" Ruxandra remase trăsnită; căzu pe perne; din ochi îi curgeau isvoare de lacrimi. Scoase banii și fără să zică un cuvînt, îi întinse. Tereanu plecă, fără să mai dea ochi cu Duța și cu Virgiliu. Acesta nu putu scoate a doua zi pe Ruxandra din mutismul în care căzuse. De prisos încercă el s'o facă să vadă că era datoare să se vindece pentru copilul ei, pentru dînsul, când aveau nevoie de sprijin și de ajutor! Mutismul Ruxandrei ascundea totuși o resvrătire a voinței contra ideei fixe; lovitura dată pe neașteptate, producea un efect neașteptat. Trimise pe credincioasa ei servitoare, Catinca, la Tilcu, rugându-l să vie numai de cât. Tilcu veni.

— Te-am chemat, începu ea cu o voce duioasă, să-ți fac două mari rugăminți.

— Anume?

— Ascultă, prietene! Buni, rei, avem în urmă-ne 38 ani de căsnicie! Știi bine, din dragoste te-am luat! Știi iar că, ori cum ași fi fost, fără mine n'ai fi ajuns la vaza de care te bucuri azi. Nu ne-am potrivit în naturi: fu nenorocul meu! Tu... ai trăit, ai petrecut, ai înțeles de viață. Eu... la pragu-i din urmă, unde mă găsesc, privesc îndărăt... în grădina vieței mele, a vieței noastre..., nu văd de cât o singură floare: Duța! Pentru ea, pentru voi amândoi, am *suferit*, am plâns, m'am jertfit! Ori ce ai fi făcut, erai tatăl copilului meu! Departe ne aflam, dar soț îmi remăneai, și-ți fui credincioasă! Mi-ai fost drag! M'ai tradat, am rupt apropierea, n'am putut rupe prietenia care m'a legat totdeauna de tine, crede-mă Tilcu!

În numele a tot ce-am suferit, te rog, te implor, nu mă da ocării și risului lumei, acum la bătrînețe! Ai milă! Puține zile mă mai despart de mormînt... curând vei fi liber... stăpân cu totul pe tine... Nu da divorț; retrage cererea! Lasă ca moartea să ne despartă! Moartea, nu tribunalul! Isbucni ea în plîns.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

— Amor la bătrînețe....?! Nu face parale! rise Tilcu, batjocoritor.

— In numele amorului din tinerețe te-am rugat, te conjur încă....!

— Cealaltă dorință? întrebă el, fluerând printre dinți.

— In numele dragostei de copil, a jertfei de părinte, te implor ajută pe Virgiliu să scape de nenorocire! Fă-o pentru Duța! Renunț la ori ce pretenție de drept, de avere, dar fă-o! Fă-o pentru Dumnezeu!

— Ha! Ha! Ha! Știi că ai haz!? Zeu așa! Mă crezi copil, se vede? Eu să pun cuvînt? Să scap pe un tîlhar! D-ta ai nenorocit-o, datoria mea este s'o despart cât mai curînd!

— Nu se poate să fie vinovat! Il cunosc bine! Nu-i omul banului! Eu l-am făcut să ia pe Duța. Îți jur! Cum azi te implor pe tine, l-am conjurat altă dată pe dînsul, s'o scape! Fără dînsul ar fi moartă, sau nebună! Și astă-zi nenorocirea e pe capul lui și nimene, nimene să-l ajute! Vai de Duța, fără el!

Ruxandra cu mâinile întinse către Tilcu, se ruga încă.

— „Nebună te-am cunoscut, nebună te las!" răspunse el și plecă, lăsând-o cu vorba în gură.

După câte-va ore de adâncă descurajare, o resvrătire puternică se petrecu în ea. Pentru întâia oară *voi* să se dea jos din pat și se dete. Se sculă, se îmbrăcă singură, aprinse candela și chemă pe Catinca. Când o văzu umblând prin cameră, își făcu cruce de bucurie: „alerg la conașul Virgiliu, la duduia Duța, să-i chem să vadă minunea!" — Nu, să nu faci aceasta; avem altceva mai repede de făcut! Trimite să cheme pe Iancu, trimite în grabă, ori mai bine, du-te D-ta, fără să spui nimărui un cuvînt! Aerul hotărît cu care vorbea Ruxandra, făcu pe bătrînă să priceapă că era vorba de ceva foarte serios.

— Plecăm acum chiar la gară, de unde vom merge la moșie, cât e boerul în oraș! Ai înțeles bine, Catinco? Să fii mormînt!

Ruxandra avea uitate acolo niște acte de mare preț, într'un dulap secret. Voia să le ia înainte ca Tilcu să se fi reîntors. Avea de gând să cheme din nou avocatul, să-i facă proces pentru avere.

Nu era timp de perdut. Știia pe Duța și pe Virgiliu plecați la o vie pentru două zile, voia să lucreze în lipsa lor, ca nu cum-va Virgiliu s'o întoarcă de la gândul acesta. Trenul plecase însă. Fu nevoită să amâe plecarea pe a doua zi; fiind Duminecă, negreșit, își zicea, Tilcu avea să remâe încă în Iași.

Intrau în curtea caselor din Zănești, Duminecă, pe la opt seara. Spre marea ei mirare, văzu curtea furnicar de trăsuri și de țerani, în mândrul lor port. Cununi de flori împodobeau casa, lămpi venețiene și rachete luminau, muzici cântau, camerele erau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luminate ca ziua; de departe se vedeau oaspeți mulți, joc și petrecere. Ruxandra opri pe loc trăsura.

— Ce să fie oare? îngână ea, încercată de o presimțire neagră.

— Boerul a venit cri, se vede; bine ar fi să ne întoarcem, răspunse Catinca; mânem peste noapte unde-va, la părintele...?

Chiar în acel moment preotul, altul de cât cel vechi, cunoscut lor, intra pe poartă.

— Părinte, fii bun și-mi spune, îl întrebă Ruxandra, de sub broboada neagră care-i acoperea fața, pentru ce-i petrecerea aceasta?

— E nunta lui Cuconu Tilcu; chiar acum îl voi cumuna! Aveți de vorbă cu D-sa? Nu va putea...!

— Saraca de mine, ce spui părinte?! Boeru-i însurat!!! strigă Catinca.

— A fost, știu...; s'a despărțit! Era damblagită, cucoana!

— Mână înapoi! se auzi vocea stinsă a Ruxandrei, ghemuită în fundul trăsurii. Fața-i era pământ. Birjarul întoarse îndărăt. Nimeni nu bagase de seamă trăsura. Tot drumul Ruxandra nu scoase un cuvînt. Catinca spăimântată de urmările ce puteau veni, aștepta să se vadă la Iași, s'alerge la Virgiliu. Ajunse acasă, Ruxandra ceru să fie lasată singură; după osteneala drumului, zicea, avea să se culce îndată. Când crezu pe femee adormită, luă din saltarul unei mese un șiș de baston, al lui Manoil, se urcă pe pat, înfipse șișul în perete și se aruncă cu peptul asupra vîrfului lui. Șișul intră în corp, pătrunse de partea ceralaltă. Il scoase, îl șterse de sînge, îl ascunse sub pernă și se așeză în pat.

Virgiliu se întorsese de la vie. Petrecuse binișor. Duța căuta să fie atrăgătoare cu el, să-l facă să uite din dureri. Dormeau amândoi, când fură deșteptați de un mare sgomot; intră Catinca, furtună pe ușă: „Cucoana s'a omorît!" Virgiliu privi la Duța: în picioare, în roba albă de noapte, cu cosițele pe spate, galbenă, tremurând, remase împietrită locului, ca și cum ar fi primit o lovitură de ciocan în cap. „Doamne!" strigă Virgiliu, când vor înceta nenorocirele de pe capul meu...?!" Plecă, luând în cale și pe un alt coleg. Intinsă pe pat, liniștită, cu ochii deschiși, sta Ruxandra. Nici o urmă de durere, de regret pe fața ei. Pe cămeșă, în dreptul inimei, o pată mică de sânge: pe pept, dedesubtul inimei, urma unei mici înțepături; alături, pe pat, peteca albă cu urme de sânge, cu care șterse șișul.

— Ce-ai făcut mamă? întrebă Virgiliu. — Caut moartea, dar ea nu mă vrea! Voi nu mă lasați nici să mor în pace? Cu ce v'am greșit? Ce vă datoresc?

— Se poate, mamă?! Astfel ai ajuns să vorbești? Noi nu-ți suntem nimic?!

— Ba da! Dar la ce bun să mai trăesc? Băiatul mi-a murit,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Duța-i lâncedă, fie nu-ți pot fi de ajutor, barbatulși-a dătut joc de mine! Se însură...!! La ce să nu grăbesc moartea, dacă ea întârzie!!

Virgiliu o opri să vorbească: o examină. Șișul ușise printre coaste, fără s'atingă inima. Sânge nu curse de loc, într'atât îi erau nervii de sdruncinați; nici frigurile după injunghiare nu-i apărură de loc. Zece nopți Virgiliu nu se deslipi de căpătâiul ei. Când o văzu ceva mai înfiripată, o conduse într'un sanatoriu din București. Cu Duța o ducea mai bine: ea devenise mai cuminte, căuta să-l cruțe. Virgiliu, recunoscător pentru dragostea ce-i arătase în timpul arestului, începuse s'o iubească cu adevărat, îngrijind mereu de sanatatea ei. Restul timpului și-l petrecea studiind dosarul. Toată afacerea lui, ordonanța judecătorului, îi apăreau ca un ghem foarte încurcat, un nod gordian, care luat pe îndelete, se descurca de sine însu-și. La fie care pas se isbea de reaua voință, de ura judecătorului. Mersese până acolo, să-l descrie de mic încă, ca un caracter falș; îl învinuia că fiind elev pe băncile liceului din chiar acel oraș, înșelase pe o domnișoară de acolo, dând chiar în întregime numele ei și al familiei sale. Tatăl fetei, chemat în fața tribunalului, protestă cu indignare împotriva acelei calomnii, descriind foarte bine pe Virgiliu.

Nu-și putea explica cum fusese dat judecății, când — în afară de acuzația samsarilor — din îndelungatele cercetări de trei luni, cât fusese ținut arestat, nu se putuse găsi o singură probă de vinovăția lui. Aceea ce-l durea însă mult, nespus de mult, era îndoiala pe care-o citea în ochii tuturor persoanelor. Salutul unora, privirea reținătoasă, ironiile a altora, îl îndureraau, îl amărau. Culmea durerii simți când văzu însu-și pe Adrian îndoindu-se de el. Acesta nu putea crede că judecătorul fusese ilegal. — Tu, respunse Virgiliu amărît, ca și judecătorul, fiind civili, necunoscând legile militare, nu puteți pătrunde imposibilitățile materiale pentru cari mă acuzați, nu puteți privi limpede, până departe în afacere! Îți declar încă odată, judecătorul a fost pornit de la început contra mea.

— Iată un lucru pe care nu-l pot îngădui! Pentru care motiv ți-ar fi fost judecătorul vrăjmaș?

— Pentru că voi, magistrații — mai supuși ordinelor primite, de cât chiar militarii — sunteți sclavii politicei, ai celor ce guvernează! Acei cari m'au insultat, m'au arestat, m'au dat judecății, prindea să fi fost apărătorii mei! Un fapt împlinit e nu numai rezultatul mentalității făptuitorului, dar foarte adesea și al imprejurărilor, după cum întâmplarea leagă dese ori fapte izolate, cari n'au fost legate printr'un raport de cauză și efect! Dar nu! Omul căzut în ghiarele voastre, e un vinovat! Căzut nevinovat într'o încurcătură grea — mi-ar fi fost destul învățătura—m'ați încălcit și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai rău, m'ați lovit! Veți face oare din mine un condamnat? Voi, cari vă petreceți nopțile în joc de cărți și de plăceri și veniți a doua zi să dați sentința unui om, știți voi ce va să zică să țineți în mânele voastre onoarea și viața lui? Datu-v'au băncile școalei destulă lumină și suflet? Credeți voi că toată învățătura omului se reduce la băncile școalei? Voi, cari judecați faptele altora, judecați întâi pe ale voastre? Sunteți care destul de severi cu voi înși-vă? Tindeți să vă înălțați pe voi deasupra patimelor și slăbăciunelor omenești? Sunteți la înălțimea misiunii voastre? Onorați toți, scaunul dreptății?

— Vei putea tăgădui, îl întrerupse Adrian, c'avem magistrați cari fac onoare justiției?

— O, avem, negreșit! Dar toți cată să fie drepți și onești! Din nefericire, cum vezi, am dat peste neghină, nu peste grîu!

Adrian nu răspunse. Se temea însă de procesul lui. Pe lângă avocatul luat de la început, luă încă pe un tînăr priceput, prieten bun lui, Droiu, și—ca măsură de prevedere pentru cazul schimbării de guvern—pe un energic, înfocat politician din Iași, avocat de seamă și cu nemăsurată trecere în partid, avocatul Puterea. Amânarea repetată a procesului, înrîurea mult asupra lui Virgiliu. Își vedea munca încordată, sufletu-i frumos, tinerețea nepatată până atunci, covîrșite de reutatea oamenilor; în loc să găsească în ei compătimire și ajutor, afla bucuria, mulțumirea că-l vedeau lovit! Dacă nu-i crezuse până atunci buni, nu-i ținuse de rei, îi ajutase când puteuse; acum îi vedea falși, reutăcioși, vicleni, invidioși, mult egoiști, sclavi celor puternici, asupritori celor mici, plecați guvernanților, fără conștiință, fără scrupul. Celor cărora fuse bun camarad, prieten, doctor devotat, casă de bancă, se simțeau mulțumiți că-l vedeau doborît! Ceea ce-l costa mai mult, era salutul oamenilor de caracter, pe cari în mod tacit ne deprindem a-i respecta și a ține la respectul și atenția lor. Eșia une ori din casă să-și mai uite de gânduri și se întorcea cu sufletul încarcat, cu lacrimi în ochi.

Venise iunie. Soarele ardea puternic. Ruxandra plecase cu frate-seu, pentr'un timp îndelungat în streinatate. Virgiliu, liber de serviciu, avea nevoe de liniște, de aer întăritor, iar Duța de idroterapie. Se hotărîră să petreacă vara la Slănicul din Moldova, unde pe lângă acestea, aveau frumusețea naturii și aerul de brad.

La două ore depărtare cu trăsura de Tg. Ocna, într'o vale romantică, pe coastele Carpaților dinspre hotarul transilvănean, se află așezate băile Slănic. Deoparte muntele Cerbu, mândru cum numele-l arată, de alta Pufu, înalt cât celalt, în față Nagy Sandor, acoperit cu falnice păduri de brazi, fac veghe Slănicului, îl apără de vînturile dinspre meazănoapte și-i dau un climat dulce, o temperatură constantă. Oteluri de rangul întâi, stabilimente și vile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mari, elegante, spațioase, se perd prin cringuri de brazi, printre mulțimea de isvoare. Printre ele, Slănicul de cristal joacă, sare, spumegă, se strecoară printre arbori, printre stâncei, strigă, stropește, ferbe, cade'n joc de cascadă pe valea umbrită de brazi! Cât de fantastică-i seara, căderea lui! Din virful brazilor, luna privește în undele apei! Totu-i mister! Umbrele par boschete, flori, năluci! Și tot mai vesel, mai viu, mai săltăreț e riul, copilul ghiduș, stăpân de-apururi, în valea lui!

Duța și Virgiliu erau încântați. Își petreceau toată ziua afară, în aerul ozonizat de brazi, îmbalsamat cu mirosul florilor de pe pajiștele parcului, deschis în fața cazinului. Dimineața făceau idroterapie la isvoare, ascultând orchestra militară. După prânz, luat în pitorestele restaurante sub umbră și recoare, pe băncile umbrite din parc, ascultau orhestra din chioșcuri. Duceau viață liniștită, se culcau de timpuriu. Slănicul era încă aproape pustiu nu începuseră teatrul, concertele, balurile, căișorii și toate distracțiile lui. Făceau numeroase escursiuni: când la apa cea dulce „isvorul Dobrei", când la „Cei trei fagi", când pe muntele Borvizului, de unde ochiul se perde în zarea munților, cu pitorească panoramă a Slănicului în vale. Făcură escursiuni și mai mari, pe jos, sau călări, pe blânzii căișori de munte, pe Pufu, pe Cerbu, la „Poiana Sarata", ori la stânca lui „Costache Negri".

In nopțile cu lună primblarea li era la cascadă. Liniștea, singuratatea, măreția naturii, apa, aerul, repaosul, priau nespus sănătății lor. Erau mulțumiți: Duța încântată.

— Nici odată n'așî fi crezut, spunea dînsa, c'avem așa frumuseți și stațiuni balneare egale celor streine, cum e Slănicul! — Aceasta n'ar fi nimic pe lângă valoarea apelor lui; stau cu mult mai presus celor similare streine: apei de Ems, Vichy, Kissingen, Marienbad, etc. La expoziția internațională din Francfurt pe Main, singure apele din Slănic au fost medaliate! Sunt cu adevarat miraculcase, bune pentru tot soiul de lăncezeli; cu toate acestea câți Români nu le cunosc, nu se folosesc de ele și dau banul streinilor!

Liniștea lui Iunie făcu loc sgomotului. Oteluri, restauranțe, erau pline. Pâlcuri, pâlcuri de vizitatori se vedeau dimineața la băi, la inhalații, prin pădure, prin parc, seara la călușei, la cazin. De două ori pe septămână se dădeau serate dansante și baluri.

Un grup de studente și studenți, luară inițiativa unei serate muzicale în folosul cantinei școlare. Unul dintre ei, fiul avocatului lui Virgiliu, Puterea — devenit ministru de justiție — rugă stăruitor pe Duța, să dea concursul ei. Lui Virgiliu îi venea greu să primească, dar să și refuze, dat fiind scopul și rugămintea venită de la fiul fostului lui avocat, acum ministru. Primi; Duța avea să cânte. Numele ei pe afișe, atrase multă lume; sala era plină, lumea cucerită, Duța fu nevoită să repete numerele. Când încetă, după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

duetul din Trovator, timp de cinci minute sala fu ropot de aplauze. Porumbei, cordele, coşuri cu flori, plouau asupră-i. Melancolia lui Virgiliu contrasta cu entuziasmul tuturor. Unii îl compătimeau, alţii îl invidiau: nu avea el pe cea mai frumoasă, mai avută, mai privighitoare femee? Studentul Puterea le mulţumi în numele colegilor, al profesorilor şi al tatălui seu. Se încasase 2 mii lei. Duţa era nespus de veselă; i se părea că că asigurase în parte, reuşita procesului. Stăruia pe lângă Virgiliu să-şi dea dimisia din armată, să-şi caute de proces, ca îndată ce vor scapa de el, să plece în streinatate, ca pentru muzică şi sanatate, el pentru medicină. — Iti promit, respundea el, să-mi dau dimisia, dar numai după ce voi fi achitat; nu pot mai înainte, onoarea de militar mă reţine!

Intr'una din zile se anunţă în Slănic, vizita mitropolitului de Moldova, a ministrului de justiţie, Putercu şi mai târziu, a celui de culte şi instrucţie, Vălcescu. Cei întâi sosiră cu un întreg stat major: deputaţi, magistraţi, etc. Printre aceştia se afla şi preşedintele Tule, cât şi judecătorul tribunalului din B. Ministrul Puterea mulţumi lui Virgiliu pentru concursu! dat soratei muzicale, organizată de fiul lui. Işi arătă dorinţa s'audă pe Duţa cântând. Intr'o seară, găsindu-i în salonul de muzică, stărui pe lângă Virgiliu s'o facă să cânte. Ea se execută. Provocă acelaş entuziasm; ministrul fu fermecat. Văduv, afemeiat, simţea născându-se în el pasiunea pentru Duţa. Din acea seară căuta să fie nedespărţit de dînşii. Era însă totdeauna înconjurat de doi deputaţi, unul mai tînăr, Onescu, altul mai vârstnic Pervan, amândoi oameni ordinari, de afaceri, ca şi superiorul lor, ministrul, fostul lor coleg. Ii erau oamenii de încredere. Toţi trei, căutau mereu societatea soţilor Grigoriu, luându-i neîntrerupt cu ei prin păduri, prin escursiuni. Lui Virgiliu nu-i erau simpatici. Fugea de ei, cum se ferea de Puterea; lângă dînşii se simţea ne la locu! lui. Ministrul, ca să-l dispue, îi vorbea, îl lua adesea la braţ. Aceasta îl încurca şi mai mult; intimitatea lor da de vorbă lumei; teama de a fi fost crezut vinovat, îi răpea ori ce mulţumire, voioiunea şi spiritul lui de altă dată.

Ziarele din opoziţie începură s'atace pe Puterea, care — ministru de justiţie — se primbla la braţ cu un talhar, cu un escroc. Grigoriu îi atrase de câte-va ori atenţia, arătându-i dorinţa să plece din Slănic. Puterea nu-l lăsă: „lasă-i să latre cât or vrea! Atât pot, atât fac! Nu te neliniştî! Ţi-am fost avocat, te ştiu nevinovat, toţi se vor încredinţa!" Acelaş lucru respundea şi altora, prieteni sau cunoscuţi. Ziarele însă deveneau din ce în ce mai aspre; atacau pe doctor, ca să lovească în Puterea; el remânea nepăsător, Virgiliu tot mai neliniştit; voia să plece, Duţa însă nu se da dusă; îl spuse lui Puterea. Acesta stărui atât, îl rugă să remâe, să se organizeze un concert, la care va veni şi ministrul Vălcescu, în cât Virgiliu nu-i putu refuza. In vederea concertului, Puterea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chemase din Iași pe un profesor de conservator Massini, cu soția lui, pe o domnișoară și pe un tenor. Onescu și Pervan anunțară Duței că Puterea avea de gând să stăruie pe lângă ministrul de instrucție, să-i facă o frumoasă bursă în streinătate. Aceasta o aprinse: nu va mai avea nevoe de tatăl ei, va putea face ceva pentru Virgiliu, prin ea singură!

In ziua de concert, sala era arhiplină, entuziasmul de nedescris. Ministrul Vâlcescu dete semnalul aplauzelor. Duța fermecase pe toți.

După concert, miniștrii, cu secretarii lor, mitropolitul Moldovei, cei doi deputați, Onescu și Pervan, artiștii, cum și soții Grigoriu, plecară c'un tren de plăcere, pe mărcața vale a Tarcăului, spre trecătoarea Ghemeș. Pe drum, Puterea asigură pe Duța că-i va capata bursă ei, tenorului și baritonului A. din Iași, un tînăr foarte cum se cade, inteligent și cu mult talent. Vor pleca cu toții, zicea, curând, la Milan. — „Cum vom pleca curînd, întrebă ea, dacă doctorul nu e liber?"—Va fi numai bine, la timp! respunse el zimbind.

Grigoriu ar fi voit în tot momentul să părăsească Slănicul, dacă Duța și toți ceilalți nu s'ar fi opus cu toată stăruința. Diminețile, pe când el își lua baea, Duța întâlnea totdeauna în sala de muzică pe cei doi deputați, deseori și pe Puterea. O rugau să cânte, o înălțau în Ceruri, îi arătau că făptuea un mare pacat perzind cei mai frumoși ani ai tinereții pe loc, în țeară, când ar fi putut studia; vocea nu mai îngăduie prea târziu! Pentru ce remânea ea să aștepte pe doctor? De ce nu pleca singură, mai înainte, cu baritonul A. și cu tenorul Bilcescu?! Duța îi desaproba; respundea că n'ar pleca nici odată fără Virgiliu: lui nu-i spunea nimic. Incetul însă și pe nesimțite se lasa înriurită de ei. Ce s'ar face ea, dacă și-ar perde vocea?! Virgiliu nu vedea?! o sacrifica dar?! Deveni nemulțumită, nervoasă cu el; o irita stăruința lui de a părăsi stațiunea și a o îndepărta astfel de prieteni. Intr'o dimineață, pe când se afla mai iritată, intrară împreună în camera inhalatorie. Virgiliu îi arătă un aparat individual pentru inhalații: recunoști în el, aparatul pe care l'am schițat anul trecut, doctorului din Riechenhal? — Mă mir, respunse dînsa, aproape rece, unii te găsesc bun numai pentru dans...! Grigoriu o privi uluit:

— Ce zici? Ce vrei să zici?

— Toți găsesc că te-am luat de soț, numai pentru dans...

— Cari toți?

— Onescu, Pervan, Masini, toți...!

— Și tu....?

— Eu li-am respuns cum m'am priceput.

— Anume?

— Te-am iubit!

— Cum rostești tu cuvîntul acesta?! respunse Virgiliu, atins.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nervozitatea ei o atribuise nervilor, nu unei schimbări în sentimente. Ai acrul — adăogă — că nu m'ai mai iubi?!

— O, ba da, îmi eşti drag! respunse Duţa, ascunzându-i sfaturile prietenilor din Slănic.

— Dacă îţi sunt, plecăm de-aci! Ştii bine, se apropie căsătoria lui Rou; ai promis să-i fii nună; în timpul arestării mele, te-a servit mult; a nu te ţine de cuvînt, ar fi să te creadă mândră!

A doua zi părăsiau Slănicul.

CAPITOLUL XVI

Aerul binefăcător al Nisei, unde Olga îşi petrecuse carna zi cu zi afară, prânzind, lucrând între portocali, îngrijirile medicale, voinţa cu care îşi refuza ceai, cafea, vin şi ori ce iritant, viaţa regulată, sobră, igienică ce ducea, îi readuseră forţele, sanatatea. Se îngraşa văzînd cu ochii. Figura ei — dintre acele cari cereau să fie grase — devenise rozalbă.

Ori cât de ocupată era, se deprinsese şi îi plăcea singurătatea în natură, între flori, simţea nevoea societăţii. Era prea singură. Rozenii părăsiseră craşul, el fuse înaintat locotenent şi mutat. afară de orele de şcoală, trăia ca o pustnică. Nu intra de cât arare ori în casa revizorului şcolar. Primblări făcea şi acum în colţul unde trăise odinioară, unde afla cea mai frumoasă priveliştе din oraş.

Pe tărmul apei, ascunsă în arinis, umbrită sub crengile lui creţe, sorbea frumuseţea din jur. Gândurile-i rătăceau prin oraş. A, de-ar putea! Le-ar fereca! Vedea bine: nefericirea o aştepta. Trecuse două luni, fără să fi revăzut pe Lorescu. La lucru ca şi în primblări, gândurile ei îl căutau. Une ori îl zărea pe stradă, învăluind-o până în adâncul fiinţei, cu privirea lui caldă, pătrunzetoare, alte ori rece, întors, cum îşi zicea Olga, de prin gheţuri polare. Se întreba unde o va duce sentimentul acesta neîmpărtăşit? Lupta să-l înăduşe, să nu mai gândească. Furtuna de gânduri îi bântuea sufletul câte-va zile; urma apatia. Când forţele reveneau, sentimentul revenea şi el mai puternic, mai adînc. În astfel de momente se găsea atât de streină, de singură în lume! Rechema din depărtări icoana părinţilor. Plecă de-acasă, să-şi alunge tristeţa. În clipe de amurg, în umbră de arin, în murmur de isvoare, doral creştea; adânc, pribeag, nebun, după ei... după el!

Relua în fie care zi primblarea spre Borzogheau, de unde zărea pe muntele din faţă, pe platoul Cozlei, edera sub care dormea cânele-i drag. Într'o dimineaţă se întorcea spre şcoală, coborînd pe strada mai apropiată, pe după spatele locuinţei ei. În cale, în valea stradei, o casă rustică; o punte îi lega scările de trotuar. S'ar fi zis apă sub punte, casă de Veneţia. În jur, grădină. Cine va fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

locuind aci? se întreba. In ușa deschisă, apăru o doamnă naltă, brună; figura foarte simpatecă, plină de expresie, resfrângea inteligența și energia. Era directoara școalei profesionale din localitate, D-na Viișanu. La punte opri pe Olga: locuești de tot aproape, de ce nu vii pe la noi?" Olga îi promise și se 'ndepărtă. Ce natură sinceră! cugetă ea: cu dinsa te cunoști — pare — de ani întregi! Ce-or fi având unele fințe, de inspiră încredere și simpatie din primul moment? De multe ori se gândise Olga s'o viziteze. Deprinderea cu singuratatea, o oare care impresie aspră ce-i lasase soțul la distanță, o reținură. Nalt, bine făcut, bărbos, Viișanu insufla severitatea.

La câte-va zile după întâlnirea de dimineață, Olga se duse la ei. Nu se înșelase. D-na Viișanu avea o inteligență vie, naturală cultivată prin lectură, prin mediul cult în care trăise. Vioae, sinceră, de o activitate nemăsurată, profesoară foarte conștiincioasă, soție onestă, mamă devotată, menajeră pricepută, era avere la casă. Viișanu moșier, pe cât de îndepărtat rămânea la distanță, pe atât de apropiat, de plăcut se făcea în intimitate. Inteligența larg cultivată, raționamentul puternic, sănătos, energia temperamentului unit cu dulceața expresiunii, contrasta cu impresia rece ce lasa la întâia vedere. Totuși poseda ceva din severitatea pe care i-o întrezărise, exercitată mai ales asupra ai lor lui. Trăiau modest, fără lux, fără risipa din casele avute. Nu jucau cărți, petreceau în intimitatea a două familii: noul președinte de tribunal, Steriu — om și caracter de multă valoare — un tânăr doctor, Ruceanu.

In cercul acestor trei familii, Olga deveni intimă. Când singuratatea, când gândurile grele o alungau de-acasă, afla între ei o oră de recreare plăcută. Convorbirea, muzica, primblarea, îi distrau. Și mai bine încă se găsea numai în tovărășia D-nei Viișanu. Se înțelegeau în vorbă, se apropiau prin simțirea adâncă, prin sinceritatea deplină. La două-trei zile, se ducea s'o vadă. Viișanu plecând la băi, Olga îi ținu tovărășie câte o oră, în fie ce seară.

Cele trei familii se găseau într'o seară la Steriu. La ordinea zilei era afacerea unui soț; fusese achitat de curtea cu juri că-și asasinase soția, care-l înșela. Domnii discutau aprins. Doamnele se retraseră pe terasă.

— D-ra Olga—i se adresă Ruceanu prin fereastra deschisă— remâne indiferentă?

— La ce rost întrebarea D-v., când în tot ce faceți, femeea nu are vot consultativ?

— Dar nu veți găsi nedreaptă, sentința curții!?

— Nedreaptă! Firește, nu! Un soț înșelat, moarte soției! Pe soție înșelați-o de câte ori voiți! Concluzia e cât se poate de naturală unei stări de lucruri creată de D-voastră.

— De noi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu de noi! Instituțiile de D-v. sunt create; legile de D-v. făcute; judecătorii tot D-voastră!

— D-ra Grigoriu, interveni Steriu, judecă în genere prea bine, să nu se asocieze cu noi, în condamnarea moartei!

— Condamnarea faptei ei, — da! Dreptul soțului de a-i da moartea, e barbar, e monstruos!

— Ori care în locul lui ar fi făcut la fel! strigă Steriu.

— Nu mă îndoesc, replică Olga.

— Dar bine, D-ră, omul acela a fost insultat în tot ce-a avut mai sfânt!

— Aceasta nu-l îndreptățește să devie fiară.

— Devine, își pierde mintea! Juriații își dau perfect seama, când îl achită!

— Așa? Vă rog să-mi spuneți: fata înșelată în tot ce are mai sfânt, nu-și pierde mintea când, nebună de durere, de rușine, împușcă pe criminalul care și-a bătut joc de ea? Durerea e aceeași! Nebunia aceeași! Ce zic eu? Soțul înșelat sufere în demnitatea lui, în iubirea lui; fata înșelată și apoi părăsită, sufere infernul!

— A cui vina, întrerupse Ruceanu, dacă femeea se mlădie ușor!

— Răspunderea ei — fizic și moral — cade asupră-vă! Astfel știți să ieșiți ușor din încurcătură, D-v. rei educatori, aprigi învinuitori, nedrepți judecători!

— Cum, noi responsabili de firea ei?

— Firea ei adevărată nu este aceea pe care i-o vedem; așa cum este azi, e produsul educației ce i-ați dat; aceasta o afirmă capete de filozofi cari-au cugetat mult asupra acestei chestiuni: un Stuart Mill, un Tolstoi!

— Noi am voit-o plăpândă, fără putere?

— Ați cultivat-o astfel: femeea din popor dovedește prin munca ei putere corporală egală bărbatului. Femeea din societate a devenit floare de seră, datorită creșterii fizice ce i s'a dat.

— Bine, dar noi i-am dat-o? Noi am făcut-o luxoasă, cochetă, Dalilă?

— Vă mai îndoiți? Ați subordonat-o voinții, dorințiu d-v.; n'ați cultivat în ea pe tovarășa, pe egala D-v., ci obiectul de plăcere, recreatoarea simțurilor; ați crescut-o în aceste idei, ridiculizând ori ce abatere de la această direcție. Rousseau trăește încă în mintea tuturor, prin înrîurirea nenorocită ce-a exercitat din acest punct de vedere asupra educației și-a menirii fetei. Dar Schopenhauer? Ce calitate caută el în femee? Una singură, îmi dați voe să n'o repet! Dar Nietche? „Femeea, zice, e făcută să recreeze pe omul resboinic; idealul lui nu e pacea, ci resboiul! Idealul ei? Să nască pe „supra-omul". Totuși, a, cu oroare vă reproduc stupi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dele-i cuvinte: „nu uita biciul — spune el prin gura lui Zarathustra — când ești cu femeile!“ Ce oroare! Filozoful acesta mărturisește însuși: cunoaște foarte puțin femeile (ca și Schopenhauer, ca și Rousseau — lipsit de mamă, de soră, trăind cu o servitoare inculă, ordinară, înăsprită); ei bine, făptuește imprudența să vorbească despre ele cu pretenția de cunoscător în cauză; culmea! Să pue astfel de cuvinte în gura unei femei! Te miră — adaose Olga, din ce în ce mai aprinsă — cum localnicele germane nu l-au biciuit! Căci, cu ideile? Erau prea lipsite de cultură. A vorbi astfel, e stupid din partea unui barbat, îndrăsnoț din partea unui necunoscător; absurd, falș, din partea unui filozof! Astfel de femei — dacă exist — nu vor naște, nu vor ambiționa să nască pe „supraomul“ — omul moral, inteligent, superior! Femeea născută să recreeze pe acest rezboinic? E ca și cum ar vorbi un copil, un ignorant! Ca împreună cu el, să încerce să facă din viață un vis frumos, da! Născută anume pentru aceasta, departe de noi! Și atât timp cât omul va urma s'o creadă, să privească și să cultive în femee, femeea păpușă, femeea-jucărie, își va dăuna lui însuși. Va soarbe amarul vieții, căsniciei de azi!

— Așa dar recunoști: femeea poate face viața amară soțului? zise Ruceanu. De ce n'ai admite dar, că se găsesc și de acele cari să mărite.....

— Nu închei, nu așa? E prea a la vizitiu, nu a la filozof!

— Nu e destul să recunosc; afirm din toată puterea convingerii mele: nu poate fi armonie-fericire, într'o căsnicie unde omul cult și-a legat viața c'o femee-păpușă. Va ști să-și aranjeze foarte bine creții, pantoful, pălăria, își va face joc de judecata, de superioritatea lui; nici n'o pricepe. Observărilor lui rationabile, respunde cu nervozitate, cu ironii, cu cicălire.

— Astfel de feme vor fi întâlnit poate ei... Nietche...

— Cu toată probabilitatea: omul-creer caută mai totdeauna femee-păpușă. Păpușa, incapabilă să-i prețuiască creerul, negăsind mimic distractiv în el, nu e de mirare să-l schimbe pe un cap bine coafat, pe o haină bine croită.

Eu cred: omenirea ar fi fost mult mai morală, progresul mult mai înaintat, viața mai simplă, mai inteligent și mai fericit trăită, dacă mentalitatea femeei s'ar fi cultivat ca și a omului, dacă s'ar fi făcut și din ea un factor luminat în familie și în societate!

— Reul e, interveni Steriu, că femeea cultă își întrebuințează numai de cât diploma în căutarea unei funcții! In loc ca soția — sufletul familiei — să cugete dimineața la programa zilei, să vegheze, să controleze tot, ea pleacă, lăsând copiii și casa pe seama servitorilor!

— Domnii au împins-o ei, batjocorind căminul casnic, fugind

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chiar de căsătorie, lipsind-o astfel de existență! Ce s'ar face miile, milioanele de fete fără părinți și fără avere?

— Se simte chiar nevoea câștigului ei, azi, când venitul adus numai de soț, nu ajunge pentru întreținerea unei familii! adaose Viișanu.

— Tocmai pentru aceasta se cere o grabnică schimbare a mentalității femeei, respunse Olga; cunoscând bine tot ce vine în atingere cu menajul, ar aduce multă economie prin lucrul mânelor ei, prin ordinea, priceperea și chibzueala ce-ar pune-o la fie care pas, știința, rațiunea înlocuind capriciul, întâmplarea; prin educația serioasă dată copiilor, ar îndruma societatea pe o cale mai sănătoasă și mai înțeleaptă: luxul, moda, risipa și toate cerințele nefolositoare dar prea costisitoare, să facă loc traiului cumpănit, înțelept, inteligent. In familie ca și în societate, femeea să alăture lumina, rațiunea, sentimentului ei.

Participarea femeei la câștig va avea bunul să-i arate sbuciumul vieții, relele ce bântue câmpul bătăliei, o va face să prețuiască banul, timpul, nobila ei misiune de educator, să nesocotească risipa, trândăvia, să înțeleagă atmosfera de blândețe, de pace senină ce prinde să întâmpine pe soț — revenit de-afară obosit, dese ori nervos și amărît.

Și apoi, ca să fim drepți, între soția nefuncționară, dar neluminată, care-și întrebuințează timpul pe mode, clevetiri, intrige și cărți de joc—streină de creșterea copiilor, de arta ei și de înțeleaptă conducere a unui menaj — prefer mult mai mult pe funcționara cultă, conștientă de rolul ei în familie și în societate! Totuși mă întreb și eu: este acesta idealul? Deslegarea înțeleaptă a problemei de trai, de societate, de familie, în timpurile de împărțire a muncii, în cari trăim? Cine va pune ordinea, buna chibzueală în venitul adus? Cine e mai aptă de cât ea, în rolul de mamă și de educatoare? Remânea-vor copiii internați în școli? Fi-vor internatele la înălțimea misiunii lor, să nu recească raporturile familiare între membri? Să nu dăuneze sănătății, voinței, inițiativei?

— Așa dar recunoști, întrebă Steriu, nu e acesta idealul?

— Neîndoelnic! Dar pentru aceasta, repet, mentalitatea amîndoror sexele cată să fie schimbată: să se dea femeei instrucția cea mai înaltă, față cu înălțimea rolului ei social: acela de a forma viitoarele generațiuni; dar instrucția aceasta să nu fie lipsită de caracterul femenin. Mentalitatea domnilor să fie și ea schimbată: neconsiderația ce-arată astăzi femeei, să dispară. Pricepînd cât de mult a greșit bătându-și joc de rostul social al femeei, de valoarea, de menirea ei — împingând-o singur departe de cămin, făcându-și-o concurentă — regretând viața frumoasă de familie, recunoscând căsătoria superioară ori cărei altfel de legături, știind că femeea, pe deplin liberă, și-ar putea cuceri ori când o situație egală

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

soțului, să fie în seamă, cum observă Stuart Mill, lucrul următor: căsătorindu-se, femeea alege conducerea unui menaj în locul altei profesiuni, renunțând de bună voe la ocupațiile care-ar reține-o departe de cămin! Așa fiind, căsătoria să-și reia suveranitatea perdută: căminul casnic să devie cultul tuturor virtuților: nimeni să nu mai fugă de ea; să nu mai vedem monstruozitatea de azi a Don Juanilor criminali, nici a mamelor cari-și omoară singure copii! Să se curme odată cu odiosul calificativ: „poatra din casă"; să fie înlocuit cu: „comoara din casă!" Femeea funcționară va dori ca singură atunci viața de odinioară, cruțată de vajnica luptă pentru trai; va prețui înse-și, nobila, măreața misiune de educator, cu resfrîngeri adânci asupra viitorului.

— E drept, afirmară cu toții.

CAPITOLUL XVII

După căsătoria lui Rem, Virgiliu și Duța trecură la Constanța. Grigoriu spera ca aerul și băile de mare să facă bine Dutei, cu toată natura ei nervoasă. Nu aveau să se întoarcă la Iași, de cât cu puține zile înaintea procesului.

Două septămâni fură liniștiți. Aerul, băile de la „Mamaia" priau Dutei. Era toiul sezonului; avea să aibă loc o frumoasă petrecere de mare: alergări cu luntre, întrecere de înotători; pe un vapor se instalaseră locuri cu plată. Soții Grigoriu ocupau două din ele. Virgiliu se pregătea să ia o vedere, cu aparatul fotografic, când un chelner îi șopti ceva la ureche: păli, lăsă aparatul. — Ce este? întrebă Duța. La rândul lui, șopti că ministrul Putereu, abia sosit, nu se afla bine și-l chema jos în cabină. Citi pe figura ei neliniștea. O atribui impresiei rele care o avuse și dînsul, când, abia îndepartat, o văzu trăgînd de mânecă pe o doamnă de-alături și întrebând-o destul de tare: „Ce are Putereu?" Abia acum recunoscu pe doamnă, era soția lui Massini. Neliniștit cum se cade de astă dată, coborî jos, în cabină. Putereu se prefăcu că n'ar fi știut nimic despre ei, după fuga lor din Slănic — cum o numea — se plînse de o stricare de stomac, mulțumită căreia auzise totuși, că Grigoriu se afla pe vapor. Virgiliu își scuză tăcerea și plecarea din Slănic, prin reaua impresie ce provoca în public atacurile ziarelor, asupra intimității lor, când procesul lui era atât de apropiat; același motiv îl va îndepărta, zicea, din Constanța.

— Nu doctore, nu purta nici o grijă! Încă o dată îți spun: ți-am fost avocat, îți cunosc procesul, te știu nevinovat! Am vorbit chiar despre aceasta la Slănic, lui Tule, președintele tribunalului din B. Cât privește ziarele, n'au alta ce face! Nu-ți pese! Dar ele mâ vor ataca pe mine și pe colegul meu, Vâlcescu, pentru bursa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce se va da D-nei Grigoriu; ele nu știu că Tilcu, avut, e vrajmașul vostru, că soacra ți e lăncedă și frate-seu îi administrează venitul. Înțelegi în ce situație neplăcută ne-ai pune! Dorința noastră este ca D-na Grigoriu să dea un concert aici în Constanța; va fi anunțată de publicul cuoscător din oraș, mare parte din București și din țeară; încredințat că e un talent excepțional, va cere el însu-și ca D-na Grigoriu să fie trimisă în streinatate. Sunt prins față de colegul meu, Vâlcescu, față de soții Massini, aduși anume din Iași, cum și de un tenor C. din București.

— Mă simt mult atins, respunse Virgiliu, observând tradarea ministrului, și vă mulțumesc recunoscător pentru marea bunăvoință ce-mi arătați; nu-mi luați însă, vă rog, în reu, dacă sanatatea Dutei cere de la mine oare cari sacrificii: nu pot primi bursa, întru cât ea are avere personală și încă o dată îmi permit să vă încredințez, ca doctor: nu e venit momentul, când ea să se dedea unei altfel de vieți: îi va dăuna, în loc să-i folosească!

— Te crezusem mai cuminte, doctore, dă-mi voe să-ți spun! In situația în care te afli, cu atâtea cheltueli ale procesului, cinci sute de lei pe lună... este o sumă frumoasă! Curată copilărie să-i dai cu piciorul! Apoi Vâlcescu a și acordat bursa D-nei Grigoriu! Ascultă de mine: nu-ți pese de nimene! Procesul se va încheia bine, ai cuvîntul meu! Fă-mi hatârul și remâi aici, numai pentru data aceasta!

— Dar bine, ce v'ați înfundat în cușca aceasta? întrebară Duța și D-na Massini, intrând în cabină.

— A, ce plăcută onoare! strigă Putereu, sculându-se și serutând mâna Dutei. Soțul Dv. e de vină: nu primește bursa, nu vrea cu nici un preț să vă lese să concertați aici, cum dorim Vâlcescu și cu mine, în interesul Dv., nici chiar să mai plecați în streinatate!

— Ea deveni palidă: adevarat? întrebă rece, pe Virgiliu.

— Nu sunt de părere, Duța, să concertezi aici; ziarele ne-ar ataca din nou. Apoi neliniștea, sgomotul, emoțiunea, te tulbură, îți fac reu! Chiar în interesul muzicei, ai nevoe acum de liniște; cât privește de streinatate...

— D-le Putereu, întrerupse ea, pe când concertul?

— Când voiți! Și mâne seară?...

— Primesc să concertez; dați-mi vă rog o foae de hârtie, să fac programul.

— Eu n'am voit de cât binele teu, Duța!... îi zise Virgiliu. Tu nu-ți poți da seama cât de mult îți faci singură reu!

— Ei, doctore, lasă gândurile triste! Ii zise Putereu, bătându-l peste umeri. Totul va eși bine!

Intrară Massini, Pervan, Onescu, tenorul C. și primarul din Constanța, să-i invite sus, la serbare. Pervan și Onescu arătau ma-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://dlarhivelor.transilvania.ro/mdrr1901-1932

re dragoste lui Virgiliu; din „dragă doctore!“ nu-l mai scoteau. Canalii! își zicea dînsul, remânând rece, departat de ei.

In sala cazinului de pe mare, Virgiliu lua cele din urmă dispoziţiuni pentru concert. Aştepta din moment în moment pe Duţa. Intârzia, şi lumea venise. Nerebdător, se duse acasă, s'o ia; n'o găsi. O află în apropiere, la o familie cunoscută lor, unde găsduise tenorul C.

— Neavând acasă, se scuză ea, o oglindă destul de mare, venii aici să mă îmbrac pentru concert! — N'ai făcut bine, Duţa, cunoşti reutatea şi bârfelile lumei!

— Da, te cunosc acum pe D-ta! respunse ea, suparată. Ţi e necaz pe mine, pe arta mea! Voeşti într'adins să mă necăjeşti, ca să nu mai concertez! N'am să-ţi fac pe plac, fii sigur! Eşti un egoist! Ai pofti să trăesc numai pentru D-ta!

— Pervan, Onescu şi suita ministrului ţi-au spus toate acestea? Bagă de seamă, dragă Duţa, începi să te bizui pe prietenia lor falşă, reuvoitoare şi să te îndepărtezi de cea adevarată! Nu-ţi vorbesc mai mult acum, să nu te indispun cum crezi, pentru concert! Să mergem, lumea e nerebdătoare!

Duţa cântă. Fie însă că sala, căptuşită toată cu postav roşu, nu avea ecou, fie că artista era nemulţumită, vocea ei nu fu cea de altă dată; totuşi lumea care o auzea pentru întîia oară, o aplaudă şi preţui mult. Pe când ea, Putereu şi toată suita, părăseau sala, Virgiliu fu reţinut de casier, să-i predea lui pentru moment, banii încasaţi în folosul copiilor saraci din oraş. Ii primi, lăsă adeverenţă şi după cinci minute se afla în stradă. Nu-i văzu nicăiri. O luă repede către centru, crezînd că s'au dus cu toţii acasă la dînsul. Nu erau. Se întoarse în piaţa Ovidiu; zări la o masă un cunoscut. Află că Duţa cu ceilalţi, intraseră la otelul „Central“ din faţa lor. Intr'o cameră rezervată, Duţa stătea în capul mesei; la dreapta ei, Putereu, la stînga, D-na Massini şi toţi ceilalţi. Grigoriu îşi reţinu indignarea. Se arătă însă foarte nemulţumit, refuză paharul cu şampanie oferit de ministru. Toţi căutau să-l îmbuneze; îl credeau cu ei, spuneau, ajungându-i din urmă. El remase nemulţumit, gânditor; gelos nu era, nici voia să pară; îl neliniştea însă purtarea Duţei. Putereu plăti masa şi eşiră, îndreptându-se grupuri, spre termul mării. In frunte era dînsul, Duţa şi tenorul C., în al doilea grup, D-na Massini şi ceilalţi; Virgiliu cu Pervan veneau mai în urmă; acesta i se plîngea de o boală de stomac, oprindu-l un moment pe loc, să-i dea o explicare. Terminând cu el, Virgiliu observă că grupul cu Duţa se îndepartase prea mult, chiar de al doilea grup; grăbi pasul; în piaţa Ovidiu grupurile din urmă se despărţiră; cel cu Duţa, Putereu şi tenorul, nu se zăreau de loc. De două ori strebătu Virgiliu distanţa până la vaporul unde

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

locuia Putereu; nu-i găsi; întorcându-se pentru a treia oară, pe bulevard, îi văzu pe o bancă. De astă dată își arătă nemulțumirea pe față, cu toate lămuririle lor; opri o trăsură, invită pe Duța să se urce și salutând fără să dea mâna, plecă. Acasă Duța văzîndu-l supărat, crezu că prin prefăcătorie avea să-l împace. Cuvintele ei dulci îi resunau însă lui falș. Duța nu-l cunoștea, nu-l văzuse nici odată astfel; încercă să-l desmerde. Virgiliu îi respinse mâna; pe măsură ce ea se alinta, mânia lui creștea. Duța îl întrebă atunci, foarte mirată, pentru ce era supărat? Aceasta îl irită nespus. Își dete seama că n'ar fi putut să-i adreseze de cât cuvinte grele; nici o dată nu-i spusese o vorbă rea. Își luă pălăria și eși din casă; apucă spre mare. Luciul ei metalic în jurul dimineții, liniștea-i nemărginită, briza ușoară, îi făcură bine. Se întoarse acasă. Spre marea-i mirare, Duța lipsea. Unde să se fi dus? Se întreba din nou necăjit. Să se fi speriat de dînsul? Ea n'ar fi putut avea teamă de el; nu putea fi totuși de cât astfel! Negreșit, își respunse, se va fi dus la un văr de-al ei, însurat de curând în Constanța. Nu era acolo. Se întoarse din nou la mare. Pe dinainte-i trecu tot șbuciumul căsătoriei, nenorocirile cari-l loveau mereu, de când o luase pe dînsa. Se sacrificase pe el, sacrificase pe Mioara; se devotase Dutei; și-acum? Nu cum-va totul avea să se năruie'n juru-i? Se apropia procesul: simțea cum atmosfera i se îngreuia pe fie ce zi. În Putereu nu mai avea încredere. Se înapoie acasă. La 9 ore dimineața, un comisioner îl anunța că era așteptat cu nevasta-sa, de Putereu, să meargă cu toții la moșia unui senator din apropiere, unde erau invitați. Pricepu: Duța se afla cu ei! Se duse; nu-i găsi. Acum pătrundea jocul: planul fusese pus la cale de cu seară, pe bulevard. Chemat la moșie, credeau c'avea să se ducă; în acest timp Duța cu vre unul din ei, căci negreșit printre ei se afla, avea să părăsească Constanța. În loc să plece după dînșii, o căută pretutindeni în oraș; pe vapor, în gară, la toate orele de plecare ale trenului; n'o văzu nicăiri. Către seară, îndreptându-se spre bulevard, zări pe o stradă lăturalnică, în poarta unui otel, o trăsură cu coșul ridicat. Intră. Abia făcu doi pași, în fața lui, Duța în alb — cum ramase de la concert — cu pantofi albi, cu'n voal la fel pe cap, c'un pardesiu pe umeri, cobora treptele unei scări, la brațul lui Pervan.

— Ți-ai urmat concertul aici? o întrebă Virgiliu, desprețuitor.

— De ce-ai lasat-o singură?! Grigoriu ridică brațul, gata a-l pălmui, când în acelaș moment, la spatele lor, în capul scării, zări pe Putereu la braț cu D-na Massini; văzînd pe doctor, deveni palid, tremura, scăpând brațul doamnei.

— Ce înseamnă toate acestea? îl întrebă Grigoriu cu-aceeași voce joasă, pătrunzetoare.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pentru ce ți-ai lăsat soția singură, noaptea?

— Am să respund cui-va, ori pus-o-am oare sub protecția voastră?

— D-na Grigoriu a venit la noi și...

— Aveți dreptate să nu respundeți; nu e aici timpul, nici locul, pentru explicații! Să mergem acasă, se adresă el Duței.

— D-na Grigoriu nu vrea să meargă acasă! respunse Puțereu.

Lui Virgiliu i se întunecă înnaintea ochilor; ridică brațul să pălmuiască pe ministru; îi fulgeră însă prin minte scandalul ce l'ar fi aruncat asupra neveste-sei — vinovată prin lipsa de judecată, de voință, nu încă prin cădere — ar fi compromis-o! Își trecu mâna pe frunte, respunzînd c'un glas care trada adînca lui tulburare sufletească:

— V'am dat proba rebdării mele, voiți oare să mi-o perd? Ei nu respunseră, se vedea încurcătura lor față cu hotărârile și cu planul de mai înainte.

— Remânem aici! Zise Duța. Virgiliu ca și cum n'ar fi auzit-o, se adresă ministrului:

— Plecați, excelență, ori voiți să strig sergentul, să intru în drepturile mele de soț?!

Tremurând, galben ca ceara, coborî ministrul cele trei trepte; Duța coborîse și ea.

— Te rog să iai loc în trăsură! i se adresă aspru Grigoriu, dacă nu voești să te compromit față cu toată lumea de-aici!

După câte-va momente, urcau scara locuinții lor. Abia intrați, ușa se deschise, fără să se fi bătut în ea. Intră Pervan.

— D-ta aici?! Ce cauți? îl întrebă Virgiliu mirat și disprețuitor.

— Dă-mi voe să mă explic: mă întorceam spre casă, eri noaptea, după ce ne despărțisem; înapoindu-mă la otel să-mi iau bastonul uitat, zăresc de o dată în stradă, pe D-na Grigoriu. Imi spuse cât erai de iritat și că se temea să te aștepte acasă; știindu-te și eu tulburat—luaseși totul greșit—temându-mă să nu urmeze între D-voastră cine știe ce, îi propusei s'o conduc la D-na Massini; ce era să fac?

— Pentru ce n'au venit amîndouă, eri dimineața?

— D-na Grigoriu se temea; noi fiind invitați la moșie, a remas singură la otel, până aseară, când abia întorși, voiam s'o conducem la D-ta, în trăsura închisă ce-ai văzut! Neștiind cele petrecute, neînțelegând, ai jignit pe Excelența sa. care însă, bănuind cele ce-ți închipui, m'a trimis să-ți explic totul!

Grigoriu îl privi disprețuitor: nu ai cel puțin meritul de a fi lucrat pentru D-ta, Domnule Paravan! Du-te și spune excelenței sale că dacă nu l-am pălmuit, ceea ce l-ar fi alungat în 24 ore din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

minister și-aș fi scăpat țeara de rușinea unui astfel de ministru, am făcut-o pentru nenorocita aceasta, lăncedă și fără voință.

Pervan dispăru. Virgiliu simțind nevoe de aer, eși în balconul din dosul casei: spre marea-i mirare, văzu pe Pervan vorbind cu sergentul de stradă: i se recomenda ca deputat, arătându-i cartea de vizită și-l auzi spunînd: „în numele ministrului de justiție, îți ordon să păzești locuința doctorului! Să pătrunzi înăuntru, la cel dintîi sgomot și să dai ajutor doamnei!“ — Canalii! îi strigă dînsul, simțind că înnebunește de mânie. Mult timp se primblă cu pași mari prin balcon:; acum se căia de a nu fi pălmuit pe ministru; nu strivise la timp vipera, cine știe dacă n'avea să'l muște ea de moarte! Intră în cameră.

— Doamnă, zise Duței, faceți-vă bagajul, plecăm!

— Dar... nu am hainele!... sunt la D-na S., unde m'am îmbrăcat pentru concert?

— Remâe-i amintire! Luați-vă altele!

— Dar nici un tren nu pleacă spre Iași, la ora aceasta?

— Plecăm pe unde ne va duce! Nici un moment nu voi remâne mai mult aici, mi e rușine până și de pereții camerii!

Ajunși în Iași, Grigoriu își împachetă câte-va obiecte, amintiri, fotografii și, fără să fi fost simțit de Duța, eși din casă, plecă la București: avea să divorțeze! Îi lăsă câte-va rînduri: „remâi cu bine, Duța! Îți redau libertatea! Consacr'o de voești, artei; nu uita însă, remâi demnă de ea! Virgiliu“.

Duța avu o criză de nervi. În tot reul ei, nimeni lângă dînsa, afară de servitori, care s'o întrebe, s'o mângâe, să-i ajute. Ea, părăsită! Avu un moment de judecată clară: părăsită de Virgiliu, se găsea singură în vulvoarea lumii. Putereu... îi pricepuse gândul! Era aceeași patemă urită, ca a generalului Topolovici. Și dînsa?... în loc să se simtă jicnită, umilită, cât pe ce să se facă nedemnă de ea! Frumoasa mândrie a Ruxandrei vorbi o clipă și într'însa. Își lămuri cât de mult jicnise pe Virgiliu; el fuse unicul ei sprijin. Ținea apoi la dînsul, ținea în felul ei: nu se putea lipsi de dînsul și-avîndu-l, îl chinuia cu vrăjmășia, cu nervozitatea și mai presus de toate cu egoismul, cu reutatea, cu șiretenia ei. Așa îi era firea; Virgiliu o atribuia însă numai isteriei, certându-i tot. Educația n'o îndreptase, reul de nervi nu făcuse de cât să perfecționeze fondul natural. Iubirea ei nu era dragostea frumoasă care înalță pe om, care-l dispune la simțiri nobile, frumoase, căutând să fericească cât mai mult ființa iubită; în simțiminte ca și în acțiuni, nu se avea în vedere de cât pe dînsa și interesele ei. Sub masca inconștienții, a lipsei de judecată, ascundea totdeauna un calcul foarte egoist. În căința ce simțea acum, văzîndu-se părăsită de Virgiliu, vorbeau mai întîi teama, amorul propriu și numai în urma

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor, părerea de rău după dînsul. Ori cum, era hotărîtă să-l caute şi să nu se lase până nu s'ar fi împăcat; o ertase de multe ori, avea s'o erte şi acum. Plecă la Bucureşti, unde credea să fie.

Întrebă de dînsul la otelul unde trăgeau totdeauna; Virgiliu era acolo, dar nu acasă. Ceru cheea de la cameră, i se dete. Pe la ora 10 seara, Grigoriu intră. Remase înmărmurit, dînd cu ochii de ea. O privi lung, fără să rostească un cuvînt. Ea începu să plîngă. Trecu timp, fără ca el să facă o mişcare, să-i adreseze o vorbă; simţea în el o schimbare adîncă, o linişte deplină, un fel de despersonalizare a fiinţei lui. Duţa plîngea în hohote. — De ce plîngi, Duţa? o întrebă într'un tîrziu. Liberă, nu vei fi tu mai bine, mai în largul teu? La ce plîngi, cînd inima, cînd gîndurile nu-ţi mai sunt pentru mine? Ea, sguduită de plîns, se aruncă la picioarele lui: „Nu, nu, Virgiliu! Fără tine, nu pot să trăesc! Crede-mă, sunt vinovată, ţi-am greşit mult, mult, dar numai pe tine te iubesc! Crede-mă, îţi jur, nu s'a petrecut nimic!... Să nu crezi că nu mă doare, că nu m'am gîndit: linişteа ta în tren, spre Iaşi, purtarea ta demnă faţă cu mine, cînd îţi săgetasem inima, toate te ridic atît de sus, te fac atît de mare, că uite, aşi fi cea mai fericită femeee, dacă m'ai ucide acum, la picioarele tale!

Virgiliu privea liniştit şi melancolic către ea. O ridică, o duse la fereastră şi-i zise: e acum un an şi ceva, de cînd căsătoriţi în Iaşi, veniram aci pentru o zi. Ziua aceea ne fu tulburată de un marş funebru: era înmormîntarea generalului X. Ţi-am zis: „sarmanul general! S'a sinucis, se zice, datorită soţiei sale moarte... Mulţi oameni capabili, buni, superiori, au soarta lui! De ce vorbeşti aşa, Virgiliu? m'ai întrebat. — Eartă-mă, ţi-am respuns, nu ştiu ce presimţimînt m'apasă... mi-i frică să nu am soarta lui! Ochii tei s'au umplut de lacrimi. M'ai luat de după gît şi privindumă adînc, te-am auzit: „Virgiliu, aşi fi cea mai fericită femee, să-mi pot da viaţa pentru tine!“ Era întîia zi de căsătorie... înmormîntarea generalului... azi, cea din urmă... e înmormîntarea mea!...

— Nu, nu vorbi aşa, Virgiliu! Şi astă-zi îţi zic: aşi fi cea mai fericită femee, să pot muri pentru tine! omoară-mă, omoară-mă aci, la picioarele tale, dar eartă-mă! Eartă-mă! se ruga ea în genunchi, scaldată în razele lunei.

— Scoală, te rog! îi zise el rece, întizînd braţul s'o ridice.

— Nu, nu mă voi mişca de-aici, pînă nu mă vei erta! Ţi-am fost credincioasă, îţi jur! Fii încă odată bun, mare, cu mine! Vei vedea, nu te vei căi! Altfel cine ştie ce mă aşteaptă... moartea, o da, moartea! Începu din nou să plîngă cu sughiţuri. Era atîta durere, atîta sinceră căinţă în privirea, în cuvintele ei! Il mişcă.

— Am fost nebună, Virgiliu, reluă ea, nu ştiu ce-am făcut!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

M'au ameţit toţi! Pervan, Massini, Putereu... toţi sunt vrajmaşii tei, vrajmaşii mei!

— O, da! Despre aceasta nu mă îndoesc! Sunt vrajmaşii tei, cum sunt ai mei! O luă de mâni şi-i zise liniştit: Duţa, fie care facem greşeli: n'ai ştiut ce faci, căci înainte de a mă lovi înşelându-mă, pe tine te-ai omorî! Dacă tu singură recunoşti, îndreptarea-ţi e sigură! Ce-a fost... a trecut..., uitat fie trecutul!

Duţa se aruncă la gâtul lui, îl serută cu drag: n'am spus-o eu? Cu cât sunt mai rea, cu atât eşti mai bun! Numai purtarea ta mă face să-mi perd capul! E paza mea cea mai bună!

A doua zi erau în Iaşi.

Apropierea procesului înfrigura pe Virgiliu, îi dedea mult de lucru, îl făcea să lipsească dese ori din Iaşi. Acasă îşi studia tot timpul dosarul. Preocupat cum era, asigurat de Duţa după scena din Bucureşti, n'o mai putea observa ca altă dată, moment cu moment; nu intra apoi în firea lui să'şi spioneze soţia; se bizuia încă pe credinţa bătrînei Catinca, pe care o lasa acum acasă totdeauna, când pleca din oraş. Putereu însă nu era dintr'aciia cari să renunţe uşor la victimele lui. Averea şi-o făcuse prin negarea ori cărui simţ patriotic, mărirea o cucerise prin negarea ori cărui simţ de demnitate, de conştiinţă. Inzestrat din nefericire, c'o inteligenţă vie, lărgită prin prizma acelei culturi care nu poate atinge şi sufletul, prea afemeiat şi prea interesat, ca să fi putut iubi vre o dată sincer şi curat, pricepînd terenul pe care Grigoriu căuta să altoiască lucruri bune, îmbatat de frumuseţea şi de vocea Duţei, îşi întindea asupră-i veninoasele-i mreje, prin mijlocirea unor creaturi demne de el. Se cerea ca printr'o îndoită lovitură, să-şi apropie pe Duţa şi să apară în ochii publicului ca omul datoriei, lăsând să se condamne un vinovat: D-rul Virgiliu Grigoriu. Ca să şi-o apropie însă pe ea, se cerea să discrediteze pe soţ în ochii ei, să-i micşureze valoarea, să-i răpească onoarea, să-l încurce tot mai mult în proces, ca astfel legat de mâni şi de picioare, să-i lese lui câmp liber. Creaturile lui, aveau să-i ajute să-şi aducă planul la îndeplinire şi pe-o cale şi pe alta. Deşi ocupat în capitală cu scaunul ministerial, casa lui Grigoriu era obiectul celei mai conştiincioase atenţii şi activităţi a lui. Nu era dată ca Virgiliu să lipsească de acasă, fie şi în oraş, ca în lipsa lui să nu intre soţii Massini, ori Pervan şi Onescu. Incredinţau pe Duţa că procesul era mult încurcat, şi-avea să fie mult timp amânat, mai mult încă: doctorul părea vinovat, şi cu toată bunavoinţa ministrului pentru el, se temeau; nu se putea şti de va scapa; era pacat să-şi piardă şi ea timpul, să nu se folosească de bursă, să lipsească ţeara de-o fală ca ea, pentr'un egoist care n'o merita, care-o ţinea legată de mizeria lui şi cine ştie... poate de dezonoarea lui! Pe măsură ce ea se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvana.ro/mdrr1901-1932

lasa înșelată de toate acestea. Putereu înainta cu declarațiile de nesăbuită iubire: îi promise s'o ia în căsătorie, la moment ce divorțul ar fi despărțit-o de soț.

Duța uitând ceea ce datora lui Virgiliu și tot ce-i făgăduise, ametită de mărire, ușor se lăsă convinsă că Virgiliu n'o meritase, că era în adevăr un egoist, ținând-o sechestrată de atâta timp, că menirea ei fuse s'ajungă soția unui ministru. Ea însă-și făcea rost de intrare agenților lui Putereu, mânând soldatul-ordonanță de acasă, spunând Catincăi că tot ce făcea, era în interesul lui Virgiliu, ca să-l scape; dar el, prea mândru, n'ar fi primit și de aceea se cerea să nu știe, să nu simtă nimic! Lui Grigoriu îi arata mai multă dragoste și interes pentru proces. După multe amânări, procesul fusese sorocit pentru ziua de 9 Septembrie. Virgiliu stărui de avocați să facă totul, ca să nu se mai amâe. Știa că pentru acea zi, Tule, președintele tribunalului, era invitatul lui Putereu, la alergările din Iași. Se temea de Tule; fusese înaintat președinte, de Putereu. Auzise apoi că'n tinerețe nenorocise o biată fată de țaran. După ce-o înșelase, o părăsise, fără să se mai intereseze de ea și de copil. Nenorocita, alungată de părinți, ajunsese servitoare în casa unui prieten de-al lui Adrian. Nu putea fi om bun, nici de caracter. Îi era cumplit de frică să nu fie unealta lui Putereu. Se știa însă nevinovat; avocații, Droiu mai ales, nu se îndoia un moment c'avea să fie achitat. Procesul se amână.

La 30 septembrie începură desbaterile lui. Procurorul fu slab în acuzare. Pleca de la acelaș punct: Grigoriu se întovărășise din Iași, cu samsarii, în vederea afacerilor ce puteau mănui cu prilejul recrutării din orașul B.; aducea ca probă venirea doctorului în contact cu Simpșa, Țibel și Itinberg, toți din Iași.

Mai puternici în acuzație, fură avocații celor din urmă doi Evrei, Țibel și Itinberg. Se dete cuvîntul în aparare doctorului. Advocatul localnic luat de la început, reaminti atmosfera cumplit de vrajmașă, care se creease lui Grigoriu în orașul B.; nedreptățile de la poliție și de la instrucție. Din toate mărturisirile tinerilor în fața tribunalului, nu i se putuse scoate un singur cap de acuzație. Martorii depuseseră cu totul favorabil lui. Țibel lucra ziua pe strade, încasa bani în numele întregei comisiuni de recrutare, se certa în gura mare pe strade, prin cafenele; ar fi putut doctorul îngădui acestea, dac'ar fi fost în înțelegere cu el? Și pentru ce mizerabilă sumă și-ar fi expus liniște, onoare, viitor? Avocatul vorbi cu toată căldura omului, convins de dreptatea cauzei ce susține. După 10 minute de pauză, se dete cuvîntul avocatului Droiu, care cunoștea bine familia Grigoriu. Era un tînăr deștept, cult, harnic, unul dintre cei mai buni avocați. Arată că vine în calitate de prieten, să-și apere prietenul. Doctorul Grigoriu era învinovățit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de înțelegere cu Simpșa, Țibel, Itinberg! **Unde erau probele?** El se făcea tare, s'arăte pe-aceea a nevinovăției lui: articolul 18 din regulamentul recrutărilor, publicat în Monitorul Oficial, înainte de a se fi început recrutările, glăsuia: a) **nici un tînăr minor nu putea fi recrutat;** b) **nici un tînăr sorțar nu avea dreptul să tragă sorții într'un oraș strein,** altul de cât acel unde locuia; c) nimeni nu putea fi scutit ori amânat, de cât pentru anumite infirmități și lâncezeli. Ori: Simpșa era minor; certificatul luat de la doctorul militar din Iași, că sufere de ochi, arata un reu care nu scutește pe soldat de o oră din serviciu, necum de armată. Tinerii lui Itinberg intrau în cazul din mijloc: erau și minori și aduși din Iași, să tragă sorții în B., oraș strein. Doctorul Grigoriu, ca doctor militar, ca cel ce mai făcuse o recrutare, ca cel ce știa că în comisiunea de examinare a sorțarilor intrau un căpitan și un colonel — cunoscători ai regulamentului recrutării — cum ar fi putut lua bani de la tineri cari n'ar fi fost îngăduiți să tragă sorții?! Cât privea pe ceilalți cari daseră bani samsarilor, fuseră toți recrutați; cum i-ar fi recrutat? Era acuzat de samsari; unde erau probele? Pe bănueli neprobate, nu se poate condamna un om! Era învinovățit că venise în contact cu acești evrei; venise, înainte de a fi fost numit medic recrutor. Ordinul de numire fusese ținut secret, primit în ajunul plecărei din Iași. Banii cu poliță, împrumutați de la Itinberg, erau luați pe când doctorul nici nu putea bănui c'avea să fie numit recrutor. Data poliței o dovedea. Pentru ce judecătorul nu ceruse poliția? O arătă. Puternică dovadă era și adeverența de asigurare la societatea „Patria". Era datată pe drum, cu stația S., de unde se urcase Țibel în tren. Dacă doctorul ar fi fost înțeles, tovarăș cu dînsul din Iași, ce rost ar fi avut asigurarea și încă pe drum? Se dusese pe ascuns, în haină civilă, la ruda lui Țibel, să vadă tineri? Pe ascuns nu se dusese, intrase pe din față, fuse văzut de negustorii vecini; lasase acolo rețetă, care se aplicase și înregistrase de farmacie; cum ar fi lasat-o, dacă s'ar fi ascuns?! In haina civilă umbla totdauna, în afară de serviciu. Tinerii spuneau adevărul: nu vorbise cu doctorul, nu-i dase lui bani; fuseră recrutați. Cald, vibrător, limpede în judecată și'n vorbire. Droiu ține pe loc atenția, cucerește simpatia, dovedește nevinovăția doctorului. Merge cu tăria argumentelor până acolo că din parte acuzată, devine acuzator: cum se ținuse omul acesta trei luni arestat, dat judecății fără nici o probă de vinovăție, fără să i se permită nici avocat, suferind amar de cheltueli cu drumuri, amânări, acte, avocați și pe deasupra martirul de a-și vedea onoarea supusă îndoelii!? Era timpul de a fi redat societății, familiei și lui însu-și.

Tribunalul se ridică. Avocații, chiar cei protivnici, fac roată în jurul lui Droiu și al lui Grigoriu, siguri de achitarea acestuia. Procu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rorul însuşi felicită pe Droiu. Dar tribunalul întârzie cu deliberarea; după jumătate oră apare în şedinţă. Preşedintele Tule, în picioare, acuză pe Grigoriu. Unul dintre judecători îşi ascunde capul în mâni, îl costă. Acuzaţia preşedintelui merge crescând. Virgiliu palid, cu mânele încleştate de bancă, ascultă aiurit: e condamnat la 6 luni şi o zi închisoare. In sală murmur de protestare. Lui i se face negru înaintea ochilor; nu mai vede, nu mai aude nimic. Când îşi reveni în simţiri, era la otel. Droiu lângă el. Pentru ce mi-au dat şi acea zi? întrebă Virgiliu, cu liniştea omului care perduse tot.

— Acea zi nu înseamnă că perzi prin ea drepturile civile şi politice; le perzi şi fără ea, cu 6 luni sau cu una de închisoare. Ziua aceasta, arată pornirea şi ura judecătorilor: te-au egalat cu cel mai mizerabil vagabond sau talhar, care-şi petrece viaţa din închisoare în închisoare, pentru ca la vre-o nouă condamnare, să i se dea pedeapsa culminantă prescrisă de lege!

Virgiliu îşi ascunse capul în mâni, remânând mult timp tăcut. Şi Ţibel?! întrebă.

— Ţibel are numai trei luni de închisoare! Dar fii liniştit! Vom câştiga la apel, în Galaţi! Toate cuvintele lui de mângâere, de încurajare, erau zadarnice.

— Nu, nu mai cred! Nu mai sper! gemu el. Droiu nu-l lăsă un moment singur, din teama să nu se sinucidă. Il conduse la gară şi plecară amândoi. Toate încercările lui de a-l lua de pe gânduri nu reuşeau, nu-i puteau îndeparta odiosul gând: era condamnat! In gara R., Droiu se coborî, recomandându-i încă odată să fie cuminte, să aibă rebdare şi încredere. Remânând singur, Virgiliu, îşi retrecu viaţa, tot sbuciumu-i sufletesc din urmă Durerea ce simţea la amintirea Duţei, era covârşitoare, îl sdrobea: lâncedă, în starea de supra enervare cum se afla de atâta timp, o nouă lovitură, o nouă sdruncinare a nervilor, îi putea fi fatală! Cugetă să intre acasă pe portiţa lăturalnică, să pară nepăsător.

In gara laşi i se păru că toţi de pe peron îl fixau. O luă pe jos, să fie stăpân pe sine, ca să poată pregăti pe Duţa de noua lovitură ce-aveau a îndura. In piaţa Unirei auzi strigătul băeţilor-vînzători de ziare: „Condamnarea D-rului Grigoriu!" Simţi înjunghierea unui pumnal, totuşi înaintă, oţelit prin atâtea lovituri; făcu câţi-va paşi, când zări alţi vînzători, cu bande-anunţuri în caractere mari, pe cari le împărţiau trecătorilor; îi dete şi lui una: „Căpitan Dr. Grigoriu condamnat!" citi, sub privirea celor de pe terasa otelului Traian. Inima i se strinse, picioarele i se împleticiră; pricepu de unde îi venea şi onoarea aceasta; îşi adună toate forţle şi păşi mai departe: de l-ar fi tăiat cine-va, sânge n'ar fi curs, atât se petrifică totul într'însul. Ajuns acasă, intră încet, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din dos, să nu deştepte pe Duţa. Nimeni în curte, în sala de intrare, în sufragerie. Pătrunse în dormitor: camera goală, pereţii goi. Sângele i se urcă la cap. Trecu în salon: nimeni, nimic! Tablouri, mobilă, totul dispărut. Aceeaşi vedere sinistră în biuroul lui, pretutindeni!... Se repezi la un mare dulap din sufragerie, unde-şi ţinea revolverul: dispăruse şi el. Ca o furtună alergă în birou, să ia rvolverul militar; dispăruse cu celelalte arme şi săbii. Simţi ca o lovitură în cap; totul se învârti cu el; scoase un ţipet, duse mâna la inimă şi căzu. In acelaş moment, pe uşa de afară se repezea bătrâna Catinca. Văzindu-l jos, palid ca ceara, neînsufleţit, îl strigă, îl frecă pe frunte, îl stropi cu apă, zadarnic!.. Alergă în colţul stradei, unde locuia un doctor de seamă. Acesta îi examină pulsul, apoi inima, ochii, îl frecă puţin pe aripele nasului, îi trecu o sticlă pe sub nări. Nu se deşteptă. In casă nu remăsese nici un pat, îl culcară pe o canapea. Trimise el însu-şi un birjar cu o reţetă la farmacie. O oră trecu; doctorul îl află în aceeaşi stare; se posomorî: „moartea sau nebunia!" şopti. Catinca începu să plîngă în hohote: „eu, numai eu l-am ucis! Şi-i povesti pe scurt viaţa lui Virgiliu cu Duţa, cum aceasta făcuse dinainte planul să fugă, fără să-i spue nici ei, cum în casă intrau mulţi streini în lipsa lui Virgiliu, cum stăpână-sa o oprise de a-i spune ceva, motivînd că lucrează în binele lui, cum cu 2 zile înainte, Virgiliu plecase la proces şi Duţa trimise pe soldat în satul lui, iar pe ea, pe Catinca, la moşia lui Tilcu; cum întorcîndu-se în ajun seara, găsi casa pustie şi goală: stăpână-sa şi bucătăreasa, nicăiri. Nu-i remase de cât s'ascundă armele. Catinca povestea încă, când Virgiliu deschise ochii; privi lung în jur, fără să cunoască pe doctor. Ţinti apoi ochii îndelung asupra bătrînei; o lacrimă îi apăru la margenea pleoapei, apoi alta şi alta, începu să plîngă.

Doctorul se ridică; „a scapat", exclamă el încet. Recomendă femeei să nu-i povestească de cât foarte tîrziu, cele petrecute. Virgiliu în urma doctoriei, adormi din nou; se deşteptă seara.

— Unde e Duţa, mamă Catinca?

— Ssst!... N'ai voe să vorbeşti, aşa mi-a zis d. doctor!

— A fost aici?

— Da, nu-ţi era bine; eu l-am chemat.

— Respunde-mi unde e Duţa? Ţi-am lasat-o în pază, ori m'ai vîndut şi D-ta?

— Cum poţi crede, conaşule, una ca asta?! S'a dus păuă la ţeară...

— Şi pentru asta se cerea să golească casa?!

Bătrîna puse ochii în pământ. Virgiliu se sculă; duse mâna la frunte, îi ardea; se apropie de geam; lipi fruntea, deschise fereastra. Afară ploua mărunt, ploaie de toamnă. Gândurile lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sbucneau, catau deslegare. Simți urcându-i-se sîngele la cap, fruntea îi svâcnea, urechile îi vâjîiau, inima i se bătea cu putere, capul îi era clocot. Furtuna gândurilor îl mână din casă.

— Und te duci, conașule, acum în toiul nopței? întrebă Catinca. Virgiliu nu respunse. O luă repede, tot mai repede, spre Copou: trecu de școala militară, universitate, grădină, fără să privească: ajunse la șosea. Ploaea încetase: vîrtejul gândurilor lui îl mâna însă departe, tot mai departe. Intră în pădurice, două ore mai sus de Copou. Se opri sub frunzișul unui salcâm. Se revărsau zorile... Acolo dese-ori fusese cu Duța, adesea tremurase pentru sanatatea ei... Pe șoseaua aceea se primblase apoi cu dînsa ca logodnic și ca soț... Acum când toți îl părăseau, când avea mai multă nevoie de cuvîntul, de mângâerea ei, îl părăsise și ea! Își reaminti cuvintele Olgăi: „Cu asemenea ființă, perzi drum și cărare!“ Iată, le perduse! Prin dînsa i-au venit nenorocirile, urgiile! Prin dînsa perduse până și onoarea! Nici nu se întreba unde putea fi; știa bine: plecase în streinatate. Tot ce mai fuse în el milă și iubire, se prefăcu în dispreț și indignare. Scârbă de dînsa, de Putereu, de lumea din jurul lui! S'ar fi omorît de desgust, dacă n'ar fi auzit în toată acea ruină sufletească, vocea demnității, cerându-i să trăiască, să lupte, să-și apere onoarea! Mort, toți l-ar fi crezut vinovat. Ar fi aruncat rușinea asupra fraților! La toate termenele procesului, venise unul dintre ei, în afară de Adrian, nelipsit; dar judecata se amânase mereu; de data aceasta Adrian nu capatase concediu, ceilalți se temuseră de o nouă amânare. Trăsnetul avea să cadă și asupră-le!... Stete sub salcâm până târziu; nu putea plînge; pădurea însă îi micșura ceva din povara durerei; singură ea îl mângâia.

Se întorcea spre casă, când în dreptul universității, auzi deodată un glas puternic: „Unde-ați lipsit din oraș, D-le doctor, fără bilet de voe?“ Intoarse capul, văzu un grup de studenți și de profesori, cari urcând treptele frumoasei clădiri, priveau și ei dincotro venise strigătul: din nou îl auzi; de astă dată la spatele lui: „Nu răspundeți?!“ se întoarse. Văzu pe căpitanul Ciumă, comisar judecător pe lângă Corpul 4 de armată. Urît ca ciuma — Dumnezeu îl însemnase cu un reu de păr și de pele, care făcuse să-i cadă și musteți și sprîncene — Ciumă era dintre aceia cari nu au la activul lor de cât mizeriile făcute altora. Vrajmaș cu cei mici, lingușitor cu cei mari, ajunsese comisar regal sau judecător de instrucție pe lângă comandantul Corpului 4 de armată, generalul I. Om foarte sever, dar drept, inteligent și capabil; un singur defect avea: se încredea în Ciumă. Acesta era spaima ofițerilor cari aveau nefericirea — vinovați sau nu — să vie înaintea parchetului militar. Nenorocise mulțime de ofițeri și de grade inferioare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Virgiliu auzindu-l strigând la dînsul, îşi simţi sângele fierbând: — „Nu vă îngădui, d-le căpitane, respunse, să strigaţi la mine pe stradă! De n'aşi fi egalul Dv., încă în calitate de ofiţer, nu-mi puteţi striga! Cât despre voe, fiţi sigur, o am!

— Şi eu vă spun că dacă vă mai îndepartaţi de oraş, pun jandarmii să vă înşface de guler!

— Încă o dată, D-le Căpitan, nu vă permit mai mult!

— Aşa?! Poftim la comenduire!

— Cu plăcere!

II

Acolo găsiră în camera de comisariat, pe căpitanul procuror. Virgiliu se aştepta ca acesta să-i ia apararea; fu surprins, când îl văzu trecând de partea lui Ciumă. Intrebat de permisie şi respunzind c'o are, procurorul i-o ceru la moment; îl mira mult, nici odată nu i se întâmplase aşa ceva.

— Vă voi aduce-o! respunse el.

— Până atunci sunteţi arestat!

— Dar e abuz de putere! Nu aveţi mandat!

Sunteţi arestat! mai respunse Ciumă şi trecu la jandarmerie să ceară un soldat. Căpitanul comandant de jandarmi făcea onoare armatei, cum fratele lui, magistrat, făcea onoare magistraturei. Aflând de motivul arestării lui Grigoriu, se opuse, arătă lui Ciumă că făptuia o nedreptate şi alergă să reclame generalului; nici acesta, nici şeful lui direct. comandantul pieţii, nu erau în oraş. Conform datoriei lui, se văzu nevoit să dea jandarmul. Doctorul fu condus la arestul pieţii. Căpitanul de-aici era iubit pentru corectitudenea şi delicateţa sa; cunoştea bine pe Grigoriu, care fusese medicul arestului. Virgiliu îi întinse sabia: de când sunt militar, n'am avut până astă-zi o singură obsrvaţe! Tribunalul din B. m'a condamnat nevinovat! Azi mă văd din nou arestat, fără să fiu vinovat! — Ştiu, te cunosc doctore! nenorocirile au dat peste tine, fii tare, vor trece! îi zise căpitanul mângâitor, luându-l de mână.

Peste două ore fu pus în libertate. Căpitanul de jandarmi reclamase şefului de stat major. Când Virgiliu se regăsi, singur cuc, în locuinţa sa pustie, fu recuprins de tristeţă şi de mânie. Alergă la avocatul luat odată de Duţa, ca s'o despartă. De la dînsul află cum în lipsa lui, Duţa înaintase cerere de divorţ, sub motiv de maltratări; o servise Onescu. I se îngăduise chiar să părăsească căminul casnic. — Cum, fără ştirea, fără citarea mea, soţul ei?! — Să nu te surprindă, doctore; din moment ce Onescu îi e avocat, ştii pe cine reprezintă! Să mergem la tribunal; vom putea culege informaţii. Acolo aflară că Duţa capatase pasport. — Dar în ce ţeară

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai trăim?! exclamă avocatul indignat; se poate să se dea pasport, dreptul de a părăsi țeara unei soții care cere divorț, când legea-i categorică: soțul are drept de control asupra soției, până la data sentinței de divorț!! E ceva ne mai auzit, doctore! Intră în drepturile d-tale de soț! Pleacă la București! Uite, ține o scrisoare către vărul meu, prefectul poliției, cere să oprească trecerea soției peste pragul țerii!

In capitală, prefectul poliției îl recomendă stăruitor șefului de siguranță. Acesta, după oare-cari cercetări, îi spuse în taină că nu-i putea declara dacă D-na Grigoriu trecuse hotarul: era oprit de ministrul Putereu.

Seara la otel, adîncit în gândurile lui triste, fu foarte mirat, când i se înmână cartea de vizită a secretarului de la ministerul de justiție, nu-l cunoștea; pentru ce-l căuta? Secretarul venea din partea ministrului Putereu. Secretarul, om cult și cu suflet, cunoștea totul, îi deplîngea soarta, condamnând pe departe și delicat, purtarea Dușei; plecase, spunea, în streinatate, pentru muzică; i se dase bursă, 6000 lei. Ministrul o împacase cu Tilcu și-i cerea timp lui Grigoriu, să-l împace și pe dînsul, pentru ca el, Putereu, împreună cu socrul, să-l poată apara. „Iți dă cuvîntul de onoare, încheie dînsul, că n'are să plece în streinatate, cum anunță ziarele! Fii liniștit, doctore! Procesul ți se va termina bine!" Purtarea secretarului contrastă mult cu aceea a ministrului parvenit. Liniști pe Virgiliu. Aflând însă de la dînsul că Tilcu era în capitală, se duse la otelul lui. Pe masă zări două cărți de vizite ale lui Putereu. Fu primit de tânăra soție a lui Tilcu; peste câteva momente intră și el. Zărind pe Virgiliu, încruntă sprincenele.

— Domnule Tilcu, am venit să fac apel la sentimentele Dv. de tată. Duța a plecat...

— Din moment ce te-ai făcut vinovat față de lume și de ea!

— Dînsa v'a spus aceasta?! De ce n'a spus-o și justiției? Pentru ce aceasta n'a cercetat-o, n'a interogat-o de aproape? Cine putea ști mai bine de cât soția mea, dacă eram ori nu vinovat?

— Nu mi-a spus-o dînsa: mi-a spus-o ministrul de justiție, Putereu!

— El?!... el?!... îngână Grigoriu, ca înjunghiat cu pumnalul.

— D-le Tilcu, reluă tare, ministrul de justiție s'a primblat de nenumarate ori la braț cu mine, în Slănic, declarând însu-și că sunt nevinovat! Ori eram, și atunci cum se primbla la braț cu mine, ori nu eram și atunci cum se face că sunt condamnat?! A lucrat însă să fiu condamnat și mi-a furat soția; în ce scop? Vă cruț respunsul, sunteți tatăl ei! Atât vă pot spune: dacă n'o îndepărtați la rându-vă de el, va fi nenorocită!

— Așa, ți e milă de ea?! Și vii la mine... acum vii la mine,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cînd până mai eri nu voiai să mă ştii! Mă insultai pe toate cărările!

— Sunteţi înşelat! Nu v'am insultat nici o dată! Cât priveşte de neîntâlnirea noastră, Duţa e de vină; vă mintea. Când am voit într'o seară, să vă întâlnesc la otel în Iaşi, şi-am venit cu ea, ştiţi bine, a intrat înaintea mea în camera Dv. şi v'a minţit c'aveam revolver, singură mi-a spus-o, dar mult mai târziu! V'aţi zevorit în casă, refuzînd să mă vedeţi! Când am rugat pe căpitanul R., prietenul Dv., să v'aducă în casa lui, ca să vă întâlnesc, ştiţi cum Duţa s'a dus înainte şi i-a batjocorit!

— Bine, dar cine mi-a dat telegrama insultătoare, chip felicitare, după nunta mea, dacă nu D-ta? Erai iscălit!

— Eu?! Ferească sfântul! Nu ştiu nimic!

— Nu ştii nimic? Dar la Geneva de ce i-ai furat şi vîndut giuvaericalele?

— Eu?! Nu-i adevarat! Cine v'a povestit asemenea basm?

— Ea! mi-a scris, mi s'a plâns din Geneva! Şi acum ai lasat-o fără nimic în casă!! Ce fel de om eşti D-ta, să vinzi tot, s'ajungi la o singură furculiţă şi nici un pat?!

— Aţi putut-o crede?! Nu v'a adus argintăria aici? Era în valoare de 30.000 lei, ce a făcut-o? Intrebaţi pe mama Catinca, pe vecinii cari-au văzut-o încărcând toată casa!

Tilcu ramase un moment pe gânduri. Adause: dacă-i atît de ticăloasă, o vreai încă? Ţii să se întoarcă îndărăt?

— Intre mine şi dînsa, D-le Tilcu, au încetat ori ce legături! Nu dragostea ci datoria şi compătimirea m'au adus la D-voastră. Aceea ce pare violenie în ea, e datorită mai mult reului ei de nervi. Până acum însă a fost onestă; dacă o lasaţi singură, departe, lâncedă cum e, se va perde! Putereu va pleca după dînsa... Ameninţaţi-o că nu-i veţi trimite bani, faceţi să se reîntoarcă!...

— Putereu vrea s'o ia în căsătorie!

Un fior sgudui pe Virgiliu: Aşa dar ceea ce bănuise numai, era adevarat... pentru aceasta îl perduse! Căutase să-l dezonoreze în ochii lumei şi ai nevestei, ca să şi-o însuşească! Un alt fior de scârbă, simţi; reluă tare: Nu vă sfătuesc, D-le Tilcu, să rămâneţi cu credinţa aceasta! Putereu e prea lipsit de onoare, prea egoist şi prea mic de suflet! V'a spus aceasta şi v'a împacat cu ea, ca să-i daţi bani, să vă poată stoarce bani! Ca să vă poată înşela de o cam dată pe amândoi, i-a făcut bursă. Ca să închidă gura ziarelor opoziţioniste, m'a condamnat: Putereu s'a primblat la braţ cu mine, dar a lasat justiţia să-şi facă datoria! Astfel a închis şi gura Eşenilor, cari-ar fi înţeles că mi-a răpit soţia! Ca nu cum-va să plec după ei, a făcut să fiu dat şi ca dezertor! N'aveţi încredere în acel om! Vu fi nenorocirea ei, după ce fu a mea! Se apropie de Tilcu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

își scoase veriga de pe deget: când am pus veriga aceasta, știam c'aveam să sufer mult; mi-am impus jertfa! Astă-zi m'a dezonorat! Vă înapoez inelul de căsnicie. Vedeți, nu stărui s'o readuceți pentru mine, ci pentru ea; e cel din urmă serviciu ce-i mai pot face, rugându-vă s'o rechemați, să plecați după ea, s'o luați sub aripa Dv. părintască; altfel e perdută!

Tilcu promise, dar n'o făcu. Virgiliu așteptându-se la aceasta, voi să facă singur o încercare pe lângă Duța. Îi scrise, amintindu-i întreg trecutul lor, sacrificiile ce făcuse pentru ea, cum dînsa era singura ființă care nu se putea îndoi de nevinovăția lui, cum alta în locul ei ar fi căutat să lupte, să strige adevărul tuturor, cum magistrații au lucrat nedrept, căci altfel ea cea întâi ar fi fost chemată, cercetată înaintea lor, ceea ce nu se făcuse. Făcea apel la sentimentele ei de datorie, de recunoștință. Îi arătă scopul pentru care Puterea îl dezonorase, o făcea atentă să nu se încreadă în cuvîntul lui; n'o va lua de soție, și când se va deștepta, va fi perdut totul! I-o trimise, crezînd că-și îndeplinise cea din urmă datorie față cu ea.

CAPITOLUL XVIII

Vacanția trecuse. Într'o zi către seară, Olga venind spre casă, întâlni în cale pe soții Viișanu. — De unde veniți? Îi întrebă ea.

— George, de la D-rul Loreseu: eu de la școală.

— Nu te simți bine, D-le Viișanu?

— Nu eu, Loreseu e rău; nu știu de apucă dimineața....!

Stană remase Olga, palidă ca ceara, cu ochii mari, speriați, privindu-l întrebător.

— Ce, nu știai?! Saracul! Doctorii nu dau speranțe să trăcască până mâne!

— Dar ce are? Întrebă ea, cu vocea stinsă, abia stăpânindu-și tulburarea.

— Activitatea, conștiinciozitatea lui, i-au creat vrajmași. În serviciu nu putea fi atacat. L-au lovit anonim, prin chestiuni intime, de familie, chestiuni de onoare. Atât l-a costat! A căzut jos, în mijlocul camerii, în nesimțire! Colegii lui spun c'a avut o congestie cerebrală care putea să-l dea într'o paralizie; pericolul ei a trecut, nu însă și al morții; criza din noaptea aceasta, va hotărî.

— Doamne! Doamne! Murmură Olga. Figura și vocea ei, cu totul schimbate, atrăseră atenția soților Viișanu. Dându-și seama, le zise: datoresc atît de mult acestui doctor, m'am deprins într'atât să dea el viață altora, în cât auzind de o dată cum însuși e jucăria vieții, mi-a făcut rău! Ce e viața aceasta! continuă ea, ca pentru dînsa. Azi ești, mâne nu! Leagăn și mormînt! Popasul fluturelui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe o floare! O clipă, pe care omul nu știe cum s'o facă mai rea, mai înveninată unul-altuia! Mișeii! reluă tare, vor fi satisfăcuți acum? A asasina moral pe cine-va, e mai ușor, dar mai crud, de cât a-l asasina corporal! Cine-l caută? mai întrebă ea.

— A venit sora-sa.

Se despărțiră. Acasă. Olga umbla tulburată, prin cameră. Își încorda auzul, ca și cum ar fi ascultat fie ce mișcare din camera lâncedului. Une ori romînca locului: în așa grad, lânced?! Și ea, nu știuse nimic! A, visul! Îi visase plutind pe o scândură, deasupra unei mări întunecate, ca un abiz. „Christ pe valuri", își zise în vis. Când, deșteptată, recunoscu pe Lorescu în imagina aceea plutitoare, se înfioră. In ziua aceea, gândea, va fi căzut jos. Dumnezeule! Își înecă fața în mâni, remânând pradă gândurilor dureroase. Gasda îi aduse cina; Olga o rugă s'o lase în pace. Paralizat! Își zicea. El! Ca o scânteie de lumină în hesna întunericului, țâșni în creerul ei o rază luminoasă: în fața bisericei și-a oamenilor și-ar fi legat în acel caz nefericit, viața ei de-a lui! Și-ar fi împărțit-o între școală și el! Flori și poezie ar fi căutat să-i facă locuința; să-i îndulcească traiul, să-l vegheze mereu. Să-i citească în ochi, dorința; să-l mângâe, să-l aline, să-l resfețe ca pe un copil. Copilul ei ar fi devenit! O, ar fi primit! In fața lui și-ar fi sburat creerii, dacă n'ar fi consimțit! Dar... el, falnic de frumos, ar fi voit să trăească paralitic? Un gol, un gol nemăsurat se deschise înaintea ei; o prapastie în care lumea, pământul, viața, totul se prăbușea... El dus? Viața fără dinsul i se părea un non sens; nu i-ar fi supraviețuit o oră! Și pericolul nu trecuse! Căzu în genunchi, se rugă înfrigurat, desperat, pentru viața lui, se rugă lui Dumnezeu s'o ia și pe dinsa, odată cu el! Lacrimi mari picurau pe fața ei. Privi ornicul. Erau 11 ore din noapte. Se înveli într'un șal, eși afară, sui dungul stradei. Locuința lui Lorescu nu era departe.

Noaptea era splendidă; luna alerga printre nori. Inima Olgăi bătea să se rupă; ajunse în dreptul casei. Prin stâlpul alb, transpărea lumina lampei; nici o mișcare; liniște în curte. Olga își înălță privirea către Cer. Il implora, mut, să-i vie în ajutor. Dincolo de zidul care-o despărțea, era el! De dinsul, de porete, își rezema frumosu-i cap. Remase locului, cu ochii țintă la lumina din cameră, ca și cum ar fi urmărit bătăile inimei lui, să fie gata, s'alerge, să-i culeagă privirea din urmă, să moară cu el! Să moară? Cum? Viața nu poate sbura la comandă, după voca omului! L-ar fi urmat, neapărat; luni de zile însă ar fi trecut, până s'o fi secerat durerea. Atunci? Să-l vadă murind sub ochii ei? Incapabilă să-i poată ajuta? Iubirea ei, transformată în energie fizică, ar fi mișcat stânci, ar fi mutat munți, ar fi secat mări! Și ea? Mică, neputincioasă, nemernică remânea în fața unei puteri streine, necunoscute! Fulgerător îi trecu prin minte, familia. Părinți, copii,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

n'avea! Fraţii pe la casele lor: în afară de Adrian, se însuraseră toţi. Virgiliu ar fi plecat pentru ani de zile, în ţeri streine. Avea pe Duţa lângă el. Ori cât de excentrică era, îl iubea. Nu, îşi zise, Lorescu nu va pleca singur! Dacă lumea pune zid între om şi femee prin convenienţi şi cătuşe cari nu ingăduie unei fete, mai ales uneia învestită cu haina profesoratului, s'alerge, să vadă un prieten lânced, va pleca cu el, sub ochii lui! Avea acasă un rost de otravă; Lorescu i-o dase pentru şobolani. Gâfâind, se întoarse, scotoci prin cufer, o luă cu dînsa. Din nou bătea trotuarul casei lui. In cameră, în curte, aceeaşi linişte. Se făcu dimineaţă; lumina zilei o alungă. Din zece în zece minute, revenea în lungul străzei. La ora şase, distinse pe doctorul curant. In urma trăsurii, după ce eşi, zări pe servitorul lui Lorescu: se ducea la farmacie. Se apropie de el, întrebându-l emoţionată: cum se află stăpânul D-tale? Servitorul, surprins de interesul ce se punea pentru doctor, răspunse respectuos: Dumnezeu l-a scapat! Olga respiră, mulţumi Cerului din adâncul sufletului. Criza trecută, pericolul era îndepartat. Ani din viaţă ar fi dat, să-l fi putut căuta ea! Avea pe soră, era cel puţin liniştită. Serile, în familiia Vâişanu, se interesa de progresul sănătăţii lui; mergea tot spre bine.

Intr'o dimineaţă explica elevelor minunata baladă populară, „Miorita". In faţa lor, lângă bancă, descria tabloul nespus de frumos: „pe-un picior de plai, pe-o gură de rai, iată vin în cale, se cobor la vale, trei turme de miei, cu trei ciobănci: unu-i Moldovean, unu-i Ungurean şi unu-i Vrâncean". Explică apoi sfatul baciului moldovean cu mioara lui şi 'n urmă descrierea păstorului: „mândru ciobănel, tras printr'un inel; feţişoara lui, spuma laptelui; mustecioara lui, spicul grâului; perişorul lui, pana corbului; ochişorii lui, mura câmpuiui... Explicându-le elevelor, i se părea c'ar fi avut drept model pe Lorescu. Vorbea, când uşa se deschise îndărătul ei, făcând loc directoarei şi lui Lorescu. Olga romase ca hipnotizată, cu privirea dusă în adâncul ochilor lui. Uitase de ea, de eleve, de directoară. Emoţiunea ei se comunică lui? Căuta în ea, urma suferinţei lui? O clipă, privirile lor dispărură una în alta. El, cel întâi, rupse tăcerea, adâncul emoţiunii, stringându-i mâna deosebit de călduros, privind-o cu zimbetul mulţumirii. Venise chip, să cerceteze curăţenia fetelor; o cunoştea bine, de altă dată. Recunoscător îi mulţumea Olga cu gândul: era întâia zi, spusese, când eşea din casă.

A doua zile îl văzu trecând pe portiţă; venea la ea. Povestind despre reul suferit, încercă s'aducă vorba despre cauzele lui.—Te rog, nu-mi fă asemenea nedreptate, respunse ea încet, mângâitor: e de ajuns cui-va să te cunoască, ca să se revolte de calomnia josnică; să se înspăimânte de adâncurile de reutate cari zac în unii oameni; câtă micime de suflet cuprinde fiinţa lor, sub

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chipul de om! Scorpia care împroaşcă veninul, nu e mai hidoasă în ferocitatea ei, de cât astfel de corpuri omeneşti! Pentru noi, remăi omul de caracter, naţionalistul aprig, urît, vrăjmăşit de cei cărora astfel de cameni le sunt spini în cale. — Ce prieten nepreţuit, eşti! răspunse el blînd, privind-o duios, adînc de duios. Când e procesul lui Virgiliu? Nu l-am crezut vinovat nici o dată; astă-zi însă înţeleg: lepra calomniei, mărturia falşă, pot fura un moment numele omului onest! Mâne plec la băi, pentru o lună. Doresc să te găsesc mulţumită sufleteşte, cum îţi merge bine, văd, fizicoşte! O învelui în privirea lui adâncă şi dispăru.

* * *

Cu cât se apropia ziua de proces, cu atât Olga era mai neliniştită, mai chinuită de teamă. Termenele de amânare prelungiseră agonia tuturor fraţilor. Procesul fu perdut la tribunal. Virgiliu făcuse apel. Suferinţa lor, a tuturor, fu de nedescris. Veniră toţi la Iaşi; căutau să-l mângâe, să-l încurajeze, când înşi-şi ei erau sfâşiaţi.

De la dînsul, Olga trecu la Mircea, fratele iubit, de la ţeară, unde stete mai mult timp, preparându-şi examenul de definitivat. Suferi mult în acest interval. Suferi de dor, de depărtare, de lupta între ea şi sentiment. Îl vedea atât de mare, de adânc, gata de jertfă! Ce se va alege cu ea? Nefericirea o aştepta, înţelegea bine.

Îşi trecu examenul cu deosebită distincţie. Se reîntoarse la Piatra. Rvizorul o aştepta să înceapă cu ea, o serie de şezători populare. Prin iniţiativa, prin sforţările, prin tactica lui, înfiinţase în oraş o librărie românească, o bancă populară; stăruise de primărie până clădi localul-model de şcoală, ce conducea. Înfiinţase, cu mult înainte de venirea Olgăi în Peatra — ajutat de una dintre cele mai inteligente femei din ţeară, directoara unei şcoli primare de acolo — societatea „Cantina şcolară“ providenţa copiilor saraci. Prin baluri, prin tombole, liste de subscripţii, prin ofrandele capatate de la binevoitori, ridicase un alt local-model de şcoală, în satul lui natal. Olga punea munca ei la dispoziţia acestei mişcări. Prin conferinţe publice, cu plată, adunase câte ceva bani. Broda diferite obiecte cari, puse la loterie, contribuiau la sporirea fondului. Ajuta pe revizor în alcătuirea şezătorilor de seară. Un coleg muzicant prepara coruri cu elevii, alţi copii recitau. Flăcăii şi fetele prinseră gust; se rugau să-i înveţe şi pe dînşii Sf. Leturghie; învăţară şi alte cântece. Olga le vorbea despre creşterea copiilor, condiţiile igienice ale unei locuinţi, despre nutriţie, curăţenie şi alte chestiuni.

Loreseu, pe jumatate om al şcoalei, dedea concursul medical institutorilor, prin asistenţa ce da copiilor; vizita lunar şcoalele. Invitat de Niculescu, începu să asiste la şezători. Vorbea despre aju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
200 http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

toarele medicale de dat la novee, despre relele urmări ale credinței în babe și descântece. De când se întorsese Olga, nu-l întâlnise până la una din aceste ședători. Părea schimbat; mai rece cu ea, și dînsa mai tristă. Familiile Viișanu, Steriu, Ruceanu, veneau cu plăcere la aceste întruniri. Odată pe septămână se găseau reuniți în localul-model de școală.

In una din zile Olga aflând că d-na Viișanu, cu care devenise prietenă în adevaartul înțeles al cuvîntului, era recită, în pat, se duse s'o vadă. La cinci minute după dînsa, intră Lorescu. Remase jenată, surprinsă: „n'am știut c'așteptî doctorul! zise, voind să se rertagă. — Asta nu împedecă pe domnișoara, să remâe cu noi! respunse Lorescu. După examenul medical, în care timp Olga lucra, veni vorba despre neplăcerile unei lâncezeli. De D-v. e bine, se adresă el D-nei Viișanu, are cine vă căuta! Nu știți ce însemnă a se găsi cine-va cuc, lânced, în teată casa! A nu fi cine să-ți dea un pahar cu apă!" Cuvintele lui, dureau pe Olga. Il întreba cu gândul De ce voești asta? Respunse D-na Viișanu pentru dînsa: de ce nu te însori?

— Unde afli ființa cu rațiune, care să înțeleagă viața? Unde prietenul, tovarășul perfect?

Olga se simți atinsă.

— Nu e așa, D-ră Grigoriu, scapi une ori trenul?

— Găsești un altul, interveni D-na Viișanu.

— Cel întâi, respunse Olga, ducea poate la deraeri...

Lorescu o privi lung, atent, îngândurat. — Nu, zise apoi tare, nu sfătuesc pe nimeni să se însoare, când i-a trecut timpul! Cei cari o fac, o fac din egoism, ca și cei lâncezi! Nicăiri nu e mai urît egoismul de cât în materie de căsătorie!" Vorba se schimbă. Olga își strînse lucrul și plecă. „Mereu, mereu acelaș! își zicea pe drum; aci zefir, aci crivăț! Dar astă-zi a spus clar: nu se însoară! Ce mai am s'aștept? Nimic! Vădit, nu-i plac.

Tristețea o cuprinse; tristețea acelei lupte nepregotate de ani, între sentiment și rațiune. Pe cât era unul de adânc, pe atât de puternic se ridica celalt. Ori cât de severă era cu figura ei, cu dînsa însе-și, ori cât de neînsemnată se credea în societate, era pe deplin conștientă de înălțimea sufletului ei, de valoarea simțirilor ei; dar lumea, domnii, ca dînșii Lorescu, își zicea, nu pun preț pe astfel de însușiri. Neprețul acesta din partea unui om ca Lorescu, o revolta. Își certa sentimentul, se certa zile întregi cu ea, se găsea mică, sclava simțirii. Nu-l cunosc, nu știu cine e, un strein! Cată să fiu copilul de odinioară, copilul care știa numai de cărți, de poeți, de părinții morți...! N'am cunoscut pe nimene, n'am întâlnit omul care să merite dragostea mea, să prețuiască simțirea mea! Iubesc un om? Nu! Iubesc o umbră, o fantomă! Stană de-ar fi, cum apa găurește stânca, ar fi mișcat-o de la un timp iubirea mea! Pe dîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sul nu-l mișcă? E atât de bătrîn sufletește? Mort, cum zicea? Devotamentul nu-l atinge? Iubirea nu-l cucerește? Și anii trec! Tinerețea se duce!

Noaptea mai ales, până s'adoarmă, se lasa pradă acestor gânduri. Incerca apoi s'apropie pe omul tovarăș... un altul! Când imagina aceea apărea clară — aceea, nu a lui Lorescu — „ce oroare, Dumnezeule! Striga; se cutremura... Nu! nici odată! Nimeni daca nu e el...!" Alte lupte urmau, alte furtuni de gânduri, alt sbucium de simțiri. Veneau momente mari de revoltă, de amor propriu, de cumplită suferință. Trecută starea de indiferență, în care lumea, viața, Lorescu, totu-i părea mort, sufletul ei un gol nemărginit, imagina omului iubit reapărea puternică, neclintită, cum valurile apoi lovesc zadarnic stânca din cale.

D-na Viișanu reluă din nou patul. Recise la o petrecere dată colegelor ei. Olga se ducea cu lucrul în fie ce zi. In una din seri erau singure. — De ce te-ai mutat de la gasdă? o întrebă D-na Viișanu. — Mai luase încă un chiriaș; nu-mi convenea.

— Dar ce socoteală și-a făcut? Plătoai singură, destul de bine! Plus serviciile ce i-ai adus!

— Deși convenisem în această privință din capul locului, crezuse c'odată faptul împlinit, voi rămâne. L-a luat, fără să mă fi anunțat din timp.

— Nu-i întâia oară? Voca, îmi pare, să ia și altă dată un locotenent!

— Da!

— La noua gasdă ești mulțumită?

— Imi dă zece bucățele de lemne pe zi; restul le ține încuiate. Cât privește de masă, mă pot reașeza perfect la o alta, după ce-am terminat-o.

— E grea, nesuferită, viața la gasde; o cunosc și eu; e pâne amară; ți se speculeză ban, liniște, sanatate, fără scrupul! Ei bine dragă D-ră, cât ai să chinuești astfel, pe la gasde? Nu crezi c'ar fi mai bine să te vezi în casa D-tale?

— Dacă nu e cum doresc, nu, nu poate fi mai bine; nu va fi de loc!

D-na Viișanu cătă lung la ea: — Imi dai voe să-ți vorbesc prietenește?

— Ți-aș mulțumi!

— Dese ori m'am gândit la D-ta; unul singur e aici în oraș, așa cum dorești: Lorescu!

Olga o privi neliniștită. Bănuia oare ceva? D-na Viișanu era sinceră, văzu bine. — D-rul Lorescu, respunse, nu se gândește la mine; e prea bine el, am lipsuri prea mari eu....

— Lipsuri?

— Nu am frumusețea, situația socială care să-i convie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce tot spui de frumusețe? Placi așa cum ești! Asta o zic nu eu, ci Viișanu, Steriu, Ruccanu!

— Plac acestora prin caracterul meu, cunoscându-mă de aproape! Celorlalți le rămân indiferentă.

— Te înșeli; la petrecerea ce-am dat, eram, pe lângă profesoare și alte fete, cum știi: de dînsele n'am auzit nimic; de D-ta știi ce-mi spuneau a doua zi, doi magistrați?: „Dar bine, e D-ra Grigoriu!“ Au să ți-o spue și D-nele Steriu, Ruccanu. Drept, ai și fost bine! Ai distrat toată societatea, și cu atâta spirit, atât de plăcut! La jocul acela — calitate și defect — îi tineai pe toți atenți, parc că soarta lor atârna de D-ta! Cum de fin, spuneai fie căruia, în față, adevărul! Lui Viișanu, începi cu el: „comoară pentru societate, prețuește mai mult, comoara ce ai în casă!“ Lui Steriu: „Dacă toți domnii ar fi soți ca D-ta, femeile n'ar cere astă-zi drepturi; dacă toți tații ar fi ceea ce ești, școala primară n'ar fi salahoria intelectuală pe care o avem!“ Magistratului B., nepotul ministrului: „Dorești s'ajungi mărirea unchiului? Nu te servi de mijloacele lui!“ Mi-a plăcut mai ales ceea ce-ai spus avocatului P.: „perceptul: „bate, ți se va deschide“, une ori dă greș!“ Cu alte cuvinte: o fată, o femeie onestă, nu respunde atenției unui om însurat! Și așa, dedeai fie căruia, nota ce i se cuvenea“.

D-na Viișanu reveni din nou asupra potrivirii dintre ea și Lorescu. Olga, lipsită atâta timp de cine-va apropiat, de mângâerea unui prieten, îi mărturisi simpatia ei pentru dînsul, chipul cum îl cunoscuse, tot, afară de trecutul lui. De altfel, încheie dînsa, l-ai auzit: nu se însoară!

— Ce rău îmi pare! Dacă știam, l-așĭ fi poftit la petrecerea trecută! Cum ține la Viișanu, ar fi venit!

— In societate nu l-am întâlnit nici o dată; întâia oară a fost zilele trecute, aici. Ca să vie acasă la mine, cată să fie un eveniment prea mare: la Paști, la Crăciun... Emoțiunea, un fel de mândrie noimeleasă, mi se așeză atunci, fără voe, pe chip, pe toată ființa mea! Devin rece, tăcută. Sufletu-mi numai, soarbe nespus, mulțumirea că-l vede, că-l aude! Une ori nu știu ce spune. Imi vorbește despre călătoriile lui, despre lâncezi, literatura medicală, se mai plînge de politicianii nepricepuți, neonești, cari conduc dese ori afacerile publice, de primarul care nu înțelege cum din aceeași fontână au beut apă bunii, strobunii și: „pentru ce ei n'au capatat tifos?!“ Subiectiv, a fost aici, Mercurea trecută, când l-ai auzit: nu sfătuește pe nimeni să se însoare...

— Bine, dar aceasta n'o poți tălmăci în rău? Trada mai curînd un scepticism, pe care i-l cunosc de mult asupra femeilor; o luptă, o îndoeală! O fi lâncezi poate — figura îl arată — se va fi temând să nu greșească? In ori ce caz, nu în D-ta stă cauza șovăelii lui, despre asta fii sigură!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Era târziu de tot când Olga își părăsi prietena, ușurată întru cât-va, prin sentimentul de încredere, de solidaritate ce-l dă destăinuirea. Un gând îi revenea mereu: lânced? La asta nu se gândise. Paliditatea figurei doctorului, o atribuea marii lui activități. Pentru aceasta o fi fiind atât de trist une ori? se întreba acum. Și-l simți de o dată mai drag; i se văzu mai apropiată, mai devotată. Mama unui copil lânced, i-ar fi! Nimeni pe lume: soră, frate, nu i-ar fi mai iubitor, mai devotat! De ce nu avea încredere?

* * *

Revenise April. Luna florilor și a poeziei. Afară ningea; vijelios cădeau fulgii, înălbind totul. Coastele munților apăreau încă verzi, pomii din poalele lor ninși cu florile primăverei. sălciile de pe țernul Bistriței înverzite, deasupra acestei primăveri însă, giulgiul morții se lasa pe munți.

Cu două zile înainte, Olga venind spre casă, pășea pe verdele covor al câmpiei. Liniștea amurgului se lasase pe apă, soarele scalda munții în raze de aur; pe pajiștea Borzogheanului resuna talanga; în plopii de pe Cozla se auzea sfios cântul cucului, cânt de 'nviere, de visuri, de poezie! Acum ningea! Munții albi dispăreau în negură, florile pomilor erau fulgi de ninsoare; pe florile involte din grădinuță se cerneau serutările lor reci și înghețate; ursuz șuera vîntul în codru, focul pâlpâia în sobă! Cadențat ca fulgii, se cerneau gândurile Olgăi: când ninsoarea ernii se așterne pe frunzele veștede ale toamnei, e trist. dar când șoaptele primăverei, când zorile învierii abia s'au cântat și-o vijelie de carnă amuțește totul, lăsând în urmă-i pustiu și moarte, e și mai trist! Astfel și-au găsit moartea visurile mele! Abia mugurii primăverii. îmi încununau fruntea, vitrega soartă mână asupră-mi vijelii și inghoț! Vin Paștele! Bucuria copiilor, veselia tuturor! Mie n'or să-mi aducă nici o clipă plăcută! Ouă roșii n'am să ciocnesc cu-ai mei! Nimene iubit n'o să-mi deschidă ușa! Și gându-i fugea îndărăt, către timpuri trecute, desmerdând icoana părinților, casa, grădina, cânele, serile de demii și viața de școală.

Era cea din urmă Joc dinaintea septămânei mari. La șezătoare se prepara Sf. Leturghie. Erau Niculescu, institutorul corist și Olga; nu așteptau pe nimene strein. Niculescu scria în cancelarie, institutorul prepara corul: Olga, într'o bancă din fundul clasei, aștepta încetarea lui, să facă lectură. Își trecea timpul, mâzgâlind pe un petec de hârtie.

Sufletul meu?
L-am îngropat!
Cruce la căpătâi?
Privirea ta!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://dacoromanica.ro/dacoromanica/revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Țerină multă:
Viața mea!
Lespede grea, de peatră, de-asupră-i am turnat
Lacrimi și durere și trai crucificat.
. . . . . .
Când se va fi stins
Cel din urmă plins....

Niculescu se arătă în prag, îi făcu semn să vie în cancelarie, să-i dicteze cifrele dintr'un tablou statistic. Olga închise foaea de hârtie și creionul, în carte, punând-o în bancă; avea să revie peste câte-va momente. In lipsa ei intră Lorescu, întârziat la un lânced. Auzind corul, intră direct în clasă; înconjură băncile pe vârful degetelor, așezându-se în fund, în banca părăsită de Olga. Zări cartea, o deschise; iscălitura îi arata pe posesor. Înțelese ale cui erau versurile, pe ici pe colo șterse, corectate, întrerupte. Luă foaea, întroducând în carte o lucrare sanitară a lui, publicată de curînd; deasupra cuperții scrise: „inteligenții cristalizată pe un fond de aur, se închină autorul!" Lăsă totul la loc și intră în cancelarie. Duioșia îi înecă ochiul. Niculescu având să caute un alt tablou în arhivă, fu înlocuit de Lorescu; Olga îi dicta. Când Doctorul termină, plecă. Lectură nu se mai făcu, se despărțiră cu toții. Olga dete acasă peste broșură, văzu lipsa foaei. Pricepu totul. Simți mai întâi un fel de rușine, de necaz pe ea, că-și lăsase acolo cartea; apoi un fel de ușurare: gândurile ei, ceva din simțirea ei, plecase cu dînsul! Va fi sorbit din ea? Înțeles-a că fie ce cuvînt, era frîntură din sufletul ei? Darul căpătat o umplu de mulțumire nespusă.

Lorescu deveni mai apropiat. O vizită de câte-va ori, întreținând-o despre familia, afacerile, despre situația lui: întîia oară îi vorbea despre aceste intimități, cari totuși remâneau streine situației lor. Il vedea seara trecând din nou gânditor pe strada ei. Ii trimitea reviste, cărți. Speranța începu să revie Olgăi: îndoiala va fi fiind învinsă? Lupta de ani încetată? Acum, când îi cunoștea bine simțirea, ce rost ar fi avut vizitele lui? Era prea onest, ca s'o lese să-și întreție speranța, să-i arăte une ori în privire, atâta duioșie adâncă! Alte ori teama să nu se înșele, o înfricoșa din nou.

Ce minunată harpă, cu infinite coarde, cu puternice, felurite vibrațiuni, e sufletul omului! Aci spera, aci trecea prin chinurile infernului!

Gasda arunca din când în când aluzii la vizitele lui Lorescu; mult se temea Olga să n'o vorbească între cunoștințele ei, să dea pe gura lumei, reputația ei de ani! Scrisese doctorului: „Purtarea vă va fi de gheață și voi înțelege că cel din urmă ramas bun s'a zis între noi".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De două ori veni Lorescu, fără să-i fi vorbit ceva. „Rebdare, vei învinge!“ îi zicea D-na Vişeanu.

Olga suferea încă mult de pe urma procesului lui Virgiliu. Aştepta vacanţa mare, să plece în călătorie undeva departe, să se recreeze. Îşi propuse să se primble cu vaporul pe tot cursul Dunărei, până la Passau. Când vaporul se opria în vre-o staţie, mulţimea figurilor streine, îi da fiorul singurătăţii. Îndată ce se vedea în tramvaiul care-o conducea în oraş, se simţea mai în larg. I se părea că s'ar fi găsit în vre-un oraş strein din ţeară. Numai, îşi respundea trist, de-ar rătăci acolo, în oraşul ei, singură „Peste Vale“, ironia lumii ar aştepta-o. În depărtări umbla singură, ferind un pas, un cuvînt nesigur, îşi cucerea respectul, simpatia călătorilor şi nu rare ori i se întâmpla să fie întrebată cu admiraţie: „toate fetele în ţeara voastră sunt astfel?“

Lorescu o rugase să-l încunoştiinţeze de felul cum călătorise. Îi scrise. Răspunsul lui o fericì: îi purtase deci grija? Mai mult chiar de cum şi-ar fi închipuit ea? Regreta trecutul lui îndepartat? Dorea căminul familiei? Totuşi o umbră încă, aceeaşi frică, mărturisită clar: nu e prea târziu? N'ar fi egoist? Când mă va cunoaşte mai bine, surise ea, fericită, nu se va mai teme!

Mulţumirea sufletească, aerul, apa rece, viaţa regulată, primblările de toată ziua pe câmp, prin păduri, îi readuseră liniştea, puterea, îi înfloriră sanatatea.

CAPITOLUL XIX

Întors în Iaşi, Virgiliu fu rechemat de căpitanul Ciumă, la comisariatul corpului IV de armată. El dovedi cu actul în scris, iscălit de general, c'avea concediu în regulă. Cu toate acestea Ciumă îl dete în judecată ca dezertor.

Îl aştepta încă altă surpriză : i se pusese sechestru pe venitul ce la zestrea soţiei, la care avea drept până la sentinţa de divorţ. Făcu opoziţie la judecătorie; fu respinsă. În acelaş timp era dat în judecata tribunalului din Iaşi, ca să plătească alimente soţiei. De prisos avocatul lui — un altul din Iaşi — arătă tribunalului nedreptatea revoltătoare ce s'ar fi făcut doctorului, întru cât soţia avută, părăsise căminul şi ţara, fără ştirea, fără consimţimîntul soţului, care nu mai putea avea asupra-i dreptul de control, pe care i-l da legea: Virgiliu fu condamnat să-i plătească alimente. Grigoriu făcu apel la Curte. Onescu, avocatul soţiei, nemulţumit cu alimentele hotărîte de tribunal, făcu şi el apel.

Formalităţile, amânările, taxele, citaţiile prin monitor—unul din soţi fiind cu căminul necunoscut — luau timpul şi banul doctorului. Făcuse apoi apel la Curtea din Galaţi, împotriva condamnării tribunalului din B. la 6 luni şi o zi închisoare. Drumurile prin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

orașul B. și Galați, cheltuelile într'o parte și alta, cu taxe, acte, avocați, otel, și celelalte, îi sleiră toate mijloacele bănești; făcea față cheltuelilor cu ajutorul bănesc ce primea de la frați, mai ales de la Rem. Adrian cheltuia și el nespus, alergând mereu și dându-i tot concursul. Ceru prin regiment să i se dea misia, 400 lei, pe timpul cât funcționase ca medic recrutor. Vinovat sau nu, avea tot dreptul la acești bani. Nu i se admise, rămânând să se vadă după proces. Își ceru leafa, neprimită pe două luni trecute. Casierul regimentului nu-i eliberă banii, sub cuvînt că era dat judecății ca dezertor. Se întorcea amărît, când întâlni pe Massini. — Stai doctore — zise acesta — să-ți arăt o scrisoare de la Putereu, e la Paris! Între altele, Virgiliu citi: „Spune lui Grigoriu să nu plece după nevastă-sa, că-ci va fi dat judecății ca dezertor și extradat! Arată-i că nu are nimic de câștigat de la soția sa; plecând după ea, n'ar face decât s'o tulbure, compromițându-și cariera. Adresa mea este Paris, strada... etc.

— Mizerabil și las! Se teme să nu plec după ei, să-i deranjez?! Respunde-i să nu se neliniștească: ea s'a făcut nevreduică de mine! Să-i spui însă, că dacă îmi va fura până la urmă dreptatea, cum mi-a furat nevasta, îi voi sbura creerii lui, mai întâiu, și apoi peai mei! Adaugă te rog, că un ofițer nu poate fi nici odată dat, necum extradat, ca dezertor; ceea ce încearcă Ciumă—tot opera lui, știu— e o imposibilitate! Zicând acestea se depărtă.

Peste câteva zile, avea loc apelul făcut la Curtea din Iași, pentru alimente. Onescu făcuse și dînsul apel; amândouă procesele puse la un loc, aveau să se judece în aceeași zi.

Avocatul doctorului arătă Curții că d-na Grigoriu se afla în străinatate, fără știrea și consimțimîntul soțului; după lege, acesta nu poate fi supus să-i plătească alimente, atât timp cât ea petrecea cum îi plăcea, peste hotarele țerii. Onescu nu putu aduce un motiv drept în susținerea cauzei lui. Curtea condamnă pe Grigoriu la supraalimente. Condamnarea aceasta îl strimtoră și mai mult. Leafa a'c luase de câte-va luni. Procesul pentru dezertare sta pe loc. Ciumă îi făcea toate mizeriile. Grigoriu ceruse martori pe fostul seu comandant de regiment, aflat acum în altă garnizoană, pe comandantul brigadei, pe generalul diviziei locale, prin mânile cărora trecuse cererea lui de concediu. Spera ca mărturisirile lor să închidă procesul, din moment ce n'aveau să se găsească motive pentru darea în judecată. Dar timpul fugea și Ciumă nu-și mai încheia dosarul! Între acestea generalul comandant al corpului IV se întoarse din concediu. Virgiliu îi ceru în scris audiență. Primit, cu tot sbuciumul lui Ciumă de a fi fost respins, arătă tot ce suferise. Când Grigoriu încetă, îi zise: Din nenorocire, prin căsătorie ai căzut în așa grele situații. Ți-o spusesem și rândul trecut, când ai fost înaintea mea pentru un neajuns, provenit tot prin soție! Treci pe la comisariat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și anunță să mi se trimeată dosarul chiar acum ! Nu te neliniști de acesta, vezi-ți de procesul celalt! Ași fi mulțumit să aflu că ți s'a făcut dreptate ! Virgiliu mulțumi cu lacrimile în ochi. Procesul i se închise din ordinul generalului; fu singurul om pe lângă care înșelătirile lui Putereu nu avură resunet.

Ministrul, asigurat că pusese în imposibilitate pe doctor să-l urmărească, dat cum era dezertor—spera să fie și închis—cu leafa oprită, cu sechestru pe venit, plecă după Duța. Din Viena îi telegrafie sub un alt nume; scrise și lui Massini ca din Paris, căutând să înșele pe Virgiliu, amenințându-l cu extradarea. Ajuns în Milan, anunță Duței condamnarea lui Grigoriu. Ea plecase din țeară, întovărășită de un artist, copil din flori al lui Tilcu, de baritonul A, tînăr de merit, cum și de tenorul Bilciurescu, toți bursieri. Pe drum și în Milan, Duța nu înceta să zugrăvească pe doctor ca pe un om reu, mojic, viciat, un monstru! o și bătea! Toți o compătimeau, o simpatizau. In Milan făcură plângere consulului că viața ei era în pericol; dintr'un moment în altul soțul putea veni, o putea omorî. Consulul luă toate măsurile. In adevăr, era deajuns ca unul dintre tineri să rostească numele lui Grigoriu, pentru ca Duța — știindu-i-se atât de vinovată — să tremure.

Când Putereu îi anunță condamnarea, se îmbrăcă în alb, punând o ghirlandă de flori la piept și împărți altele, la toată colonia română. Intrebată asupra dărniciei ei, respunse: ziua această e zi de serbătoare pentru mine: „condamnarea soțului e eliberarea mea și a talentului meu, de sub jugul lui".

Tinerii începuseră să observe apucăturile ei ciudate; îi plăcea mai mult varietcurile, decât muzica și lucrurile serioase. Cum arată însă dispreț celui care s'ar fi purtat mai îndrăsnet cu ea, o credea onestă. Venirea lui Putereu nu-i surprinse. Nu fu tot astfel când amândoi se făcură nevăzuți din Milan, când reîntorși, Duța apăru la brațul lui. Ea însе-și le spuse că s'a primblat singuri pe lacul Como. Ii dase cuvîntul de onoare, zicea, c'o va lua în căsătorie, cum se va pronunța divorțul între ea și Grigoriu.

Tinerii se îndoiau acum de seriozitatea ei : luați de sfinte, jurămintele lui ? o întrebă unul.

— Nu ! Dar îl am sigur la mână! Posed telegrama și scrisorile lui din timpul condamnării soțului ! E destul să se publice una din ele, ca să-i aduc perderea lui !

— Rea femee ! își șopteau tinerii între ei, îndoiți asupra vinovăției lui Grigoriu.

— Și ce spirit de calcul, de prevedere ? ! De pe acum se gândește la arma cu care să-l aibă în mână pe ministru !

— In una din zile sosi scrisoarea lui Virgiliu. Ea o citi fratelui ei vitreg, ca să se mândrească cât era de iubită. Pe tînăr, deși ne instruit, îl atinse mult felul cum scria Grigoriu, strigătul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

lui de durere, de revoltă; spuse și celorlalți. Ei rugară pe Duța să li citească și lor scrisoarea; nu voi, respunzând c'o rupsese. Fratele o fură și li-o citi. Încredințați acum de adevăr, își arătau pe față simpatia lor pentru soț, indignarea pe dînsa. La rîndu-i, Duța se plînse lui Putereu că tinerii sunt lipsiți de respect față de ea, că-i fac fel de fel de propuneri neoneste, și ea nerespunzând, sunt mojici. Stărui de el să le tae bursele; făcea intrigi între ei, îi ponegrea consulului. Tinerii aflând, amenințară că vor denunța în țeară purtarea lui Putereu cu nenorocitul căpitan Dr. Grigoriu. Bursa nu li se tăe; dînșii porecliră: „Doamna Putifar" pe Duța, nu-i vorbeau, n'o mai salutau.

Se apropia apelul la Galați. Virgiliu își da bine seamă: tot procesul său era o adunătură de fapte strîns legate între ele, formînd un tot foarte încurcat. La întâia vedere vinovăția lui părea neîndoelnică. Pătruns, descâlcit cu răbdare, se vedea lumina dormind sub cbroc.

Avocatul Droiu putea face bine față Curței de apel din Galați. Totuși crezu cuminte să mai ia un avocat. Se întreba cu Adrian, dacă să ia un mare orator, sau un logician de forță. El nu voia să subjuge Curtea prin cuvînt; avea nevoe de o minte pătrunzetoare, care să deslege încâlcitura procesului. Avocatul Unap respundea la aceasta: era unul din stâlpii cugetării românești. Raționamentul și logica lui, pe lângă ale lui Droiu, aveau să limpezească nevinovăția doctorului.

Alergă la București: Dosarul mă scoate vinovat, nu sunt! spuse el avocatului. Sunteți singurul carear putea convinge Curtea de acest adevăr!" — Din moment ce Putereu e la mijloc, nu mă surprinde, răspunse bătrînul avocat. Totuși nu mă pot prinde să vă apăr, de cât într'un singur caz: lasați aici copia dosarului; îmi veți trimite și hotărîrea tribunalului. Dacă mă conving că nu sunteți vinovat, primesc cu plăcere!"

Reîntors în Iași, i se telegrafie din orașul B. că hotărîrea eșise. Se repezi la Galați. Aici luase pe un avocat care să se intereseze de dosar și să facă astfel, ca procesul lui să fie trecut la secția I-a. I se spusese că această secție e mult mai rea, mai severă dar că era cea dreaptă și dînsul aceasta căuta: severitate, dar dreptate.

In Galați află că, în urma mișcării mari în magistratură, fu numit zilele acelea, președinte al secției a II-a, altul decât magistratul în drept, prin merit și vechime. Virgiliu își simți inima ghem. Spera încă să-și vadă procesul pus la secția I. In dimineața sosirii dosarului însă procurorul, numit de curând de tot de Putereu, se înfățișă, ca niciodată, la grefă, cu un proces pe care-l studia; întrebând dacă a mai sosit vreun altul și respunzându-i-se c'a venit al d-rului Grigoriu, îl ceru să-l resfoească în treacăt; avea să-l înainteze dânsul—spuse— președintelui care împărțea procesele pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

secţii ; se prezentă însă cu dosarul la preşedinte, când acesta termina cu secţia I, aşa că procesul căzu la secţia a doua.

Avocatul din Galaţi scrise lui Virgiliu cum s'au petrecut lucrurile: văzu el bine: mâna lui Putereu tot lucra ! Se descurajă. Primi altă ştire rea : era mutat din Iaşi, în garnizoana P., departe de Bucureşti, de Iaşi, de Galaţi, oraşe unde avea atâtea interese ! Numai drumurile cât aveau să-l coste pentru nenumăratele înfăţişări la tribunal şi la curte, în procesul de divorţ şi în celalt ! Deşi mutat în interes de serviciu, nu i se dete cheltueala drumului. Garnizoana P. era cunoscută printre militari pentru severitatea superiorilor. De fapt erau pretenţioşi la lucru, dar drepţi. Primiră cu multă neîncredere pe Grigoriu. Curând se încredinţară de ceeace preţuia ; nu avuseră un altul mai harnic şi mai conştiincios în serviciul lor. Ofiţerii din garnizoană văzându-i bunătatea, felul cum îi îndatora pe ei şi familiile lor, cunoscându-i suferinţa, începură să-l iubească.

Reluă şi practica medicinei, începând să-şi capete clientelă. Scăpând dela moarte pe un mecanic ceferist — rănit grav la cap şi condamnat de ceilalţi doctori — fără să primească cei 40 lei, pentru vizitele lui, fu obiectul unei frumoase manifestări de recunoştinţă din partea tuturor funcţionarilor ceferişti din acea staţie. Grigoriu se simţi adânc mişcat; în temnita gândurilor lui strebătea o rază de soare : gusta mulţumirea pentru binele făcut ! Se poate trăi pentru alţii — cugetă în sine — când tu individ, eşti mort pentru tine, pentru bunuri şi mângâeri pământeşti !

In aceeaşi zi, avocatul Unap îi făcea cunoscut că primea să-i susţie procesul : Cerul îl resplătea ! A fi aparat de Unap i se părea a fi salvat. Cerea însă plata înainte şi el nu avea nici un ban ! Interveni din nou pentru misia dela recrutare ; i se dete acelaş respuns : „după proces !“ Cru misia de transferare; nu o primi. Rugă pe fraţi să facă ei un împrumut. Colonelul regimentului îl sfătui să ceară şi el un împrumut dela casa de economie a oastei; acolo avea depusă de ani, cotizaţia ce se cerea lunar. Colonelul adăugă la cererea lui, un raport foarte favorabil, îi dete o îngăduire de patru zile, să-şi caute de procese; având să se ducă şi el prin Bucureşti, făgădui să-l susţie.

In Capitală, Grigoriu se înfăţişă la casa oastei. Casierul, un colonel pensionar, îl cunoştea bine, îi cunoscuse şi părinţii; făcu îndată hârtiile. Colonelul regimentului din P., prevenise şi el pe doi membri. Se cerea ca Grigoriu să se prezinte preşedintelui, un general în activitate, bun şi de valoare. Abia începu Virgiliu să-i vorbească, când intră alt general, membru şi el la casa de economie a ofiţerilor. — Cunosc afacerea d-tale, foarte bine ! se adresă el neîntrebat, către căpitan; eşti d-rul Grigoriu, dat judecăţii pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

furt ! — Mă ertați, vă rog, d-le General, nu sunt acuzat de furt, ci c'așĭ fi fost mituit ! — Da, da, știu, cunosc afacerea ! Nu sunt de părere să ți se dea bani ! Mâne, poți fi condamnat, casa riscă să piardă banii! — D-le general, credeți ca mulți, că cunoașteți afacerea: n'o puteți însă cunoaște ! Cât despre împrumut, am făcut cererea pe temeiul dreptului meu și în marginile banilor ce am aici ! Nu-mi pot apăra onoarea, viața, cu banii mei, strinși lună cu lună? Nu zice astfel legea casei oastei pentru împrumuturile ce acordă? —Nu, nu! D-tale nu ți se va împrumuta! respunse generalul cu asprime. — Virgiliu salută și eși. Umbla descurajat și amărît pe stradele Capitalei; cum să se ducă la avocat, fără un ban în buzunar? Intră trist și gânditor într'un restaurant de pe strada Academiei. La o masă, în fața lui, zări pe un fost profesor, care-l avuse ca elev distins ; profesorul respunse foarte rezervat la salutul lui ; Virgiliu simți în inimă tăișul unui pumnal: și el și toți îl credeau vinovat ! In restaurant intrară de odată un grup de colegi și camarazi, veniți pentru examenul de maiorat. Vederea lor îi sfâșie inima : și el ar fi putut fi acum cu ei, și el avea anii de stagiu în gradul de căpitan! Ofițerii îl salutară — era mai vechiu între dînșii — el abia respunse; lacrimi îi scaldau ochii. Colegii observară ; unul dintre ei cu care fusese mai intim, care suferea și el de pe urma soției, se apropie de dînsul: „de ce stai singur, departat ! Te cunoști, suferi! De ce nu vii cu noi? Haide, nu mai fi trist, noi te cunoaștem! Știm cât erai de bun și de dezinteresat !“ — Mulțumesc! respunse dînsul, aproape plîngînd: mulțumesc ! Dar locul meu nu e lângă voi, atât timp cât sunt condamnat ! Spune te rog și celorlalți că le mulțumesc și-i rog... să nu mă creadă vinovat ! Ofițerul se depărtă. Virgiliu se simția doborît de durere. Era timp decând suferea dureri și umilinți, martirajul de a citi în ochii altora îndoiala despre el, sau credința în vinovăția lui ! Simția că nu mai poate îndura suferința, c'ajunsese la marginele rebdării omenești! Ii venea să strige tuturor, nevinovăția lui! Lacrimile începură să-i curgă; puse șervetul la ochi. Ii venea să plîngă în hohot, se ridică, eși, sbucnind de plâns pe ușă. Camarazii îl priviră cu milă. Nu dormi toată noaptea. Avea să plece cum venise, fără să dea ochi cu avocatul. A doua zi primi opt sute lei, dela Rem. Adrian și Olga. Dete avocatului 700, remânînd, ca restul să i-l dea mai târziu. „Afacerea d-tale, doctore, îi zise el, pare în adevăr foarte încurcată; oricine te-ar crede vinovat, dacă fața cu atâtea legi, vinovăția d-tale n'ar fi o imposibilitate materială ! Partea slabă e c'ai venit în atingere cu evreii: eu, care am trăit atâția ani în Iași mi-o explic ușor; alții însă remân reu impresionați; mai ales că judecătorul pare să fi adunat anume în dosarul d-tale, pe toți sorțarii evrei, cu toate că n'ai avut un raport direct cu ei. Mai mult : expertiza comisiunii medicale e categorică, prea frumoasă pentru d-ta ! Ori nu putem admite că ai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luat bani dela tineri și i-ai și recrutat; ar fi șantaj și judecătorul se ferește de tema aceasta! Cu toate informațiile frumoase culese asupră-ți, de el, pornirea lui se vede de departe! Te voi apăra doctore, cu toată căldura și sper să probez nevinovăția d-tale! Voi studia dosarul. D-ta înfățișează-te Curții; când vei simți că procesul se judecă — vor fi amânări — telegrafiază-mi!

Reîntors în P., Virgiliu fu mutat după câtva timp — pentru interes de serviciu — în garnizoana C., la margenea țerii. Camarazi și superiori regretau plecarea lui. Șeful regimentului îi trecu în memoriu nota cea mai frumoasă pe care o dase vreodată. În noul regiment fu bine primit.

După câteva luni, veni și ziua procesului la Curte. Toți martorii depuseră favorabil lui. Singur maiorul D. — comandantul pieții din B., care-l îmbrâncise în arestul militar, — pretinse că instrucția se făcuse drept, după lege, fără asupriri și bătăi. Grigoriu îi aminti că procurorul aruncase cu călimara; că pe-o evreică — care mărturisea favorabil lui — o lovi cu capul de perete, că dînsul nu voise să iscălească instrucția procesului. Maiorul neg㠄 totul, susținînd că Grigoriu a iscălit, când dosarul chiar, proba contrarul! Jurase pe cruce și era un maior!

Depoziția unui martor-doctor, mult favorabilă lui Virgiliu, nu fu luată în seamă de președinte, pentru motivul că martorul fuse timp de un an, coleg de liceu cu Grigoriu.

Președintele ceru avocaților să fie scurți în apărare, de oarece nu acordă decît acea zi pentru proces. Avocatul Unap, — chemat telegrafic pe lângă copilul seu greu lânced — fu înconviințat de președinte să vorbiască a treia zi.

Începură desbaterile. Procurorul general ridică acuzarea împotriva lui Grigoriu, servindu-se de motivele procurorului din B. Fu mult mai slab decât celalt în acuzare.

Era ora 4 amează, când se dete cuvântul apărării, avocatului Droiu. Președintele îl făcu atent că are numai două ore de vorbit. Droiu începu cu partea privitoare la Itinberg. Puterea lui de judecată, faptele limpezite cu textele de legi în mână, dovedeau nevinovăția lui Virgiliu, cucereau. Era fulgerător, acuza chiar pe procuror, înfrunta Curtea, gata să dea la moment cea mai mică explicație dorită. Nici unul dintre judecători, avocați adverși, procuror, nu respundeau, tăceau strinși în argumentarea lui ca într'un clește. Cele două ore erau aproape trecute; președintele îi ceru să treacă la partea cu Țibel. S'ar fi cerut 4—5 ore numai pentru această materie. Cu acelaș tact urma Droiu caz de caz, dovedind neadevărurile și imposibilitățile. Apararea lui subjuga. Președintele îl întrerupse din nou, arătându-i că timpul trece. Îl întrerupse apoi neîncetat, nelăsându-l să-și urmeze firul raționamentului. Droiu ajunse acolo unde avea s'arate absurditatea învinuirii că doctorul s'ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dus pe ascuns, civil, în casa lui Țibel să vadă tineri, când președintele îi luă cuvîntul: era 6 ore. Deși nu finise, lasase un efect nespus de bun, spulberase învinuirile; lumea din sală — sigură de achitarea doctorului. — aștepta cu nerabdare apărarea logicianului Unap. Dar avocatul nu preparase. Numai convins de nevinovăția doctorului, declară, vine să-l apere. Se mărgini s'aducă câteva motive de argumentare, arătând ca nici nu era nevoe de multă stăruință, de oarece expertiza medicală aratase că doctorul lucrase bine și depunerile martorilor îi erau cu totul favorabile! Când încetă, președintele întrebă pe Grigoriu dacă avea voe să se poarte civil. — „Da, respunse el ; noul regulament e cam laconic; eu sunt intrat însă în armată sub vechiul regulament, care e foarte clar : permite !

— Puteți dovedi ?

— Lăsîndu-mi timpul să vă pot aduce mărturia șefilor mei din Iași.

— Nu se poate! D-voastră, domnilor —se adresă către doi ofițeri din sală, un colonel de roșiori și un maior veterinar — D-voastră cunoașteți legile și regulamentul: avea voe doctorul să se poarte civil? Colonelul se gândi un moment; respunse: nu mă pot pronunța, nefiind sigur !

— Numai noi, ofițerii superiori, avem dreptul! rosti maiorul, bătându-se cu o mîndrie comică peste piept.

— D-le maior, vă rog, ce faceți?! Luați seama! îi strigă Grigoriu desperat. Nu cunoașteți poate regulamentul vechiu? Domnule Președinte, dați-mi vă rog, putința să v'aduc dovada superiorilor mei ! .

— Nu se poate ! Aduceți regulamentul D-v. și-l luați chiar acum dela un regiment deaici !

Curtea se retrase în deliberare. Eșind, Virgiliu se adresă maiorului veterinar : D-le Maior, nu credeți că datoria de om și de camarad cerea să nu vă pronunțați, cum a făcut d-l Colonel, dacă nu cunoașteți bine legea? Dela cuvîntul d-v. poate s'atîrne acum soarta mea!? M'ați acuzat nedrept, ca și d-l Maior D., voi cere dreptate superiorilor noștri!

La comenduire nu găsi nici un exemplar din vechiul regulament; fu nevoit s'aducă pe cel nou. Sentința Curței avea să se dea mai târziu. Avocatul Unap îl asigură c'avea să fie achitat cu unanimitate.

Plecă la noua garnizoană C., unde se afla mutat. Intra în oraș cu regimentul, după un marș forțat de 130 kilometri, când i se aduse o telegramă; avocatul din Galați îl anunța : Curtea tăiase ziua, lăsînd cele 6 luni de închisoare. Dacă voia recurs, să ceară telegrafic Curței de Galați, înaintând taxa, 200 lei. Remase ca trăsnit, prostit. Cu, sau fără acea zi, situația lui remănea aceeași! odată con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

damnat, era un om perdut, un dezonorat, un om mort! Nu mai avea carieră, nici drepturi! Pentru dînsul pedeapsa nu era un simplu arest, era o sentință de moarte! Plecă la București, la avocatul Unap. Acesta remase înmărmurit: sunt bătrîn, n'am văzut încă atîta nedreptate!... Cerură recurs.

In noul regiment camarazii îl primiră cu dragoste, îl compătimeau, îi făceau curaj: Curtea de casație va nimici sentința, trimițînd procesul să se judece din nou la alt tribunal! — Nu, respundea dînsul, nu mai am nici o speranță! Cată să se găsească vreo lipsă de formă, pentru ca casația să-mi admită recursul; cei din Galați vor căuta să se ferească de lipsuri și nereguli în formalități.

Pe cînd vorbea, i se aduse o citație; era chemat la Galați: Maiorul veterinar, îl dase în judecată, pentru insulta superiorului. Temîndu-se ca Grigoriu să nu se plîngă superiorilor și să fie aspru pedepsit, chiar reformat, că depusese falș, ca și maiorul D., în contra unui camarad, îi lua înainte, dîndu-l în judecată, ca fiind insultat.

Alte drumuri, alte cheltueli! Se înfățișă în două rînduri înaintea comisariatului militar din Galați, arătînd faptele, luînd ca martori pe avocații lui, Droiu și pe Unap. Amîndoi declarară de neadevărată, plîngerea maiorului. Cu toată mărturia lor, comisarul regal înaintă actele comandantului corpului III de armată; acesta în necunoștință de cauză, auzind că era vorba de un ofițer condamnat de tribunal și de Curte, ordonă darea lui Grigoriu în judecată.

Cînd noul comandant i-o făcu cunoscut, Virgiliu rîse. Șeful se uită lung la el, neștiind ce să creadă. — Pentru ce mă priviți astfel, d-le colonel? Rîd, gîndindu-mă la gradul de ticăloșie în care am ajuns! In cinci ani n'am avut decât laude; memoriul meu, cum îl cunoașteți, poate servi drept rar model ori cărui ofițer; astă-zi sunt cel mai ticălos om! Avut-a dreptate tribunalul din B. să mă condamne la 6 luni și o zi! Dacă mai înainte de acel proces, nu fui vagabondul pe care-l taxară ei, iată-mă devenit! Astă-zi îmi fac viața din judecată în judecată, ca mâni voi face-o din închisoare în închisoare! zise dînsul c'un accent sinistru, gîndindu-se la Putereu. Il va ucide! Dar nu, închisoare nu va mai face, căci își va face seama și el! Respunsul colonelului îl smulse din noaptea gîndurilor lui:

— Mă doare mult, doctore! Fatalitatea te urmărește!

— O, da, fatalitatea mă urmărește! încheie Grigoriu convorbirea, cu acelaș glas pierdut.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CAPITOLUL XX

Pe una din băncile minunatelor alei ale grădinei imperiale din Viena, Schönbrunn, Olga scrisese d-nei Viişanu. Ziua era tristă, vîntul spulbera frunzele; tristă ca ele, era ea.

Mare dreptate — cugeta în sine — au filozofii; pe drept ei afirmă : fericirea nu e decât o iluzie, aceea ce-şi închipue omul că l-ar ferici. O umbră ! Un nimic ! Cât de frumoasă îmi apărea de departe, cât de searbedă fu ! S'a şi dus! Abia apăru la orizont, a şi apus !"

Departată de lumea din grăină, îşi retrecea pe dinaintea ochilor momentele dureroase din urmă: Se afla cu o doamnă românca, în gara din Salzburg. Aşteptau să se deschidă casa de agenţie turistică de lângă staţie, să ia bilete pentru frumoasele împrejurimi : Reichenhall, Berchtesgaden, Königsee. Tocmai intra în gară trenul de Viena. Printre mulţimea de călători ce porneau pe jos spre oraş, pe-o alee umbrită de castani, zări deodată o siluetă naltă, elegantă, semenând foarte bine cu Lorescu. Se apropie, să vadă mai de aproape; începu să tremure ca o frunză bătută de vînt. Era doctorul, întovărăşit de două doamne în negru. Una, matură, părea o frumuseţe trecută; cea tînără, aspira să devie. Lorescu privea într'o carte, consulta pe Baedecker; se întoarse spre oraş, să se direcţioneze, când o zări. — Pe aci?! Exclamă bucuros, veni la ea şi o prezentă doamnei Voicu, sora lui şi d-rei Dorina, fiica ei. Purtau doliu după soţ şi tată.

Căpitanul Voicu — lânced de mult timp — murise în Vaslui, pe la începutul lui iulie. Mama şi fata veniseră la Piatra, cu intenţia să locuească împreună cu doctorul. Lorescu privea pe soră ca pe mama lui. Ea îi crescuse pe toţi, remaşi de mici numai cu tatăl. Când doctorul se ridicase, îngriji la rându-i de ceilalţi.

Dorina fusese internată într'o şcoală de călugăriţe protestante germane, din capitală. Remasă fără tată, d-na Voicu se gândi s'o pue sub ocrotirea doctorului, care se bucura în Piatra de o situaţie prea frumoasă.

Lorescu se găsea în lupta sufletească care-l chinuea de mult: era înţelept să se mai însoare? Iubirea Olgăi îl mişca; scepticismul de care nu se putuse lecui, după tradarea fiinţei ce iubise în tinereţe cu patimă, cu care crescuse şi care-l părăsise atât de laş şi de ordinar, îl reţinea. Adăuga la aceasta, teama de sanatatea lui şubredă, de ctatea matură. Admira pe Olga, n'o cunoştea încă destul. Departe de a fi bănuit adâncimea sentimentului Olgăi, nu credea în nefericirea ei, dacă n'ar fi respuns dorinţii ce nutrea. Aci dorea căsătoria cu ea, aci se temea. Purtarea lui cu Olga, era reflectul stării de simţire în care se afla. Incredinţat în cele din urmă de statornicia sentimentului ei, convins tot mai mult că Olga i-ar fi putut asigura o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viață plăcută și liiștită, că i s'ar f devotat, cunoscând simpatia ei, admirând-o, vrând-o el însuși, se lasase ademenit de ideea unei căsnicii între ei; aștepta întoarcerea Olgăi, ca să-i comunice intenția. Moartea cumnatului, năzuința d-nei Voicu de-al avea ocrotitor Dorinei, îi schimbă gândul, nu fără luptă și părere de rău; sfărmă proectul. I se păru că providența îi arată limpede calea ce prindea să urmeze. Regreta după Olga, privi ca datorie să răspundă dorinții surorii, ca virtute să nu se mai însoare. „E tînără" își zise, va uita! Se va mărita c'un altul, va fi mai fericită decât cu mine, cum merită!"

Voi să-i scrie; se temu să nu-i facă rău, la depărtarea unde se afla, după supărarea cu Virgiliu. Lăsă să-i comunice delicat, la întoarcere. Își luă concediu și plecă cu sora și cu nepoata, spre Marienbad, abătându-se prin Salzburg. Întâmplarea făcu să se întâlnească cu Olga. Ar fi privit neonest dacă s'ar fi arătat ca mai înainte; îi veni greu să-i vorbească și astfel se purtă rece, foarte rezervat, lăsând-o să înțeleagă.

In adevăr, Olga ghici. Spiritul de intuiție al femeelor le face să prindă un lucru, o situație, înainte ca rațiunea lor să fi vorbit. Mai mult ca oricând, se aștepta să găsească în Lorescu pe omul iubitor dornic s'o vadă. Nu se putea ca osteneala, enervarea călătoriei să-l fi schimbat într'atât. Cauza? Câta să fost mult mai puternică și mai serioasă. Care? Ce se petrecuse în restimpul celor două luni? Pricepu numai decât, cum află de intenția doamnelor să remâe în Piatra cu Lorescu. Totul s'a finit! își zise. Numai nutri aceste gânduri! părea că-i spune privirea lui.

Lumea furnica în jurul ei, alergând către parcul și palatul imperial din Schönbrunn, ochiul ei era departe. Își amintea cum împreună cu dânșii — Lorescu și familia lui — vizitau Salzburgul. Era tristă de moarte. Ii vedea pe ei trei, uniți prin legătura sângelui. Se simțea streină între dînșii, negrăit de streină lui, pentru care și-ar fi dat viața! Furnicarul îi ducea la cetatea de pe vârful muntelui; doamnele priveau pe fereastră, el n'o vezu ștergându-și o lacrimă, cu dosul mânecei. După amează se îmbarcară pe Königsee. Lacul nefericitului rege al Bavariei, Ludovic II-lea, care-și clădi un castel chiar pe țermul lui, unde-și găsi și moartea, poate fi numit rege lac, prin măreața lui frumusețe. Munți uriești îl închid de jur împrejur, întunecând spațiul, atingând cerul. La poalele lor, lacul, pe-o mare întindere; verdele smaraldului, albastrul cerului și roșul rubinului se resfrâng în valurile lui, tăcute și adânci. Selbăticia domnește în toată splendoarea ei. Cine pășește aci — periculându-și viața — se crede pe alte tărimuri.

Ea nu vedea frumusețea din jur. Când întâlnea privirea lui Lorescu, se înfiora: nu mai era acolo nimic pentru dînsa! Revedea încă cum întorși din oraș, se oprise la agenție, să ia informații pen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tru călătoria lor și a ei: părăsise gândul de a mai vizita Reichenhaltul și celelalte localități spre cari se îndreptau și Loreștii. Înapoiată la otel să le dea informații, află pe doamne culcate. Din camera lor, prin ușa întredeschisă, vorbi cu Lorescu. Dând să plece, el o conduse până la ușă, privind-o cu o duioșie nespus de tristă. Ochiul ei reflecta receală și mândrie: „Vezut-ai — părea că zice — cum vîntul sbuciumă apa și-o rescolește în tot adâncul ei? Valul tremurat fu sufletul meu! Frunza clătinată am fost eu... n'ai meritat!" Ușa se reînchise pe urma lui. Mută, pironită locului, remase dînsa, privind pragul pe care dispăruse el, idolul ei! Liniște, pustiu prin sălile oltelului. I se părea că ușa putea să-i audă bătăile inimei. Avu senzația că nu era singură, că ducea pe brațe, în camera ei, un copil lânced de moarte. Deschise fereastra, să-i vie recoarea de afară. Fruntea îi ardea, corpul îi tremura ca de friguri. Trecuse de miezul nopții: liniștea domnea pe stradă, numai Salzachul, maestosul Salzach, curgea pe sub ferestre, strigând lânceduiui copil:

Nu îndrăgi stele,
Căci mori, ars de ele!

Dar bătăile inimei lui erau atât de cumplite! Strigătul apei nu le năbușea, recoarea nopții nu-l liniștea. Lacrimi mari picurau una câte una, pe fața lui. Ea cata printre lucruri, nu știa ce face, dar nu se culca, nefericitul copil îi vorbea: Vezi tu, surioara mea! De ani și ani ador o umbră, o fantomă, o imagină! Așă cum la cinematograf te primbli peste țeri și mări, te crezi acolo cu ele — și nu ești — am trăit eu zi cu zi, clipă cu clipă, cu această imagină! Nimic impur în iubirea mea! E-atât de curată, de dumnezeească! Dac'ar putea fi cristalizată în ceva material, poate că o lacrimă de argint — ce se cheamă stea — ar isvori din ea!

Fost-a Königsee frumos? Fost-a interesant? Nu știu. Făceam primblarea cea mai frumoasă, ar fi putut fi și cea mai fericită în viața mea! Iat-o Calvar! „Nu mai nutri aceste gânduri", spunea privirea lui. Acolo beui durerea cea mai adâncă, din mânele omului celui mai drag! Vei duce corpul meu în țară, sufletu remâne înmormîntat aci, în selbătăcia măreață, tăcută a naturii! Munți de granit, valuri de smarald, tu, rege-lac, cari-ați legănat poate atâtea fericiri, văzutu-m'ați astăzi, crucificată! Pe valurile voastre inima mi-am smuls! Sângera! Era peatră prețioasă, de strălucea așa? Nu! era un sentiment, dar vast și larg cât lumea! Adânc ca adâncul apei, curat ca oglinda Cerului! A fost atât de trist!.. I-am lasat pe toți, pe țermul lui Obersee și, singur, pe pajiștea cu flori, aruncam lacrimă de lacrimă prin tufele din cale, să nu le vadă el; să nu cerșesc aceea ce nu-mi da! Fost-au de foc acele lacrimi, de mă ard și-acum.?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe minunatele alei ale Schönbrunnului, lumea se grămădea către grădina zoologică. De la paserea paradisului, de la struţii de Africa, enormii elefanţi, tot soiul de animale şi de paseri, adunate aci, făceau obiectul curiozităţii publicului. Vîntul spulbera frunzele copacilor; ca dânsele, erau gândurile Olgăi. Visuri, iluzii, speranţe, spulberate ca ele!

Inainte da a fi părăsit Viena, vizită cimitirul. Aur, vanitate, inteligenţă, naivitate, află în el. Văzu locuinţa din urmă, pe pământ, a lui Beethoven, Strauss, Mozart. Muzica, poezia pictura, fiecare aparte, în colţul ei, ca şi pe lume. Beethoven, Strauss, Mozart, gândea Olga, au fost eri; unde sunt azi? Te înfioară repegiunea cu care totul dispare în haos! Ce e suferinţa unui om? Ora trenului pentru Pesta o smulse din tristele ei gânduri. Se repezi la otel, să ia pe doamna româncă. A treia zi dimineaţa se găseau pe vaporul spre Orşova.

Era noapte când Olga apăru singură, pe bordul vaporului. Tovarăşa de călătorie dormea singură în cabină. Măreţ reserca soarele, din valurile Dunării!

Ca şi altă dată, simfonia valurilor scalda navalnic pe aceea a gândurilor ei. Atunci se cânta muzica vieţii, a speranţei, a fericirei! Ninsoarea viscolise azi pe şoaptele primăverii de atunci!

In sfâşierea prin care trecuse, ani de departare se aşternuseră, credea, între ea şi el! Cum de l-a văzut mereu la căpătâiul ei şi noaptea trecută? Cum, seara din urmă, pe când admira frumuseţea Budei — cu luminele-i de pe deal, ce par steli aevea, sub cele cereşti — imagina lui putu reseri iar, astră singuratecă, în fiinţa ei? Din nou i se părea că purta într'însa două fiinţe, deosebite: una certa pe cealaltă, pe copilul care cerea să iubească, să sufere, să plângă! Ce naiv, acest copil! Zadarnic ea-i spunea: Soarele tot luminează, cerul e limpede, paserea cântă, lumea trăeşte! Eşti destul de tânăr să reîncepi viaţa — viaţa pe care lumea o vrea — să rizi, să petreci, să-ţi baţi joc de onoare, de caracter; să-ţi iai tovarăş de greutăţi, manta de timpuri rele, întru cât omul cel mai distins, nu merită simţirea femeei—nepăpuşă! La Königsee—'mi respunde— a înmormîntat drojdia de speranţă, încrederea în viitor! A, naivul! Plînge! Plînge! Priveşte cu necaz înflorirea corpului, ar fi voit să-l peardă în valurile lacului! Doamne, ce lânced am eu mine! Lacrimile mele pun rouă proaspătă, în fie ce oră, pe buzele lui arse! Cât va să lupt, până să-l fac să vadă lumea cu ochii realităţii.

Şi astfel se întorcea Olga în ţară, chinuită mereu de aceleaşi gânduri, de aceeaşi luptă năuntrică, dureroasă, neştiutoare dacă în jur era frumos sau urît, soare sau poaie!

* * *

— Au trecut luni, zile, ore, de când durerea cresc, dar nu se micşoră! Spunea într'o dimineaţă Olga, d-nei Viişan, venită la ea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://dlib.ransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aşi dori să fie aci, să vadă că-mi e ruşine de lacrimile ce-mi isvoresc din ochi; Nu le merită!

— Da, nu le merită! Ascultă, dragă Olga: poate te vei supara mult pe mine; făcui un pas care te privea, fără să te fi întrebat. Te vedeam atât de tristă! Ascundeai durerea, dar ţi-o ghiceam. Cunoşteam adâncimea sentimentului teu. Lorescu nu-şi da seama, crezusem; ar fi putut respinge o iubire atât de statornică? Mărturisesc, am încercat să-i vorbesc. Venise acum de curând, să-mi vadă pe Speranţa. L-am întrebat dacă e drept ceea ce spunea la mine, că teama de a nu găsi fiinţa care să-l înţeleagă, îl opreşte dela însurătoare? — „Ştii bine, sunt fete, este una.... începui eu.... El s'a sculat grebit să plece, mi-a serutat mâna, respunzînd: „Să nu vorbim te rog despre astfel de lucruri, nu mă însor !.... Ai să-mi erţi reul ce-ţi făcui?

— Reu.... nu,... clătină Olga trist din cap, cu privirea perdută, înecată în lacrimi. Nu mi-ai făcut nici un reu; ar fi remas în mine, scânteea speranţei; ar fi fost mai trist...! Îţi rămân adânc recunoscătoare pentru bunatatea ce mi-ai aratat. Cât de greu o găseşti astă-zi. In sfâşierea prin care trec, fapta voastră e roua ce cade pe floarea gata să se ofilească; e darul sfânt al prietenici! Ea singură mângâie în clipe de restriste! Intoarne Cerul Speranţei, bunătatea ce-aveţi unei streine! Şi... nici un motiv pentru ce nu se însoară?

— Nici unul !

Olga oftă. După o pauză reluă: Unde e timpul când treceam rece, liniştită, nepăsătoare! Haina cu surtuc, atenţia ca şi neatenţia ei, tot una-mi era! Rece şi mândră, remâneam uluită când vedeam ce puţin căutau ei în noi; dar şi noi în ei! Mult va să cuprindă în el — gândeam — omul caresă-mi poată cuceri gând şi simţire! Atunci, ca şi azi, preferam singuratatea, înaintea fiinţelor cari nu trădau pe un „cine-va“ în ele! Ca fecioara din poveste dormeam; ci fet frumos o lua pe ea! Pe mine, omul acesta m'a deşteptat, mi-a aratat ce e iubirea, m'a învaţat ce e durerea; fericirea? Mormîntul mi-o va arata !

— Se poate să vorbeşti astfel, tu, atât de superioară prin inteligenţă şi caracter ?

— Şi dacă le-aşi avea, pot crea superioritate femeei, astfel de însuşiri? Sfătuesc pe oricare din ele, nu cum-va să se încumete să spere că zestre i-ar putea fi superioritatea ei! Mai curând i-aşi spune: Femee, nu căuta să devii om; afli durere şi nenoroc ! Remâi ce te vrea el; remâi copil, păpuşă, cât el păpuşă cere, păpuşă caută,

Omoară.... nu ştie ce omoară! Aruncă giulgiul ernii, când ar putea culege însu-şi florile primăverii....!

— Ascultă, Olga: ştii ceaşi face în locul teu? M'aşi căsători ! Nu cu cel întâi venit, nici ca amor propriu — nu e bine să hotă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reasca el de viața unui om — ci ca singură vindecare posibilă, când altfel nu se poate! Ce te așteaptă? Viața pe la gasde? Nu e o viață! O poți tolera copil. Căsătorită cu un om care ar prezenta oarecari garanții de seriozitate,ai fi la casa ta; ai avea un tovarăș cu care să împarți greutățile vieții; mângâere în orele grele... Uite, cunosc pe cineva care se interesează de tine. Petrescu, e urît dar simpatic!...

— Eu să caut frumusețe fizică? O disprețuesc în om, când nu constă decât în formă, în haină și-apoi calvarul vieții mele nu-l datoresc ei?

— Iar? Oglinda nu-ți spune nimic?

— Ba da: ași fi o carte închisă, celui care-ar căuta în mine figură.

— Ei bine, acest domn te vrea, așa cum ești...

— Vai, dragă d-nă Viișanu: e ca și cum a-i da unei mame — căreia s'ar fi răpit copilul — unul strein și i-ai zice: „Primește-l, e tot copil!" In visurile-mi de copil, visam un intelectual adâncit în știință, un artist, adevărat om, din punctul de vedere moral, putea fi el „urs" pentru societate: cu atât mai mult azi, dac'ar fi să fac acest pas; numai c'un astfel de om ași face-o. Prin recunoștință m'ași apropia celui care-ar putea smulge durerea din mine! P. nu-i dintre aceea.... Nu, nu voi schimba. Pământului voi da făptura mea... Vai, cuvintele nu pot spune nimic! Demonul durerii rupe, sfîșie, învenincază tot! Cararea mi-e dreaptă la mormînt! Somnul fuge, până și el, de mine! In cameră e besna nopții; în mine arde flacăra simțirii, cu așa pară mare! Camera toată e lumină și deși frig, eu ard! Creerul se revoltă, pieptul obosit cere îndurare, lacrimele curg. Nu, îmi zic; să nu mai gîndesc! Hotăritor, nu mai gîndesc! Lupta încetează, furtuna se potolește. gîndurile fug, indiferența vine. A doua zi, când mă îndrept spre școală, duc mâna la inimă: Simt acolo ceva, ceva strein, un corp. o ființă, el! Il alung cu oroare din inimă, din creer, și cu oroare îl regăsesc! Remîne, remîne acolo, neatins, neînvins! Demon, cu adevărat! Așa va fi, până se va fini... Curmat călător, îmi anin seara traista suferinții la căpătâi; o regăsesc dimineața, o iau... și... iar la cale, aceeași cale! Uneori, nevoită să trec pe la casa lui, am nevoe de adevărata putere a rațiunii, a realității, să-mi mân pașii înainte, să-mi caut nepăsător de drum, când întreaga-mi ființă rămâne în urmă, cu dînsul! Salcie sbuciumată de vînt și nefrîntă ca ea, remîn! Mi-e rușine de suferința mea! Ași voi s'adun tot ceea ce-i făurește chipul, imagina-i care trăește în mine, s'o întrupez — părticică cu părticică—și apoi s'o arunc departe mult de mine! Nici să întorc capul!

Ai putea dărima munții cu puterea iubirii, ai putea umple abizuri cu ea! Nu poți învinge imposibilul, cuprins în voința unui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

om! Dac'ar fi el în locu-mi, cum l-aşi auzi zeflemind: „Cată să fii femee, să poţi remânea de peatră!

Una din serile trecute, până nu s'a mutat, îmi purtai paşii pe strada care m'a văzut de atâtea ori retăcind pe ea : să mai privesc încă odată casa care m'a vezut tremurând — nu de ploae, nici de vînt — privindu-l de departe. în întunericul nopţii ! Prin stoluri transpărea palida lumină a dormitorului. Cum poate să doarmă omul care pune desperarea cea mai cumplită în sufletul altuia? Are el pace? In noaptea fioros de întunecată, când nu te 'nduri s'alungi un câne, laşi un om să hăne în ea? Poate fi bun un astfel de om ? Negreşit, singură-s de vină, că l-am îndrăgit! Crucea mi-o port: dar c'un cuvînt el ar putea da lumină întunericului, viaţă mormîntului! Se mai iubeşte de sigur, şi se uită. Se poate trece cu gândul şi cu simţirea dela ochii unuia, la ai altuia. Eu nu pot.

Nu ştiu dacă versurile lui Eminescu :

„Ce-ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac'oi fi eu sau altul....“

Vor fi avut un ecou mai adânc în sufletul altuca, ca într'al meu... Dacă n'aşi avea o sentinţă de aşteptat — aceea lui Virgiliu — aşi şti să scap de suferinţă! Dar nu pot! Prinde să remîn, s'aştept scurgerea nespus de înceată a orelor, să-i văd şi soarta lui ! Statue iluzorie, voi remâne în picioare, până când... cine ştie... ultima lovitură mă va arunca deodată toată, sdroburi la pământ !

Şi mă duc la şcoală să dau lumină altora, când eu orbăi în atât întuneric!“ Olga tăcu. D-na Viişanu îşi sterse ochii umezi de lacrimi. Olga văzu, păşi către ea, îi trecu mânele pe după gât: „eartă-mă, dragă prietenă, eartă-mi rătăcirea, fu mai puternică de cât voinţa mea! Te-am făcut să plângi. Aci — unde te afli — a fost un altar. Curată şi sfântă s'a înalţat flacăra simţirii — ani — către el! Altarul s'a sfarmat! Pe resturile lui ai calcat, uetul lor ai auzit! Tăcerea va domni de acum, aci!

Prietenă dragă, de-l întâlneşti, nu-i spune cât am suferit! Nu-i spune c'a trimis asupră-mi întunericul nopţilor de toamnă! C'ale mele lacrimi îi scaldă căpătâiul! Să nu-şi dea seama vreodată cât nebun dor, cât sbucium şi câtă tortură mi-a hărăzit, de când m'a cunoscut !

Ii doresc atîta bine, câtă durere mi-a dat el! Atîta fericire câtă suferinţă beau eu! Resară-i lui, flori din ea !

— Dragă Olga, venisem cu două ştiri: una... ţi-am spus-o. A doua: dumineca viitoare la ora trei din zi, te aşteaptă M. S. Elena Doamna Cuza.

Un fulger de viaţă trecu prin ochii Olgăi : Cum ai făcut?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Știu în câtă dragoste te avea, dar trăea atât de retras! Punea zid între lume și dînsa...

— Cu tot zidul, văduvele, orfanii, fetele fără zestre, școalele, instituțiile de binefacere din țeara întreagă, pătrund la ea. Te-am auzit: „n'așĭ voi să mor, până nu voi cunoaște pe cea întâĭ Doamnă a țerii românești! Elevele tale se adapau, la școala virtuții și-a înțelepciunii nu din cărți, dar din faptele Ei!

— Și-a tăinuit durerea în zidurile-i de nepătruns! Sfântă femee!

— Sfântă, cu adevărat!

Urmă tăcere. Olga, cu fața în lacrimi, îmbrățișă din nou pe d-na Viișanu: cât ești de neprețuită! În ruga mea de seară, voi ruga Cerul pentru fericirea copiilor voștri!

Scrutarea pe frunte ce căpătă Olga dela Doamna Elena Vodă Cuza, fu pentru dînsa cea mai culminantă onoare, cel mai aprig îndemn pentru viață.

CAPITOLUL XXI

Nici avocatul Unap nici un altul, anume priceput în găsirea motivelor de casare în fața înaltei Curți de Casație, nu găsiră vreunul care să fi putut fi primit de Curte. Trist, descurajat, retrecea Virgiliu dosarul, pagină cu pagină, studiind și analizând totul singur. Munca nu-i fu de prisos; găsi un act scapat din vedere tribunalului, Curței din Galați și chiar avocaților. În acuzarea judecătorului fuse învinuit că: pe când dînsul lucra cu comisiunea de recrutare prin plase, trimise pe samsarul Itinberg — cu care fusese înțeles din Iași — să caute acolo și să aducă în B. alți tineri sorțari, cari prin bani, să fie scutiți de oaste. Itinberg adusese în adevăr câțiva tineri dela cari luase bani, sperând să-i poată scuti prin doctor, cu care însă nici nu dase ochii; dar tinerii aceștia erau toți minori — mai mici adică de 21 ani, cât se cere unui sorțar — pe deasupra și din alt oraș. Legea recrutării îi oprea dar să tragă sorții în orașul B. așa fiind *nici nu aveau să mai fie trecuți în listele sorțarilor din B.*; mai mult încă, comisiunea luase în scris, în întâia zi de recrutare, hotărîrea de a nu mai primi nici chiar pe acei ce s'ar prezinta ca voluntari — necum minori, să fie înscriși, din moment ce ar fi din alt județ; prin urmare n'aveau să mai apară în fața examinărei medicale.

Hotărîrea aceasta *în scris*, era *actul* care putea servi lui Virgiliu ca motiv de casare în fața curței; hotărîrile tribunalului și a curței nu vorbeau nimic despre acest act: Șimpșa și tinerii lui Itinberg, ca să fi putut fi examinați de d-rul Grigoriu la recrutare, adecă aduși de Itinberg după sfatul d-rului, *se cerea* să fi fost mai întâi înscriși în listele de sorțari, *dar înscrierea lor în liste și deci*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apariția lor în fața comisiunei recrutoare și a examinării medicale, nu privea pe doctor, ci pe colonelul și pe căpitanul recrutori, cum și pe prefectul și pe delegatul județului B.; s'ar fi cerut atunci ca Șimpșa și tinerii lui Itinberg înnainte de a fi fost înțeleși cu doctorul — după cum declarase Itinberg—să fi fost înțeleși cu colonel, căpitan, prefect și delegat, *cari să-i fi înscris pe liste, contrar legei și dispoziției* luată în scris de ei înșiși.

Acest act deși n'ar fi fost poate un motiv tare ca lipsă de formă, era însă o dovadă sdrobitoare de nevinovăția doctorului.

Avocatul îl susținu înaintea Curții de Casație. Membrii consilieri păreau dispuși să-l primească. Deodată procurorul, om drept și de foarte multă valoare — *dar care la Casație vorbește cel din urmă, fiind oprit ori cui a mai vorbi după el* — se sculă și susținu că motivul adus nu putea fi probă de nevinovăția doctorului, nu era macar adevărat, întru cât se știe foarte bine că 'n oaste se află mulți tineri, minori, și că consilierii chiar — se adresă către ei — puteau avea printre rudele lor tineri minori, intrați sub 21 ani în armată.

Virgiliu înțelese greșala: procurorul nu cunoștea chestiunile și legile militare; confunda pe sorțari cu voluntarii cari intră de bună voe în oștire, din moment ce au 18 ani, fără a mai trage sorți, dar chiar și acestora — după dispoziția luată în scris de comisiune — nu li era posibilă prezintarea în fața comisiunei și deci nici trecerea lor prin fața doctorului.

Virgiliu știa însă că n'avea dreptul să vorbească, după procuror. Desperat, sdrobit, aștepta cu inima încleștată, să fie întrebat. Dar Curtea se retrase. Consilierii citiră între ei hotărîrea Curței de Galați, care înșira faptele, drept acte de vinovăție; *respinseră recursul D-rului Grigoriu.*

Clătinându-se ca un om beat, apucă Virgiliu pe cheiul Dîmboviței, din fața palatului de justiție. Afară se înoptase. Merse mult, în neștire, până aproape de splaiul Cotrocenilor. Cu tot aerul recoros de afară — era noemvrie — își simțea fruntea arzînd ca în friguri; atît simțea; restul ființei lui era nimicit. Un pustiu nemărginit cuprindea totul, pământul ca și ființa lui. Se opri pe o punte de pe Dâmbovița. Gândurile lui îmbrățișau una și aceeași cugetare : Ciumă, nu mumă, îi fuse Justiția! Sub scutul ei, fuse ținut arestat la secret trei luni; sub scutul ei, dat judecății pe nedrept; sub scutul ei, nevastă-sa părăsi țeara; sub scutul ei, condamnat ca cel din urmă fur, la 6 luni și o zi închisoare; sub scutul ei, dat ca dezertor, arestat, leafa reținută aproape un an, condamnat de Curtea de Galați, dat în judecată pentru insulta superiorilor, condamnat definitiv de Casație! Sub scutul ei i s'a luat onoarea, soția, cariera, banul! Sub scutul ei se ruinase sufletește și materialicește o familie ! Sub scutul ei, va deveni, da. va deveni asasin! Va omorî! Va strivi sub piciorul lui, năpârca care-l mușcase de moarte ! Va

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spăla cu sângele ei, veninul hidos ce aruncase pretutindeni în jur, păngărind scaunul justiției.

Cu gândurile aceste negre, intră la cumnata lui Rem. Aci îl aștepta Olga. Ceilalți frați nu veniseră, căci nu o dată cheltuiseră zadarnic, părăsindu-și serviciul ca să fie pe lângă el în ziua judecății și termenul se amânase. Olga așteptase înfrigurată, în una din sălile palatului de justiție. Virgiliu ametit de durere, uitase de ea, eșise prin altă sală. Află târziu dela un magistrat, prieten lui Adrian; se întcarse acasă, cu inima frântă, din ce în ce mai neliniștită de întârzierea lui, când îl văzu intrând. Figura lui o înfioră:

— Virgiliu! Dragă Virgiliu! Ce ai să faci?

El tăcea. Se așeză pe un scaun, întunecat ca noaptea de afară. Olga se apropie de dînsul:

— Ce cugeți să faci?

El se sculă în picioare, respunse scurt și aspru: am să pun revolverul în tâmplă, să trag! „Nu asculta mila, te va nenoroci! Mi-ai spus tu, mi-au spus'o și alții. N'am ascultat! Căsătoria m'a aruncat în prăpastia în care sunt! Nu voi pune însă mânele pe pept, înainte de a nu fi mântuit societatea și justiția de o canalie ca Putereu! El întâi și apoi eu!

Pe măsură ce el vorbea, figura Olgăi devenea ceară: uitat-ai de părinți? Uitat-ai de frați? Uitat-ai de Dumnezeu?!

Expresia ei de sfâșiere, îl tulbură, i-o mări pe-a lui.

— Dumnezeu? Nu-i, sau e nedrept! Nu vede, nu aude! Iar voi... Dezonoarea mea nu e și a voastră? Murind, v'o iau cel puțin vouă!

— Durerea ți-a luat mintea! Dumnezeu nu vede? O da, drept ai spus: Călători de o zi pe pământ, ne lasă să ne sfâșiem noi înde voi, ca fiarele! Își întoarce până și el fața dela pământ! Ii e scârbă de om, făptura lui! Și tu, gata cum spui, să te înfățișezi înaintea lui, cum i te vei înfățișa? Cu mâna plină de sânge? Un asasin?!! Sărmanii noștri părinți! Dac'ar fi știut ca fiul lor avea s'ajungă un asasin! Plângând, luă Olga depe masă fotografia lor, i-o împinse sub ochi: dacă în adevăr ființa lor sufletească n'a murit, vor avea să te vadă și dincolo de lumea aceasta, un blestemat de-apururi, un ucigaș, un omucid! Și nouă? Cum ne vei lua dezonoarea, când după atâta amar de suferinți și de sbucium, dane-vei din nou, prada durerii de a te fi perdut, scandalului public: fratele nostru omorî un om, fie el și un ticălos!

Ii puse din nou fotografia sub ochi și cu un glas care venea ca din altă lume, rosti: jură-mi pe amintirea părinților, că renunți la gândurile tale nebune!

— Preferi, zise el cu un strîmbet de ris dureros, să mă vezi în închisoare? Intre pușcăriașii de ani?

O paloare de mort acoperi fața Olgăi; toată ființa ei se cutre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mură la aceste cuvinte. Când îl căută cu gândul acolo unde societatea crede să arunce la olaltă caractere și vicii, oameni și fiare, să lese una dintre individualitățile cele mai alese, pradă hoților și pușcăriașilor de ani, ca să și-o întoarcă vrajmaș înverșunat, un gemet i se strecură printre buzele încleștate, corpul i se încovoie sub povara durerii, ochii remaseră fixi, mari, țintiți asupra lui. Tăcerea domni un moment între ei.

— Să părăsești țeara, Virgiliu !

Fu rândul lui s'o privească cu ochii mari, uluiți; la aceasta nu se gândise.

— Cum? Nu sunt nici măcar pregătit! respunse într'un târziu. Nu am bani! Pasport! Și apoi unde să mă duc ?

— Unde te-o mâna Dumnezeu ! Inchisoare să nu faci, ar fi îngrozitor !

Ceva se ușura în peptul lui; i se părea că scapă de o mare greutate, o povară nespusă, neînchipuit de supărătoare.

— Un expatriat?!... adause apoi gânditor, pe când lacrimile începeau să-i scalde fața... Un exil de bună voe... dar un exil !

— Da un expatriat, un exilat cum zici, dar un exilat onest încă, Virgiliu! Un exilat care își poate arata de departe, durerea și nedreptatea: justiției că s'a înșelat, c'având să curețe societatea de miazmele reu făcătoare, e înțelept să înceapă prin a se curăți ca înse-și, a nu lasa să pătrundă în sînul ei decât cei chemați și aceia să nu atârne de puternicii zilei; societății, pericolul de a lasa s'ajungă în capul celor mai înalte trepte sociale, oameni ca Putereu!

— Ai dreptate... reluă Virgiliu târziu, cu ochii în pământ, gânditor, vorbind mai mult sie-și. Se cere să trăesc încă, să lupt, tot să lupt !... și mi-ar fi fost dulce să mor, să scap de infernul de a fi crezut pretutindeni și de toți vinovat !... O da... exilul, expatriarea !...

— Dar unde, unde să mă duc ?!

— Te auzeam uneori vorbind de marea plăcere ce-ai fi avut, ocupând un post de medic, pe unul din vapoarele serviciului maritim internațional? Văzui anunțat în ziare, zilele acestea, un examen pentru astfel de posturi, la Constantinopol.

— Dac'așĭ ocupa un asemenea loc ! O primblare ca aceasta, peste mări și țeri mi-ar prinde mult bine ! Dar n'am cetit, nu sunt pregătit... nici măcar pentru drum...

— Câteva zile mai ai cred, libere? Să le întrebuințăm în acest scop !

Lorica, cumnata lui Rem, intră pe ușă, îi chemă la cină. Virgiliu doborît de osteneală, preferă să se culce. Sdrobit de suferinți, de emoțiuni, adormi repede. Avu un vis, o vedenie cumplit de urîtă: i se părea că se afla din nou în fața unei Curți, o curte de jurați; pe banca acuzaților, Putereu! El îl acuza și tot lui îi remânea să dea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sentința! Virgiliu furios, nebun de mânie, se repezi la el cu un pumnal: când să-l înfigă, își văzu brațul plin de pete mari, roșii Se cutremură. Voi să lovească din nou. Era atât de apropiat de Puterea, îi auzea suflarea, când o cangrenă hidoasă, nesuferită ochilor, un fel de pecingene roșie, plutea, căta să s'anine de brațul lui! Se deșteptă înfiorat de spaimă! Îi fulgeră prin minte grozăvia gândului ce precugeta! Chiar achitat de Curtea cu jurați, ar fi remas un asasin! Pe brațul lui avea să plutească pururi hidoasa pată a unui sânge stein, varsat de el. Se cutremură, atât i se păru acum de cumplit gândul care-l chinuise până în ajun. Nu! Nu! N'o va face! Avea dreptate Olga: tot un asasin remânea!

A doua zi lua calea exilului.

* * *

Cel din urmă cuvînt al suferinții, fu rostit! Virgiliu părăsi țeara!

In fața durerii lui, Olga își uită propria durere. Uriașă i se înalța glasul datoriei: să lupte, să lucreze, să capete revizuirea procesului. Cât ținu earna, fu pe drumuri, între Piatra N. și Capitală.

Dorea să strebată la palat, să facă s'ajungă la urechea Suveranului, nedreptatea monstruoasă făptuită de ministrul de dreptate — amantul Dulei — să obție prin înalta-i protecție, revizuirea procesului. N'avu noroc. Suveranul căzu grav lânced, audiențele fură suspendate, miniștrii chiar nu-L tulburau.

Bătu atunci la ușa puternicilor. Făcu apel la sentimentele umanitare ale celor mai cu vază personalități politice. Cu toții respundeau rece, strein, nepăsător: „Nu vă mai străduniți zadarnic! Mortul nu se întoarce dela mormînt!“

Ninsoarea așternea giulgiu alb pe stradele Bucureștilor, frigul în colibele saracilor. Gerul domnea peste tot. Pe stradă trecători grăbiți își înfundau capul în gulerul hainei, birjarii își destindeau mânele amorțite, oltenii strigau să se încălzească, vitrinele erau pline cu tot ce e mai nou și mai de preț la Paris.

Cerșetori își purtau anevoe pașii printre sutele de trecători zoriți, printre cupeurile cu jockeii în blănuri, printre elegantele doamne cari es și intră la „Louvru“, „Hasan“, „Papagal“, „Bon Gout“, printre tinerii parfumați, eleganți — scoși din cutie — cari aruncă sute de lei pe-o singură plăcere și perd mii de lei într'o singură noapte, în luminoasele săli ale cluburilor.

Cine are timp să privească la nenorocitul sdrențuit de la ușă, care nici îngăduit să intre în sală nu-i e, să nu strice voea bună a fraților priveligiați de soartă? Se întreba Olga, eșind din palatul luxos al vreunui puternic; cine are timp să cugete la sărmana văduvă al cărui soț muri în ajunul serbătorilor, lăsându-i o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
patrimoniu.bcucluj.ro/patrimoniu.bcucluj.ro/mdrr1901-1932

spuză de copii mici? La lânceduł care tremură în casa neîncălzită de la soarele din vară, la tăietorul de lemne pe care mizeria și bătrânețea îl împinge să cerșească, la fel cu leneșul care fuge de muncă? Totuși inime caritabile pentru suferințele lor sunt, cum s'ar găsi și pentru a mea: dar unde-s? Incotro să bat? A, de-aș fi frumoasă! Aș interesa, aș mișca! Pentru întâia oară regreta adânc lipsa frumuseții fizice.

In Februar 907. sbucni fioroasa revoluție internă. Țara înseria — cu sângele fiilor ei — pagină cumplit de neagră, de amar dolin! Mic și mare erau înfiorați de durerea ei!

Olga se văzu nevoită să renunțe la orice gând de revizuire a procesului. Se întoarse la Piatra, cu suferința omului care perde și speranța desperării.

Șeapte secole — cugeta ea — dela poetul care cântă durerea acestei desperări și creerul și inima n'au găsit un grai care s'o tălmăcească mai drept! Fructele civilizației se coc de tot anevoe, dacă peste sute și sute de ani, omul e același: aceleași avânturi de înălțime și de noblețe, aceeași suferință de purgator!

CAPITOLUL XXII

Seară urîtă de toamnă. Vîntul aspru spulberă colb și frunze moarte în ochii trecătorilor.

Pe peronul gării din Roman, așteaptă un tînăr nalt, brun, cu fața energică, bărbătească, foarte simpatică. E Adrian, întâmpină pe Olga.

Rupsese de mult, orice gând de apropiere cu Lorescu. Neputând obține revizuirea procesului, așteptase începerea noului an școlar, să părăsească Piatra.

Venea în orașul natal, unde avea să facă menajul cu Adrian, magistrat.

Când trenul o lăsă pe peron, sufletul ei era mai întunecat ca noaptea de afară. Părăsise un oraș cu oameni de peatră — cum îi numea — ducând părerea de rău după frumosul naturii, după D-na Viișanu: revenea într'altul, unde nu suferise mai puțin.

Cel întîi drum ce făcu, fu la cimitir; apoi pe strada cu casele părintești. Ruina lor mări pe aceea a sufletului ei. Legăturile cuiva cu orașul natal, cricât de dureroase, sunt totdeauna dragi, amintiri sfinte vorbesc la fiece pas.

Olga căuta stradele frecventate odinioară de cei dispăruți, rememora viața fericită a copilăriei. O casă, un local public, îi oglindea pasul tatălui ei: Colo intrase cu dînsul; dincoace i se dase bomboane! Simțea mulțumire nespusă, zărind pe stradă cunoștințe de ale părinților, prieteni de ai tatălui; cu toții trăcau, numai el plecase de mult! Un doctor, un profesor, un căpitan și câte-va fa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

milii de cari își aminteau cu drag. Iată familia Mirescu; unul și altul buni la suflet, cum de frumoși la chip. Ea oglindește virtuțile casei părintești. Inteligentă, simțitoare ca o mimoza, frumoasă ca o rază, bună, caritabilă — model de soție și de femee — astfel o știa de mică, astfel o regăsea; el sombru, bun, caritabil ca și dînsa, om de mult caracter.

Poezia acestor suflete se resfrânge în locuința, în grădina lor. O vilă rustică, devenită înăuntru seră, prin florile naturale și artificiale, ascunsă între două șiruri mărețe, severe, de brazi înalți, cari fac rond între poartă și casă. Pretutindeni, colțul cel mai neînsemnat, mai ascuns din curte, casă și grădină, e floare, poezie, bun gust.

Iată cele patru familii: Deleanu, Tomșa, Riuleanu și Amelescu. Doamnele—toate surori—strălucesc în societatea locală, ca petrele prețioase, nu numai prin frumusețea lor fizică, dar mai ales prin calitățile lor sufletești. Absolvente ale școalei centrale de fete din Iași, bine crescute de mama lor — o femee prea înțeleaptă, prea bună, prea albină-reușiseră la concursul pentru institorat. Frumusețea, unită cu spiritul, onestitatea și cu virtuțile lor, li-a atras noroc. Soții lor ocupă situații de frunte în oraș. Unul, Deleanu, din cea mai înaltă aristrocație a țerii, foarte avut, prefect, are conducerea partidului politic din care face parte. Deștept, sincer și bun, e popular, simpatizat pentru calitatea lui de politician corect, de principii și foarte democrat.

Andrian crescuse mai mult în casa lui. În societate ca și la dînsa acasă, în castelul fermecat în care locuește, cine ar recunoaște pe avuta soție a prefectului, în doamna modestă, deși atât de frumoasă, bine dar simplu îmbracată, vorbind românește — deși posedă foarte bine franceza — cu oricare persoană ce se găsește alături, indiferent de e avută, ori saracă, pe linia întâi sau nu, în societate! Simplă în felul de a se manifesta, fără urmă de mândrie, legând prietenie și ocrotind meritul, onoarea, virtutea, ori de unde ar veni ele. Iată, își zicea Olga, ce face cultura și buna creștere din femee! Toate surorile se disting prin acelaș spirit de onestitate, simplicitate, bunatate ș caritate, cari — resfrînte asupra figurei, le dă o frumusețe angelică.

Aceste caractere, împreună cu ale părinților și al rudelor ei — toate superioare prin inteligență, bunătate și onestitate — au alcătuit școala altruismului la care au învățat Olga și frații ei.

Între colegi, simpatiza mult pe unul — caracter de elită, ca și soția lui — pe câteva camarade, cum și pe o dragă colegă din normală, Paula Trandafirescu, soția revizorului școlar.

Viața socială pe o scară mai întinsă, ca în celalt ora.Tineretul acelaș; fetele preocupate de arta să placă, domnii — fluturi de sa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
228
ransilvania.ro/mdrr1901-1932

lon — dedați jocului de cărți, flirtului sau politicei. Cărțile de joc făceau obiectul principal al distracției generale. Fiind mare garnizoană, elementul militar predomina. Seratele clubului ofereau pe lângă dans, un început îmbucurător de muzică și de teatru. In astfel de seri, Olga întovărășea și ea pe Adrian. In afară de cercul familiilor dragi, era nevăzută în societate. Își împărțea timpul între școală, menaj, lectură și lucru. Seara lucra cu acul, obiecte drăguțe, rame de fotografii, pernuțe, port-ornice, din resturi de mătase. Le trimitea la tombola serbărilor de binefacere; vîndute cu un leu obiectul, comitetul serbării încasa bănișor de pe obiectele trimise de ea. Panglicele, obiectele acestea singure, făceau notă veselă în viața liniștită ce o înconjura.

Tăcerea ei în societate, putea fi luată de un observator artificial drept simplicitate. N'ar fi dat însă pentru nimic în lume, mutenia gândurilor, libertatea durerii înăbușite, pentru zgomot, petreceri și societate. Nici un zîmbet nu-i lumina figura. Sentimentul remăsese în adâncul sufletului; nu-i da pas să sbucnească; flacăra ardea însă pe altar, cum lumina pâlpâietoare a candelii, arde tăcută, neobservată. Serile suferea mai adânc; atunci se resimțea mai mult de singurătate. Adrian eșea. Frumos, cult, inteligent, de spirit, era chemat, dorit, invitat în toate părțile. Ea remânea să lucreze până la ora culcării. Uneori se ducea seara la Paula. Când o vedea mulțumită, veselă, în mijlocul copiilor, ei, cu un soț iubitor, cu o mamă devotată — ființe cari-i purtau atât de știre — golul din sufletul ei devenea mai adânc, singurătatea mai amară; o bucura mulțumirea Paulei, se juca cu capiii ei, ducându-se mereu cu amintirea la anii din urmă, la viața de școală, la imagina iubită a Mioarei; avea și dînsa copii, două fetițe, două zîne!. Chipul Olgăi devenise mai trist, mai îngândurat; slăbise. Un cititor bun ar fi întrezărit în creții ce reseriseră pe frunte, cu mult înainte de timp, abizuri de suferință.

Adrian înaintat judecător, fu permutat din oraș. Remasă singură, își continuă menajul. Seriozitatea, devotamentul ce punea la școală și în afară de ea, conferințele ei publice populare și cu plată pentru cantina școlară sau alte binefaceri, îi aduseră respectul și simpatia lumei.

Se scurse un an. Intre cunoștințele la cari dase vizită cu Adrian, fu d-na Cireșiu, soția unui profesor matur, fost profesor lui Adrian, venit în localitate ceva mai înaintea lor. Vară lui Loresou, orfană și ea, crescuse în casa lor, privită ca o soră. Aceeași prezență de spirit — mai puțin cultura și inteligența lui Loresou-- aceeași frumusețe brună, același farmec fizic, cu un fluid magnetic în ochii mari, negri, cari cucereau; trada însă celui ce-o cunoștea bine, un spirit de intrigă și de minciună, caracteristic ființelor isterice, cum era. Aceeași cauză, o împinse la multe aventuri amo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

roase în viața casnică, cu totul deosebită din aceste puncte de vedere de familia Loreseu.

Târziu îi dase Olga vizită, din bunacuviință, și după dorința lui Adrian, nu însă fără emoțiune. Revederea lui Loreseu în fotografie, o duru. Nu se mai duse pe acolo, cu toate stăruințele lor.

Într'o zi o întâlni în altă familie; părea tristă, descurajată, i se plânse — prin aluzii — de nefericire casnică. Costin, băiatul, nu era sănătos; avea să concureze la gimnaziu; se neliniștea de dînsul, fiind reu pregătit și în oraș lipsă de preparatori buni. Își iubea copilul.

Rugă pe Olga să n'o evite, să vie mai des pe la ea; o oră de convorbire cu dînsa, zicea, o reerea nespus. De fapt, ceea ce arata Olgăi nu era decât vicleuic: Cunoscând simpatia ce nutrise pentru Loreseu, știind-o profesoară distinsă, spera să profite de bunatatea ei, să-i prepare copilul. La câte-va zile după întâlnirea lor, Olga mișcată de starea în care o văzuse, aflând că era lâncedă, se duse s'o vadă. Era singură, fără servitoare, Cireșiu plecat din oraș, pentru un proces. O vizită des intervalul acela, servind-o mult. În altă zi o găsi preparând pe Costin. Olga o certă blând, o înlocui. Băiatul debil, distrat din fire, dar inteligent, fusese pe mână rea; nici o tmelie, nici un spirit de judecată, totul învățat papagalicește. Era nepotul lui Loreseu! El o căutase fără să-i primească bani. își zise Olga; găsi ocazia să-i poată întoarce ceva din serviciul primit. Se oferi să prepare pe Costin. Il luă pe mâna ei, ocupându-se zilnic, serios cu el. D-na Cireșiu își arata mulțumirea, venind des la ea, căutând s'o ia la primblare. Olga nu eșea de felul ei, sau când eșea, dorită de frumosul naturii, apuca spre cimitir, singurul loc unde afla covorul verde al câmpului. Pe cât de des venea d-na Cireșiu — surprinsă de curățenia și de ordinea ce domneau în menajul Olgăi— pe atât de rar se ducea ea, dorind să termine preparația băiatului, să rupă astfel cu amintiri dureroase. Într'o zi d-na Cireșiu o rugă să-i adune de pe la cunoștințe, resturi de matase și de stofe; avea să le trimeată, zicea, lui Loreseu. Doctorul ridica un sanatoriu pentru coloniile școlare. Domnița Vodă Cuza donase zece mii lei. Loreseu voea să stringă fondul ce-i mai lipsea, prin liste de subscripții, prin serbări. Aduna resturi de stofe, din cari să se lucreze diferite obiecte pentru tombolă. Rugase și pe vară-sa, știind-o iubitoare de vestminte. D-na Cireșiu rugă la rându-i pe Olga. Drept respuns, aceasta îi oferi obiectele lucrate. Loreseu aflând, îi mulțumi prin scrisoare, plângându-se de greutatea cu care aduna banii pentru sanatoriu. Intemeiat pe sentimentele ei pentru cei urgisiți de soartă, o rugă să-i încaseze ceva bani — printre cunoștințele-i generoase — la lista ce-alătura.

In Roman încă circulau multe liste, cu scopuri de bine facere; Delenii aveau nenumarate. Olga făcuse deseori apel la caritata lor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a celorlalți din familie, cum și la a Mireștilor: îi venea greu să-i roage pentru o instituție din alt oraș. Se gândi să lucreze un obiect de seamă: pus la loterie, să încaseze mai ușor prin el, ceea ce ar fi adunat mai cu anevoe prin listă de subscripție. Se apucă de lucru. Pictă și brodă un tablou în mărime naturală, înfățișând noaptea istorică de la Cetatea Neamțului, când Ștefan nu poate intra, oprit de mamă-sa, Olteea Doamna. Jos, cele două versuri ale lui Bolintineanu, cuvintele marei femei. Căpătând încuviințarea ministerului de interne, îl puse la loterie. Intrând în vacanția mare, se duse cu el pe la mănăstiri. Adunase 500 lei, când, în unul din drumuri, sprijinind tabloul puternic, cu mâna stângă, și fiind gata să se coboare, calul — speriat de un automobil — se mișcă de o dată, sguduind rău trăsura. Olga căzu cu toată greutatea corpului asupra cotului sting, remas sdruncinat. Fu nevoită să urmeze drumul astfel, până la Agapia. Un doctor aflat în mănăstire, îi dete ajutoare, îi recomendă repaos complect. Cazul păru grav, amenința cu întepenirea închieturei, „anchiloza" cum zicea doctorul. Gândul c'avea să remâe infirmă, o înspăimânta. Prefera moartea, înaintea infirmității. La mănăstire venise și d-na Cireșiu, cu nepoata lui Loreseu, Dorina Voicu. Olga și cu Dorina nu se mai aflaseră împreună de la Salzburg. O găsi mult schimbată. Atunci era fata abia eșită din pension, îmbătată de iluzii. Doi ani de contact cu viața, o schimbaseră. Pe fondul bun, natural, inteligent, Loreseu brodase gândire serioasă, judecată, sentimente frumoase. Sub chipul ei frumos, creerul gândea, inima bătea. Dorina simpatiza pe Olga, din cât i-o descrisese unchiu-seu: Olga se bucură aflând în ea o tovarășă de gândiri. Fe tele prinseră repede dragoste una pentru alta, privită cu oarecare necaz de d-na Cireșiu, care prin firea ei, remânea departată de ele. Olga începuse s'o cuncască. Ușuratatea gândurilor, actelor ei, îi inspira neîncredere. Dorina, neliniștită de mâna Olgăi, scrise lui Loreseu. Veni, îi luă teama de anchiloză, îi recomenda îngrijirile cerute, mai presus de toate, venirea la Piatra, unde să poată fi zilnic văzută de doctor.

Olga se temu de un nou contact cu el: tot îl iubea: privirile lui adânci îi făceau rău. Luă drumul la Roman. Calea lungă, de opt ore neîntrerupte, cu trăsura, poziția rea a mânei, îi înrcutăți starea. Abia ajunsă, doctorul chemat o sfătui să plece numai decât în capitală, la specialiști. Acolo umbla de la unul la altul, ca de la Ana la Caiafa. Cazul păru iar grav, fantoma anchilozei reveni. După consulturile din capitală, se întorcea la Roman, unde urma tratamentul prescris. In unul din aceste popasuri în orașul natal, auzi un svon ciudat asupra sănătății ei: avea, se spunea, oftică la cot. Ea nu crezu. Gravitatea svonului o făcu să se înapoeze însă în capitală, să-l comunice doctorului curant. Acesta o trimise la un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

specialist, care o supuse la cercetări, făcându-i și injecții cu tuberculină; după 24 ore avea să-i dea rezultatul.

De la doctor se duse cu trăsura la pensionul german, să vadă pe Dorina, venită pentru cât-va timp în capitală. La ea află că și Lorescu era în București, venit pentru două zile. Se bucură nespus. Avea să-l roage s'o examineze din nou; să-i comunice svonul din Roman, cercetările la cari fuse supusă; un prieten, nu un strein, avea să se ocupe de mâna ei. Peste jumătate oră, veni și Lorescu: se purtă însă rece indiferent cu ea. Aduse flori multe Dorinei, fără să-i ofere ei, una singură.

Durerea, indignarea tremurau în Olga. Cel mai ușor fluture de salon, n'o jicnise astfel! Eși repede. Când fu afară, dincolo de zidul care-i despărțea, simți clătinându-se până în adânc, trăinicia sentimentului ce-o încătușase! Nenorocirea ei era desăvîrșită. Cea fizică, venită indirect tot prin el, urmase celei sufletești! Chiar dacă oftica se arata — declarase doctorul — n'ar fi fost ocazionată în orice caz, fără sdruncenul grav al mânei. Și de era oftică, nu-i rămânea decât să-și facă seama, singură în lume și atinsă de un asemenea rău! Infernul îi apărea mai puțin negru, decât întunecrul traiului ei! Iată cum își risipise viața! La 21 ani îl cunoscuse! Se apropia de al 29-lea! Pustii și reci, trecuseră anii! Colegele, aproape măritate, se aflau de mult în căminurile lor, aveau mângâere și ajutor. Ea? Fu pustnicul care în sihăstria lui, adorase o singură icoană! Înflorean și păleau afară florile primăverii, pe dînsul îl găsean și-l lasau veghind acelaș altar! Ce nesocotit' a fost! Luase drept Dumnezeu, un idol de peatră! Gândurile triste o împovorau; aștepta — pe trotuarul din afara pensionului — trăsura, s'o ducă acasă, la văru-seu, colonelul Mitru. Cele 24 ore i se părură lungi cât un an! În fine trecură. Rezultatele erau din cele mai mulțumitoare pentru sanatatea ei.

Se întoarse liniștită la Roman. În pat, urma încă tratamentul prescris. Într'o zi, Casandra — batrîna servitoare — îi anunță vizita d-nei Cireșiu, întoarsă de curând din Piatra. Cât n'ar fi dat Olga să fi fost cruțată de tot ce mai privea acel oraș! D-na Cireșiu avea un mare defect: destăinuirea streinilor intimitățile familiei: cât rău nu făcuse cu îmbuția ei, nepoate-sei, Dorina, și de câte ori Olga o aparase în societate!

Vara lui Lorescu intră. Aducea în adevăr noutăți. Acuza pe doctor de cheltueli mari, făcute, spunea, c'o anumită doamnă. Lasa să se înțeleagă că era cu totul subjugat de farmecele ei. Așa foarte liniștită, mulțumită de ceea ce făcuse. Sdrobise pe Olga. Așa dar, își zise ea, pentru aceasta fu rece, indiferent, jicnitor, la București? Două zile stase în capitală, fără să se intereseze de dânsa! Și n'ar fi fost nimic, pe lângă oroarea de a-l fi știut înșelând un soț. Aceea ce respectase cu osebire pe Lorescu, fu seriozi-

BIBLIOTECA FACULT. FILOLOGIE
Nr. 57/1970

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tatea, corectitudinea lui. Desgustul o cuprinse, sentimentul învins. Smulse în fine din inimă, imaginea omului care tronase în simțirea ei, mai opt ani! Nevrednic era! Du-te, du-te la femeea înșelătoare! îi vorbea cu gândul; la amanta care-și schimbă soțul cu tine și pe tine c'un altul! Scarbe serutarea-i murdară! Cea castă, nu e pentru tine! Ai profanat un altar!"

Doamnele intime veniră s'o vadă. Aflând de rezultatul îmbucurător al examenului medical, ziseră: „Lăudai mult pe d-rul Lorescu, ca om și ca doctor! Știi cine-a respândit aci, svonul că suferi de oftică? Vară-sa! Spunea în toate părțile că el, Lorescu, a încredințat-o.

— Un doctor, cât de bun, se poate înșela într'un moment dat!

— Chiar dac'a crezut, cum de-a destăinuit un secret profesional, și încă unei femei ca d-na Cireșiu?!

— A spus o familiei și ea va fi auzit...!

— Astfel de lucruri nu se spun nici familiei! nu, nu! s'a purtat urît!

In adevăr, s'a purtat urât! își repeta Olga. Minunea atât de mult dorită, veni: se vindecă sufletește. O lună mai târziu, se vindecă și fizicește. Cum Christ rosti paraliticului: „Scoală, ia-ți patul teu și mergi!" Și paraliticul se sculă și umblă, astfel îi zise chirurgul care-o operase și altădată: „nu ai nimic! Cotul fu sdruncinat: prindea să faci mișcare și masaj. Fă, și peste o lună te vei simți bine! O lună după aceea, Olga — deplin restabilită — trase loteria: trimise lui Lorescu banii pentru sanatoriu, dar nu și gândurile ei... Doctorul îi respunse. In afară de scrisoarea oficială de mulțumire— foarte frumoasă — îi adresa și câte-va rânduri intime. Auzise — spunea între altele — de la Dorina că ea, Olga, îl bănuia pe el c'ar fi vorbit pe seama sănătății ei, făptuind încă și neertata greșală de a o fi crezut oftic oasă. Adevărul era altul: vară-sa, d-na Cireșiu (o numea), îi comunicase lui că doctorul M. din Roman, afirmase, acolo, oftica ei; dînsul, Lorescu — indignat — protestase împotriva unei asemenea greșeli cum și a limbuției doctorului, rugând încă pe vară-sa să comunice din parte-i acelui coleg, că se înșeală. Termina, rugând pe Olga s'o întrebe pe d-na Cireșiu: să ceară socoteală doctorului M., pe care l-ar fi putut da și în judecată, pentru calomnie.

Așa dar nu dînsul vorbise?! Vară-sa, d-na Cireșiu, născocise basmul?! Dac'ar fi putut ști: dînsa născocise și pe cel cu iubirea lui Lorescu! Tot ei datora și indiferența ce-i aratase doctorul la București!

Pentru ce ținuse cu ori ce preț, s'o treacă în ochii lumii drept oftic oasă? Îi ghicise simpatia? își repeta mereu Olga. Ea nu știa: entuziasmul, admirația cu care Lorescu vorbea totdeauna despre dînsa, făcuse pe vară-sa să se teamă de o posibilă căsătorie între

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ei, și n'o voia. Doctorul trăise până acum pentru familie, tot pentru familie îl voiau și deacum înainte.

In casa ei, Olga nu mai intră. Din respectul pentru Lorescu, nu se servi însă de scrisoarea lui. Intru cât el desmintea minciuna d-nei Cireșiu, dând curs scrisoarei, ar fi însemnat să se îndoească de cuvîntul lui. Se mulțumi să dovedească lumii falșitatea minciunii, prin însănătoșirea ei.

Din indiferența lui Lorescu însă față cu tot ce suferise ea, din reul făptuit de d-na Cireșiu, se alegea cu ceva bun: iubirea murise întrînsa! Remase prietenă doctorului, i-ar fi dorit din inimă binele, s'ar fi întristat de suferința lui, dar nu se mai întreba dacă se gândește ori nu, la ea? Numele lui, rostit în fața ei, nu-i mai provoca bătăi de inimă; nu-i mai punea pe frunte paliditatea morții, sau roșeața focului! Liniștea se lăsă în sufletul ei; liniștea mare, sfântă, binefăcătoare!

Pe deplin conștientă că singură avea să remâe în lume, își trase linia de trai: viața nu înseamnă numaidecât fericire! Ceva mai mult altruism, descătușarea eului propriu, și viața capătă un alt înțeles, mult mai larg și mai frumos decât cel strimt al fericirei individuale.

Fii tu, pământ ce dă bucate
Pe cari alții le culeg;
Fii lampa care luminează altora
Mistuindu-și propria-i vapae."

FINE

